

ISSN 2304-6287

ХАБАРШЫ-ВЕСТНИК
*Карагандинской академии
Министерства внутренних дел
Республики Казахстан
имени Баримбека Бейсенова*

№ 1

2016

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БӘРІМБЕК БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ**

**Қазақстан Республикасы
Ішкі істер министрлігі
Қарағанды академиясының
№1
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
Карагандинской академии
Министерства внутренних дел
Республики Казахстан
№1**

**ҚАРАҒАНДЫ
2016**

Қазақстан Республикасы ІІМ
Бәрімбек Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының
2016 жылғы № 1
ХАБАРШЫСЫ
31 наурыз

ВЕСТНИК
Карагандинской академии
МВД Республики Казахстан
им. Баримбека Бейсенова
№ 1 за 2016 год
31 марта

Зарегистрирован в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан

Свидетельство № 12781-Ж от 31.05.2012 г.

Серия основана в 1974 г.

Главный редактор

И. П. Корякин, доктор юридических наук

Редакционная коллегия

З. С. Токубаев, доктор юридических наук, профессор;

К. А. Бакишев, доктор юридических наук, профессор;

С. Д. Бекишева, доктор юридических наук, доцент;

Ш. Ш. Жалмаханов, доктор филологических наук, профессор;

А. О. Шакенов, кандидат юридических наук, профессор;

Х. К. Уразбаев, кандидат исторических наук;

С. Н. Исаева, кандидат юридических наук, доцент;

Б. А. Кулмуханбетова, кандидат юридических наук, доцент;

Г. Ж. Сулейманова, кандидат юридических наук;

С. К. Алтайбаев, кандидат юридических наук;

Ж. Ш. Кусаинов, ответственный секретарь

**Над номером
работали**

Редакторы

Е. Ю. Лухтина,
Д. С. Рахымберлі,
Г. А. Кадирберлина

Корректоры

В. Т. Бирюкова,
Ж. Ш. Жалмаханова

**Дизайн,
техническое
редактирование и ком-
пьютерная вёрстка:**

С. М. Аубакирова

Сдано в набор 02. 02. 2016.

Подписано в печать
24.03.2016.

Усл. печ. л. 16.

Формат 60×84¹/₈.

Бумага офсетная.

Печать офсетная.

Заказ № 99.

Тираж 500 экз.

Издается 1 раз в квартал

Материалы редакцией
не возвращаются.

Перепечатка материалов
возможна только
с разрешения редакции.

Тематический план издания
ведомственной литературы
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова
на 2016 г., позиция № 1.
Отпечатано в типографии
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда,
ул. Ермекова, 124.

Қ. Н. Абуғалиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Ғылыми-зерттеу институтының Ішкі істер органдарының қызметін реттейтін заңнаманы зерттеу және мониторингтеу мәселелері бойынша орталығының аға ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының кандидаты, полиция подполковнигі

ЖАЛДАУ БОЙЫНША ЖАСАЛҒАН АДАМ ӨЛТІРУДІҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада жалдау бойынша адам өлтірудің қылмыстық құқықтық ерекшеліктері қарастырылған. Жүргізілген зерттеудің нәтижесінде автор қылмыстық құқық бұзушылықтың аталған түрі үшін жауапкершілікті қарастыратын жеке дербес бапты Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексіне енгізуді ұсынады.

Түйін сөздер: Қылмыстық кодекс, қылмыстық заңнама, адам өлтіру, пайдакүнемдік, жалдау.

Пайдакүнемдікпен адам өлтірудің көптеген түрлерінің бірі — «тапсырыспен» адам өлтіру деген айдармен белгілі болған жалдау бойынша адам өлтіру болып табылады.

1997 жылғы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодекстен орын алып, кейін 2014 жылғы Қылмыстық кодексте сақталып қалған адам өлтірудің бұл түрінің өзіне тән ерекшелігі бар. Яғни пайдакүнемдік ниеттен болатын классикалық адам өлтіруден айырмашылығы сонда, мұнда іс жүзінде бір қатысушы ғана, ол — орындаушы, ал ұйымдастырушы материалдық шығынды мойнына алады.

Осыған орай, заң әдебиеттерінде жүргізілген талдауларға сүйенсек, жалдау бойынша адам өлтірудің міндетті қозғаушы себебі — пайдакүнемдіктің болуы турасында әрқилы көзқарастардың қалыптасқанына көзіміз жетті. Мәселен, ғалым заңгерлердің бір қатары жалдау бойынша адам өлтірудің міндетті белгісі пайдакүнемдік себеп болып табылады деп санайды¹. Басқаларының пікірінше, жалдау бойынша адам өлтіру кезінде себептің басқа да бағыттары болуы, әрі оның өзіндік өзгешелігі де болуы мүмкін².

Шындығында, осы құрамның бірқатар жағдайларында басқаның көмегімен адам өлтіру пайдакүнемдікпен байланыспауы да мүмкін. Мұндай адам өлтірулер материалдық пайда табуға бағытталмай-ақ жасалуы да мүмкін. Мысалы, жеке күзет құрылымының күзетшісі мұны «қызметтік міндетім» деп ұғынып немесе пікірлес болу себептерін басшылыққа ала отырып, ешқандай материалдық сыйақы алмастан, бақталас бәсекелесін жою туралы бастығының бұйрығын орындайды. Дегенмен, осы аталған сыртқы көріністерді есепке алмағанда, бәрібір пайдакүнемдік мүдденің жасырын да болса, барын аңғаруға болады. Мәселен, жұмыс орнын сақтап қалу, адам өлтіруші жұмыс істейтін ұйымға пайда келтіру және т. с. с. Осыған орай, біз, жалдау бойынша адам өлтіруді пайдакүнемдікпен адам өлтіруге жатқызуға болады деген көзқарасты бөлісеміз.

Қазіргі қолданыстағы 2014 жылғы Қазақстан Республикасы ҚК жалдау бойынша адам өлтіргені үшін қылмыстық жауапкершіліктің сақталуы қылмыстық құқық бұзушылықтың бұл түріне деген мемлекет тарапынан қадала назар аударылғанын куәландырады. Алайда осы мәселені қарастыру кезінде жалдау бойынша адам өлтіргені үшін жауапкершілікті көздейтін Қазақстан Республикасының ҚК нормаларының құрылымдарын жетілдіру мүмкіндіктері, біздің көзқарасымызша, толық көлемде қоданылмаған.

Біріншіден, «пайдакүнемдік ниет, жалдау, шабуылдау, бопсалау және қарақшылық» (Қазақстан Республикасының ҚК 99-б. 2-б, 8-т.) деген ұғымдарды бірыңғай қолданыста біріктіруді толығымен сәтті деуге келмейді. Бәрінен бұрын, заңнаманың жалдамалы адам өлтіруді шабуылдау, бопсалау және қарақшылыққа қатысты бір тәртіпте қарастыруы аса түсінікті емес. Сондай-ақ жалдамалы адам өлтіру мен пайдакүнемдік ниетпен адам өлтірудің арақатынасы да көптеген сұрақтар тудырады. Әлбетте, жалдамалы адам өлтірудің сипаты тәжірибеге қарамастан, пайдакүнемдік бағытты (тіпті болмағанда жалдамалы адам өлтіруді

орындаушы, және мұны құқық танушылар арасында жалпы қабылданған пікір деп айтуға болады, әрі тек пайдакүнемдік ниетпен болады) аңғартады.

Жалдау бойынша адам өлтіруге айдап салушы да (тапсырыс беруші) пайдакүнемдік жағынан келгенде ақша алуды ғана емес, сондай-ақ қандай да бір материалдық пайданы, дұрысын айтқанда, қалайда пайдакүнемдік мақсатты алға қояды.

Жалдау бойынша адам өлтірудің заңнамалық құрылымы практикада көп жағдайда адам өлтіруге тапсырыс беруші мен оны орындаушы әрекеттерін «қарапайым» адам өлімі ретінде жасыруға тырысатын оқиғалар кездесетіндіктен, жасалған қылмысты дұрыс саралауға қатысты біршама проблемалық жайттардың туындайтыны хақ. Әлбетте, жалдау бойынша адам өлтірудегі орындаушыға жасаған қылмысын кәдімгі адам өлімі ретінде жасыру пайдалырақ, себебі бұл жағдайда саралаушы белгілері болмағандықтан, тағайындалатын жаза да мейлінше жеңілдеу болады.

Бұдан басқа, жалдау бойынша адам өлтірудің орындаушылары тапсырыс берушілердің алдында қорқу салдарынан (әсіресе, тапсырыс беруші қылмыстық қауымның бірін басқаратын қылмыс әлеміндегі әйгілі адам болса), сонымен қатар жасаған қылмысы үшін төленетін қомақты қаржылай сыйақы, төлем жайында тергеуде және сотта айтылмас үшін олардың есімдерін жасырады.

Сондықтан да, жалдау бойынша адам өлтіру Қазақстан Республикасы ҚК 99-б., 2-б., 8-тармағының шегінен шығады, себебі ол мұнда көзделген басқа саралаушы белгілермен мейлінше жанама қатыстылықта болады. Сонымен, біріншіден, жалдау бойынша адам өлтірудің айрықша белгісі — қылмыстың өзіндік қатысушысының, яғни тапсырыс берушінің болуы. Екіншіден, орындаушының рөлі де мейлінше қызық, себебі «мұнда тұрған ештеңе жоқ қой, бұл тек жұмыс қой» деген оймен, бейтараптық танытып, өзінің құрбанына баюдың құралы ретінде қарайтын басқа қылмыскердің табылуы неғайбіл. Үшіншіден, тапсырыс беруші мен орындаушының арасындағы жалдауға қатысты қарым-қатынас ерекше белгілерді иеленеді. Кейде, сол адаммен «жұмыс істеу мүмкін емес» деген бастықтың сөзі қылмыс жасау туралы бұйрық ретінде қабылданады. Төртіншіден, тапсырыспен адам өлтіруді орындаушы жалдаушыдан сыйақы алады, осы жерде ұрып-соғумен, қорқытып алумен және қарақшылықпен ұштасқан пайдакүнемдік ниетпен адам өлтіру жағдайларында ақшалай сыйақы төлейтіндей қаржыгердің болмауынан бірге орындаушының ортақ әрекеттерінің арқасында пайдакүнемдік мақсатқа қол жеткізіледі. Мәселен, олардың әрекеттері белгілі құндылықтардан тұратын олжа табудың кепілі болып қалмақ.

Демек, жалдау бойынша адам өлтіру адам өлтірудің басқа түрлерінен негізінде айрықшаланады, себебі ол тапсырыс беруші мен құрбан арасындағы өзара қарам-қатынастар қызықтырмайтын, тек өзінің бас пайдасын ғана ойлайтын арнайы жалданған «бейтарап» адаммен жүзеге асырылады. Басқаша айтқанда, орындаушының рөлі жалдау бойынша адам өлтірудің айтарлықтай өзіндік ерекшелігін айқындайтындай ерекше белгіден тұратынын мойындамасқа амал жоқ.

Баяндалғандардың негізінде, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне жалдау бойынша адам өлтіргені үшін жауапкершілікті көздейтін дербес бапты толықтыру ретінде дайындау және қабылдау қажеттілігі туындағаны жайында қортынды жасауға болады. Мұндағы қажеттіліктер төмендегідей мән-жайлармен негізделеді:

1) пайдакүнемдік ниетпен, қарақшылықпен, қорқытып алумен ұштасқан адам өлтіргені үшін жауапкершілікті жалдау бойынша адам өлтіруден бөліп қарастыру қажеттілігі;

2) тапсырыс беруші мен орындаушының рөлін мейлінше нақты анықтау қажеттілігі;

3) проблеманың криминологиялық және жалпы сақтандыру проблемаларын айқындау өзектілігі, өйткені Қазақстан Республикасы ҚК 99-б., 2-б., 8-тармағындағы жалдау бойынша адам өлтіру басқа саралаушы жағдайлардың арасында нақты емес, көмескі, «көзге түспейді» деп айтуға болады.

Түйіндей келе, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексіне жалдамалы адам өлтіруді жасағаны үшін жауапкершілікті белгілейтін жаңа бапты енгізу туралы мәселені қарастыру

мақсатқа лайықтырақ болар еді. Бұл Қазақстан Республикасы ҚК 99-1-бабы болып төмендегідей редакцияда көрініс табар еді:

99-1-бап. Жалдау бойынша адам өлтіру

1. Жалдау бойынша адам өлтіру, –

сегіз жылдан жиырма жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға не өмір бойына бас бостандығынан айыруға жазаланады.

2. Көптеген адамдардың өміріне қауіпті тәсілмен не болмаса бұл адам өлтіруді бақытсыз жағдаймен немесе басқа қылмыстармен жасыру тәсілімен екі немесе одан да көп адамдар жасаған жалдау бойынша адам өлтіру, –

он бес жылдан жиырма жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға не өмір бойына бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Біздің ұсынымызды сұралғандардың 89 % қолдағанын айта кету керек.

Көрсетілген Қазақстан Республикасы ҚК 99-1-редакциясын ұсына отырып, төмендегі жайттарды ескерген жөн:

1) бұл жаңа енгізімнің мақсаты қоғам назарын жалдамалы адам өлтіруге аударудан тұрады; 2) жасалған жалдамалы адам өлтіруді басқа қылмыспен жасыруға тырысқан қылмыскерлерге әсер ететін жазалау шараларын күшейту керек.

¹ Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть: Курс лекций. Кн. 1 / Под общ. ред. И. Ш. Борчашвили. — Алматы, 2006. — С. 76.

² Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Генерального прокурора РФ Ю. И. Скуратова и Председателя Верховного Суда РФ В. М. Лебедева. — М., 1996. — С. 231.

РЕЗЮМЕ

В работе рассматриваются уголовно-правовые особенности убийств, совершенных по найму. В результате проведенного исследования автор предлагает ввести в УК РК самостоятельную статью, предусматривающую ответственность за данный вид уголовного правонарушения.

RESUME

The paper deals with criminal law especially the murders made on hiring. The study author suggests to introduce a separate article of the Criminal Code, envisaging responsibility for this kind of criminal offense.

ӘОЖ 343.4

Н. К. Ажибеков, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының магистранты, полиция капитаны

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІНЕ ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТЫ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасындағы кәмелетке толмағандардың мүдделеріне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың қылмыстық-құқықтық сипатының ұғымы қолданыстағы қылмыстық заңнама бойынша қарастырылады.

Түйін сөздер: кәмелетке толмағандардың мүдделері, қылмыстық құқық бұзушылық, балалардың құқықтары, халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған қағидаттары, міндеттерді орындамау.

Аталған тақырыптағы қылмыстық құқық бұзушылықтың еліміздегі өткен 2015 жылғы сандық көрсеткіштеріне назар аударсақ, Қазақстан Республикасының Бас Прокуратурасы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің 2015 жылдың 12 ай қорытындысы бойынша келесідей құқық бұзушылықтар тіркелген. Барлығы: өндірістегі істер

— 1034, СДТТБТ-да тіркелген — 993, әйелдерге қатысты — 547, өндірісте аяқталған құқық бұзушылықтар — 402, кәмелетке толмағандарға қатысты — 564.

Оның ішінде келесілерін атап өтуге болады:

Кәмелетке толмаған адамды қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға тарту (ҚР ҚК 132-б.) бойынша өндірістегі істер — 35, СДТТБТ-да тіркелген — 33, әйелдерге қатысты — 9, өндірісте аяқталған құқық бұзушылықтар — 28, кәмелетке толмағандарға қатысты — 28.

Кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту (ҚР ҚК 134-б.) бойынша өндірістегі істер — 20, СДТТБТ-да тіркелген — 18, әйелдерге қатысты — 14, өндірісте аяқталған құқық бұзушылықтар — 15, кәмелетке толмағандарға қатысты — 10.

Балаларын күтіп-бағуға арналған қаражатты төлеу жөніндегі міндеттерді орындамау, еңбекке қабілетсіз ата-аналарын, еңбекке қабілетсіз жұбайын (зайыбын) күтіп-бағуға арналған қаражатты төлеуден жалтару (ҚР ҚК 139-б.) бойынша – өндірістегі істер — 604, СДТТБТ-да тіркелген — 569, әйелдерге қатысты — 404, өндірісте аяқталған құқық бұзушылықтар — 31, кәмелетке толмағандарға қатысты — 314.

Кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамау (ҚР ҚК 140-б.) бойынша – өндірістегі істер — 263, СДТТБТ-да тіркелген — 252, әйелдерге қатысты — 70, өндірісте аяқталған құқық бұзушылықтар — 226, кәмелетке толмағандарға қатысты — 188.

Балалардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді тиісінше орындамау (ҚР ҚК 141-б.) бойынша өндірістегі істер — 69, СДТТБТ-да тіркелген — 64, әйелдерге қатысты — 26, өндірісте аяқталған құқық бұзушылықтар — 54, кәмелетке толмағандарға қатысты — 14¹.

БҰҰ Бас Ассамблеясының 1959 жылғы 20 қарашада қабылданған «Балалардың құқықтары туралы» декларациясының 2-тармағында балаларды әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етілуі қажет, олардың дене, ақыл-ой, рухани дамуына жағымды әсерін тигізетін мүмкіндіктер мен қолайлы жағдайлар жасалған, ал әлеуметтік тұрғыдан дені сау және дұрыс, еркін және абыройлы болып өсуін қамту қажет деп бекітілген. Балаларды қорғау және оларға қолайлы жағдайлар туғызуға қатысты әлеуметтік және құқықтық ұстанымдармен келісілуін мақсат еткен².

Барлық әлемде соңғы онжылдықта балалардың жағдайы үрей туғызуда. Олардың қатарына кері әсерін тигізетін әлеуметтік тенденциялар күшеюі, құқықтық қорғанудың деңгейі төмендеуі, қылмысқа тартылып, бақытсыздыққа ұшыраған балалар мен жасөспірімдердің саны көбеюі жатады.

1989 жылғы 20 қарашада БҰҰ Бас Ассамблеясының 44 сессиясында «Балалардың құқықтары туралы» Конвенция қабылданды. Конвенцияның басты идеясы ең алдымен бала жеке адам, қоғамдағы қатынастың жеке субъектісі ретінде қарастырылды. Жеке адамның мәртебесі қоғаммен өзара байланысты екенін анықтайтын оның бостандығы, заңды мүдделері мен құқықтарының үлкенге де, балаға да қатысы бірдей³. Әрине, адамдарды қорғау және олардың құқықтары мен мүдделерін іске асыру басым болған.

1994 жылғы 8 маусымда Қазақстан Бала құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясына қосылды⁴. Аталған Конвенцияны біздің мемлекетіміздің бекітуі кәмелетке толмағандардың тәрбиесімен ата-аналар мен педагогтар айналысуы қажет екендігі туралы ақиқаттың аса маңыздылығын дәлелдеп берді. Ал құқық қорғау органдары кәмелетке толмаған құқық бұзушыларды әлеуметтік бейімдеу және оңалту бойынша іс-шараларды, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың құқықтары, олардың мүдделері мен бостандықтарын қорғауды тиісті қылмыстық-құқықтық нормаларға сәйкес жүзеге асыруы қажет⁵.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабында неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады деп кепілдік береді.

Неке мен отбасы, ана мен әке және баланы мемлекеттік қорғау құқықтың көптеген салалары арқылы, солардың қатарында қылмыстық құқық арқылы да қамтамасыз етіледі.

Астана қаласында 2003 жылғы 10 қыркүйекте өткен қылмыстылықпен күрес және заңдылықты сақтау мәселелері бойынша мәжілісте сөйлеген сөзінде еліміздің Президенті барлық әлемде адамдарды нәпсіқұмарлық сипатта, еңбекке және басқа да пайдалану

мақсатымен заңсыз әкету және сату мәселесі өзекті болып отыр деп атап көрсетті. Қазақстанда қазір мұндай қылмыстық әрекеттің түрін болдырмауға бағытталған, заңды сипаттағы белгілі қадамдар жасалды. Ендігі жерде құқық қорғау органдарының міндеті — жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын тәжірибе жүзінде қамтамасыз ету⁶.

Кез келген нормалар жиынтығының жекешеленуінің теориялық негізі болып Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімінің жеке тарау түрінде қылмыс объектісі туралы, яғни қылмыстық әрекеттің нәтижесінде зиян келген немесе осындай қатер тууы мүмкін қоғамдық қатынастар туралы ілім табылады. Бұл ілім қатысушысының бірі болып кәмелетке толмағандар, басқаша айтқанда, мемлекет тарапынан ерекше қамқорлықты қажет ететін, біздің еліміздің болашағы — өскелең ұрпақ өкілдері болып табылатын қоғамдық қатынастар тобын көруге мүмкіндік береді. Бұл қатынастарды қылмыстық-құқықтық жолдармен қорғаудың басты мәні кәмелетке толмаған азаматтың мүддесін қорғау, жеке адамның қалыпты дене дамуы, зияткерлік және адамгершілік қасиеттерінің қалыптасу жағдайларын жасау деген түсінікке әкеледі.

Кәмелетке толмағандардың дұрыс даму жағдайларының шешуші кезі отбасының сәтті болуына байланысты, яғни некеге, туыстыққа, балаларды асырап алу немесе тәрбиеге алуға негізделген адамдардың одағына тәуелді және олардың өмірі, мүдделері, өзара қамқорлығы, сондай-ақ екі жақтың құқықтары мен міндеттерінің ортақтығына байланысты екені жалпыға мәлім. Сондықтан кәмелетке толмаған адамды қорғау туралы мәселе отбасылық қарым-қатынастармен, оның ішінде қылмыстық-құқықтық тәсілдермен де тікелей байланысты.

2014 жылы 03 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 1-бабының 2-бөлігінде заң шығарушымен Қазақстан Республикасының Конституциясына және халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған қағидаттары мен нормаларына негізделеді деген ереже бекітілген.

Аталған бұл ережелерінің бірі отбасы мен кәмелетке толмағандарды қылмыстық-құқықтық қорғау болып табылады. Атап өту керек, 1959 жылы Қаз. ССР ҚК-де отбасы және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстар бөлек тарауларда орналасқан. Айталық «Кәмелетке толмаған адамды қылмыстық іске тарту» (ҚК 201-бабы) «Қоғамдық қауіпсіздікке және халық денсаулығына қарсы қылмыстар» деп аталған 9-тарауда берілген, ал «Балаларды асырау және тәрбиелеуден жалтару» (112-бап), «Қорғаншы құқықтарын теріс пайдалану» (113-бап) және «Ата-анасына немесе жұбайына көмек көрсетуден жалтару» (114-бап) сияқты құрамдар «Жеке адамның өміріне, денсаулығына, бостандығы мен қадір-қасиетіне қарсы қылмыстар» тарауында жазылған.

2014 жылғы қабылданған Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде жаңа жеке баптар қосылды: Бала асырап алу жөніндегі заңсыз әрекет (137-бап), Кәмелетке толмаған адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге заңсыз әкету (143-бап) және Кәмелетке толмағандарды эротикалық мазмұндағы өнімдерді жасауға тарту (144-бап) үшін жауапкершілік қарастырылады.

Көрсетілген тарауда қарастырылған қылмыстық құқық бұзушылықтардың құрамын зерделеу кезінде, мұнда объектісі мағыналық тұрғыдан әртүрлі, бірақ өзара тығыз байланысты қарым-қатынастар болып табылатын 2 топ шоғырланғанына назар аудару қажет, осыдан барып «Отбасына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» және «Кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» деп бөлінеді.

Қылмыстық кодекстің екінші тарауына кірген қылмыстық құқық бұзушылықтардың тектік объектісінің бірі кәмелетке толмағандардың қалыпты дене дамуын, зияткерлік және адамгершілік қасиеттерінің дамуын қорғау бойынша қалыптасқан қоғамдық қатынастар болып табылады.

Тікелей объектісі кәмелетке толмағандардың адам ретінде қалыптасуын қамтамасыз ету бойынша нақты қоғамдық қатынастар болып табылады.

Жәбірленушілер: жас балалар, кәмелетке толмағандар болуы мүмкін. Жәбірленушілердің заңдық мүдделері олардың жасына, зияткерлік даму деңгейіне, денсаулық жағдайына тәуелсіз қорғалады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтардың басым көпшілігінің объективтік жағы кінәлілердің іс-әрекеттерімен жасалады. Тек екі қылмыс: «Кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамау» — 140-бабы және «Балалардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді тиісінше орындамау» — ҚК 141-бабы, олар әрекетпен де, әрекетсіздікпен де жасалады. Сонымен қатар, «Балаларын күтіп-бағуға арналған қаражатты төлеу жөніндегі міндеттерді орындамау, еңбекке қабілетсіз ата-аналарын, еңбекке қабілетсіз жұбайын (зайыбын) күтіп-бағуға арналған қаражатты төлеуден жалтару» 139-бабы қылмыстық әрекетсіздікке жатады. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың құрамы негізінен формальды түрде құрастырылған.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 140 және 141-баптарынан басқа қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамының субъективтік жағы тікелей пиғылмен сипатталады. Бұл қылмыстардың себептері әртүрлі: пайдакүнемдік және басқа да арам ниеттер (ыза, кек, қызғаныш, өшпенділік және т. б.).

Кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектісі қылмыс жасалған сәтте 16-ға толған адамдар болуы мүмкін. Аталған тараудың ҚК кейбір баптары бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектісі болып ата-аналар (асырап алушылар) — ҚК 132 және 133-баптары, ал ҚК 139-бабы, 2-бөлігі бойынша кәмелетке толған еңбекке жарамды балалар табылады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі кәмелетке толмағандарды қорғауға бағытталған басқа да бірқатар нормаларды қарастырады. Олардың біреулері қылмыстық құқық бұзушылықтардың негізгі құрамындағы кәмелетке толмағандарды жақтайды, мысалы, «Жаңа туған сәбиді анасының өлтіруі» — ҚК 100-бабы; «Он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау» — ҚК 122-бабы; «Жас балаларды азғындық жолға түсіру» — ҚК 124-бабы; басқалары кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстарды жасағаны үшін қатаң жауапкершілікті қарастырады: «Ұрып-соғу» — ҚК 109-бабы, «Қинау» — ҚК 110-бабының 2-бөлігі, 1-тармағы; «Соз ауруларын жұқтыру» — ҚК 117-бабы, 2-бөлігі; «Адамның иммун тапшылығы вирусын (АИТВ/ЖИТС) жұқтыру» — ҚК 118-бабы, 3-бөлігі; «Бас бостандығынан заңсыз айыру» — ҚК 126-бабы, 2-бөлігі, 5-тармағы. Аталған барлық жағдайларда бұл қылмыстық құқық бұзушылықтар қастандық әрекеттердің жеке тікелей объектісі болып табылады, сондықтан Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің 2-тарауынан тыс жатыр.

Қазақстан Республикасының Бас Пракуратурасы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің баспасөз мәліметі бойынша «2015 жылғы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу органдарының қорытынды жұмысында» 1991 жылдан бері кәмелетке толмағандардың жыныстық дербестігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тартылған адамдарды 2016 жылдың басынан бастап қайтадан есепке алудың жаңа түрі — педофилдар жөніндегі электронды мәліметтер базасы құрылады⁷. Бұл қадам құптарлық жағдай.

¹ Қазақстан Республикасының Бас Пракуратурасы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің 2015 жылдың 12 ай қорытындысы // pravstat.prokuror.kz / rus

² БҰҰ Бас Ассамблеясының 1959 жылғы 20 қарашада қабылданған «Балалардың құқықтары туралы» декларациясы // www.un.org.ru

³ БҰҰ Бас Ассамблеясының 1989 жылғы 20 қараша 44 сессиясындағы «Балалардың құқықтары туралы» Конвенциясы // www.un.org.ru

⁴ Обзор о судебной практике по рассмотрению дел о преступлениях несовершеннолетних и о вовлечении их в преступную и иную антиобщественную деятельность // Бюллетень Верховного суда РК. — 2002. — № 5. — С. 26.

⁵ Ваше право. 1999. 5 февр.

⁶ Назарбаев Н. А. Демократические ценности и непререкаемый авторитет закона // Казахстанская правда. 2003. 11 сент.

⁷ Қазақстан Республикасының Бас Пракуратурасы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің «2015 жылғы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу органдарының қорытынды жұмысы». Баспасөз мәліметі. 2016. 16 қаңтар // pravstat.prokuror.kz/rus

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается понятие уголовного правонарушения против несовершеннолетних по законодательству Республики Казахстан.

RESUME

In this scientific article is discussed the concept of criminal law, criminal offenses against minors according to the legislation of the Republic of Kazakhstan.

ӘОЖ 343.979

А. А. Алибаев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының магистранты, полиция аға лейтенанты

ТЕРРОРИЗМ МЕН ЭКСТРЕМИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕСТІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада терроризм мен экстремизмге қарсы кейбір проблемалар қарастырылған.

Түйін сөздер: терроризм, экстремизм, қарсы күрес, жолын кесу, алдын алу.

Терроризм мен экстремизмнің қатерінен қауіпсіздікті қамтамасыз ету субъектісі ретінде мемлекет танылады¹. Ол осы саладағы өзінің қызметін арнайы құрылған органдары арқылы жүзеге асырады. Тиісті органдар өз кезегінде өздеріне берілген құзыреттер шегінде және мүмкіндіктер шеңберінде өзара әрекеттесе отырып, азаматтармен бірлесе отырып діни экстремизм мен терроризмге қарсы күрес жүргізеді. Сонымен қатар, террористік әрекеттерге жататын фактілерді, белгілерді және орын алған олардың салдарын хабарлайды.

Қазақстан Республикасында экстремизм мен терроризмге қарсы тікелей күрес жүргізетін органдар болып келесілер анықталады:

Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі;

Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті;

Қазақстан Республикасы Президентінің Күзету қызметі;

Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрлігі.

Алайда, экстремистік пен террористік әрекеттердің көрінісі барысында алдын алу, анықтау, жолын кесуде өз құзыреті шегінде басқа да мемлекеттік органдар қатысуы мүмкін.

Сонымен қатар, экстремизм мен терроризмге қарсы күрес жүргізетін мемлекеттік органдар осы салада шетелдердің органдарымен, халықаралық құқық қорғау ұйымдарымен ұлттық заңнама мен халықаралық шарттарға сәйкес өзара әрекеттестік жүргізеді және Қазақстан Республикасының аумағында немесе халықаралық шарттарға сәйкес шетелдерде жедел іздестірулік шараларды жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасы экстремизм мен терроризмге қарсы күрес бойынша заңнамаларды әрмен қарай жетілдіру саясатын ұстанады және осы бағыттағы қандай да болмасын халықаралық нормаларды қолдап оларды мойындайды. Әсіресе, Халықаралық терроризмге қарсы күрес туралы жалпыға ортақ конвенцияның қабылдануы маңызды қадам болды. Осының негізінде қазіргі таңда елімізде экстремизм мен терроризмге қарсы күрес бойынша бірнеше заңнамалар қолданыста, атап айтсақ: «Экстремизмге қарсы күрес туралы» Заң, «Терроризмге қарсы күрес туралы» Заң, «Терроризмді қаржыландыруға және заңсыз жолмен алынған ақшаларды заңдастыруға қарсы әрекет туралы» Заң және с. с. т. б.

Халықаралық нормаларға сәйкес экстремизм мен терроризмге қарсы күрестің мемлекеттік жүйесінің моделі мен тиісті қағидалары анықталды. Экстремистік пен террористік топтарға қатысқаны үшін және ұйымдарға мүшелік еткені үшін, сонымен қатар осы тектес қылмыстарға қатысқаны үшін жауаптылық күшейтілді. Сонымен қатар интернет желісі арқылы таралатын экстремистік және террористік бағыттағы құйтырқы әрекеттерді насихаттауға бөгет қоятын құралдар іске қосылды. Қазіргі халықаралық экстремизм және терроризммен күрес мемлекеттердің глобалдық деңгейде екі жақты өзара келісімдер арқылы

жүргізуді талап етеді. Бұл орайда Қазақстан заман талабына сай бірқатар маңызды келісімдер жасасып тиімді нәтижелерге қол жеткізді.

Қазақстан осы салада БҰҰ, Еуропалық одақпен, Солтүстік атлантикалық келісімдік ұйымымен (НАТО), Шанхай ынтымақтастық ұйымымен, Ұжымдық қауіпсіздік туралы келісімдік ұйымымен белсенді өзара әрекеттестік етеді. Қазақстан БҰҰ-ң Қауіпсіздік Кеңесі Қарарының талаптарын бұлжытпай орындайды және орындалған жұмыстар туралы Ұлттық баяндамасын БҰҰ-на жыл сайын ұсынады.

Айтылғандарды негізге ала отырып, Ел басы Н. Ә. Назарбаевтың белгілеген әрі ұлттық заңнамамызға енгізілген міндеттері мен концептуалды шешімдері экстремизм мен терроризмге қарсы күрестің әсерлі механизмдерін өңдеп шығаруға септігін тигізеді деп пайымдаймыз².

Діни экстремизм мен терроризмге қарсы тікелей күрес жүргізетін субъектілердің өкілеттігі Қазақстан Республикасының «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңында көрсетілген. Аталмыш заң діни экстремизм мен терроризмге қарсы күрес жүргізудің жалпы ережелерін, негіздерін, мақсаты мен тәртібін анықтайды. Осы заңға сәйкес, терроризмге қарсы іс-қимыл — мемлекеттік органдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының:

- терроризм профилактикасы;
- террористік іс-әрекетті анықтау, оның жолын кесу, террористік қылмыстарды ашу және тергеу;

- шұғыл медициналық көмек көрсету, медициналық-психологиялық сүйемелдеу, авариялық-құтқару және өртке қарсы іс-шаралар өткізу, террористік әсер етуге ұшыраған объектілердің қалыпты жұмыс істеуін және экологиялық қауіпсіздігін қалпына келтіру, терроризм актісінің салдарынан жәбірленуші адамдарды және оның жолын кесуге қатысқан адамдарды әлеуметтік оңалту, терроризм актісінің салдарынан жәбірленуші адамдарға моральдық және материалдық зиянды өтеу жолымен терроризм салдарларын барынша азайту және (немесе) жою жөніндегі қызметі.

Осы көрсетілгендердің ішінен «терроризм профилактикасы» ұғымы бізді едәуір қызықтырады. Яғни, Заңға сәйкес терроризм профилактикасын жүзеге асыратын субъектілер — барлық мемлекеттік органдар және жергілікті өзін-өзі басқару органдары. Әрбір орган өз құзыреті шегінде терроризм профилактикасымен айналысады. Ал, көрсетілген Заңның 5-бабына сәйкес, Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары өз құзыреті шегінде терроризмге қарсы іс-қимылды өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асыруда келесі әрекеттерді орындайды:

1) мемлекеттік органдар мен ұйымдардың мүмкіндіктерін, сондай-ақ азаматтардың көмегін пайдалана отырып, бір-бірімен өзара іс-қимыл жасайды;

2) террористік іс-әрекетке жататын және осы мемлекеттік органдардың құзыретіне енгізілген әрекеттердің дайындалу фактілері мен белгілері туралы хабардар етеді және өзара қажетті көмек көрсетеді;

3) терроризмге қарсы бірлескен операцияларды жүргізеді.

Осылайша Қазақстан Республикасының «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңы терроризмге қарсы күресте мемлекеттік органдардың өзара әрекеттесу барысындағы құзыретін анықтайды. Әрине көрсетілген құзыреттерге сәйкес басқа да мемлекеттік органдарының терроризммен күресте жасауға тиіс ауқымды жұмыстарын байқауға болады. Осылайша барлық органдардың бірлескен әрі өзара ұштасқан күшімен ғана үлкен қарқынмен дамып келе жатқан экстремизм мен терроризмге қандай да бір бөгет жасауға болады. Терроризм әлсіздердің қаруы деп бекер айтылмаған. Онымен күресте барлық амалдар мен тәсілдер кәдеге жарары сөзсіз. Діни көзқарасты ұстанушы экстремистер де өздерінің мақсаттарына жетудің басты мүмкіндігі деп терроризмді түсінген. Сол себептен экстремистер өздерінің мақсаттарына жетудің басты құралы ретінде терроризмді қолдана бастады. Діни көз қарасты ұстанушы экстремистердің басты мақсаты — мемлекетте шарифат заңын орнату. Коституция мен басқа да заңдарды толығымен жою.

Сондықтан, пайымдауымызша жоғарыда көрсетілген мемлекеттік органдардың құзыретін одан әрі кеңейткен дұрыс деп есептейміз. Мысалы:

- мемлекет пен қоғам мүдделеріне және адамның өмірі мен денсаулығына қауіп келтіруі мүмкін тұлғалар мен заттарға міндетті түрде назар аудару немесе қызығушылық таныту және олар бойынша құзырлы органдарға хабарлау;

- бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілерде терроризмді насихаттау және террористік актілерге қандай да болмасын нысандарда қатысуға үгіттеу фактілеріне бұлжытпай қарсы іс-қимыл жасау;

- қоғамдық және қоғамдық емес орындарда адам мен азаматтардың терроризмді қолдайтын және ақтайтын іс-әрекеттері мен сөздеріне міндетті түрде қарсы тұру, тиісті әсер ету шараларын қолдану.

Әрине, бұл көрсетілгендер мемлекеттік органдардың діни экстремизм мен терроризмді жедел іздестірулік алдын алу шараларының мазмұнын ашпайды. Өйткені, діни экстремизм мен терроризмді жедел іздестірулік алдын алу шараларын жүргізуге құзыреті бар мемлекеттік органдар жүзеге асырады. Олар:

- 1) ішкі істер органдары;
- 2) ұлттық қауіпсіздік органдары;
- 3) сыртқы барлау саласындағы өкілетті орган;
- 4) Қорғаныс министрлігінің әскери барлау органдары;
- 5) жемқорлыққа қарсы күрес қызметі;
- 6) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік күзет қызметі;
- 7) экономикалық тергеу қызметі³.

Діни экстремизм мен терроризмді тиімді жедел іздестірулік алдын алу үшін көрсетілген органдардың үйлесімді жұмысы қажет. Олардың кейбіреулері экстремизм мен терроризмге қарсы күресте құзыретті болмаса да осы салада жедел іздестірулік жолмен алынған ақпараттарды дер кезінде құзыретті органдарға хабарлап, өз тарапынан тиісті алдын алу шараларын жүргізуі шарт. Өйткені, жедел іздестіру қызметін жүзеге асыратын органдардың басты міндеттерінің бірі — қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне нұқсан келтіретін мәліметтер мен ақпараттарды Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару және билік органдарына уақытылы хабарлау.

Діни экстремизм мен терроризмді алдын алу шаралары жариялы нысандарда жүргізіледі, ал жедел іздестірулік алдын алу шаралары жасырын әрекеттер мен күш құралдарды қолдану арқылы жүзеге асырылады. Осылай олардың өзара айырмашылықтарын да айқындауға болады. Көрсетілген айырмашылық белгілері арқылы алдын алу қызметінің негізгі бағыттары да анықталады.

Құқық қорғау органдарының және арнайы қызметтің өкілетті қызметкерлері экстремизм мен терроризмді тиімді жедел іздестірулік алдын алу үшін осы көрсетілген бағыттарды ұстанғаны абзал. Өйткені, экстремизм мен терроризмді жедел іздестірулік алдын алуды толық және жан-жақты орындау осы бағыттар арқылы ғана жүзеге асырылатындығы басымырақ болып келеді. Әрине, экстремизм мен терроризмді жедел іздестірулік алдын алуға қатысты құқық қорғау органдарының және арнайы қызметтің өкілетті қызметкерлерінің жұмыстарын өзара салыстыруға болмайды, өйткені, айырмашылықтары «жер мен көктей». Бірақ олардың жұмыстарын бір бағытқа ұштастыру — тиімді жұмыстардың кепілі болып табылмақ.

¹ «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 13.07.1999 жылғы № 416-І Заңы, 4-бап, 1-бөл.

² Моджорян Л. А. Терроризм: правда и вымысел. — Алматы, 1999. — С. 139.

³ Жедел-іздестіру қызметі туралы Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі № 154-ХІІІ Заңының 6-бабы. (2014.07.11. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются некоторые проблемы противодействия терроризму и экстремизму.

RESUME

This article discusses some of the problems of counteraction to terrorism and extremism.

ӘОЖ 343.971

С. Қ. Алтайбаев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция подполковнигі

АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫНЫҢ БІРІ — ҮГІТ-НАСИХАТ

Аннотация. Мақалада қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудағы үгіт-насихаттың маңызы криминологиялық тұрғыдан сақтандыру шаралары ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: қылмыстық құқық бұзушылық, алдын алу шаралары, үгіт-насихат, адам құқықтары, бұқаралық ақпарат құралдары, маскүнемдік, адамгершілік.

Қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу қылмыстылықтың себептері мен шарттарына және қылмыскердің жеке басына әсер ететін мазмұны мен бағыттылығы жан-жақты шаралардың кешенін жүзеге асыруды қарастырады. Ал кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу әртүрлі экономикалық, әлеуметтік, идеологиялық және басқа да шараларды жүргізуге мүмкіндік туғызады.

Қазіргі таңдағы криминология ғылымы қылмыстылықтың алдын алудың түрлі жіктелген нұсқадағы шараларын ұсынады: олар, көлемі бойынша, деңгейі бойынша, уақыты бойынша және т. б. Біздің ғылыми мақаламыздың мақсатына қарай қылмыстық құқық бұзушылықтардың деңгейі мен мазмұнына қарай қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алуда үгіт-насихаттық шаралары жайында айтылады. Қылмыстылыққа жалпы әлеуметтік алдын алу арқылы әсер ету, алдын алу шараларының құрамдас бөлігі бола тұра, әлеуметтік ескерту шараларын талдау мен жүзеге асырудың негізі болады. И. И. Карпец кезінде өзінің еңбектерінде: «Қылмыстылық — әлеуметтік теріс қылық болғандықтан онымен күресуде ең бастысы болып, қоғамдық қатынастарды әрі қарай дамыту мен жетілдіруге бағытталған әлеуметтік шаралар танылады. Әрине, бұл шаралар тікелей қылмыстылыққа бағытталмағанымен, бірақ осы шаралар жанама түрде қылмыстылықтың жай-күйіне елеулі әсер ете алады»¹, — деп, бірнеше рет атап өткен. Осыған қатысты кейінгі жылдары ғылымда жалпы әлеуметтік алдын алу криминологияның зерттеу пәніне жатпайды деген пікірлер айтылды². Дегенмен де, бұл айтылғандармен келісе отырып, криминологиялық зерттеулерде, қылмыстылықтың алдын алуда криминолог экономикалық, әлеуметтік және құқықтық реформаладың нәтижелері мен салдарын бағамдап, болжауға міндетті екенін ұмытпауымыз керек.

Қоғамдағы қылмыстылықтың алдын алудың бір бағыты заңның шексіз үстемдігін жария ететін үгіт-насихат жұмыстары болатындығы бұрыннан белгілі. Елдің нарықтық қатынас заманына өтіп, демократиялану кезеңінде қазақстандық қоғам батыстың үдерісін негізге ала бастады. Ол Қазақстан халқының, оның ішінде жастардың рухани және моральдық тұрғыдан өзгеруіне әкеп соқты. Қазақстандық жастар батыстық күн көріс культін насихаттайтын, зорлық-зомбылыққа толы жаһандану саясатының екпіні алдында тіптен қорғансыз қалды. «Реформаторлардың айтуы бойынша, маркстік-лениндік идеология, оған қоса Кеңес Одағы Коммунистік Партиясының жүйесін алып тастағаннан кейін, ғылымның, өнердің, саясаттың, экономиканың және әлеуметтік өмірдің идеологияларының еркін, гүлденген кезеңі басталады», — деп, пайымдаған болатын. Бірақ, қоғамдағы идеологиялық жүйенің бұзылуымен қоса, оған сүйенетін барлық құрылымдар мен салалар да құрдымға кетті.

Сондықтан идеология — ол тек идеологиялық әдістеме, оқыту емес, құрылымдардың іргетасы, қоғамның негізгі элементі», — деген Ю. Г. Волков «Идеология для России» атты еңбегінде³.

Қазіргі Қазақстандағы идеология жүйесінің біртұтастығының болмауы — билік өкілдерінің біріккен қағидаларға негізделмеген саяси идеологияларды өз бетінше шығара бастады. Бұл қоғамда рухани, саяси, экономикалық және отбасылық-тұрмыстық саладағы ыдырауға әкелетін былыққан идеологияға әкеп тірейді.

Адам құқығы идеясы барлық шешілмеген психикалық мінез құрылымын өзгертуі тиісті. Адам құқығы қазақстандықтардың құндылық жиынтығы болып, барлық жүйенің бастауы ретінде, ұлттық нақышқа айналуы керек.

Адам құқығына құрметпен қарауды қалыптастыруда отбасына және балаға деген жаңа көзқарасты бекітумен де үздіксіз байланыста болуы қажет.

Кез келген отбасының өмірінде ұжымдасуды дамыту ерекше рөл атқарады, ол отбасы мүшелерінің өзара көмекке, қол ұшын беруге, парыздық сеземдерге, бір-бірінің алдындағы жауапкершілікке ұмтылуынан құралады.

Дәл осы қасиеттер отбасының әрқайсысының жеке әлеуметтену қызметін жүзеге асырады және өсіп келе жатқан ұрпақтың бойында адамгершіліктің идеологияның қалыптасуына жәрдемдеседі.

Адамгершілік пен демократизм бір-бірін толықтыра отырып, қоғамдық санада беки түседі және адамдар арасындағы жеке қатынастарда мінез-құлықтарын өзгертіп, оның ішінде кәмелетке толмағандар арасында криминагендік ушығуды төмендетеді.

Заманауи технология кезеңінде жастарға жаңа идеологияны бекіту үшін қажетінше тиісті ақпараттық құралдарды пайдаланған дұрыс. Қалың бұқараның ортасында қылмыстылықтың алдын алу бойынша үгіт-насихаттық іс-шараларды жүзеге асырып, халықта қоғамдық пікір қалыптастыру үшін, қазіргі таңда зор еңбекті қажет етеді. Ол үшін үгіт-насихаттық қызметтің жалпы мәдени деңгейді көтеріп, қылмыстылықты азайтатын күшті әдіс, тәсілдер қолданылады. Әдетте біз үгіт-насихатты бір жақты айту, түсіндіру, дәрістер оқу деп түсінеміз, насихат — адамды қызықтыратын теле көріністерді, радио хабарларды дайындау, ғылыми-танымдық ақпараттарды және тағы басқаларын шығаруды да қамтиды. Қоғам мен отбасының айырылмас бөлшегіне айналып кеткен бұқаралық ақпарат құралдарымен қоса әлеуметтік желілердің көмегін кеңінен қолдануды жолға қою керек. Қорытындысында, бұқаралық ақпарат құралдарының қызметі жеке отбасындағы жатсынудың алдын алып, өзара отбасылық байланыстарын және қоғамдағы адамгершілік қасиеттерінің жетіле түсуі мүмкін.

Мазмұны бойынша кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың себептерінің өсуіне жол бермейтін үгіт-насихаттың құқықтық, маскүнемдікке қарсы, идеологиялық және т. б. түрлерін бөліп алуға болады:

1. Құқықтық насихат ақпараттарды, кино, театр, көркем әдебиеттерді тікелей қолдану жолымен, мемлекет пен қоғам талап ететін адамның құқықтық санасының қалыптасуына, оның моральдық-адами сапаларының жетілуіне нормативтік талаптар жөнінде ақпарат беруден тұрады. «Құқықтық насихат, бір жағынан өзі есекертулік әсер етеді, екінші жағынан, қоғамның тарапынан жұмсалатын ескертулік жұмыстарды оңтайландырады»⁴. Соған қоса, құқықтық насихаттың өзегі құқықтық білім беру (қарапайым түрде болса да) болуы тиісті. Бала құқығы туралы халықаралық және отандық нормаларды, оларды бұзған жағдайдағы жауаптылық жөніндегі заңнамаларды білу — құқықтық сананың және құқықтық мінез-құлықтың қалыптасуы кепілі бола алады.

2. Маскүнемдікке қарсы насихат тұрғындарға маскүнемдіктің, нашакорлық, уытқұмарлықтың әлеуметтік және психо-неврологиялық ауыр зардаптары жөнінде ақпараттандыруды білдіреді. Қалыптасқан дәстүр немесе тәрбие, қоршаған орта немесе туындаған жағдайлар спирттік ішімдікке құмар болудың себептерін еңсере алады. Ол үшін сол адамның бойында басқа да әлеуметтік құндылықтар мен жақсылықтарға ұмтылуға жол ашу арқылы жүзеге асады. «Маскүнемдікке қарсы насихат тек маскүнем адамға ғана адрестік тұрғыдан емес, оның отбасы мүшелеріне, балалары бар басқа отбасыларына да бағытталып

жүргізілуі тиіс... бұл жастарды ерте отбасында маскүнемдікке қарсы алдын алу шаралары болып есептеледі»⁵.

3. Валеологиялық насихат маскүнемдікке қарсы насихаттан мазмұны бойынша жалпы және кең түсінік. Ол жеке адамның бойында салауатты өмір салтын ұстану мен дене тәрбиесі дағдыларының қалыптасуынан тұрады.

4. Адамгершілікке тәрбиелеу, ол білім беру мен тәрбиенің жемісі, бірақ, бұл жетістікке жетудің жалғыз жолы емес, кәмелетке толмағандарды адамгершілікке тәрбиелеу бәрімен, барлық жерде жүзеге асырылуы керек.

Аталған шаралар мен жұмыстарды қолдану қоғамды жаңартудың ерекше шарты, оны ізгілендіру мен моральдық тұрғыдан жетілдіру, жеке адамдар арасындағы адами қарым-қатынас климатын сауықтыру, моральдық нормаларды сақтау мен құрметпен қарау рухында азаматтарды тәрбиелеу, отбасылық негіздерді бекіте түсу, соған қоса аталғандар отбасылық, тұрмыстық, бос уақыттағы, сексуалдық және басқа да салаларда балаларға қатысты туындайтын қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың қажетті элементі болып табылады.

¹ Карпец И. И. Проблемы преступности. — М., 1969.

² Бабаев М. М. Предмет и пределы криминологии: категории науки и феномены практики // Криминологический журнал. — 2004. — № 1 (6).

³ Волков Ю. Г. Идеология для России // Социально-гуманитарные знания. — 2001. — № 2.

⁴ Вермеш М. Основные проблемы криминологии / Пер. с венгер. С. Г. Келиной, под ред. и со вступит. ст. Н. А. Стручкова. — М., 1978.

⁵ Чечот Д. М., Шестаков Д. А. Социальное зло — алкоголизм: Семья и право. — Л., 1988.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы предупреждения уголовных правонарушений против семьи и несовершеннолетних.

RESUME

In this scientific article the questions of propaganda are examined on warning of criminal offence against family and minors.

ӨОЖ 343.61

Қ. М. Әлімбеков, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының магистранты, полиция капитаны

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАСЫНДАҒЫ ЖЕКЕ АДАМҒА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҰҒЫМЫ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы қылмыстық-құқықтық тұрғыдан қарастырылады.

Түйін сөздер: жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылық, адам құқықтары мен бостандықтары, жеке бастың өмірі, қоғамдық қауіпті қол сұғушылық, адам өлтіру.

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2016 жылғы 6 қаңтардағы «Ұлт жоспары — қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласының бір тарауында құқықтық тәртіп және заңдылық қаралды. Онда Мемлекет басшысы «Екінші реформаның мәні тәуелсіз сот төрелігі мен Қазақстанның бүкіл құқық қорғау жүйесінің тек қана азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге, заңдарды қатаң орындауға және құқық тәртібін нығайтуға бағытталуы тиістігінде» — деп, құқық қорғау жүйесіне баса назар аударады¹.

Ғылыми мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы жөнінде қарастырамыз. Бұл тақырыпты

әріден қозғасақ, қоғамдық құндылықтар жүйесіндегі өмір сүру, денсаулық, жыныстық қол сұқпаушылық пен жыныстық еркіндік, сол сияқты ар-намыс құқықтары біздің мемлекетіміз сияқты бүкіл әлемде де әлеуметтік құқықтардың маңыздысы ретінде өткен ғасырдың ортасына қарай сипатталады. Бұл туралы 1948 жылдың 10 желтоқсанында адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының жариялаған БҰҰ-ның Бас Ассамблеясында атап өтілген болатын².

Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабының өзі адам құқықтары мен бостандықтары, оның ар-намысы мен қадір-қасиеттері қоғамның және мемлекеттің жоғары құндылықтары ретінде бекітіліп, Қазақстанның өркениетті мемлекеттер қауымдастығына енуін айқындады.

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтармен күрестің құқықтық механизмдер тиімділігін арттыру мәселесі әсіресе қазіргі таңда баса назар аударуды талап етуде.

Азаматтардың жеке басына, құқықтары мен бостандықтарына қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылықтар біздің қоғамымызға үлкен зиянын тигізеді. Сол себепті мұндай қылмыстық құқық бұзушылықтармен шешуші күрес жүргізу Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының маңызды міндеті болып табылады. Қылмыстық құқық бұзушылықпен күресу үшін елімізде қылмыспен тікелей күрес жүргізетін мемлекеттік органдардың жұмысын жақсартудың, сол сияқты қылмыстық заңнаманы одан әрі жетілдірудің маңызы зор. Қылмыстық-құқықтық ғылым тәжірибеші-заңгерлер қылмыстық заңды дұрыс қолдануға септігін тигізетіндей құқықтық мәселелерді дайындауы керек.

Қылмыстық қол сұғудан жеке адамды қорғау Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 2-бабында бекітілген міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазақстанның қылмыстық құқығында Қылмыстық кодекстің жүйесіндегі қылмыстың осы тобының орны туралы мәселе бірнеше рет қаралған. Соған қоса, бұл туралы 1959 жылғы Қазақ КСРО қылмыстық кодексінде жеке адамға қарсы қылмыстар мемлекеттік қылмыстар мен меншікке қарсы қылмыстар үшін жауапкершілікті қарастыратын тараудан кейінгі 3-тарауда жеке басқа қарсы қылмыстар қарастырылғаны дәлел.

Қазіргі уақытта қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімі «Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» тарауынан басталады, бұлай орналасуы Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабының ережесіне жауап береді.

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар — бұл азаматтардың негізі жеке құқықтарына бағытталған қоғамдық қауіпті әрекеттерді Қылмыстық кодексте көзделген тобы. Бұл топтағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың көпшілігі ауыр және аса ауырға жатады, олар моральдық және материалдық зиян келтірілуі мүмкін. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың бұл топтарын бірінші орынға жылжыту Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасының негізгі реформасындағы маңызды концептуалдық идеяға, яғни азаматтардың өмірі мен денсаулығы, оның заңды мүдделерінің құқықтары мен бостандықтарын айрықша қорғауға сәйкес еді. Аталған құндылықтарды айрықша қорғау Қазақстан Республикасының Конституциясында арнайы қаралып, Еуропалық ынтымақтас-тық елдерінің көптеген халықаралық актілерінде айтылған. Жеке адамды, оның ішінде адам өмірі мен денсаулығына айрықша қорғау қылмыстық заңнамада жеке адамға қарсы қылмыстар туралы тараудың орналасуын өзгертумен ғана емес, басқа ерекшеліктерде де байқалады, яғни: 1) жеке адамға қарсы мейлінше қауіпті қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жоғары санкция белгілеу; 2) қылмыс істеудегі күштеу тәсілінде санкция жүйесі дайындауда тіркеу (көбінесе бұл меншікке қарсы қылмыстар үшін санкцияда байқалады); 3) ауыр зардаптардың қылмыс түзуші немесе саралау белгілері ретінде пайдаланғанда, олар заңда адам денсаулығына зиян немесе өлім келтіруінде бірінші кезекте көрсету жолымен ашылады (әсіресе, бұл көлік, экологиялық және қоғамдық қауіпсіздікке қарсы басқа да қылмыстық құқық бұзушылықтарда байқалады); 4) жеке меншіктің мемлекеттік және басқа

формаларымен тең қорғауды жүзеге асыру. Бұл идеяға «жеке бас» ұғымын қамтитын құқық қорғау мүдделерінің шеңберінің кеңеюі де қатысты³.

Бұрын бұл түсінік қылмыстық құқықта Қазақ КСРО қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімінің 3-тарауындағы бастауда аталған мемлекеттік емес объектілерге қатысты қарастырылған «Жеке адамның өміріне, денсаулығына, бостандығына, ар-намысына қарсы қылмыстар». Сондықтан да қылмыстық құқық ғылымында «Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» термині жыныстық қылмыста және отбасы мен кәмелетке толмағандарға қарсы кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтар кіретін қылмыстардың аталған тобына қатысты қолданылды. Азаматтардың саяси, еңбек, басқа құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстар 1959 жылғы кодекстің Ерекше бөлімінің дербес 4-ші тарауын құрады да, жеке адамға қарсы қылмыстар ретінде қарастырылмады.

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар деп адамның өмірі мен денсаулығына, жыныстық дербестігіне, бостандығына, ар-намысына қол сұғатын қоғамдық қауіпті әрекеттер танылады. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың мұндай түрлерін істеу нәтижесінде адамға айтарлықтай зиян не болмаса өмірге, денсаулыққа, заңды құқықтары мен бостандықтарына зиян келтіру қорқынышы туады.

Жеке басқа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың түпкі объектісі жеке тұлға болып табылады. Қылмыс объектісі ретінде — бұл әлеуметтік рөлдермен қоғамдық қатынастар жүйесінде қарастырылатын адам. Ол бір мезгілде биологиялық тіршілік иесі де, белгілі құқықтарды, міндеттерді, бостандық пен әлеуметтік құндылықтарды иеленуші де болады. Тікелей объектісін — жеке бастың өмірі, денсаулығы, бостандығы, ар-намысы сияқты құндылықтар құрайды.

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың объективтік жағы — бұл жеке бастың өміріне, денсаулығына, бостандығына, ар-намысына қоғамдық қауіпті қол сұғушылықтар болып табылады.

Құрамына қарай жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар материалдық және формальдық болып бөлінеді. Материалдық құрамның объективтік жағы үш міндетті белгілерден тұрады: 1) қоғамдық қауіпті әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік); 2) қоғамдық қауіпті зардаптар; 3) олардың арасындағы себепті байланыстар.

Әрекетсіздік әрекет сияқты тұлғаның ерікті қылығы болып табылады, сондықтан да ол әрқашан саналы сипатқа ие. Егерде қоғамдық қауіпті әрекет кінәлінің белсенді мінез-құлқынан байқалса, онда әрекетсіздік болу керек және істелуі мүмкін әрекеттің істелмеуінен байқалады. Қоғамдық қажетті әрекеттерді орындауда тұлғаның міндеті мыналардан шығады: а) заң мен нормативтік актілерді жазудан; ә) кәсіби міндеттер мен қызметтік міндеттерден; б) келісім шарттар; в) жеке өзара қатынастан; г) кінәлінің алдағы қызметінен. Қылмыстың формальдық құрамының объективтік жағы тек қоғамдық қауіпті әрекеттен туады.

Осыған байланысты, жеке адамға қарсы қылмыстарды материалдық құрамдары мыналар: адам өлтіру (ҚР ҚК 99-бап), жаңа туған сәбиді анасының өлтіруі (ҚР ҚК 100-бап), аффекті жағдайында жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 101-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 102-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу үшін қажетті шаралар шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 103-бап), абайсызда қазаға ұшырату (ҚР ҚК 104-бап), денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 106-бап), денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру (ҚР ҚК 107-бап), денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ҚР ҚК 108-бап), ұрып соғу (ҚР ҚК 109-бап), аффект жағдайында денсаулыққа зиян келтіру (ҚР ҚК 111-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 112-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 113-бап), денсаулыққа абайсызда зиян келтіру (ҚР ҚК 114-бап), соз ауруын жұқтыру (ҚР ҚК 117-бап).

Формальдық құрамға жататындар: өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу (ҚР ҚК 105-бап), азаптау (ҚР ҚК 110-бап), қорқыту (ҚР ҚК 115-бап), адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу немесе заңсыз алып қою (ҚР ҚК 116-бап), адамның иммун тапшылығы вирусын (АИТВ/ЖИТС) жұқтыруы (ҚР ҚК 118-бап), қауіпті жағдайда қалдыру (ҚР ҚК 119-бап),

зорлау (ҚР ҚК 120-бап), он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау (ҚР ҚК 122-бап), жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету (ҚР ҚК 123-бап), жас балаларды азғындық жолға түсіру (ҚР ҚК 124-бап), психиатриялық стационарға заңсыз орналастыру (ҚР ҚК 127-бап), адам саудасы (ҚР ҚК 128-бап), адамды клондау (ҚР ҚК 128-бап), жала жабу (ҚР ҚК 130-бап), қорлау (ҚР ҚК 131-бап).

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъектісі заңмен белгіленген жасқа жеткен есі дұрыс адам, яғни қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі жалпы болып танылады.

Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъективтік жағынан тура және жанама ниетпен жасалады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтардың тікелей объектісіне байланысты төмендегідей топтарға бөліп қарастырады:

Адам өміріне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: адам өлтіру (ҚР ҚК 99-бап), жаңа туған сәбиді анасының өлтіруі (ҚР ҚК 100-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 102-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу үшін қажетті шаралардың шегінен шығу кезінде жасалған адам өлтіру (ҚР ҚК 103-бап), абайсызда қазаға ұшырату (ҚР ҚК 104-бап), өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу (ҚР ҚК 105-бап), соңғы екеуін санамағанда барлық аталған өмірге қарсы қылмыстар адам өлтіруге жатады.

Денсаулыққа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 106-бап), денсаулыққа қасақана орташа зиян келтіру (ҚР ҚК 107-бап), денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ҚР ҚК 108-бап), ұрып-соғу (ҚР ҚК 109-бап), қинау (ҚР ҚК 110-бап), аффект жағдайында денсаулыққа зиян келтіру (ҚР ҚК 111-бап), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 112-бап), қылмыс жасаған адамды ұстап алу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 113-бап), денсаулыққа абайсызда зиян келтіру (ҚР ҚК 114-бап), соз ауруын жұқтыру (ҚР ҚК 117-бап) адамның иммун тапшылығы вирусын (АИТВ/ЖИТС) жұқтыруы (ҚР ҚК 118-бап).

Адам өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін қылмыстық құқық бұзушылықтар: қорқыту (ҚР ҚК 115-бап), адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу немесе заңсыз алып қою (ҚР ҚК 116-бап), қауіпті жағдайда қалдыру (ҚР ҚК 119-бап).

Адамның жыныстық дербестігі мен жыныстық еркіндігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: зорлау (ҚР ҚК 120-бап), сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері (ҚР ҚК 121-бап), он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау (ҚР ҚК 122-бап), жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету (ҚР ҚК 123-бап), жас балаларды азғындық жолға түсіру (ҚР ҚК 124-бап).

Адамның және азаматтың жеке бас бостандығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: адам ұрлау (ҚР ҚК 125-бап), бас бостандығынан заңсыз айыру (ҚР ҚК 126-бап), психиатриялық стационарға заңсыз орналастыру (ҚР ҚК 127-бап).

Адамның және азаматтың ар-намысына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: жала жабу (ҚР ҚК 129-бап), қорлау (ҚР ҚК 130-бап).

¹ Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2016 жылғы 6 қаңтардағы «Ұлт жоспары – қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласы // www.akorda.kz

² БҰҰ-ның Бас Ассамблеясының 1948 жылғы 10 желтоқсанындағы «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы» // www.un.org.ru

³ Курс уголовного права. Особенная часть / Под ред. Г. Н. Борзенкова. — М., 2002. Т. 3.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается понятие уголовного правонарушения против жизни по законодательству Республики Казахстан.

RESUME

In this scientific article is discussed the concept of criminal law, criminal offenses against life according to the legislation of the Republic of Kazakhstan.

УДК 342.9

Байгалиев А. Б., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции;

Юсупов Д. Х., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

ВОПРОСЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы предупреждения административных правонарушений, изучается передовой опыт некоторых ОВД по их предупреждению, предлагаются рекомендации по совершенствованию профилактической деятельности ОВД.

Ключевые слова: предупреждение, профилактика, ОВД, МВД, уголовный проступок, административное правонарушение.

Принятие Законов РК «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка», «О профилактике бытового насилия», «О профилактике правонарушений», «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» повысило роль граждан и общественности в охране правопорядка¹.

Профилактика правонарушений — специальная, самостоятельная функция, преследующая присущие только ей цели: выявление и устранение причин, условий и обстоятельств, способствующих их совершению; устранение или нейтрализация действия криминогенных факторов, формирующих личность правонарушителя; недопущение становления личности на противоправный путь и путь совершения преступлений².

К сожалению, эта система несколько лет назад была разрушена и сегодня создается заново. Вопросам профилактики правонарушений стали уделять большое внимание. Государство стремится реализовать не только потенциал правоохранительных органов, но и силы общественности, ищет новые формы и методы взаимодействия правоохранителей с населением. К примеру, 28 октября 2014 г. сотрудники УВД г. Караганды с участием представителей заинтересованных органов и ведомств, в том числе общественных и неправительственных организаций (Карагандинского общественного фонда «Общество Красного Полумесяца РК», ГУ «Отдел внутренней политики города Караганды», ОО «Мир Добра», КГУ «Центр по работе с молодежью», организаций здравоохранения (ОНЦ), образования, общественности), в районе торгового дома «Океан» в целях повышения информированности населения и распространения положительного опыта профилактической деятельности провели праворазъяснительные мероприятия с раздачей буклетов, памяток и информационных материалов населению. В ходе флэш-монов «Караганда — Чистый город» и «Мы творим свое Завтра» кроме праворазъяснительной работы была организована уборка расклеенных в неустановленных местах объявлений, очищены контейнерные площадки и дворовые территории многоквартирных домов. Эти мероприятия широко освещались в средствах массовой информации.

Принимаются меры по повышению правосознания и правовой культуры граждан. Соответствующие информационные материалы опубликованы на страницах местных печатных изданий, в Интернет-ресурсах, использованы в эфире различных телерадиопередач. На официальном сайте ДВД Карагандинской области (www.krgdvd.kz) на постоянной основе проводится социологический опрос граждан о деятельности сотрудников ОВД. Помимо этого, создана и функционирует рубрика «Административная полиция».

В качестве нововведения на общественных началах практикуется «метод папарацци». Каждый, кто заметит, как люди выбрасывают мусор на улице, курят в запрещенных местах, неправильно паркуют автотранспорт, реализуют спиртные напитки в запрещенное время или иным образом нарушают общественный порядок, может снять это на камеру мобильного телефона и выложить видео на официальный сайт ДВД. При этом имя автору ролика указывать не обязательно. Сами карагандинцы отнеслись к такому нововведению положительно³.

Проведенные мероприятия оказали положительное влияние на правосознание граждан. Наметилась тенденция повышения культуры поведения, улучшилось их отношение к чистоте и порядку на улицах, в местах общего пользования.

Сегодня в охране правопорядка принимают участие свыше 50 тыс. граждан, зарегистрировано более 4 тыс. общественных формирований правоохранительной направленности. На селе эффективно действуют различные отряды — «Сарбазы» и «Сакшы», которые участвуют в охране правопорядка, собственности. В городах широкое распространение получили студенческие отряды содействия полиции (более 200 формирований), активно действуют также советы общественности при ОВД.

Руководство МВД РК поручило территориальным подразделениям ОВД совместно с местными исполнительными органами принять меры по привлечению негосударственных субъектов охранной деятельности и граждан к охране общественного порядка; усовершенствовать формы и методы профилактики; способствовать созданию новых общественных движений граждан в охране правопорядка; провести слеты общественных формирований; изучить передовой опыт зарубежных стран в данном направлении⁴.

Помощь юных помощников полиции, консьержей, сарбазов и сакшы налицо. Можно отметить положительный опыт Шиелийского района Кызылординской области, где в целях прекращения хищений урожая и краж скота по инициативе местной полиции и компании «Дихан-Холдинг» были введены штаты сарбазов и сакшы, которые укомплектовали местными безработными гражданами. Сарбазы обеспечиваются специальной формой и удостоверениями и за счет «Дихан-Холдинга» получают ежемесячно по 30000 тенге⁵.

Мы согласны с Е. Т. Абеуовым, «что особое внимание нужно уделять профилактике правонарушений несовершеннолетних как важнейшему направлению предупредительной работы в целом, что если сейчас не остановить малолетнего нарушителя, то можно в будущем получить взрослого рецидивиста»⁶. Е. Т. Абеуов справедливо подчеркивает: «Отсутствие нормальных отношений в кругу семьи, низкий уровень образования, нищета «в соседстве» с окружающим богатством, неуважение к закону, вызванное существующей зависимостью его от власти и денег, ведут к преступности. Поэтому с преступностью необходимо бороться не только мерами ответственности, но и меняя сознание и уклад нашего общества»⁷.

С целью профилактики правонарушений среди молодежи государственными органами сегодня проводятся различные мероприятия. Например, по инициативе и проекту Западного ДВД на транспорте создано общественное объединение «Патриотический клуб «БЕРКУТ», основное направление деятельности которого — воспитание у молодежи духовно-патриотических качеств и противодействия антиобщественным проявлениям. Задачей воспитанников клуба и показателем их деятельности является коллективная пропаганда обозначенных направлений среди учащейся молодежи, оздоровление оперативной обстановки в учебных заведениях. Кроме того, подобно «тимуровцам», «беркутовцы» помогают пожилым одиноким людям по хозяйству.

Имеются и другие формы профилактики. В частности, на территории Усть-Каменогорска и Семей силами ОВД проведены операции «Студент», в ходе которых были задержаны и доставлены в полицию 166 студентов и 70 школьников, из них 120 за распитие спиртных напитков и появление в нетрезвом виде в общественных местах привлечены к административной ответственности⁸.

По нашему мнению, к ведомствам социального блока и ОВД должны предъявляться повышенные требования по исполнению законодательства о постановке на учет несовершеннолетних для обеспечения ранней профилактики безнадзорности и правонарушений. Необходи-

димо сформировать и ежемесячно корректировать банк данных о семьях, находящихся в социально опасном положении, отработать схему взаимодействия субъектов системы профилактики, оперативнее решать вопросы с устройством детей, нуждающихся в помощи государства, в социально защищающие учреждения, сеть которых постоянно расширять. Эти и другие меры, на наш взгляд, способствовали бы в целом снижению преступности несовершеннолетних.

Необходимо ежеквартально проводить обобщение работы по выполнению Закона РК «О профилактике правонарушений» с целью выработки единого подхода к устранению недостатков предупредительной деятельности, разработки мер по улучшению профилактики правонарушений.

Действующее законодательство не охватывает всего многообразия задач и ситуаций, которые приходится решать уполномоченным должностным лицам государственных органов в целях профилактики правонарушений. В частности, не предусмотрена ответственность за непринятие мер по устранению причин и условий, способствующих совершению правонарушений, по представлениям сотрудников ОВД, кроме следователя или дознавателя (ст. 664). Статья 479 Кодекса РК об административных правонарушениях предусматривает ответственность за несообщение о принятых мерах по устранению причин и условий, способствующих совершению преступлений или административных правонарушений, но за рамками данной нормы осталось без внимания такое противоправное деяние, как *уголовный проступок*. Получается, что за несообщение о принятых мерах по устранению причин и условий, способствующих совершению уголовных проступков, нельзя никого привлечь к ответственности.

В статье 826 Кодекса РК об АП предусматривается, что при установлении причин и условий, способствующих совершению административных правонарушений, должностными лицами выносятся представления, однако практика показывает, что представления органом, рассматривающим дело, выносятся только в двух случаях из десяти. На наш взгляд, необходимо на законодательном уровне закрепить обязательное вынесение представлений по устранению причин и условий, способствовавших совершению правонарушений, и предусмотреть ответственность органа, рассматривающего дело, за невынесение такого представления.

¹ Законы РК. ИПС «Әділет» // adilet.zan.kz/rus

² Абеуов Е. Т. К вопросу о профилактике правонарушений в РК // Хабаршы – Вестник КЮИ МВД РК. — 2008. — № 4. — С. 119.

³ Касенов Б. Т. Реализация на территории области принципа «нулевой терпимости к беспорядку и правонарушениям: Доклад заместителя начальника ДВД Карагандинской области на заседании межведомственной Комиссии по профилактике правонарушений при акимате области по вопросу. — Караганда, 2015.

⁴ Охрана общественного порядка // На страже. 2008. 11 сент.

⁵ Семь сарбазов // На страже. 2008. 23 окт.

⁶ Абеуов Е. Т. Указ. раб.

⁷ Абеуов Е. Т. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних // Актуальные вопросы современной науки: Мат-лы междунаро. науч.-практ. конф., посвященной 550-летию Казахского ханства. — Караганда, 2015.

⁸ ОПМ «Студент» // На страже. 2008. 23 окт.

ТҮЙІН

Мақалада әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу сұрақтары қарастырылып, кейбір ПО алдын алу шаралардың оң жақты тәжірбиесі зерттеліп. ПО алдын алу қызметін жетілдіру бойынша ұсыныстар берілген.

RESUME

The article deals with the prevention of administrative offenses. We study the best practices of some police stations, on the prevention of administrative offenses. Offers recommendations for improving prevention efforts ATS.

Батешов Е. А., старший преподаватель Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре РК, кандидат педагогических наук;

Яппарова Э. Н., доцент Башкирского государственного университета (г. Уфа, Российская Федерация), кандидат биологических наук, доцент;

Шаукерова З. М., старший преподаватель Казахского агротехнического университета им. С. Сейфуллина, кандидат экономических наук

**ИННОВАТИКА В ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ:
АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ МЕТОДЫ ШИФРОВАНИЯ,
ДЕШИФРОВАНИЯ И БЕЗВОЗВРАТНОГО УДАЛЕНИЯ ФАЙЛОВ
С ПОМОЩЬЮ ПРОГРАММЫ TABULA**

Аннотация. В статье рассматривается проблема активного применения различных компьютерных программ в сфере правоохранительной деятельности, в частности, предлагается изучение и активное применение программы Tabula, с помощью которой можно успешно шифровать, дешифровать и безвозвратно удалять файлы.

Ключевые слова: инноватика, инновационные технологии в правоохранительной деятельности, Tabula, шифрование, дешифрование, безвозвратное удаление файлов

Инновационные технологии возникли в начале XX в., а сегодня уже формируется самостоятельная область знаний — инноватика¹. Она активно применяется и в сфере правоохранительной деятельности. Сотрудники этих органов умеют восстанавливать удаленные и поврежденные файлы с компьютера, флешки и других носителей информации (даже после их форматирования); убирать пароли с необходимых файлов (содержащих полезную информацию для следствия); узнавать пароли администратора и пользователей компьютера; восстанавливать работу преднамеренно сломанного компьютера; отслеживать все тексты, набранные в любой программе на определенном компьютере, в том числе аккаунты и их пароли; владеют основами удаленного слежения за компьютером подозреваемого.

В статье предлагаются к изучению альтернативные методы шифрования и дешифрования файлов. Отличительной особенностью их является то, что пароли не будут ставиться в сами файлы, а эти файлы преобразовываются в совсем другие, новые файлы с расширением *.cr1., которые нельзя будет открыть никакой из существующих программ, кроме как программой Tabula, путем дешифрования файла.

Покажем на примере, как это делается с помощью программы Tabula. Для этого запускаем вышеназванную программу путем двойного щелчка левой кнопки мыши на ее пиктограмме

TABULA. Перед вами откроется основное окно программы (рис. 1).

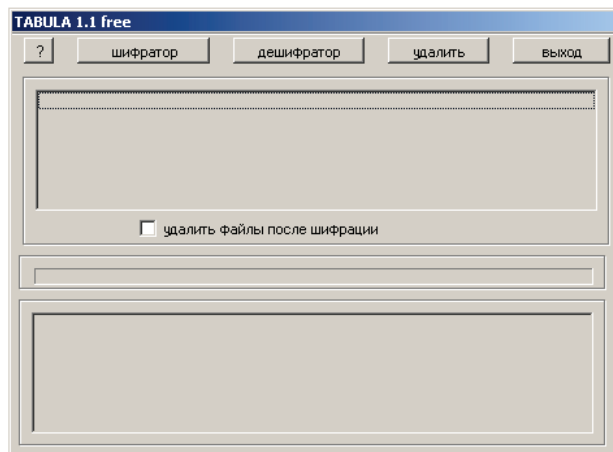

Рисунок 1

Здесь важно поставить галочку перед опцией ☒ **удалить файлы после шифрации**. Это позволит во время шифрования удалить исходный файл. После нажатия на кнопку **шифратор** выйдет диалоговое окно «Выбор файлов для шифратора» (рис. 2). Из него нужно прописать путь к файлу, который мы хотим зашифровать. В нашем случае — файл «проверка».

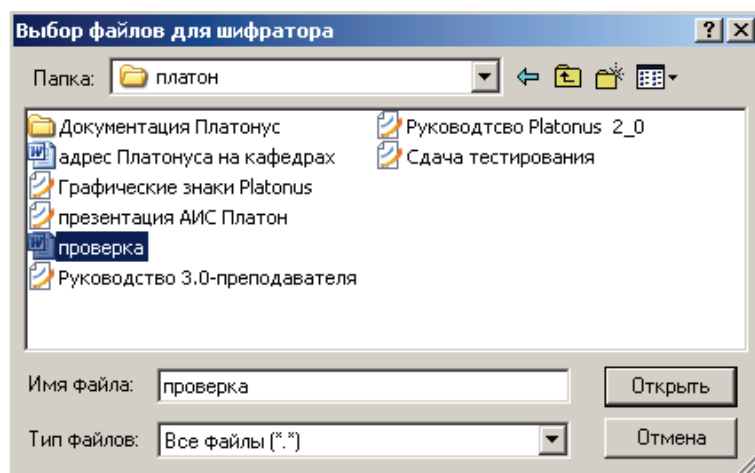

Рисунок 2

При нажатии на кнопку **Открыть** программа предложит вам набрать пароль для шифрации файла (рис. 3).

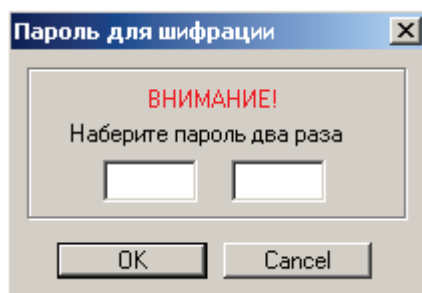

Рисунок 3

После набора пароля и нажатия кнопки **OK** исходный файл **проверка** (Документ Microsoft Word, 11 КБ) удалится, вместо него появится новый файл **проверка.doc.cr1** (Файл "CR1", 11 КБ), который нельзя будет открыть ни одной из существующих программ.

Для дешифрования файла необходимо снова зайти в основное окно программы Tabula (рис. 1), нажать там кнопку **дешифратор**, прописать путь к нужному файлу. После этого программа запросит у вас пароль для дешифратора (рис. 4)

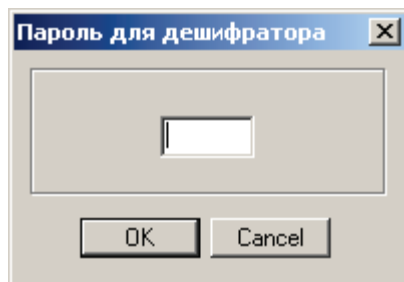
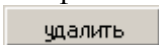

Рисунок 4

После ввода пароля программа Tabula снова создаст ранее удаленный и зашифрованный

файл , который теперь легко открыть.

Кроме функции шифрования и дешифрования Tabula позволяет удалять файлы с компьютера без возможности восстановления. Это делается с помощью кнопки основного окна программы (рис. 1).

¹ Кенжатова А. Б., Никитинский Е. С. Инновации в сфере информационных коммуникационных технологий // Образование, наука, инновации — вклад молодых исследователей: Мат-лы межвузовск. науч.-практ. конф. молодых ученых, магистрантов и студентов. — Астана, 2015. — С. 535.

ТҮЙІН

Мақалада құқық қорғау іс-әрекеті шеңберіндегі әрқилы компьютерлік бағдарламаларды белсенді қолданудың мәселелері қарастырылады. Сондай-ақ, Tabula бағдарламасымен файлдарды белсенді қолдану мен зерттеу ұсынылады, шифрды жай жазуға айналдыру әрі шифрлауды табысты іске асыруға және біржола жоюға болады.

RESUME

Describes a problem where the active use of various programs in the sphere of computer pravoopanitel activity, in particular, are encouraged to study and active implementation of the programme Tabula, which you can use to successfully encrypt, decrypt and permanently delete files.

УДК 343.5

Бейсеналиев Б. Н., научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность ОВД, НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, капитан полиции

О НЕКОТОРЫХ ПОЛОЖЕНИЯХ ЗАЩИТЫ ПРАВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ГЛАВЕ 1 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о защите прав и законных интересов несовершеннолетних лиц (гл. 1 УК РК). Его актуальность обусловлена тем, что несовершеннолетние ввиду своего возраста не всегда могут противостоять преступным посягательствам виновных лиц. Автором предлагается комплекс мер по совершенствованию уголовного законодательства в части ужесточения уголовной ответственности за совершение посягательств на несовершеннолетних.

Ключевые слова: жизнь, здоровье, несовершеннолетний, малолетний, родитель, педагог, воспитатель, лицо, на которое возложены обязанности по воспитанию, преступление, уголовное правонарушение против личности.

Одной из особенностей современного этапа развития казахстанской государственности является перманентная модернизация национальной правовой системы. В этих условиях возрастает потребность в оптимизации законодательства, регулирующего защиту прав, свобод и законных интересов несовершеннолетних. Проблема всесторонней защиты несовершеннолетних обусловлена рядом характерных для данной категории граждан специфических особенностей черт их личности: неуравновешенностью, импульсивностью, повышенной эмоциональностью, отсутствием жизненного опыта. Общественная опасность уголовных правонарушений, посягающих на права и законные интересы несовершеннолетних, заключается в том, что они причиняют вред правам и законным интересам одного из социально уязвимых слоев населения. Лица, не достигшие совершеннолетия, не в состоянии самостоятельно защитить свои права так же эффективно, как взрослый, что является главной причиной создания и действия в Республике Казахстан специальных правовых средств по их защите.

Не вызывает никаких сомнений, что совершенствование уголовно-правовой политики в сфере защиты несовершеннолетних от преступных посягательств сегодня является одной из самых актуальных задач и одним из приоритетных направлений деятельности правоохранительных органов.

Необходимость усиления защиты прав несовершеннолетних посредством уголовно-правовой охраны подтверждается статистическими данными Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК. В 2011-2014 гг. всего зарегистрировано 46880 уголовных правонарушений против личности: в 2011 г. — 8538, 2012 г. — 10002, 2013 г. — 12618, 2014 г. — 10862. Из них 5189 уголовных правонарушений совершено в отношении несовершеннолетних: в 2011 г. — 1010 (11,83 %), 2012 г. — 1097 (10,97 %), 2013 г. — 1586 (12,57 %), 2014 г. — 1496 (13,77 %) ¹. Приведенные данные свидетельствуют о достаточно высоком уровне преступлений против несовершеннолетних, которые ввиду своего возраста не всегда могут противостоять действиям преступника и в подавляющем большинстве вообще на начальном этапе преступления понять его намерения; о необходимости защиты их прав и законных интересов, на что акцентирует внимание международное и отечественное законодательство. В условиях совершенствования отечественного законодательства важным условием эффективной реализации правовой политики Республики Казахстан является четкое следование и полное соответствие всех правовых реформ (всей нормотворческой работы) положениям действующей Концепции правовой политики на период с 2010 по 2020 г. ²

В пункте 2.8 Концепции закреплено, что дальнейшее развитие уголовного права, как и прежде, должно осуществляться с учетом двухвекторности уголовной политики. Гуманизация должна касаться главным образом лиц, впервые совершивших преступления небольшой и средней тяжести, а также социально уязвимых групп населения — беременных и одиноких женщин, имеющих на иждивении несовершеннолетних детей, несовершеннолетних, людей преклонного возраста. Вместе с тем в отношении лиц, виновных в совершении тяжких и особо тяжких преступлений, скрывающихся от уголовного преследования, а также при рецидиве преступлений необходимо и впредь проводить жесткую уголовную политику.

Во исполнение указанного положения законодателем при разработке УК РК 2014 г. принят комплекс мер, направленных на защиту прав и законных интересов несовершеннолетних. Ранее действовавший УК РК имел ряд положений, направленных на защиту прав несовершеннолетних, которые нашли свое отражение в УК РК 2014 г. Так, защите прав несовершеннолетних от преступных посягательств в целом посвящена отдельная гл. 2 УК РК «Уголовные правонарушения против семьи и несовершеннолетних». Ряд уголовно наказуемых деяний, закрепленных в гл. 1 УК РК., содержит квалифицирующий признак «совершение преступления в отношении несовершеннолетнего», что свидетельствует о повышенной степени их общественной опасности. Помимо указанного квалифицирующего признака, гл. 1 УК РК включает ряд норм, предусматривающих уголовную ответственность за совершение преступления в отношении «заведомо малолетнего лица». Защита прав малолетних в гл. 1 УК РК предусмотрена в составах уголовных правонарушений против половой свободы и половой неприкосновенности. Квалифицирующий признак «малолетний возраст» как отягчающее обстоятельство закреплен в ч. 4 ст. 120, ч. 4 ст. 121, ст. 124 УК РК ³. О повышенной степени общественной опасности уголовных правонарушений против малолетних свидетельствует отнесение их к категории особо тяжких преступлений. Защищая личность, права и законные интересы несовершеннолетних, уголовное законодательство тем самым оказывает непосредственное воздействие на правовое положение этой категории лиц в обществе, что способствует укреплению их правового статуса, гарантирует процесс нормального формирования личности. В этом и заключается неразрывная связь проблемы охраны интересов личности несовершеннолетних с ее фактическим и правовым положением в обществе.

Кроме того, во исполнение п. 2.8 Концепции правовой политики Республики Казахстан, в целях усиления уголовно-правовой охраны прав несовершеннолетних законодателем введены новые квалифицированные составы уголовных правонарушений. В частности, ст. 105 УК РК

дополнена ч. 3, предусматривающей уголовную ответственность за доведение несовершеннолетнего лица до самоубийства. Позиция законодателя в данном случае обоснована тем, что психика несовершеннолетнего лица неустойчива и малейшее воздействие может довести его до самоубийства.

Как справедливо замечает В. Ф. Белов, посягательства на права личности, возникновение которых связано с существованием семьи, являются посягательством на полноту и целостность семейных отношений. Следовательно, большая часть преступлений рассматриваемой главы имеет своим непосредственным объектом семейные отношения. Права и интересы несовершеннолетних выступают непосредственным объектом преступления только при совершении деяний⁴.

В целях защиты прав несовершеннолетних, на основе судебно-следственной практики, свидетельствующей о совершении преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности лицами, на которых возложены обязанности по воспитанию, законодателем принят комплекс мер, направленных на защиту указанных лиц. Так, в качестве отягчающего признака закреплены родитель, педагог либо иное лицо, на которое возложены обязанности по воспитанию. Малолетние лица, имея неустойчивую психику, будучи доверчивыми, не всегда понимают противоправный характер действий виновных лиц, степень общественной опасности действий которых возрастает, поскольку имея доступ к несовершеннолетним, вместо защиты их прав и законных интересов, они, напротив, сами же их нарушают. Посягательства на несовершеннолетних со стороны лиц, которые должны были бы заниматься их воспитанием, наносят невосполнимый урон психике потерпевшего.

В целях защиты прав несовершеннолетних лиц в случаях совершения в отношении них преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом РК возложены обязанности по их воспитанию, законодателем в УК РК 2014 г. вполне обоснованно введены пожизненные ограничения на занятие определенной должности или занятие определенной деятельностью (ч. ч. 3, 4 ст. 120, ч. ч. 3, 4 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. ч. 2, 3 ст. 124). Следует отметить, что в УК РК 1997 г. данное положение отсутствовало. На наш взгляд, пожизненный запрет на занятие должности преподавателя и педагога вполне обоснован и будет способствовать предотвращению совершения указанными лицами новых уголовно наказуемых деяний.

Вместе с тем подчеркнем, что законодатель не во всех нормах сохранил единую позицию в вопросах назначения наказания за нарушение прав и законных интересов несовершеннолетних. К примеру, в ч. 2 ст. 116 УК РК, предусматривающей наказание за изъятие органов и тканей несовершеннолетнего, установлено ограничение на занятие указанных должностей сроком до пяти лет. В целях единообразного подхода к защите прав и законных интересов несовершеннолетних предлагается пересмотреть санкцию ч. 2 ст. 116 УК РК и изложить ее в следующей редакции: «наказываются лишением свободы на срок от пяти до десяти лет с конфискацией имущества или без таковой, с пожизненным лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью».

Проведенным нами исследованием установлено, что законодатель, следуя по пути поступательного совершенствования УК РК, который в полной мере должен отражать положения Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 по 2020 г., в целях усиления уголовной ответственности за совершение уголовных правонарушений против личности в отношении несовершеннолетних ужесточил уголовную ответственность. Об этом, а также об усилении уголовной ответственности в целом свидетельствует увеличение нижнего предела назначения наказания в ч. ч. 1, 2 ст. 99 УК РК, ч. 3 ст. 120, ч. 3 ст. 121, ч. ч. 1, 2 ст. 122, ч. ч. 1-3 ст. 124 УК РК. Принятые меры в целом указывают на усиление борьбы с посягательствами на права одной из социально уязвимых слоев населения — несовершеннолетних.

Однако не во всех нормах гл. 1 УК РК законодателем осуществлен единообразный подход к защите прав несовершеннолетних, а также их защите от посягательств со стороны лиц, на которых возложены обязанности по их воспитанию. Так, ст. 123 УК РК не предусматривает

ответственность за совершение преступления в отношении несовершеннолетнего, в том числе лицом, на которое возложены обязанности по его воспитанию. В этой связи предлагается в ст. 123 УК внести дополнения следующего содержания:

- в часть 2 — «то же деяние, совершенное в отношении несовершеннолетнего», — наказывается лишением свободы на срок от трех до пяти лет»;

- в часть 3 — «деяния, предусмотренные ч. 2, совершенные родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по ее (его) воспитанию, — наказываются лишением свободы на срок от пяти до десяти лет с пожизненным лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью».

Предложенные нами меры по совершенствованию законодательства в части усиления уголовной ответственности за совершение посягательств в отношении несовершеннолетних, а также защиты их прав от преступных посягательств со стороны лиц, на которых возложены обязанности по воспитанию, нашли поддержку у 65 % опрошенных респондентов.

Полагаем, что наши предложения будут способствовать совершенствованию законодательства в РК, в полной мере обеспечат защиту прав и свобод несовершеннолетних.

¹ Официальный сайт Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан: <http://service.pravstat.kz/>

² Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 г. // Казахстанская правда 2009. 27 авг.

³ Уголовный Кодекс Республики Казахстан: Практ. пос. — Алматы, 2015.

⁴ Белов В. Ф. Преступления против семьи и несовершеннолетних в аспектах de lege lata и de lege ferenda. — М., 2002.

РЕЗЮМЕ

Мақалада автор Қазақстан Республикасы ҚК 1-тарауында кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қарастырады. Халықтың әлеуметтік осал бөліктерінің бірі — кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғаудың өзектілігі, яғни сонда олар өз жастарында кінәлі адамдардың қылмыстық қол сұғушылығына үнемі қарсы тұра алмайды. Жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде автор кәмелетке толмағандарға қол сұғушылық жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікті күшейтуге қатысты қылмыстық заңнаманы жетілдіру бойынша шаралар кешенін ұсынады.

RESUME

The author in this article reveals the protection of the rights and legitimate interests of minors in Chapter 1 of the Criminal Code. The urgency of protecting the rights of one of the socially vulnerable groups — minors due to the fact that they are because of their age can't always resist the encroachments of crime perpetrators. The study author proposes a set of measures to improve the criminal law of the strengthening of criminal responsibility for attacks on minors.

УДК 342.924

Беккожина А. А., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, капитан полиции;

Филин В. В., доцент кафедры административного права и административной деятельности ОВД Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, полковник полиции

К ВОПРОСУ О СУЩНОСТИ АДМИНИСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОВД РК

Аннотация. В статье рассматривается сущность и определение административно-юрисдикционной деятельности ОВД. На основе юридического анализа и современной практики правоприменения выделяются ее основные проблемы.

Ключевые слова: юрисдикция, административная юрисдикция, административно-юрисдикционная деятельность ОВД, производство по делам об административных правонарушениях.

Нарушения юридических норм обуславливают соответствующую реакцию государства, необходимость правового принуждения. Согласно данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан за 10 месяцев 2015 г. выявлено 3562222 административных правонарушения. В течение данного периода в процессе реализации административно-юрисдикционной компетенции органов государства было наложено 3185994 тыс. административных взысканий: «предупреждение» — 587 тыс.; «административный штраф» — 2 млн. 485 тыс.; «административный арест» — 65 тыс. 842; «лишение специального права» — 37 тыс. 695; «административное выдворение иностранцев и лиц без гражданства» — 8 тыс. 686; «лишение разрешения» — 887; «приостановление или запрещение деятельности» — 844. Наложено административных штрафов на сумму 50 млрд. 428 млн. 58 тыс. 951 тенге¹.

Органы внутренних дел, обладая административно-юрисдикционной компетенцией, принимают по конкретным фактам не дозволенного законом поведения государственно-властные решения с применением мер административной ответственности. Правовой основой содержания такой компетенции выступает законодательство Республики Казахстан об административных правонарушениях. Согласно ст. 685 гл. 36 КРКобАП органы внутренних дел вправе рассматривать дела об административных правонарушениях, предусмотренных более чем девяносто пятью составами.

Используя административно-юрисдикционную компетенцию, установленную КРКобАП, органы внутренних дел решают фактически все возложенные на них законом задачи: профилактики правонарушений; охраны общественного порядка; борьбы с преступностью; исполнения административных взысканий².

Следует отметить, что в сферу административно-юрисдикционной деятельности специализированных административных служб органов внутренних дел ежегодно вовлекается более миллиона человек. Согласно сведениям Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан органами внутренних дел за 10 месяцев 2015 г. было выявлено административных правонарушений, предусмотренных ст. 434 КРКобАП «Мелкое хулиганство» — 104328, ст. 441 КРКобАП «Нарушение запрета курения» — 100366, ст. 615 КРКобАП «Нарушение правил дорожного движения пешеходами» — 150961, ст. 437 КРКобАП «Нарушение тишины» — 37691, ст. 442 КРКобАП «Нахождение в ночное время несовершеннолетних в развлекательных заведениях или вне жилища» — 71517, ст. 592 КРКобАП «Превышение водителями установленной скорости движения» — 251845, ст. 440 КРКобАП «Распитие алкогольных напитков или появление в общественных местах в состоянии опьянения» — 174164, ст. 608 КРКобАП «Управление транспортным средством водителем, находящимся в состоянии опьянения» — 56018 фактов.

Актуальность исследования вопросов административно-юрисдикционной деятельности органов внутренних дел обосновывается не только массовостью административных правонарушений, но и проблемами самого правоприменения в условиях динамично меняющегося законодательства об административных правонарушениях. Оказывают влияние и негативные факторы в исполнительном производстве административных взысканий, его механизме правового регулирования, что требует дальнейшего научного осмысления и представляет важную юридическую проблему.

Рассматривая вопрос о понятии административной юрисдикции органов внутренних дел, следует заметить, что данный термин в национальном законодательстве об административных правонарушениях не определен, не уточняется он и в других нормативных правовых актах подзаконного характера. Такое положение обуславливает расхождения во мнениях среди ученых-административистов, отсутствие единого теоретического подхода к пониманию сущности данного термина.

На основе проведенного анализа научно-юридической литературы можно акцентировать внимание и определить концептуальные позиции данной проблематики. Признаки административной юрисдикции тождественны основным признакам общего административного процесса, посредством которых административная юрисдикция увязывается с другими видами юридического процесса, предметами юрисдикции. Мы придерживаемся мнения В. В. Головки, что правовую природу административной юрисдикции определяют два обстоятельства: с одной стороны, она является составной частью исполнительно-распорядительной деятельности органов государственного управления, с другой — одним из видов юрисдикции³.

Такую научную позицию разделяют многие ученые-административисты. Исходя из главного значения, административно-юрисдикционная деятельность представляется как вид государственной деятельности — правоохранительной, осуществляемой в порядке административно-процессуальных нормативных положений. При этом она качественно отличается от правосудия⁴. Наличие и место правового спора, состязательности сторон при рассмотрении дела, подготовки и издания юрисдикционного акта не всегда выделяются в рассматриваемой сфере в качестве признаков.

В науке административного права административную юрисдикцию определяют в двух вариантах. В широком смысле представляют как установленную законом или иными нормативными правовыми актами совокупность полномочий соответствующих государственных органов по определению степени правомерности поведения субъекта, разрешения правовых споров, рассмотрения дела об административных правонарушениях, а также совершения других юридически властных действий.

Административно-юрисдикционная деятельность органов внутренних дел реализует возложенные на них правотворческие, правонаделительные и правоохранительные функции. Посредством таких функций ОВД издают правовые акты юрисдикционного характера, осуществляют лицензионно-разрешительную работу, рассматривают дела об административных правонарушениях, обеспечивая защиту от противоправных посягательств.

С учетом вышеуказанных научно-теоретических позиций понятие административно-юрисдикционной деятельности органов внутренних дел, в ее широком смысле, можно определить как нормативно урегулированную правотворческую, правонаделительную и правоохранительную деятельность по разрешению административных дел и принятию по ним решений.

Административная юрисдикция реализуется в определенных формах практического выражения с учетом особенностей административных дел, осуществляемых различными видами соответствующего производства. Наиболее полно и качественно административно-юрисдикционная деятельность проявляется в производстве по делам об административных правонарушениях. Именно этот вид производства реализует главную правоохранительную функцию органов внутренних дел.

Основываясь на административно-процессуальных нормах законодательства Республики Казахстан об административных правонарушениях, производство по таким делам можно разделить на следующие стадии:

- возбуждение дела об административном правонарушении (сбор и оценка доказательств по нему, составление протокола об административном правонарушении) или, как ее еще называют некоторые авторы, — стадия административного расследования. Нам представляется, что последняя формулировка этой стадии наиболее точно и полно отражает ее содержание;
- рассмотрение и вынесение решения по делу об административном правонарушении. Необходимо отметить, что именно на этой стадии реализуется административно-юрисдикционная компетенция ОВД, предусмотренная ст. 685 КРКобАП;
- пересмотр не вступивших (вступивших, а также по вновь открывшимся обстоятельствам) в законную силу постановлений по делам об административных правонарушениях, по результатам рассмотрения жалоб, протестов;
- исполнение постановлений о наложении административных взысканий.

Исследование современных научно-теоретических позиций в вопросах административно-юрисдикционной деятельности ОВД Республики Казахстан⁵, а также анализ соответствующей практики правоприменения на основе предлагаемого И. П. Корякиным, С. А. Тессман и Е. В. Пенчуковым механизма правового мониторинга⁶ позволяют нам сформулировать ее основные проблемы:

1) отсутствие необходимых праворазъяснительных актов, в частности, по вопросам применения материальных норм КРКобАП (особенности квалификации правонарушений), норм процессуального характера (особенности применения отдельных мер обеспечения производства и др.) на уровне Верховного суда РК, методических рекомендаций ведомственного характера;

2) слабое знание законодательства об административных правонарушениях сотрудниками ОВД, отсутствие у них практического опыта, динамичность изменений в самом законодательстве и др.;

3) наличие пробелов в правовом регулировании мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях; отсутствие нормы о правовом положении лица, осуществляющего производство по делам об административных правонарушениях, механизме реализации института реабилитации и возмещения вреда, причиненного незаконными действиями должностного лица, уполномоченного рассматривать дела об административных правонарушениях; существенных пробелов в правовом механизме исполнения административных взысканий. По данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан за 10 месяцев 2015 г. по общей сумме наложенных административных штрафов было взыскано всего 25 млрд. 667 млн. 809 тыс. 241 тенге, из них по сокращенному производству — 5 млрд. 4 млн. 881 тыс. 352 тенге. Таким образом, сумма невзысканного штрафа составляет 24 млрд. 760 млн. 249 тыс. 710 тенге, т. е. 50 % общей взыскаемости по Республике.

С учетом последних акцентов в правовой реформе нашего государства о повышении эффективности механизма правового воздействия на правонарушителей указанные проблемы требуют их оперативного устранения.

¹ Анализ статистических данных об административных правонарушениях за 10 месяцев 2015 г. / Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://pravstat.prokuror.kz/rus/o-kpsis>

² Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 г. № 199-V ЗРК «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/87563>

³ Головкин В. В. Административно-юрисдикционная деятельность органов внутренних дел в области дорожного движения: Автореф. ... д-ра юрид. наук. — Омск, 2008. // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.disscat.com/content/administrativn

⁴ См. Шергин А. П., Савин М. Я. Административная юрисдикционная деятельность органов внутренних дел и пути повышения ее эффективности. — М., 1977. — С. 26; Алехин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации: Учебн. — М., 1996. — С. 308 – 312.

⁵ См. Шалтаков К. С. О некоторых проблемах административно-деликтного законодательства в вопросах обеспечения безопасности дорожного движения // Хабарши – Вестник Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2014. — № 1. — С. 118-119.

⁶ Корякин И. П., Тессман С. А., Пенчуков Е. В. О положении правового мониторинга в органах внутренних дел Республики Казахстан // Хабарши – Вестник Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2013. — № 4. — С. 81-84.

Түйін

Мақалада ішкі істер органдары әкімшілік-юрисдикциялық қызметінің мәні мен анықтамалығы қарастырылады. Ғылыми-юрисдикциялық және әкімшілік тәжірибеге талдау жасау негізінде негізгі мәселелер баянын тапқан.

RESUME

Essence and determination of administratively-jurisdiction activity of OIA are considered in the article. On the basis of analysis of scientifically-legal sources and administrative practice her basic problems are distinguished.

УДК 343.431

Ботин Д. Ж., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, старший лейтенант полиции

ОСОБЕННОСТИ ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ УГОЛОВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО Ч. 1 СТ. 128 УК РК «ТОРГОВЛЯ ЛЮДЬМИ»

Аннотация. На основе анализа юридической литературы и нормативно-правовых актов автор рассматривает объективную сторону уголовного правонарушения, предусмотренного ч. 1 ст. 128 УК РК.

Ключевые слова: торговля людьми, вербовка, эксплуатация, преступление, перевозка, объективная сторона, купля-продажа.

Объективная сторона состава уголовного правонарушения — это совокупность установленных законом признаков, характеризующих внешнюю сторону процесса преступного посягательства¹.

Объективная сторона преступлений, предусмотренных ст. 128 УК РК, заключается в посягательстве на права и свободы человека и выражается в купле-продаже или совершении иных сделок в отношении человека, его эксплуатации, вербовке, перевозке, передаче, укрывательстве, а также в совершении иных деяний в целях эксплуатации. Для квалификации деяния по ч. 1 данной статьи достаточно установления факта совершения хотя бы одного из указанных в диспозиции действий².

Таким образом, объективная сторона торговли людьми включает в себя: 1) куплю-продажу человека; 2) эксплуатацию либо вербовку; 3) перевозку человека; 4) передачу человека; 5) укрывательство человека; 6) получение человека; 7) совершение иных деяний в целях эксплуатации.

В Уголовном кодексе не дается определение понятия «купля-продажа» человека. Данное понятие закреплено в Гражданском кодексе РК (ст. 406): «По договору купли-продажи одна сторона (продавец) обязуется передать имущество (товар) в собственность, хозяйственное ведение или оперативное управление другой стороне (покупателю), а покупатель обязуется принять это имущество (товар) и уплатить за него определенную денежную сумму (цену)».

Термин «купить» означает «приобрести в собственность», а «продать» — «передать в собственность»³. Если в гражданском праве сделка купли-продажи является правомерным действием, то Уголовным кодексом купля-продажа человека рассматривается как преступление.

В соответствии с Нормативным постановлением Верховного суда РК «О практике применения законодательства, устанавливающего ответственность за торговлю людьми» под куплей-продажей человека следует понимать противоправную возмездную сделку, в которой одна сторона (продавец) передает человека другой стороне (покупателю) за определенное вознаграждение⁴.

Согласно п. 1 ст. 3 УК РК эксплуатация человека — это:

- использование виновным принудительного труда, т. е. любой работы или службы, требуемой от лица путем применения насилия или угрозы его применения, для выполнения которой это лицо не предложило добровольно своих услуг, за исключением случаев, предусмотренных законами Республики Казахстан;

- использование виновным занятия проституцией другим лицом или иных оказываемых им услуг в целях присвоения полученных доходов, а равно принуждение лица к оказанию услуг сексуального характера без преследования виновным этой цели;

- принуждение лица к занятию попрошайничеством, т. е. к совершению антиобщественного деяния, связанного с выпрашиванием у других лиц денег и (или) иного имущества;

- иные действия, связанные с осуществлением виновным полномочий собственника в отношении лица, которое по не зависящим от него причинам не может отказаться от выполнения работ и (или) услуг для виновного и (или) другого лица⁵.

Куплю-продажу или совершение с целью эксплуатации иных сделок в отношении человека следует считать оконченным преступлением с момента передачи человека другим лицам. При этом время получения вознаграждения за продажу человека или за совершение иных сделок значения не имеет.

Термин «вербовать» означает набирать, нанимать, привлекать для каких-нибудь работ, в какую-нибудь организацию⁶. Под вербовкой понимается достижение согласия потерпевшего на выполнение каких-либо работ или какой-либо деятельности, в том числе противоправной, если это связано с целью его эксплуатации. Способы вербовки могут быть различными: обещание вознаграждения, предложение работы, обман, уговоры, шантаж, запугивание, угроза и др.⁷. Вербовка может выражаться в поиске кандидатов, агитации, записи желающих, направлении их к месту эксплуатации⁸. По существу вербовка — это своеобразная сделка между нанимателем и нанимающимся, по которой одна сторона обязуется предоставить какие-либо выгоды материального характера в обмен на участие другой стороны в выполнении каких-то определенных условий. По статистике, самым распространенным на сегодня способом вербовки является предложение работы⁹.

Согласно С. И. Ожегову, перевозить — «... везя через какое-нибудь пространство, переместить, доставить из одного места в другое»¹⁰. Перевозка человека заключается в его перемещении (независимо от способа транспортировки) из одного места в другое любым видом транспорта (наземным, подземным, водным, воздушным). Она может осуществляться открыто либо тайно (с сокрытием жертвы в транспортном средстве, например, в багажнике автомобиля, в багажном отделении железнодорожного вагона, воздушного, водного транспорта и т. д.). Перевозка считается оконченной в момент начала ее осуществления. При этом ее дальность и длительность юридического значения не имеют¹¹.

Перевозка лица означает совершаемые с целью эксплуатации человека умышленные действия по его перемещению из одного места в другое, в том числе в пределах одного и того же населенного пункта. При этом вид транспорта, время и способ перевозки для квалификации деяния значения не имеют. Перевозка может выражаться не только в доставке перевозимого лица в сопровождении кого-либо, но и в приобретении перевозимому лицу проездных документов до места следования, куда потерпевший добирается самостоятельно.

Передача. Передать, по Словарю русского языка, — «отдать во владение; передать свои права на что-нибудь»¹². Передача человека — действия по направлению потерпевшего от одной группы лиц, осуществляющих вербовку, перевозку, другой для его эксплуатации либо отчуждения. Сюда входят любые формы как возмездного, так и безвозмездного отчуждения людей. Как правило, вербовщики содействуют в приобретении проездных и других документов и организуют контрабандный провоз рабов, другие члены группы (зачастую местные жители) встречают их по прибытии, размещают в месте временного пребывания, изымают документы, удостоверяющие личность, и объявляют о наличии долга¹³.

Под передачей следует понимать непосредственную передачу потерпевшего лицу для его эксплуатации. Действия лиц, передавших и получивших человека с целью его эксплуатации ими самими или другими лицами, подлежат квалификации по соответствующей части ст. 128 УК, а в отношении несовершеннолетнего — по соответствующей части ст. 133 УК, а также по признаку «группой лиц по предварительному сговору»¹⁴.

Укрывательство — умышленное сокрытие преступника, орудий преступления или преступно добытых предметов¹⁵. При укрывательстве человека совершаются действия, пресле-

дующие цель сокрытия его местонахождения (например, содержание в так называемом «отстойнике», в охраняемом загородном доме). Место укрывательства обязательно охраняется и, по сути, является местом лишения свободы.

Под укрывательством лица с целью последующей эксплуатации следует понимать сокрытие потерпевшего от правоохранительных органов, родственников и других лиц (например, утаивание в специальных помещениях, недопущение выхода за ту или иную территорию, медикаментозное подавление физической или психической активности). Оно может выражаться не только в физическом сокрытии потерпевшего, но и в иных действиях, затрудняющих обнаружение потерпевшего (изменение документов, внешности и т. д.)¹⁶.

Получение человека. «Получить кого — взять, приобрести вручаемое, предлагаемое, искомое»¹⁷. Получение — это действия, направленные на приобретение вручаемого или предлагаемого к вручению «живого товара». Лицо, которое получает потерпевшего в целях эксплуатации либо дальнейшей продажи, создает условия для его содержания, приема пищи, жизнеобеспечения на минимально необходимом уровне. При этом жизнеобеспечение предполагает уменьшение затрат на содержание жертвы в целях извлечения в будущем максимальной прибыли от ее эксплуатации. В этом случае человек начинает осознавать зависимость от указанных лиц и свое подневольное положение.

К совершению иных деяний в целях эксплуатации, влекущих уголовную ответственность по ст. 128 УК РК, следует относить дарение (передачу человека другому лицу безвозмездно), мену (обмен человека на что-либо), обмен (замену одного человека на другого), аренду (передачу человека за плату во временное владение и пользование), оставление человека в качестве обеспечения выполнения обязательства по сделке, заключенной между сторонами, использование человека в качестве предмета оплаты, передачу человека в целях получения каких-либо выгод неимущественного характера и др.¹⁸.

Общим для всех видов сделок в отношении человека является распоряжение человеком как вещью, вовлечение его в товарно-денежный оборот как предмет противоправной сделки.

Состав преступления по конструкции является формальным. Куплю-продажу или совершение с целью эксплуатации иных сделок в отношении человека следует считать оконченными с момента его передачи другим лицам. При этом время получения вознаграждения за продажу человека или за совершение иных сделок значения не имеет. Перевозка считается оконченной с момента начала ее осуществления; вербовка — с момента достижения согласия потерпевшего на выполнение каких-либо работ или какой-либо деятельности, в том числе противоправной, если это связано с целью его эксплуатации; передача и получение — с момента их осуществления; укрывательство — с момента сокрытия потерпевшего от правоохранительных органов, родственников и других лиц.

¹ Уголовное право Республики Казахстан. Общая часть: Курс лекций / Под ред. И. Ш. Борчашвили. — Алматы, 2006. — С. 147.

² Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (Т. 2). — Алматы, 2015. — С. 80.

³ Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. — М., 1990. — С. 314, 606.

⁴ Сборник постановлений Пленума Верховного суда Казахской ССР, Пленума Верховного суда Республики Казахстан, нормативных постановлений Верховного суда Республики Казахстан (1968–2014). — Алматы, 2015. — С. 620.

⁵ Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практ. пос. — Алматы, 2015.

⁶ Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. — М., 2001. — С. 804.

⁷ Сборник постановлений Пленума Верховного суда Казахской ССР, Пленума Верховного суда Республики Казахстан, нормативных постановлений Верховного суда Республики Казахстан (1968–2014). — Алматы, 2015. — С. 620.

⁸ Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебн. Изд. доп. / Под ред. Л. В. Иногамовой-Хегай, А. И. Рарога, А. И. Чучаева. — М., 2005. — С. 84.

⁹ Ерохина Л. Д., Буряк М. Ю. Торговля женщинами и детьми в целях сексуальной эксплуатации. Теория и практика борьбы: Учеб. пос. — Владивосток, 2001. — С. 144–145.

- ¹⁰ Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 2-е изд., испр. и доп. — М., 1995. — С. 491.
- ¹¹ Шалимов Е. Е. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика торговли людьми: Дисс. ... канд. юрид. наук. — Саратов, 2007. — С. 71.
- ¹² Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 2-е изд., испр. и доп. — М., 1995. — С. 493.
- ¹³ Пысина Г. А. Правоприменительная деятельность в вопросах реализации статьи 127.1 «Торговля людьми» Уголовного кодекса РФ // Уголовный процесс. — 2005. — № 11. — С. 171.
- ¹⁴ Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практ. пос. — Алматы, 2015.
- ¹⁵ Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 2-е изд., испр. и доп. — М., 1995. — С. 819.
- ¹⁶ Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практ. пос. — Алматы, 2015.
- ¹⁷ Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 2-е изд., испр. и доп. — М., 1995. — С. 493.
- ¹⁸ Бадинова Е. В., Кенбаев Ж. А. Некоторые вопросы противодействия торговле людьми в Казахстане. — Астана, 2015. — С. 79.

ТҮЙІН

Автор заң әдебиеттерінің қорытындысы және нормативтік-құқықтық актілер негізінде ҚР ҚК 1-б. 128-б. қарастырылған қылмыстық құқық бұзушылықты әділ қарастырады.

RESUME

Based on the analysis of legal literature and legal acts, the author considers the objective side of the criminal offense under p. 1 a. 128 of the CC RK.

УДК 343.979

Бубербаев Н. Д., старший научный сотрудник центра по исследованию криминологических проблем НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, магистр юридических наук, майор полиции

КРАТКИЙ АНАЛИЗ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ РЕЛИГИОЗНОМУ ЭКСТРЕМИЗМУ И ТЕРРОРИЗМУ В КЫЗЫЛОРДИНСКОМ РЕГИОНЕ

Аннотация. В статье анализируется практика борьбы с религиозным экстремизмом в Кызылординской области, представлены некоторые меры, которые с учетом принятой Государственной программы по профилактике религиозного экстремизма и терроризма в Республике Казахстан на 2014-2017 гг. могут быть более эффективными в деле противодействия религиозному экстремизму.

Ключевые слова: экстремизм, терроризм, противодействие религиозному экстремизму, законность, информационно-пропагандистские группы.

В рамках реализации Государственной программы по профилактике религиозного экстремизма и терроризма в Республике Казахстан на 2014-2017 гг. нами был проведен анализ ситуации с экстремистскими и террористическими видами преступлений в Кызылординской области. Заметим, что в административно-территориальных единицах страны ответственными за исполнение плана мероприятий вышеназванной программы являются местные исполнительные органы.

В первом квартале 2015 г. с целью сохранения высокой толерантности и повышения религиозной грамотности населения в Кызылординском регионе Кызылординским областным Управлением внутренней политики (далее — Управление) было проведено свыше 80 информационных мероприятий различного уровня, в которых приняло участие 4 511 человек. Распространены 1 382 книги и 1 207 брошюр религиозного содержания, прошедшие соответствующую теологическую экспертизу.

В области функционировали 162 религиозных объединения и филиалы Духовного управления мусульман Казахстана (далее — ДУМК), из них:

148 филиалов ДУМК;

1 православная церковь;

12 протестантских церквей (4 — Евангельских христиан-баптистов (2 филиала), 2 — пресвитерианских, 6 — пятидесятников);

1 организация Свидетелей Иеговы.

В сравнении с первым кварталом 2014 г. к филиалам ДУМК прибавилось 4 мечети. Со стороны вышеназванных религиозных объединений и их филиалов нарушений требований законодательства Республики Казахстан не наблюдалось¹.

В течение 2014 г. в регионе регулярно проводились мероприятия по обеспечению свободы вероисповедания, усовершенствованию отношений между государством и религиозными организациями, межнациональному, конфессиональному соглашению, духовной терпимости и профилактике религиозного экстремизма, повышению среди населения веры в будущее.

В целях сохранения стабильности религиозного положения и укрепления духовного согласия в области работали 13 информационно-пропагандистских групп (далее — ИПГ) при местных исполнительных органах, состоявшие из высококвалифицированных государственных служащих, теологов, религиоведов, всего 128 чел. Были организованы мероприятия с участием представителей областного, городских и районных ИПГ по обеспечению стабильности религиозного положения в регионе, 608 информационных мероприятий, в том числе 164 круглых стола, 134 лекции, 310 встреч и 32 лекции в образовательных учреждениях, специализированных и высших учебных заведениях, в государственных органах, в них участвовало 48 037 чел. Выпущено и распространено среди населения 45 тысяч брошюр по актуальным проблемам общества на темы: «Религия: нет излишествам», «Что вы знаете о джихаде?», «Экстремизму и терроризму — нет!», «Уберечь молодежь от вредоносных течений», «Мазхаб Ханафи — путь наших предков», «Как не попасть в сети деструктивных религиозных течений», «Расторжение неке», «Иман — это любовь к Родине», «Нет — суициду!», «Будьте осторожны с экстремистскими сайтами в Интернете!».

При Кызылординском областном Управлении внутренней политики действовал «Центр исследования религиозных проблем» (далее — Центр), созданный по постановлению акима Кызылординской области от 21 октября 2013 г. № 323 с целью совершенствования работы информационно-пропагандистских групп, исследования и анализа религиозного положения в области, реабилитации граждан, пострадавших от деструктивных религиозных течений. В Центре работали квалифицированные религиоведы и специалисты-теологи. Он проводил:

- общие встречи (с жителями, молодежью, представители разных социальных сфер);
- целевые встречи (с осужденными лицами);
- встречи на целевых объектах (в таксопарках, на автовокзалах, железнодорожных вокзалах, в аэропортах и т. д.);
- лекции (с богослужителями, лицами, заинтересованными в религиозных знаниях).

Специалисты Центра принимали участие в телепрограмме «Дін мен діл» областного телеканала «Қазақстан — Қызылорда». Информация о проведенных мероприятиях публиковалась в областных и местных изданиях, на электронной странице Центра.

В г. Кызылорде и в районах Центром проводилась соответствующая работа пропагандистского характера против течений религиозного экстремизма, психологические и юридические консультации для пострадавших от деструктивных религиозных течений².

Однако криминологическая обстановка с правонарушениями экстремистского и террористического толка в южных регионах страны, в том числе в Кызылординской области, остается напряженной.

Во-первых, нет целенаправленных взаимосвязанных мер областного Управления внутренней политики с территориальными органами правоохранительной направленности, о чем свидетельствуют отчеты Управления о проделанной работе³.

Во-вторых, Центр не проводит работу с нетрудоустроенными, малоимущими семьями, с молодежью, незадействованной в социальной жизни общества. Согласно данным Агентства Республики Казахстан по статистике доля безработных в Кызылординской области в общей численности экономически активного населения составляет 1,6 % — это самый высокий показатель по республике, а величина прожиточного минимума в среднем на душу населения одна из самых низких — 17760 тенге⁴. Общеизвестно, что безработные, малоимущие, лица, ведущие праздный, паразитический образ жизни в большей степени подвержены криминальным порокам, некоторые из них занимаются самообразованием либо попадают под влияние лиц, проповедующие нетрадиционные вероучения и т. д.

Изучение образа жизни лиц, осужденных за совершение рассматриваемых видов преступлений, свидетельствует, что последние до совершения преступления нигде не работали, испытывали материальные затруднения, при этом многие из них имели семью, малолетних детей. Единственным способом изменения собственного положения они считали изменение общественного сознания, свержение действующего политического режима, нарушение целостности, неприкосновенности и неотчуждаемости территории страны путем применения или угрозы применения насилия.

Слабо проводится работа по предупреждению экстремизма и терроризма в отдельных территориальных поселениях. В настоящее время криминологическую обстановку в регионе обостряет Саксаульский округ Аральского района, где остались члены запрещенного религиозного объединения «Таблиги жамагат».

Круглый стол «Терроризм и религиозный экстремизм: проблемы профилактики на современном этапе», прошедший 29 апреля 2015 г. в Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова с участием представителей Комитета уголовно-исполнительной системы МВД Республики Казахстан, Департамента криминальной полиции, Департамента внутренних дел Карагандинской области, Департамента уголовно-исполнительной системы по Карагандинской области, Департамента КНБ по Карагандинской области, Управления по делам религии Карагандинской области, Костанайской академии МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева, показал, что в преступлениях экстремистского и террористического характера преобладают уроженцы либо жители западных и южных регионов страны, которые, как правило, совершают их в крупных городах страны (Алматы, Караганда, Астана, Атырау и т. д.).

В-третьих, криминологическую обстановку в плане деструктивных религиозных течений накаляет географическое расположение Кызылординской области. На юге она граничит с Республикой Узбекистан (протяженность границы около 1500 км), откуда более 70 % лиц, проповедующих нетрадиционный ислам, проникают в Казахстан, оседают в Кызылординской области либо мигрируют в другие регионы страны, где активно вовлекают граждан в противоправную деятельность, вводят в заблуждение местное население, препятствуют территориальным представителям духовенства и власти в осуществлении их полномочий, нередко призывают население к активным экстремистским и террористическим действиям.

В числе деструктивных течений, проникших из Узбекистана в Казахстан, можно назвать «Таблиги жамагат», «Хизб-ут-Тахир», «Джамагат моджахедов Центральной Азии», «Исламское движение Узбекистана», деятельность которых запрещена на территории Республики Казахстан.

По данным Управления Верховного комиссара по делам беженцев (далее — УВКБ) ООН в Центральной Азии⁵, многие граждане Узбекистана ищут убежища в различных районах мира, в том числе в Казахстане. Они преследуются собственными властями в основном по религиозным признакам, за нетрадиционные религиозные взгляды, приверженность к деструктивным религиозным течениям.

Конвенция о статусе беженцев 1951 г. и ее Протокол 1967 г. (ратифицированные Казахстаном в 1998 г.) являются основными документами, гарантирующими беженцам права и защиту на международном уровне⁶. 4 декабря 2009 г. был принят Закон Республики Казахстан «О беженцах», согласно которому Казахстан не может отказать в предоставлении убежища, ста-

туса беженца и экстрадировать на родину лиц, обратившихся с ходатайством, без соответствующего разбирательства по делу. В течение этого времени лица, обратившиеся с ходатайством, пребывают на территории Республики Казахстан.

Многие последователи деструктивных религиозных течений, преследуемые в Узбекистане, не обращаются за помощью, понимая, что оснований для обращения с ходатайством нет. Они незаконно пересекают государственную границу Казахстана и продолжают скрываться на ее территории. Обширная территория и малая плотность населения позволяют им длительное время укрываться от правоохранительных и специальных органов, в особенности в малозаселенных населенных пунктах, где контроль органов правопорядка ослаблен, а местное население — зачастую сельские жители, в большинстве малообразованные, малоимущие, быстро поддаются различным внешним влияниям, в том числе негативным.

Кроме того, Узбекистан служит транзитом для проникновения в Казахстан запрещенных религиозных организаций, деятельность многих из которых была пресечена правоохранительными и специальными органами. В настоящее время запрещена деятельность следующих зарубежных организаций:

а) решением Верховного суда Республики Казахстан от 15 октября 2004 г. — «Аль-Каида», «Исламское движение Восточного Туркестана», «Исламское движение Узбекистана», «Курдский Народный конгресс» («Конгра-Гел»);

б) решением от 15 марта 2005 г. — «Асбат аль-Ансар», «Братья-мусульмане», Движение «Талибан», «Боз гурд», «Жамаат моджахедов Центральной Азии», «Лашкар-е-Тайба», «Общество социальных реформ»;

в) решением суда г. Астаны от 17 ноября 2006 г. — «АУМ Синрикё», «Организация освобождения Восточного Туркестана»;

г) решением суда г. Астаны от 5 марта 2008 г. — «Исламская партия Туркестана».

Следует отметить, что Кызылординская область граничит с Актюбинской, Карагандинской и Южно-Казахстанской областями, где ситуация с деструктивными религиозными течениями остается нестабильной. По данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан, за последние пять лет в этих областях совершено более 170 преступлений экстремистского и террористического характера. По данным правоохранительных и специальных органов, виновные лица имели тесную связь с отдельными жителями Кызылординской области, которые оказывали им поддержку в совершении указанных преступлений. На территории самой Кызылординской области в период с 2009 по 2014 гг. совершено всего 6 экстремистских и террористических преступлений, но это не позволяет утверждать, что ситуация в регионе благонадежная.

Замечена связь лиц, уроженцев Кызылординской области, проповедующих нетрадиционный ислам, с жителями г. Сатпаев Карагандинской области. Этот населенный пункт является самым сложным в плане нетрадиционных религиозных течений. Обостряет обстановку расположенное неподалеку от него исправительное учреждение АК № 159/25, где преимущественно отбывают наказание лица, виновные в совершении экстремистских и террористических преступлений.

В настоящее время наблюдается неблагоприятная тенденция участия наших соотечественников в вооруженных конфликтах по всему миру, из них только в Сирию и Ирак убыло около 150 казахстанцев, большая часть которых выходцы с западных и южных регионов Казахстана⁷.

В связи с вышеизложенным считаем необходимым:

- разработать комплексный план по проведению совместных, взаимосвязанных мероприятий Управления внутренней политики и правоохранительных органов с широким привлечением общественных институтов, отдельных граждан;

- регулярно проводить углубленную работу с нетрудоустроенными, малоимущими семьями, с молодежью, не задействованной в социальной жизни общества, с лицами, от которых можно ожидать совершения рассматриваемых видов преступлений;

- усилить работу в различных по своим характеристикам населенных пунктах, где могут осесть и скрываться приверженцы деструктивных религиозных течений, незаконно проникшие на территорию страны через государственную границу, установить каналы их проникновения и дальнейшего перемещения в целях предупреждения, пресечения распространения экстремистской идеологии.

- ¹ О выполненных работах в сфере религии на 1 полугодие 2015 г. // Режим доступа <http://damu.e-kyzylorda.gov.kz>
- ² О выполненных работах по обеспечению свободы религиозной веры в 2014 г. // <http://damu.e-kyzylorda.gov.kz>
- ³ О выполненных работах в сфере религии на 1 полугодие 2015 г.; О выполненных работах по обеспечению свободы религиозной веры в 2014 г. // <http://damu.e-kyzylorda.gov.kz>
- ⁴ Социально-экономическое развитие Республики Казахстан (краткий статистический бюллетень. Январь-апрель 2015 г.). — Астана, 2015. — С. 69-70.
- ⁵ Агентство ООН по делам беженцев Центральной Азии // <http://unhcr.kz>
- ⁶ Закон Республики Казахстан «О присоединении Республики Казахстан к Конвенции о статусе беженцев и Протоколу, касающемуся статуса беженцев» от 15 декабря 1998 г. // <http://adilet.zan.kz/rus>
- ⁷ В вооруженном конфликте в Сирии и Ираке участвуют более 150 казахстанцев // <http://today.kz/news/kazakhstan/2015-06-29/>

ТҮЙІН

Мақалада Қызылорда облысында діни экстремизммен күресу тәжірибесі қарастырылған. Талдау негізінде Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2013-2017 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы қабылданғанын ескере отырып, діни экстремизмге қарсы әрекет ету ісінде тиімді болу үшін шаралар ұсынылған.

RESUME

The author examines the practice of the struggle against religious extremism in the Kyzylorda region. Based on the analysis the author presents some measures that are tailored to the state program for the prevention of religious extremism and terrorism in the Republic of Kazakhstan for 2013-2017 years. It may be more effective in combating religious extremism.

УДК 134.13

Джаксыбаева Б. Т., преподаватель кафедры уголовного процесса Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова

ВОПРОСЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ С ЖИЛОЙ НЕДВИЖИМОСТЬЮ

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы, возникающие при производстве досудебного расследования преступлений, связанных с жилой недвижимостью.

Ключевые слова: мошенничество, договор купли-продажи, использование поддельных документов, государственная и частная собственность.

В современных условиях независимого государства вопросы собственности, как государственной, так и частной, имеют большое значение, поскольку собственность — неперемное условие существования любого цивилизованного общества. При этом оба вида собственности имеют одинаковый правовой статус.

Одной из фундаментальных гарантий существования в Республике Казахстан права частной собственности является ст. 6 Конституции, в которой закреплено, что «в Республике Казахстан признаются и равным образом защищаются государственная и частная собственность».

Собственность на жилище — одна из разновидностей собственности — регулируется рядом нормативно-правовых актов Республики Казахстан: Конституцией, Законом РК «О жилищных отношениях», принятым 16 апреля 1997 г. с внесенными изменениями, а также нормами Гражданского кодекса Республики Казахстан и другими нормативными правовыми актами.

Анализируя действующее законодательство, можно сказать, что право собственности, т. е. закреплённое законом определённое состояние принадлежности материальных благ, предназначенных для человеческого общества, охраняется практически всеми отраслями права, в том числе административного, наказывающего мелкие проступки такого рода, или уголовного. Статья 190 УК РК «Мошенничество» гласит:

«1. Мошенничество, то есть хищение чужого имущества или приобретение права на чужое имущество путем обмана или злоупотребления доверием, —

наказывается штрафом в размере до одной тысячи месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на тот же срок, с конфискацией имущества.

2. Мошенничество, совершенное:

- 1) группой лиц по предварительному сговору;
- 2) неоднократно;
- 3) лицом с использованием своего служебного положения;
- 4) путем обмана или злоупотребления доверием ползователя информационной системы;
- 5) в сфере государственных закупок, —

наказывается штрафом в размере до четырех тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до четырех лет, либо лишением свободы на тот же срок, с конфискацией имущества, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового.

3. Мошенничество, совершенное:

- 1) в крупном размере;
- 2) лицом, уполномоченным на выполнение государственных функций, либо приравненным к нему лицом, либо должностным лицом, либо лицом, занимающим ответственную государственную должность, если оно сопряжено с использованием им своего служебного положения;

3) в отношении двух или более лиц, —

наказывается лишением свободы на срок от трех до семи лет с конфискацией имущества, а в случаях, предусмотренных пунктом 2), с пожизненным лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

4. Деяние, предусмотренные частями первой, второй или третьей настоящей статьи, если они совершены:

- 1) преступной группой;
- 2) в особо крупном размере, —

наказывается лишением свободы на срок от пяти до десяти лет с конфискацией имущества, с пожизненным лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью или без такового».

Порядок осуществления уголовного преследования лиц, преступивших закон в сфере жилищного законодательства, регулирует уголовно-процессуальное право. К числу элементов криминалистической характеристики уголовных правонарушений в сфере жилищных отношений относится, в первую очередь, способ совершения мошенничества. Это можно объяснить многообразием гражданско-правовых сделок с жилой недвижимостью, при совершении которых определенной категорией граждан, впоследствии именуемых подозреваемыми, обвиняемыми, подсудимыми и осужденными, совершаются уголовные правонарушения исследуемой категории, и имеющих сходство с институтами гражданского законодательства, а это,

в свою очередь, затрудняет классификацию способов мошенничества в сфере уголовного судопроизводства.

Судебно-следственная практика показывает, что уголовные правонарушения в сфере жилищных отношений совершаются не спонтанно, а, как правило, по заранее разработанному четкому сценарию, нередко с избранием соответствующей жертвы, при этом разрабатываются как варианты совершения правонарушения, так и способы его сокрытия.

Многие ученые отмечают, что к общим признакам совершаемых в области жилищных отношений (например, при купле-продаже) преступлений следует отнести многоэпизодность, тенденцию к росту групповых видов мошенничеств, включая формирование организованных преступных групп, усложнение схем гражданско-правовых сделок с недвижимым имуществом и т. д. При этом способы совершения мошеннических действий могут быть различными:

- отчуждение жилой недвижимости без согласия настоящего владельца путем подделки документов, имеющих правоустанавливающий характер, к которым следует отнести судебные решения, генеральные доверенности, завещания, договоры дарения;

- отчуждение жилой недвижимости при осуществлении посреднических услуг по гражданско-правовым сделкам по просьбе собственника либо с его «добровольного» согласия;

- завладение жилыми помещениями граждан якобы для приобретения им другого жилья, отличающегося от принадлежащего, например, по размеру жилой площади, благоустройству, либо в целях получения материального благополучия, например, с предоставлением оплаты;

- оформление права собственности не на то жилое помещение, которое демонстрировалось покупателю;

- мошенничество, совершаемое под прикрытием договора купли-продажи жилого помещения, и в последующем признание договора недействительным в целях завладения денежными средствами в виде разницы между фактически выплаченной ценой и стоимостью, указанной в договоре;

- неоднократное получение задатка или аванса с последующей продажей квартиры.

К числу наиболее опасных способов совершения уголовного правонарушения посредством купли-продажи следует отнести сделки, совершаемые под принуждением или с последующим физическим устранением потерпевших либо их похищением, а также с незаконным лишением свободы, а в отдельных случаях — убийством собственника с целью оформления документов на его недвижимость. Для достижения своих корыстных целей преступники могут помещать жертвы в учреждения со специальным режимом наблюдения при их пребывании, например, в психоневрологические диспансеры. В большей степени это характерно для вымогательства права на чужое имущество. В этом случае действия виновных квалифицируются не только по рассматриваемой категории уголовных правонарушений, но и по совокупности преступлений по статьям как о вымогательстве, так и о мошенничестве.

Изучение уголовных дел показало, что наибольшее количество мошенничеств, связанных с институтом договора купли-продажи недвижимости, совершается и при срочной покупке недвижимости. Реальная стоимость объекта жилой недвижимости в этом случае снижается до результатов, необходимых покупателю, который, безусловно, расценивает этот фактор как выгодное приобретение.

К способам совершения мошенничества можно отнести и подделку документов. Действия подозреваемых при этом следует квалифицировать по совокупности преступлений: наряду с мошенничеством действия виновного могут содержать состав подделки документов и др.

Гражданскому законодательству известны и другие институты, при помощи которых совершаются уголовные правонарушения с жилой недвижимостью. Анализ судебной практики свидетельствует о наличии следующих способов совершения мошеннических действий при аренде жилых помещений:

- сдача в аренду несуществующей жилой недвижимости;

- умышленное предоставление на возмездной основе заведомо не соответствующей действительности информации о выгодных для арендаторов предложениях арендодателей по поводу аренды жилых помещений;

- сдача жилого помещения в аренду лицом, не имеющим каких-либо вещных прав на жилое помещение;

- сдача в аренду жилых помещений нескольким арендаторам одновременно;

- создание риэлторских контор.

Определенные проблемы встречаются в вопросах квалификации и доказанности вины, в случае гибели лица, владеющего жилым помещением и заключившего договор пожизненного содержания с иждивением. Таких граждан могут убить, они могут пропасть без вести, умереть якобы своей смертью (при этом последние два случая — не что иное, как завуалированная форма убийства) и др. Органам уголовного преследования предстоит решить задачу доказанности или недоказанности причастности к смерти или к исчезновению владельца жилья лица со стороны его нового владельца.

Органы, ведущие уголовный процесс, должны квалифицировать как совокупность преступлений и покушение — в том случае, если лицо использовало изготовленный им самим поддельный документ в целях хищения чужого имущества путем обмана или злоупотребления доверием, однако по не зависящим от него обстоятельствам не смогло изъять имущество потерпевшего либо приобрести право на чужое имущество.

Предполагается, что хищение лицом чужого имущества, в нашем случае жилой недвижимости, или приобретение права на него путем обмана или злоупотребления доверием, совершенные с использованием изготовленного другим лицом поддельного официального документа, полностью охватывается составом мошенничества и не требует дополнительной квалификации. Если же в целом говорить о квалификации мошенничества по рассматриваемой теме в рамках действующего уголовно-процессуального законодательства, следует подчеркнуть, что этот вопрос имеет ряд особенностей, например, в разграничении мошенничества как хищения чужого имущества и как приобретения права на чужое имущество, в отдельных случаях мошенничество с недвижимостью в жилищной сфере квалифицируется по совокупности с другими преступлениями, посягающими на отношения в сфере экономической деятельности, интересы службы в коммерческих и иных организациях либо государственной власти и государственной службы и т. д.

На наш взгляд, до настоящего времени не нашли своего решения и вопросы квалификации насильственного открытого завладения жилой недвижимостью. Полагаем, что большую роль в решении всех вопросов надлежащего применения норм уголовного и уголовно-процессуального законодательства должен сыграть Верховный суд Республики Казахстан, дав соответствующие разъяснения в постановлениях. Отметим, что Верховным судом Республики Казахстан вопросам применения законодательства в сфере жилищных правоотношений уделялось внимание. Так, 18 июля 1997 г. им издано нормативное постановление № 9 «О практике применении законодательства по приватизации жилых помещений» в редакции нормативных постановлений Верховного суда Республики Казахстан от 18 июня 2004 г. № 8 и от 30 декабря 2011 г. № 5, а 9 июля 1999 г. № 10 — в редакции нормативного постановления Верховного суда Республики Казахстан № 7 от 18 июня 2004 г. Но оба постановления дают разъяснения и рекомендации только в области гражданских правоотношений.

На наш взгляд, сегодня возникла необходимость издания новых нормативных постановлений Пленума Верховного суда Республики Казахстан, в том числе применения норм материального и процессуального закона с обсуждением судебно-следственной практики обстоятельств, имеющих значение для правильной квалификации содеянного лицами, совершившими уголовные правонарушения в области жилой недвижимости, назначения им мер наказания. Надлежащее применение норм действующего законодательства всеми правоохранительными органами и судебной властью нашего государства с использованием предлагаемого издания постановления пленума Верховного суда Республики Казахстан будет служить реализации принципа неотвратимости наказания.

ТҮЙІН

Мақалада жылжымайтын мүлікке қатысты сотқа дейінгі қылмыстарды тергеу өндірісінде туындайтын сұрақтар қарастырылған.

RESUME

In the real article an author examines questions, arising up at the production of pre-trial investigation with the dwelling real estate. The methods of feasance of separate types of criminal offences open up thus.

УДК 342.9

Дюсембаев А. К., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

МЕТОД УБЕЖДЕНИЯ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА

Аннотация. В статье дается понятие метода убеждения, рассматривается его роль в охране правопорядка, анализируется и обобщается правоохранительная практика.

Ключевые слова: убеждение, полиция, предупреждение, административная деятельность, принуждение.

Метод убеждения — главный метод управления в сфере общественного порядка. «При воздействии на сознание людей путем убеждения права и интересы личности остаются неизблемыми. Убеждение создает внутренние и моральные стимулы для определения лицом характера своего поведения. Принуждение же заставляет гражданина изменить свое поведение в удобную для общества сторону, и в этом смысле оно связано с известным ограничением отдельных прав и интересов лиц, совершающих антиобщественные поступки»¹.

В правовом государстве именно метод убеждения является главным средством решения управленческих задач в сфере охраны общественного порядка. Убеждение — это система мер, определяемая субъектами управления в сфере охраны общественного порядка, в которых конкретизируется государственно-управляющее воздействие в целях обеспечения должного или возможного поведения граждан, соблюдения ими норм общественного порядка². Убеждение воздействует на сознание, поведение и волю человека преимущественно средствами нравственного характера.

В административной деятельности ОВД по обеспечению охраны общественного порядка возможность использования убеждения как средства воздействия на нарушителей общественного порядка значительна. Административные правонарушения в сфере охраны общественного порядка, с которыми сталкиваются правоохранительные органы, представляют не такую серьезную общественную опасность, как преступления, а лица, совершившие проступок, обычно не являются столь опасными и злостными нарушителями. Однако не ко всем нарушениям общественного порядка можно применить данный метод. Чаще всего мерами убеждения достигается предотвращение, предупреждение правонарушений.

Анализ и обобщение практики правоохранительной деятельности государственных органов и граждан в сфере охраны общественного порядка позволяют выделить ряд основных форм убеждения, использование которых дает положительные результаты³.

К ним относят правовую пропаганду, воспитательную работу, материальное и моральное стимулирование должного поведения, критику антиобщественных проступков, передачу общественности навыков полиции в борьбе с правонарушениями общественного порядка, устное предупреждение и т. д.

Правовая пропаганда — это убеждение граждан государственными органами в необходимости правомерного поведения путем разъяснения характера и содержания установленных государством правовых норм в сфере охраны общественного порядка, ознакомление граждан

с законами и другими нормативно-правовыми актами, регламентирующими общественный порядок.

Воспитательная работа чаще всего заключается в том, что органы полиции в процессе охраны общественного порядка изучают некоторые особенности определенных групп населения, требующие особого внимания. В соответствии с этим большое значение приобретает индивидуальная воспитательная работа с гражданами, либо намеревающимися совершить правонарушение, либо уже совершившими. Моральное и материальное стимулирование представляет собой разнообразные средства воспитательного и разъяснительного воздействия на участников управленческих отношений в сфере охраны общественного порядка, а в материальном плане — денежного поощрения исполнителей норм административного права за должное поведение. Чаще всего эти проступки являются малозначительными, т. е. не причиняют особого вреда окружающим. Например, распитие спиртных напитков в неположенных местах и т. д.

Передача общественности навыков правоохранительных органов по борьбе с правонарушениями общественного порядка общества имеет практическое значение. Эффективность деятельности полиции по обеспечению общественного порядка достигается при помощи различных общественных организаций, общественности.

Устное предупреждение нарушителей общественного порядка применяется при совершении незначительного проступка, не имеющего общественной опасности, с учетом личности правонарушителя, для которого применение данной формы убеждения окажется небесполезным.

Итак, метод убеждения — это способ воздействия субъектов управления в сфере охраны правопорядка на сознание, волю и мотивы людей, система воспитательных, разъяснительных и поощрительных мероприятий, осуществляемых в целях повышения их правосознания, правовой культуры, дисциплинированности, соблюдения ими всех социальных норм, в том числе и правовых.

¹ Попов А. Убеждение и принуждение. — М., 1968.

² Баранов М. Правовое регулирование участие граждан в охране общественного порядка и обеспечении общественной безопасности // Правовая реформа в Казахстане. — 2002. — № 4 (17).

³ Тагаев А. Функции органов полиции в условиях формирования гражданского общества // Фемида. — 2004. — № 2.

ТҮЙІН

Мақалада сендіру әдісінің ұғымы беріледі, құқықтық тәртіпті қорғаудағы рөлі қарастырылады, құқық қорғау тәжірибесі болжанады және зерттелінеді.

RESUME

The article discusses the role of the method of persuasion in the process of law enforcement. Analyze and summarize the practice of law enforcement. It gives an idea of the method of persuasion.

УДК 342.9

Дюсембаев А. К., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции;

Тулеуова А. С., преподаватель кафедры административного права и административной деятельности ОВД Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, капитан полиции

К ВОПРОСУ ОБ ОБЩЕСТВЕННОМ ПОРЯДКЕ

Аннотация. В статье дается понятие общественного порядка, определяется место человека в сфере общественного порядка, рассматриваются вопросы совершенствования казахстанского законодательства.

Ключевые слова: общественный порядок, человек, гуманизм, правопорядок, демократизм.

Общественный порядок — это средство защиты прав, свобод и законных интересов личности. Он обеспечивает охрану человека как от произвола самого государства и его органов, так и от противоправных действий других лиц. От состояния общественного порядка зависят степень свободы личности, реальность ее прав и свобод, уровень и реальность демократии. Поскольку в современных условиях интересы личности становятся приоритетными для государства, общественный порядок является важнейшей целью государственной деятельности. Это определяет особую роль общественного порядка для общества в целом: он выступает как основа, ядро порядка в обществе, как условие и необходимые элементы демократии, как основные общечеловеческие ценности и, следовательно, существенные части правовой и общей культуры.

Для общественного порядка характерны законность и правопорядок, т. е. внутренняя структура общественного порядка, ее укрепление — непереносимое условие и средство формирования правового государства, а сами они — его необходимые элементы. Государство станет правовым только при наличии прочной законности и стабильного, основанного на праве и законности порядка.

Вышеизложенное позволяет сделать некоторые прогнозы по поводу развития общественного порядка в условиях формирования правового государства.

Во-первых, происходит последовательное расширение предметной стороны общественного порядка, т. е. круга тех объектов, которые приобретут свойство законности. Это будет относиться к различным видам деятельности (поведения) людей, к правовым актам (нормативным, правоприменительным и иным актам реализации права), управленческим и иным документам, отношениям людей, их организациям.

Во-вторых, произойдут изменения в субъектной стороне общественного порядка. Формирование правового государства предполагает, что все субъекты общественных отношений без исключения (государство, его органы, общественные объединения, должностные лица, трудовые коллективы и др.) реально станут носителями как обязанности строго соблюдать правовые предписания, так и права требовать соблюдения законности от других субъектов, а, следовательно, обеспечения общественного порядка. При этом реальность этих прав и обязанностей будет постоянно повышаться, пока не станет практически абсолютной.

В-третьих, нормативная сторона общественного порядка будет совершенствоваться, по меньшей мере, в трех направлениях. С одной стороны, содержание законодательства во все большей степени будет соответствовать реальным условиям и прогрессивным тенденциям развития общества. С другой стороны, будет улучшаться сам нормотворческий процесс, что связано, прежде всего, с его демократизацией, участием в нем широких кругов общественности, с расширением его научной базы. И, наконец, коренным образом должна измениться структура законодательства. Основным источником права на деле должен стать закон. При этом, в отличие от многих существующих, новые законы должны быть, как правило, законами прямого действия, что сделает ненужным издание дополняющих и конкретизирующих инструкций и позволит на деле обеспечить общественный порядок и общественную безопасность.

Важнейшее значение имеет качество законодательства (законов, подзаконных нормативных актов); его соответствие реальным условиям жизни; правильность определения потребности в правовом регулировании; законность нормативных актов (по содержанию, форме, процедуре принятия), их соответствие нормам общественной морали; ясность, четкость, доступность правовых норм, их систематизированность и т. п. Для достижения указанных требований необходима надлежащая организация нормотворческого процесса.

Существовало и сейчас существует немало нормативных актов, принятие которых не соответствовало интересам общества. Их «строгое соблюдение» на деле означало «строгое нарушение», т. е. приводило к отрицательным последствиям для народа, для интересов социального развития. Совершенствование законодательства предполагает создание надежных

механизмов выявления и отражения в законах воли народа, интересов прогрессивного развития общества.

Юридические качества и свойства правопорядок получает от законов, от тех правовых идей, принципов деятельности и институтов, которые использует государственная власть. Она тесно связана с правовой идеологией и психологией, с сущностью и формами права, с правотворческим и правореализационным процессами, с правосудием, законностью. Получая от них многое, он сам выступает одним из их свойств, ибо право, правотворчество и правореализация, правовые принципы и их воплощение в жизнь имеют одно из существенных свойств — упорядоченность.

Общественный порядок связан с образцами правового поведения, которыми выступают социальные, правовые нормы, т. е. существующий порядок является своеобразным масштабом свободы личности. По комплексу прав и свобод, установленных ограничений личности различаются правопорядок и узаконенный произвол. Поэтому чрезвычайно важно выделить социальные качества совокупности общественных отношений в сфере охраны общественного порядка, которые они получают от общего режима и устоев общественной жизни, от принципов демократии, гуманизма, справедливости, нравственности и от принципов права и законности. На этой основе достигается стабильность и прочность, уравновешенность и гармония, реализация прав, свобод и исполнение обязанностей, ответственность, гарантированность правовых провозглашений и ритмичность, последовательность, очередность действий, поступков и поведения. Общественный порядок не складывается, сам по себе он обеспечивается государственным управлением.

Центральное место в сфере общественного порядка занимает человек, его интересы и стремления, жизненные потребности, во многом получающие свое правовое оформление в правах и свободах, обязанностях и ответственности граждан, которые реализуются в отношениях между ними, а также во взаимосвязях с государством и обществом. Поэтому характерными чертами и качественными свойствами правопорядка являются гуманизм, демократизм, высоконравственный характер, торжество справедливости. Анализируя правопорядок, нельзя замыкаться в правовой материи и игнорировать общесоциальные характеристики. Как составная часть общества он несет на себе груз тех принципов, устоев и тенденций, на основе которых функционирует вся социальная система современного общества.

ТҮЙІН

Мақалада қоғамдық тәртіптің ұғымы беріліп қоғамдық тәртіптің саласында адамның орны зерттеліп. Қазақстандық заңнаманың жетілдіру сұрақтары қарастырылған.

RESUME

The article presents the concept of public order. We study the man's place in the social order. The issues of improving Kazakh legislation.

УДК 343.2/7

Еспергенова Е. В., научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность органов внутренних дел, НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

О НЕОБХОДИМОСТИ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ ПОНЯТИЙ «ПОХИЩЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА» И «НЕЗАКОННОЕ ЛИШЕНИЕ СВОБОДЫ»

Аннотация. В работе рассматриваются предложения по законодательному закреплению понятий «похищение человека» и «незаконное лишение свободы» в Уголовном кодексе РК (ст. ст. 125, 126). Поскольку определение наиболее сложного институционального понятия на законодательном уровне крайне важно для правильного исполнения соответствующего

закона, полноты и качества реализации идеи, положенной в его основу, предложения послужат совершенствованию правоприменительной практики.

Ключевые слова: Уголовный кодекс РК, свобода, похищение человека, личность, незаконное лишение свободы, определение, санкции.

Защита прав личности — одна из важнейших проблем современности. Конституция Республики Казахстан провозглашает, что человек, его жизнь, права и свободы являются высшей ценностью. Право на личную свободу, закрепленное в ст. 16 Конституции РК, — неотъемлемое естественное право каждого человека, принадлежащее ему от рождения. Личная свобода человека составляет важнейшее благо и условие нормального развития личности и общества в целом.

Преступлениями против личной свободы признаются деяния, непосредственно посягающие на общественные отношения, обеспечивающие право человека произвольно перемещаться и определять место своего положения, если иное прямо не предусмотрено законом¹.

Рассматриваемые преступления характеризуются высоким уровнем общественной опасности, в связи с чем законодатель закрепил в структуре данных норм права достаточно жесткую санкцию. Так, похищение человека и в случае отсутствия квалифицирующих признаков относится к числу тяжких преступлений. Жесткость мер государственного принуждения в борьбе с похищением человека и незаконным лишением свободы обусловлена криминологическими показателями и жизненной необходимостью, так как уровень количества похищений людей и незаконного лишения свободы стабильно высок.

В теории уголовного права под «похищением человека» и «незаконным лишением свободы» понимаются деяния, непосредственно посягающие на свободу человека, а также на честь и достоинство личности как блага, принадлежащие всякому человеку от рождения², но на законодательном уровне ни в Уголовном кодексе, ни в других правовых актах РК эти понятия не определены. В связи с этим в следственной и судебной практике возникают проблемы, связанные с применением ст. ст. 125 и 126 УК РК. Так, сложности возникают при определении понятий «похищение человека» и «незаконного лишения свободы», в частности, признаков составов данных преступлений, их квалификации, отграничении от смежных составов преступлений и др. При этом наибольшие трудности связаны именно с уголовно-правовой оценкой содеянного, поскольку от нее зависит доказывание обстоятельств преступления, решение вопросов их раскрытия и расследования, изобличения виновных и т. д. Кроме того, усложняется общее восприятие данных видов преступлений, в связи с чем повышается вероятность недостоверного, ошибочного, неполного понимания сущности похищения человека и незаконного лишения свободы среди населения, на которое, прежде всего, и ориентирован закон.

В Уголовном кодексе 2014 г. диспозиции ст. 125 УК РК «Похищение человека» и ст. 126 УК РК «Незаконное лишение свободы» так же, как и в Уголовном кодексе РК 1997 г., являются простыми, т. е. не раскрывают все признаки преступления. Отметим, что проведенный опрос практических сотрудников органов внутренних дел свидетельствует о том, что 85 % респондентов высказались «за» описательную диспозицию ст. 125 УК РК «Похищение человека» и ст. 126 УК РК «Незаконное лишение свободы», но мнения ученых-юристов, научных сотрудников разошлись: 60 % — «за» описательную диспозицию и 40 % «против», так как считают, что тем самым Уголовный кодекс будет излишне загроможден теоретическими суждениями. На наш взгляд, несмотря на то, что простые диспозиции имеют право на существование, диспозиции данных статей должны быть описательными, так как в более сложных деяниях, вызывающих проблемы и противоречия у правоприменителей, признаки преступлений должны быть конкретизированы на законодательном уровне.

Анализ юридической литературы показал, что в современной уголовно-правовой науке понятие «похищение человека» трактуется по-разному. Н. Э. Мартыненко считает, что похищение человека — это «общественно опасное умышленное действие, направленное на удаление человека с места его постоянного пребывания и насильственное удерживание его в неизвестном для близких и правоохранительных органов месте»³. Из этого определения следу-

ет, что речь идет о действиях двух видов: первое направлено на удаление человека с места его постоянного пребывания; второе — на насильственное удержание его в неизвестном для близких и правоохранительных органов месте.

Д. А. Ситников под похищением человека понимает «умышленные действия, направленные на ограничение личной физической свободы человека против его воли, совершенные путем завладения (захвата) его в месте постоянного или временного пребывания и перемещения, сопряженного с последующим удержанием в ином месте»⁴. Из этого определения следует, что речь идет о трех действиях: ограничении свободы; удалении человека с места его постоянного пребывания; удержании похищенного человека. С точки зрения А. В. Наумова, «похищение человека как преступное деяние включает как бы два элемента: похищение и лишение свободы, которые находятся в идеальной совокупности, поскольку похищение одновременно является и лишением свободы»⁵.

Что касается незаконного лишения человека свободы, то здесь нарушается его законное право произвольно перемещаться и самостоятельно определять место своего нахождения, т. е. самостоятельно распоряжаться своей свободой. Лишение человека свободы заключается в захвате и удержании потерпевшего помимо его воли там, где он добровольно находился до этого (например, человека запирают в автомашине, в собственном доме или в служебном кабинете, на даче; помещают в чулан, в подвал, на чердак, в хозяйственную постройку и закрывают, связывают и оставляют в лесу; повреждают или уничтожают его лодку, чтобы он не мог уплыть самостоятельно с места рыбалки на острове). То есть, под незаконным лишением свободы подразумевается незаконное удержание человека, который находился в определенном месте по собственной воле, а затем был лишен возможности покинуть его вследствие насильственного удержания виновным.

Наличие различных точек зрения среди ученых-юристов на рассмотренные понятия приводит к сложностям при разграничении смежных составов преступлений. Так, похищение человека следует отличать от незаконного лишения свободы и захвата заложника. Схожесть объективной и субъективной сторон этих деяний затрудняет процесс их разграничения.

Похищение человека отличается от незаконного лишения свободы способом посягательства на свободу потерпевшего: при похищении человека осуществляется его изъятие из микро-социальной среды и противоправное перемещение в другое место, в то время как лишить человека свободы можно, к примеру, закрыв его в собственной квартире, т. е. ограничив в передвижении.

От захвата заложника похищение человека отличается тем, что факт захвата и насильственного удержания потерпевшего, а также содержание предъявляемых требований виновными при похищении не афишируются; требование выкупа, адресованного его близким, осуществляется тайно, скрытно от других лиц и тем более органов государственной власти (включая правоохранительные органы). В тайне, как правило, сохраняется и место удержания похищенного; круг лиц, к которым предъявляются противоправные требования, ограничен (сам похищенный, его близкие родственники, друзья, коллеги по работе).

Незаконное лишение свободы следует также отграничивать от захвата заложника. При незаконном лишении свободы воздействие оказывается именно на лишенного свободы, а не на третьих лиц, в то время как при захвате заложника незаконное лишение свободы совершается с целью воздействия на третьих лиц для выполнения ими определенных требований. Если незаконное лишение свободы произошло в результате захвата человека, то оно должно быть квалифицировано как похищение человека.

С учетом изложенного, считаем целесообразным закрепить общее определение похищения человека и незаконного лишения свободы в Уголовном кодексе Республики Казахстан в ст. ст. 125 и 126 УК РК.

На основе анализа спорных точек зрения ученых-юристов, мнений практических работников предлагаем изложить понятия «похищение человека» и «незаконное лишение свободы» в следующей редакции. «Статья 125. Похищение человека

1. Похищение человека, то есть совершенный против воли человека его противоправный физический захват в месте пребывания, последующий перевод, перенос, перевозка либо перемещение иным способом в другое место и удержание в нем, если эти действия не связаны с захватом заложника, —

наказывается...».

«Статья 126. Незаконное лишение свободы

1. Незаконное лишение человека свободы, то есть совершенное против воли человека его противоправное удержание в месте пребывания с лишением возможности перемещаться за пределы этого места, если эти действия не связаны с захватом заложника, —

наказывается...».

Верховному суду РК, в свою очередь, целесообразно рассмотреть вопрос о разработке нового нормативного постановления, регламентирующего вопросы квалификации деяний, посягающих на личную свободу человека, в котором дать разъяснения по отдельным признакам анализируемых деяний.

Не претендуя на бесспорность высказанных предложений, полагаем, что они заслуживают внимания законодателя и могут способствовать совершенствованию правоприменительной практики, поскольку определение наиболее сложного институционального понятия на законодательном уровне является крайне важным для правильного исполнения соответствующего закона, полноты и качества реализации идеи, положенной в его основу.

¹ Гаухман Л. Д. Уголовное право. Часть Особенная: Учебн. — М., 1999.

² Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть: Учебн. — Алматы, 2003.

³ Мартыненко Н. Э. Похищение человека: понятие, анализ состава и проблемы квалификации: Лекция. — М., 1998.

⁴ Ситников Д. А. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика похищения человека: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. — М., 2001.

⁵ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. — М., 2006.

ТҮЙІН

Еңбекте Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексіндегі 125 және 126 баптардағы «адамды ұрлау» және «бас бостандығынан заңсыз айыру» ұғымдарын заңнамалық бекіту бойынша ұсыныстар қарастырылған. Тиісті заңның дұрыс орындалуы, оның негізіндегі идеяны іске асырудың толықтығы мен сапасы үшін заңнамалық деңгейде мейлінше күрделі институционалдық ұғымдарды анықтау аса маңызды болып табылатындықтан, бұл ұсыныстар құқық қолдану практикасын жетілдіруге жәрдемін тигізеді.

RESUME

Suggestions on the legislative fixing of concepts «Theft of man» and «illegal imprisonment» are in-process examined in the Criminal code of Republic of Kazakhstan in the article 125 and to the article 126 of Criminal Code of Republic of Kazakhstan accordingly. Suggestions will serve to perfection of legislative practice, as determination of the most difficult institutional concept at legislative level is extremely important for correct execution of corresponding law, plenitude and quality of realization of the idea.

Б. Р. Есімсейтов, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы құқық қорғау органдары академиясының әлеуметтік-гуманитарлық пәндер және кәсіби тілдік дайындық кафедрасының аға оқытушысы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДЕОНТОЛОГИЯ — КӘСІБИ ДЕОНТОЛОГИЯНЫҢ НЕГІЗІ

Аннотация. Мақалада педагогикалық деонтологияның зерттелу тарихынан бастап, педагогтың деонтологиялық қалпы сипатталады. Сонымен қатар, ведомствалық ЖОО-ғы педагог бейнесін оның деонтологиялық қасиеттері сөз болады.

Түйін сөздер: деонтология, педагогикалық деонтология, педагог, этика, мінез-құлқы, ұстаздық парызы, борыш, адамгершілік, ведомствалық ЖОО.

Деонтология ұзақ даму жолынан өтті. Оның тарихы драмалық оқиғалар мен фактілерге толы. «Деонтология» терминін алғаш Бентем адамгершілік теориясын тұтас ілім ретінде көрсету үшін енгізген. Джереми (Иеремиа) Бентам (Jeremy Bentham) (1748 ж.-1832 ж.) — ағылшын философы, заңгер, Лондон университетінің негізін қалаушылардың бірі.

«Деонтология» ұғымы грек тілінен *deon,ontos* — қажетті, *logos* — сөз, мораль, адамгершілік туралы ғылым¹.

«Педагогика және психология сөздігінде» деонтология «(грек. *deontos* - міндетті және ... логия) – 1) борыш пен борышкер проблемасын қарастыратын әдептану бөлімі»².

Қарастырылып отырған мәселенің теориялық, әдіснамалық негізін жасауға ұлы ұстаздар А. Құнанбаев, Ш. Уәлиханов; қоғам қайраткерлері Ж. Аймауытов, Ы. Алтынсарин, А. Байтұрсынов, М. Дулатов, М. Жұмабаев және т. б. болған. Сонымен қатар жаңа заман ғалымдары Қ. Бөлеев, Ғ. Кертаева, Ж. Наурызбай еңбектері де зерттеу жұмысының теориялық негізін құрады.

Кәсіби деонтология қызметтің жалпы біріккен қағидаларын, моральдық және қоғамдық идеалдарын зерттейді. Деонтологияның тар мағынасында дәрігерлердің, заңгерлердің, педагогтардың, соттың, полициялардың т. б. кәсіби міндеттерін, этикетін т. с. с. сақтай отырып кәсіби тиімділігін арттыруды мақсат ететін кәсіби этиканы атайды.

Кәсіби деонтология — пәнаралық ғылым, қолданбалы этика және әлеуметтану моральдарының бөлігі, кәсіби парызын, талаптарын, міндеттері мен қарым-қатынаста өзін-өзі ұстау мәселелерін қарастырады.

Деонтология медицина, сот, полиция, психология т. б. бағыттарда да қарастырылып жүргендігін де айта кеткен жөн.

Педагогикалық деонтологияның мәселелері бойынша отандық бірқатар ғалымдар айналысып, ұлттық дәстүр мен әскери-патриоттық тәрбие, адамгершілік бағытында Е. Жуманкулова, А. Кудерина, Р. Айтжанова, К. Әбілғазиев, Ғ. Базарғалиев, Е. Жұматаева, С. Иманбаева, Ш. Мұхтарова, Қ. Сарбасова, Р. Төлеубекова, С. Қалиев, С. Ұзақбаева және т. б. зерттеулер жүргізді.

Сонымен, осы бағытта соңғы жылдары жазылған ғылыми еңбектің авторы, Қазақстанда педагогикалық деонтология ілімінің негізін қалаушылардың бірі — педагогика ғылымдарының докторы, профессор Ғ. Кертаева өзінің ғылыми еңбектерінде «біз деонтологияны «адам-адам» жүйесіне қызмет ететін мамандардың парызына адалдығы мен кәсібіне сәйкес саналы әдеп және құқықтық ұстанымдар мен ережелер кешені» деп тұжырымдай келе, «педагогикалық деонтология — ұстаздың кәсіби парызына сәйкес мінез-құлқы туралы ғылым» деген анықтама бере отырып, бұл ұғымдардың педагогикалық негізін қалаған³.

Педагогикалық деонтология — педагогикалық этиканың жеке мамандыққа тән моральдың ұстанымдары мен қағидаларын, ерекшеліктерін қарастыратын бөлігі. Педагогикалық мамандықтың бірнеше түрі болуына, олардың міндеттері мен еңбек жағдайларының айырмашылығына байланысты деонтологиялық талаптардың да өзгешеліктері бар. Сол себепті педагогикалық этиканың жалпы ұстанымдары мен ережелерінің мазмұндары өзгеріп,

деонтологиялық талаптар адамгершіліктік ережелер аталып, түрленіп, белгілі бір педагогикалық қызмет аясында практикалық іс-әрекетті реттеуші рөл атқарады. Педагогикалық этика педагогика, психология, философия ғылымдарының түйісуінен туған ғылым. Яғни педагогикалық кәсіптің өзіндік моралі, этикасы, деонтологиясы бар.

Оқытушының кәсіби-адамгершілік сана-сезімін қалыптастыруды педагогикалық этика негіздерінен бастаған жөн. Педагогикалық деонтологияның педагогикалық этиканың негіздеріне сүйенетіні белгілі. Бұл — мораль, этика, деонтология ұғымдарының өзара қатынасы. «Ойымызды түйіндесек, педагогикалық деонтология — ұстаздық парыз туралы ғылым, ұстаздың іс-әрекетінің саналы, адамгершілік компоненті. Педагогикалық деонтологияға мұғалімнің парызына деген адалдығы мен кәсібіне сәйкес саналы әдеп, құқықтық ұстанымдар мен ережелер кешені жатады»⁴.

Педагог — тәрбие және оқу процестерін кәсіби тұрғыдан игерген тұлға. Педагогикалық деонтология — осы тұлғаның кәсіби парыздылығына негізделген мінез-құлқы туралы ілім.

Педагогтың мінез-құлқы кәсіби ойлау мәдениетімен, өз қызметін ғылыми тұрғыда ұйымдастыра алу қабілеттілігімен, өз іс-әрекетін сыни тұрғыда бағалауымен, өз мүмкіндіктеріне талдау жасауымен, дұрыс шешім қабылдауымен, ұжымда тыңдаушылармен, әріптестермен жағымды психологиялық жағдай жасай білуімен және т. б. көрінеді.

Педагогтың мінез-құлқы қандай деген сауалға идеялары ғасырлар өткен сайын айшықтанып, дамып келе жатқан өшпес есімдердің иелері — Конфуций, Платон, Әл-Фараби, Шокан, Ыбырай, Абай нақты өміршең тұжырымдар жасады. Осы еңбектер педагогикалық деонтологияның теориялық негіздерін салуға септігін тигізді.

Педагогикалық мәселелерді қарастырған философ Әл-Фарабидің тұлғаны тәрбиелеу үшін «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім — адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» деген ұстанымын, Ы. Алтынсариннің «Халық мектептері үшін ең керектісі — оқытушы. Тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы өкімет бұйрықтары да, әбден мұқият түрде жүргізілген инспекторлар бақылауы да оқытушыға тең келе алмайды. Сондықтан да мен жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін» деген пайымдаулары толықтырды⁵.

Абай: «Ақырын жүріп анық бас, еңбегің кетпес далаға. Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» деген өлең жолдарынан, педагог үшін кәсіби шеберлікке жету бір сәтте қалыптасатын дүние еместігін, өмір бойы ізденушілік жолда болу керектігін талап етуді толық аңғарғанда ғана тиімді нәтижеге жетуге болатындығын аңғартады⁶.

Бүгінгі педагогқа қандай талап қойылады, қазіргі жаңа қоғам оның кәсіби шеберлігінен, мінез-құлқынан т. б. қандай ерекшеліктерді көргісі келеді? Жоғарыда сипатталған ұлылар жасаған «Ұстаз бейнесі» бүгінгі педагог бейнесінде бар ма? деген сауалдарға жауап іздеу өз саласында педагог-маман дайындайтын әрбір ЖОО басты міндеті. Сонымен бірге педагогикалық деонтология міндеттеріне педагогтың кәсіби мінез-құлқының алғышарттарын қарастыру, кәсіби қызмет үдерісі кезінде пайда болған жағымсыз факторларды жою тәсілдері, моральдық және кәсіби-маңызды қатынастарды жете түсінудің белсенділігін ояту мен ынталандыру бағытындағы іс-шараларды айқындау, тұлғаның деонтологиялық қасиеттерін тәрбиелеу, оқытушының алдын ала қалыптасқан кәсіби қызмет ұстанымдарының мәнін айқындауды, педагогикалық мамандықтың беделін жоғарылатуды зерттеу жатады.

Жоғарыда аты аталған отандық ғалымдардың ғылыми еңбектерінде педагогикалық деонтологияның негізгі міндеттері, қызметі, ұстанымдары, талаптары анықталып, сипатталған. Ендігі кезекте теориялық бағытта зерделенген, зерттелген мәселені тәжірибеде қолданысқа ендіру. Яғни, деонтологиялық ұғымдар жүйесін кеңінен қарастырып, болашақ педагогтардың бойында деонтологиялық нышандарды қалыптастыруға айтарлықтай көңіл бөлу керек.

Педагогикалық деонтологияның ұстанымдары — бұл педагогтың кәсіби әрекетінде басшылыққа алатын, парыздылық ұғымына негізделген жетекші идея, іс-әрекетті реттеуші талаптар.

Сонымен, педагогиканың көптен бері топталып айтылып келе жатқан этикалық мәселелері қазіргі заман талаптарына сай педагогикалық деонтология деп қайта мазмұндалуына себеп соңғы кезде білім беру жүйесіндегі құндылықтардың өзгеруі болса, ол өз кезегінде ғалымдарды педагогикалық әдеп және педагогикалық деонтология мәселелері жөнінде тереңнен ойлануға итермеледі.

Педагогикалық деонтология туралы зерттеулер болғанымен, түбегейлі жан-жақты салалық бағыттағы ғылыми еңбектер әлі де аз. Деонтологияның дербес қағидалары, нормативтері, ережелері әрбір мамандық ерекшелігімен одан әрі де анықтала түсері сөзсіз.

Әсіресе ведомствалық ЖОО-ғы педагог бейнесін оның деонтологиялық қасиеттерін анықтауда әрине олардың өзіндік кәсіби мінез-құлқының алғышарттарын, кәсіби қызмет ұстанымдарын жете түсіну қажет. Ведомствалық ЖОО-ғы педагог белгілі бір құқық қорғау органының қызметкері. Лауазымдық қызмет педагог парызын одан да күшейте түседі. Бұл дегеніңіз, ведомствалық ЖОО-ғы педагогтың деонтологиялық ұстанымының, модальдық талабының, тәлім-тәрбиесінің, деонтологиялық дайындығы мен сана-сезімінің жауапкершілігі екі еселенеді.

Яғни оқытушы тыңдаушысына білім беріп қана қоймай, сонымен қатар болашақ офицерді тәрбиелеп шығаруға борышты. Педагог өзінің педагогикалық парыздылық арының негізінде болашақ офицердің моральдық барометрін қалыптастыру үшін еңбектенеді.

Өкінішке орай біздің ЖОО бітірген тыңдаушыларымыздың қызмет барысында неше түрлі жағымсыз қылықтарға барып, әкімшілік, қылмыстық жазаларға тартылып жатқандығы туралы ақпарат естігенде «дұрыс тәрбие бере алмадым ба немесе осы мәселені оқу процесінде қалт жібергенімді қарашы» деген еріксіз өкініш, өз-өзінді кінәлау орын алады. Сондықтан оқытушының моральдық барометрі — педагогикалық парыздылық ары. Оқытушының қолында нәтиже өлшеуіші жоқ. Ол күнделікті сабақта тыңдаушыға Абайдың «Пайда ойлама, ар ойла, талап қыл артық білуге» деген тұжырымы мәндес адамгершілік, ар-намыс, мораль тақырыбында тәрбиелегенімен, оның тәжірибедегі қолданысы туралы бейхабар. Сол себепті педагогикалық қызмет қағидаларын заң саласынан гөрі педагогикалық деонтология бағытында қарастыру тиімді болмақ. Олай деуге мемлекеттік қызметкерлердің қарым-қатынасын бақылаудың басты амалы ретінде тиімді қолданылып келе жатқан — құқық, яғни үкімет тарапынан анықталатын, адамдардың жүріс-тұрысындағы құқықтық ережелер. Бұл қызметкерлердің заң ретінде қабылданған ықтияры, елде, қоғамға және оның мүшелеріне зиян келтіретін тәртіпке, мінез-құлыққа тосқауыл қояды. Бірақ заң қандай қатал болса да, адамдар арасындағы қарым-қатынасты толық қамти алмайды. Әрбір айтылған сөз бен істелінген іске заңды бақылау жүргізу мүмкін емес. Сонымен адамгершілікті-этикалық сана-сезімсіз, моральсыз ешқандай заң, аталмыш қарым-қатынасты бақылаулар, Құқық қорғау қызметкерлерінің арасындағы қарым-қатынасты дұрыс жолға қоя алмайды.

Бүгінде Педагогтардың алдында болашақ офицердің қарым-қатынасын тек бір жақты бақылайтын жүріс-тұрысындағы құқықтық ережелермен қоса олардың деонтологиялық сана-сезімін, деонтологиялық кредосын, деонтологиялық әлеуетін қалыптастыратын адами қарым-қатынастың негізін орнату мақсаты тұр. Ол үшін, әрине, болашақ маманның тәрбиесімен тікелей айналысатын оқытушының деонтологиялық әлеуеті жоғары, деонтологиялық тұғыры берік болуы шарт. Әрбір педагог осы бағытта кәсіби түрде дамуға талпынуы керек.

¹ Михельсон А. Д. Объяснение 25000 иностранных слов, вошедших в употребление в русский язык, с означением их корней. — М., 1865.

² Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология / Жалпы редакциясын басқарған – педагогика ғылымдарының докторы, профессор А. Қ. Құсайынов — Алматы, 2002.

³ Кертаева Ғ. М. Ұстаз қызметіндегі педагогикалық деонтология: Монография. — Алматы, 2002.

⁴ Кертаева Ғ. М. Педагогикалық деонтология негіздері: Оқу құралы. — Павлодар, 2011.

⁵ Алтынсарин Ы. Мұсылманшалықтың тұтқасы. — Алматы, 1991.

⁶ Құнанбаев А. Таңдамалы шығармалары. — Алматы, 1952.

РЕЗЮМЕ

В статье описано деонтологическое состояние педагога, начиная с истории исследования педагогической деонтологии.

RESUME

The teacher's deontological condition and history of research of pedagogical deontology are considered in the article.

УДК 343.979

Ешенгалиев А. Т., научный сотрудник центра по исследованию криминологических проблем НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, магистр права, майор полиции

МЕРЫ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ТЕРРОРИЗМУ И РЕЛИГИОЗНОМУ ЭКСТРЕМИЗМУ В КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация: В статье анализируется криминологическая ситуация по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Карагандинской области, даны предложения по предупреждению преступлений террористического и экстремистского характера в данном регионе.

Ключевые слова: экстремистская деятельность, террористический акт, идеология, закон, борьба с терроризмом, государственные органы, деструктивные течения, взаимодействие.

Глобальными формами проявления насилия в современном обществе являются терроризм и религиозный экстремизм. Противодействие религиозному экстремизму — одно из приоритетных направлений в обеспечении национальной безопасности страны. Казахстан решительно осуждает терроризм и религиозный экстремизм во всех его формах и проявлениях и выступает за принятие мировым сообществом коллективных усилий по борьбе с этим явлением.

На территории Карагандинской области зарегистрировано 312 религиозных объединений, из них: мусульманских — 136, православных — 27, католических — 18, протестантских — 128, иудаистских — 1, нетрадиционных религий — 2. Зарегистрировано и действует одно высшее духовное учебное заведение РО «Межепархияльная Высшая духовная Семинария «Мария–Мать церкви»» в г. Караганде.

В области находятся 255 культовых сооружений: мусульманских — 136, православных — 26, католических — 18, протестантских — 75. Свою деятельность, согласно регистрации, осуществляют 62 иностранных миссионера, которые прибыли в Римско-Католическую Епархию из 11 стран мира. В зарубежных исламских теологических учебных заведениях по линии ДУМК обучаются 2 жителя Карагандинской области (в Иордании — 1, Киргизии — 1)¹.

Для организации эффективной информационно-разъяснительной работы в сфере религии, анализа и мониторинга религиозной ситуации в области при Управлении по делам религий Карагандинской области (далее — Управление) функционирует государственное коммунальное учреждение «Центр изучения и анализа проблем межконфессиональных отношений Карагандинской области» (далее — Центр).

В рамках реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму на 2013-2017 гг. Управлением совместно с акиматами городов и районов области был пересмотрен количественный и качественный состав информационно-разъяснительных групп (далее — ИРГ). Сегодня в области действует 41 информационно-разъяснительная группа (399 человек). В 2015 г. по области, включая сельские округа, членами информационно-разъяснительных групп проведено 1589 мероприятий профилактического характера с общим охватом населения более 108 тыс. человек, из них молодежи — более 56

тыс. человек (53 %), распространены 1382 книги и 1 207 брошюр религиозного содержания, прошедшие соответствующую теологическую экспертизу.

К профилактической работе активно привлекались неправительственные организации ОО «Нұрлы Білім», ОО «Салауатты Қоғам», ОО «Центр религиозно-психологическо-правовой консультации», ОФ «Ақниет» и др.

Возросла роль СМИ в информационно-профилактической работе. В печатных и электронных изданиях в 2015 г. опубликовано 356 статей, интервью, созданы 123 телесюжета и программ, 31 видеосюжет.

Управлением проведены 2 круглых стола, 4 обучающих семинара для журналистов, пресс-секретарей и специалистов, работающих со СМИ, 4 обучающих семинара для лидеров молодежных движений и организаций, 8 — для сотрудников правоохранительных органов, 6 — для членов ИРГ, секретарей АТК и государственных служащих, 5 — для учителей по предмету «Основы религиоведения», 1 научно-практическая конференция на тему «Межконфессиональное и межэтническое согласие: опыт Казахстана», посвященная 20-летию Ассамблеи народа Казахстана.

С 2015 г. в области стал издаваться информационно-просветительский журнала «Дін және Заман». Стоит отметить, что представленный формат на региональном уровне используется в республике впервые. Журнал распространяется среди государственных служащих, в системе образования, ДУИС, библиотечных фондов, молодежно-досуговых центров. В нем представлены аналитические статьи, интервью с представителями экспертного сообщества и духовенства, освещаются новости государственно-конфессиональной политики, история конфессий, распространенных в Казахстане, актуальные в сфере религии вопросы-ответы и др.

Вместе с тем, в деятельности государственных органов, ответственных за профилактику правонарушений экстремистского и террористского толка в Карагандинской области, имеются определенные недостатки.

Во-первых, По отчетам областного Управления внутренней политики о проделанной работе, и территориальными подразделениями правоохранительных органов нет четкого взаимодействия.

Во-вторых, Центр не уделяет внимания нетрудоустроенным лицам, малоимущим семьям, молодым людям, не участвующим в социальной жизни общества. Доля безработных в Карагандинской области от общей численности экономически активного населения (как зафиксировано Агентством Республики Казахстан по статистике) составляет 7,8 % — это самый высокий показатель по республике, а величина прожиточного минимума в среднем на душу населения — 19311 тенге². По нашему мнению, лица, у которых нет постоянного места работы, учебы, склонны к совершению преступлений, в том числе экстремистского и террористического характера.

В отдельных территориальных поселениях работа по предупреждению экстремизма и терроризма развита очень слабо. Особенно криминогенным сегодня нужно признать Жезказганский регион Карагандинской области, где осуществляют свою незаконную деятельность члены запрещенных религиозных объединений «Таблиги жамагат», «Хизб-ут-Тахрир», «салафиты»³.

В-третьих, поскольку на юге область граничит с Кызылординской, Южно-Казахстанской, Жамбылской областями, лица, проповедующие нетрадиционный ислам, проникают из этих регионов в Карагандинскую область, остаются здесь либо мигрируют в другие регионы страны и, вводя местное население в заблуждение, активно вовлекают граждан в противоправную деятельность, нередко призывают к активным экстремистским и террористическим действиям препятствуют территориальным представителям духовенства и власти в осуществлении своих полномочий.

Особую обеспокоенность вызывают лица, прибывшие из соседних республик — Узбекистана, Кыргызстана, Таджикистана. По данным Управления верховного комиссара по делам беженцев (далее — УВКБ) ООН Центральной Азии⁴, граждане этих стран — приверженцы

деструктивных религиозных течений, преследуемые у себя на Родине, незаконно пересекают государственную границу РК и продолжают скрываться на ее территории.

Заметим, что на территории Карагандинской области в период с 2009 по 2014 гг. совершено 7 экстремистских и террористических преступлений. Тем не менее, говорить о том, что ситуация в регионе стабильная, нельзя⁵. В настоящее время наблюдается неблагоприятная тенденция участия наших соотечественников в вооруженных конфликтах по всему миру. Так, в период с 2012 г. по настоящее время, в зону боевых действий на территорию Ближнего Востока, контролируемую ИГИЛ – Исламским государством (ДАИШ), выехало более 120 граждан Карагандинской области⁶.

На наш взгляд, для предупреждения терроризма и религиозного экстремизма в Карагандинском регионе необходимо:

1) принять предусмотренные законодательством меры противодействия экстремизму для проведения правоохранными органами в соответствии с их компетенцией оперативно-розыскных, охранных и иных мероприятий по своевременному выявлению намерений и действий лиц по подготовке и совершению актов терроризма: непосредственное предотвращение и пресечение совершения акта терроризма, в том числе путем проведения контртеррористической операции; изъятие из незаконного оборота оружия и других средств поражения, изъятие из обращения и уничтожение печатной, электронной и иной продукции, содержащей информацию о способах совершения актов терроризма и использования для этого различных предметов и веществ; выявление террористов при въезде в Республику Казахстан, выезде из нее, транзитном проезде через ее территорию, исключение доступа к орудиям и средствам совершения актов терроризма, финансовой и иной поддержке;

2) использовать возможности средств массовой информации и глобальной компьютерной сети Интернет для выявления и непосредственного предотвращения актов терроризма; доведение до населения информации об актах терроризма и другой террористической деятельности в регионе, а также о принимаемых правоохранными и специальными органами и иными государственными организациями мерах по ее выявлению и пресечению.

3) вести целенаправленную, адресную (индивидуальную) работу сотрудников ОВД с малообеспеченной, неустроенной в социальном отношении, не имеющей достаточных знаний в области религии и основ ислама молодежью. Указанная работа должна носить комплексный характер и включать мероприятия, направленные на оказание материальной помощи малообеспеченным семьям, создание условий для обучения и трудоустройства рассматриваемой категории молодежи. Шире привлекать к этой работе неправительственные организации;

4) создать специальный центр при исправительных учреждениях для обучения его сотрудников (повышения уровня их религиозной грамотности и психологической устойчивости перед религиозно-экстремистской пропагандой). Кроме того, представляется необходимым обучение сотрудников уголовно-исполнительной системы не только навыкам распознавания истинной религии от псевдо-религиозных течений, но и умению прогнозировать возможные угрозы, предотвратить пропаганду экстремистско-террористических настроений среди остальных категорий осужденных.

С учетом изложенного основная задача борьбы с конкретными экстремистскими проявлениями состоит в том, чтобы кардинально повысить эффективность противодействия идеологии терроризма, поставить надежные барьеры на путях ее проникновения в общественное сознание, особенно молодежное. Конечная цель этой работы — изменить правовую психологию людей, добиться отторжения абсолютным большинством населения самой мысли о возможности применения экстремистских методов для разрешения территориальных, социальных, конфессиональных, культурных и любых других проблем и противоречий.

¹ Отчет о деятельности Управления по делам религии Карагандинской области за 2015 г.

² Социально-экономическое развитие Республики Казахстан (Краткий статистический бюллетень. Январь-апрель 2015 г.) — Астана, 2015. — С. 69-70.

³ Отчет о деятельности Управления по делам религии Карагандинской области за 2015 г.

⁴ Агентство ООН по делам беженцев Центральной Азии // <http://unhcr.kz/>

- ⁵ Отчет № 1-М «О зарегистрированных уголовных правонарушениях за 2015 год» Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан.
- ⁶ Отчет о деятельности Управления по делам религии Карагандинской области за 2015 г.

ТҮЙІН

Мақалада Қарағанды облысының діни экстремизмге және терроризмге қарсы әрекет ету бойынша криминологиялық жағдайы, аталған аумақта террористік және экстремистік сипаттағы жасалған қылмыстардың алдын алу бойынша ұсыныстар қарастырылған.

RESUME

The article deals with the analysis of criminological situation to counter religious extremism and terrorism in the Karaganda region. Details considered proposals to prevent the commission of terrorist crimes, and extremist in the region.

УДК 343.81

Жумекенов Г. М., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

СТРУКТУРНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ

Аннотация. На основе анализа уголовно-исполнительного законодательства и мнений ученых-юристов автор рассматривает понятие правового положения осужденных к лишению свободы.

Ключевые слова: наказание, лишение свободы, права, обязанности, законные интересы.

Согласно ч. 1 ст. 39 УК РК «наказание есть мера государственного принуждения, назначаемая по приговору суда. Наказание применяется к лицу, признанному виновным в совершении уголовного правонарушения, и заключается в предусмотренном настоящим Кодексом лишении или ограничении прав и свобод этого лица». Из данного определения следует, что в условиях отбывания наказания происходит лишение или ограничение общих прав и свобод граждан. Порядок и условия отбывания наказания в виде лишения свободы, а также применения мер исправительного воздействия имеют государственно-принудительный характер.

В части 2 ст. 9 УИК РК указывается, что «осужденные имеют права и несут обязанности граждан Республики Казахстан с ограничениями, устанавливаемыми Конституцией, Уголовным кодексом и иными законами Республики Казахстан». В условиях отбывания наказания происходит не только ограничение прав и свобод осужденных, но и изъятие из общего правового статуса граждан.

Как отмечал Н. А. Стручков, сущность правового статуса осужденного к лишению свободы связана с самим понятием лишения свободы. Уголовное наказание в виде лишения свободы — одна из наиболее острых форм государственного принуждения, оказывающая значительное влияние на правовой статус гражданина, поскольку кара, выражающая сущность наказания (хотя и не исчерпывающая его), представляет собой комплекс установленных законом правоограничений¹.

Реализация кары — объективная необходимость. Без нее не может быть наказания. Ограничения осужденного в связях с внешним миром, в передвижении, различных благах, правах — объективные следствия преступлений и в то же время следствие применения уголовно-правовой нормы (санкции). Это воздействие на осужденного неизбежно вызывает у него страдания. В уголовно-правовом аспекте наказание предусматривает вторжение в сферу правовых благ осужденного, а в уголовно-исполнительном аспекте — лишение его благ. Следовательно, «покарание происходит именно за счет претерпевания осужденным объективно установленных законом правоограничений в наказании, а не за счет «карательной деятельности администрации»².

Более конкретно обеспечение отбывания наказания (кары) выражается в: а) создании условий для реализации правоограничений, установленных законом для осужденных; б) осуществлении контроля за соблюдением ими правоограничений; в) применении мер принуждения в случаях «выхода» осужденных за рамки правоограничений и нарушений правил их соблюдения. Сам по себе карательный процесс наказания определен нормами права, администрация исправительных учреждений лишь обеспечивает его, осуществляя для этого принудительно-контрольную функцию. Покарание — функция наказания, причем функция первоочередная, поскольку вытекает из сути наказания³.

«Изъятие» и «ограничение» — это разные по форме и содержанию понятия, выполняющие различные функции в формировании специального статуса осужденных. В условиях отбывания наказания в виде лишения свободы происходит не только изъятие и ограничение общих прав граждан, но и их сохранение или дублирование, конкретизация и дополнение.

Термин «ограничить» означает поставить в какие-нибудь рамки, границы, определить какими-нибудь условиями, а также сделать меньше⁴. Например, для осужденных к лишению свободы устанавливаются ограничения в свободе передвижения, выборе места пребывания и жительства.

«Дублировать — выполнять что-нибудь сходное, одинаковое, параллельно с другим»⁵. Дублирующими правами и обязанностями осужденных можно назвать право осужденных на охрану здоровья и получение квалифицированной медицинской помощи, социальное и пенсионное обеспечение в соответствии с законодательством Республики Казахстан (например, ч. ч. 8 и 10 ст. 10 УИК РК и ст. ст. 28, 29 Конституции РК) или закрепленную в ч. 1 ст. 11 УИК РК обязанность «выполнять требования, установленные настоящим Кодексом, иными нормативными правовыми актами, а также приговором суда», дублирующую положения ч. 1 ст. 34 Конституции РК, где говорится что «каждый обязан соблюдать Конституцию и законодательство Республики Казахстан, уважать права, свободы, честь и достоинство других лиц».

Новизна и самостоятельность прав и обязанностей осужденных, дублирующих общегражданские, проявляется в уточнении субъекта, к которому они обращены: в первом случае это осужденные, во втором — все граждане⁶.

Уточнить или конкретизировать означает представить в конкретном виде⁷. При конкретизации уточняется субъект и более детально рассматривается содержание прав и обязанностей осужденных. Например, право на медико-санитарное обеспечение осужденных к лишению свободы конкретизирует конституционное право граждан на установленную законом бесплатную медицинскую помощь, предусмотренную ч. 2 ст. 29 Конституции РК. Правила внутреннего распорядка еще более детализируют конституционное право — «осужденные по их желанию могут получать любую, оплаченную за счет собственных средств, дополнительную лечебно-профилактическую помощь, оказываемую специалистами органов здравоохранения в условиях лечебно-профилактических учреждений и лечебных исправительных учреждений уголовно-исполнительной системы».

При этом функция дополнения выражается через установление специфических прав, законных интересов и обязанностей. Необходимо отметить, что «дополнить», по С. И. Ожегову, означает сделать более полным, прибавив к чему-нибудь, восполнить недостающее в чем-нибудь, добавить новые данные⁸. Например, специфическими правами и дополняющими общий правовой статус граждан являются право на приобретение продуктов питания и предметов первой необходимости (ст. 105 УИК РК), на свидание (ст. 106 УИК РК), на получение и отправку посылок, передач и бандеролей (ст. 107 УИК РК), на телефонные переговоры (ст. 109 УИК РК), на прогулки (ст. 111 УИК РК).

Отдельные исследователи вообще говорят о наличии разных понятий — «правовое положение» и «правовой статус». Н. А. Стручков констатировал, что правовое положение осужденного характеризуется совокупностью субъективных обязанностей, возложенных на него, и прав, которыми он обладает во время отбывания наказания⁹.

Д. И. Ивашин считает, что понятия «правовое положение» и «правовой статус» личности являются определяющими по отношению к другим, тесно примыкающим к ним, юридическим категориями¹⁰.

Некоторые специалисты включают в содержание правового статуса понятие «законные интересы осужденных». В. И. Селиверстов полагает, что «правовое положение лиц, отбывающих наказание, представляет собой систему нормативно закреплённых субъективных прав, законных интересов и обязанностей осужденных, возникающих в результате ограничения, сохранения, конкретизации и дополнения общего правового статуса граждан»¹¹.

Г. Л. Минаков одним из первых ввел в структуру понятия правового статуса осужденных законные интересы. Указанное понятие определяется сферой дозволенного поведения лиц, лишённых свободы, которая неоднородна и непостоянна. Она выражается не только в юридических возможностях в виде субъективных прав осужденных, но и в таких правовых явлениях, которые трудно, а порой невозможно объяснить с позиции субъективного права. Последние и обозначаются зачастую как законные интересы осужденных. Находясь под защитой государства, они существенным образом дополняют субъективные права осужденных и позволяют каждому лицу, отбывающему наказание в виде лишения свободы, пользоваться определенным спектром различных жизненных благ, удовлетворять свои материальные и духовные потребности, не противоречащие общественным¹².

И. В. Шмаров определял правовой статус осужденных как закреплённую нормами различных отраслей права совокупность прав, законных интересов и обязанностей, определяющих положение осужденных во время отбывания наказания¹³, а О. Г. Перминов — как совокупность законодательно закреплённых обязанностей, прав, свобод и интересов осужденного, которыми он обладает во время отбывания уголовного наказания того или иного вида¹⁴.

Таким образом, правовое положение осужденных к лишению свободы как лиц, обладающих принадлежащими исключительно им социальными особенностями, имеет трехуровневую систему. При этом их правовой статус — это совокупность законодательно закреплённых обязанностей, прав, свобод и законных интересов, возникающих в результате изъятия, ограничения, дублирования, конкретизации и дополнения общего правового статуса граждан на период отбывания наказания¹⁵.

Приведенные выше определения вряд ли способствуют уяснению сути явления и, тем более, правильной реализации его на практике. По нашему мнению, правовое положение личности необходимо рассматривать в узком смысле: как совокупность прав, обязанностей и законных интересов, где категория «свобода» юридически идентична категории «субъективное право». К обязанностям должно быть отнесено соблюдение запретов, которые широко представлены при исполнении (отбывании) уголовных наказаний. В качестве обязательного элемента в содержание правового положения необходимо включить законные интересы, которые хотя и переплетаются довольно тесно с субъективными правами, но представляют собой в корне отличное от них явление¹⁶.

Таким образом, основными структурными элементами правового положения осужденных к лишению свободы являются обязанности, права, свободы и законные интересы.

¹ Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права. Проблемы Особенной части. — М., 1985. — С. 23.

² Южанин В. Е. Что следует после приговора? Человек: Преступление и наказание. — Рязань, 1994, № 2 (3). — С. 22.

³ Астемиров З. А. Проблемы теории уголовной ответственности и наказания. — Махачкала, 1987. — С. 80.

⁴ Ожегов С. П., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. — М., 1999.

⁵ Ожегов С. П., Шведова Н. Ю. Там же.

⁶ Селиверстов В. И. Теоретические проблемы правового положения лиц, отбывающих наказания: Монография. — М., 1992. — С. 74.

⁷ Ожегов С. П., Шведова Н. Ю. Указ. раб.

⁸ Ожегов С. П., Шведова Н. Ю. Указ. раб.

- ⁹ Стручков Н. А. Назначение наказания при совокупности преступлений. — М., 1957. — С. 143.
- ¹⁰ Ивашин Д. И. Правовое положение осужденных к лишению свободы в Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук. — Хабаровск, 1992. — С. 37.
- ¹¹ Селиверстов В. И. Теоретико-прикладные проблемы правового положения осужденных к лишению свободы: Дис. ... д-ра юрид. наук. — М 1992. — С. 64.
- ¹² Минаков Г. Л. Права и законные интересы лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы и гарантии их реализации. — М., 1993. — С. 4.
- ¹³ Уголовно-исполнительное право / Под ред. И. В. Шмарова. — М., 1998. — С. 67.
- ¹⁴ Перминов О. Г. Уголовно-исполнительное право: Учеб. пос. для вузов. — М., 1999. — С. 72.
- ¹⁵ Токубаев З. С. Правовое положение осужденных к лишению свободы по законодательству Республики Казахстан: Монография. — Караганда, 2010. — С. 24.
- ¹⁶ Токубаев З. С. Там же.

ТҮЙІН

Атқару заңнамасының негізінде және құқықтық ғалымдардың пікірлері бойынша автор бас бостандығынан айыруға сотталған адамдардың құқықтық мәртебесі тұжырымдамасын талдайды.

RESUME

On the basis of the penitentiary legislation and opinions of legal scholars the author analyzes the concept of the legal status of persons sentenced to imprisonment.

УДК 343.132

Искакова Б. Е., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ НОВЕЛЛ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 2014 ГОДА (ПРОБЛЕМЫ НАЧАЛА ДОСУДЕБНОГО ПРОИЗВОДСТВА)

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы, возникающие на начальной стадии досудебного производства, предлагается введение дифференцированного подхода к поводам для начала досудебного расследования.

Ключевые слова: начало досудебного производства, единый реестр досудебных расследований, регистрация заявлений и сообщений об уголовных правонарушениях, уголовное правонарушение, поводы к началу досудебного расследования, прекращение досудебного производства.

Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 г., утвержденная Указом Президента Республики Казахстан № 858 от 24 августа 2009 г., определила правовую политику на предстоящее десятилетие, открыла новый этап в программе развития и укрепления национальной правовой системы¹, что послужило дальнейшему динамичному развитию государственных и общественных институтов, обеспечивающих устойчивое социально-экономическое развитие Казахстана.

Эффективная уголовная политика государства невозможна без оптимальной модели уголовного судопроизводства. Поэтому приоритетом развития уголовно-процессуального права определена дальнейшая последовательная реализация основополагающих принципов уголовного судопроизводства, направленных на защиту прав и свобод человека, повышение эффективности отправления правосудия, усиление гарантий соблюдения и защиты конституционных прав человека и гражданина, приведение в соответствие с международными стандартами.

Актуализировалась востребованность оптимальных правовых механизмов, предусматривающих эффективное применение уголовно-процессуального законодательства и законодательства об оперативно-розыскной деятельности, быстрое и полное раскрытие преступлений,

изобличение и привлечение к уголовной ответственности лиц, их совершивших, справедливое судебное разбирательство и надлежащее применение уголовного закона.

Послание Президента Республики Казахстан — Лидера нации Н. А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан — 2050» от 14 декабря 2012 г. одним из перспективных направлений развития определило реформирование Уголовного и Уголовно-процессуального законодательства, которое станет основой концептуальной модернизации системы уголовного судопроизводства и выведет наше право на уровень, позволяющий адекватно реагировать на современные вызовы. Итогом этого явилось вступление в законную силу с 1 января 2015 г. нового Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан.

Новый УПК предусмотрел упрощение процедуры начала уголовного преследования (без проведения доследственной проверки и стадии возбуждения уголовного дела), сужение полномочий органов следствия и дознания по самостоятельному принятию процессуальных действий, затрагивающих конституционные права граждан (исключается предъявление ими обвинения, иные действия санкционируются прокурором или судом), расширение участия адвоката с начала досудебного производства². В целом модель нового уголовного процесса призвана максимально защитить права не только обвиняемых, но и потерпевших, сделать его более оперативным, не нарушая при этом фундаментальных основ правосудия.

Однако практика применения нового УПК показала, что ряд институтов работает недостаточно успешно. Следует констатировать, что в настоящий момент вместо ускорения и упрощения процессуальных процедур нагрузка на следователей возросла в 2 – 3 раза, начался отток квалифицированных кадров. Причина этого — системные ошибки: имплементация законодательства, которое недостаточно адаптировано к нашей среде, искажение определенных институтов, основы которых фундаментально сформированы еще в прошлом веке и успешно работали в старой системе, но сейчас дают сбой. Примером этого можно считать отказ от доследственной проверки. Идея положительная, поскольку до введения нового УПК было много мнений в пользу ее отмены как неэффективного этапа производства, но изменение начального этапа привело к тому, что стерлись некоторые грани, которые являлись досудебными гарантиями процессуальной экономии. В настоящий момент мы имеем большое количество досудебных производств, не отвечающих признакам экономии и процессуальной эффективности. Вызвано это тем, что происходит смешение уголовно-правовых и уголовно-процессуальных правоотношений, понятия самого правонарушения.

Так, МВД Республики Казахстан, в состав которого входят самые многочисленные органы уголовного преследования, выражает беспокойство по поводу современных проблем досудебного производства — видоизменения процедуры приема и регистрации заявлений, сообщений о преступлениях, а также функционирования новой системы Единого реестра досудебных расследований (ЕРДР).

Новеллы УПК, касающиеся начала досудебного расследования, привели к резкому скачку регистрации досудебных расследований. Согласно сведениям о зарегистрированных уголовных правонарушениях (форма отчета № 1-М) в 2015 г. имело место 386718 производств по уголовным правонарушениям, а в этот же период 2014 г. было зарегистрировано 341291 заявлений³. Данные показатели являются не констатацией мгновенного роста преступности с 1 января 2015 г., а следствие необоснованной регистрации событий, не содержащих уголовные отношения. Чтобы понять причины данного положения дел, следует детально разобраться в теоретических положениях начала досудебного расследования.

Теория уголовного процесса предусматривала для начала расследования ряд условий, наличие которых обеспечивало законность и обоснованность принятого решения. Это предусмотренные законом поводы и основания, а также отсутствие обстоятельств, исключающих уголовное производство по делу. Под поводами подразумевались те установленные законом источники, из которых полномочные органы государства или должностные лица получают информацию о совершенном или готовящемся преступлении и которые обязывают их принять решение приступить к производству по уголовному делу⁴.

В УПК 1997 г. к поводам относились: заявления граждан; явка с повинной; сообщение должностного лица государственного органа или лица, выполняющего управленческие функции в организации; сообщение в средствах массовой информации; непосредственное обнаружение сведений о преступлении должностными лицами и органами, правомочными возбудить уголовное дело (ч. ст. 177). Каждый из указанных поводов являлся законным, но расследование не могло быть начато в случае отсутствия для этого основания, а именно наличия достаточных данных, указывающих на признаки преступления, при отсутствии обстоятельств, исключающих производство по уголовному делу

Согласно положениям УПК 1997 г. при поступлении в орган уголовного преследования заявления о совершенном преступлении, в котором не доставало сведений, подтверждающих признаки преступления, по ним проводилась доследственная проверка.

УПК 2014 г. реформировал стадию начала расследования и процедуру регистрации заявлений и сообщений об уголовных правонарушениях. Теперь под поводами к началу досудебного расследования понимаются достаточные данные, указывающие на признаки уголовного правонарушения, при отсутствии обстоятельств, исключающих производство по делу. При этом, указанная формулировка дополняется перечнем источников информации, к которым отнесены: заявление физического лица либо сообщение должностного лица государственного органа или лица, выполняющего управленческие функции в организации, об уголовном правонарушении либо безвестном исчезновении лица; явка с повинной; сообщения в средствах массовой информации и рапорт должностного лица органа уголовного преследования о подготавливаемом, совершаемом или совершенном уголовном правонарушении. Тем самым ставится знак равенства между поводами к началу досудебного расследования и формой⁵ их выражения. Считаем данное положение в корне неверным, поскольку некорректное изложение процессуальной нормы привело к подмене понятий и смешению двух разных явлений.

Так, если в орган уголовного преследования поступила информация об уголовном правонарушении, оформленная соответствующим образом, она должна быть зарегистрирована и начато досудебное расследование (ст. 180 УПК РК). Однако на первоначальном этапе расследования информации, содержащейся в поводах к началу досудебного расследования, зачастую недостаточно для констатации совершения уголовного правонарушения и наличия всех его признаков. Для получения более подробной информации необходимо проведение проверочных мероприятий, которые законом не предусмотрены (соответственно, незаконны), а производство следственных действий для установления признаков состава преступления и выявления обстоятельств, исключающих досудебное производство, является основанием начала досудебного расследования.

Таким образом, складывается ситуация, не позволяющая «отсеивать» непроцессуальную информацию и требующая начинать расследование в любом из случаев поступления информации, оформленной по требованиям УПК (заявление, рапорт, явка с повинной). В ходе досудебного расследования устанавливаются обстоятельства, исключающие производство по делу, что приводит к необходимости прекращения досудебного производства по реабилитирующим основаниям. Так, согласно данным КПСиСУ ГП РК из 386 718 зарегистрированных в 2015 г. заявлений по реабилитирующим основаниям прекращено 229 471, по нереабилитирующим — всего 65 234⁶.

Поскольку наиболее частым основанием прекращения уголовного дела являлось отсутствие события и состава правонарушения (п. 1, 2 ст. 35 УПК РК), можно сделать вывод: большая часть досудебных расследований начата необоснованно, что привело к затрате бюджетных средств, незаконному уголовному преследованию, увеличению нагрузки на сотрудников органов уголовного преследования и, как следствие, нивелированию (компрометации) концептуальных начал нового УПК.

На наш взгляд, для решения данной проблемы необходимо ввести дифференцированный подход к поводам для начала досудебного расследования, критическую оценку содержащейся в ней информации на предмет наличия признаков состава правонарушения и установления

обстоятельств, исключающих досудебное производство, что позволит создать важный барьер для материалов, не имеющих судебной перспективы.

- ¹ Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 г. — новый этап в утверждении принципов правового государства: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 г. № 858 // www.adilet.gov.kz/ru/node/15658.
- ² Биндюкова Т. С., Хан А. Л. О соотношении ускоренного досудебного расследования с производством по делам, по которым заключено процессуальное соглашение в форме сделки о признании вины, в досудебных стадиях уголовного процесса Республики Казахстан // Хабаршы – Вестник. Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2015. — № 2. — С. 105.
- ³ Информационный сервис Комитета по правовой статистике и специальным учётам ГП РК. // <http://service.pravstat.kz>
- ⁴ Уголовный процесс: Учебн. для вузов / Под общ. ред. проф. П. А. Лупинской. — М., 1995. — С. 224.
- ⁵ Ширинских Д. А. О начале досудебного производства // Конституционно-правовые основы защиты прав личности: Мат-лы междунаrod. науч.-практ. конф., посвященной 20-летию Конституции Республики Казахстан — Астана, 2015.
- ⁶ Форма отчета № 1-М. Информационный сервис Комитета по правовой статистике и специальным учётам ГП РК. <http://service.pravstat.kz>

ТҮЙІН

Мақалада сотқа дейінгі іс жүргізудің бастапқы сатысындағы проблема қарастырылады, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау үшін себеп болатын сараланған тәсілдеменің мүмкіндіктерін енгізу ұсынылады.

RESUME

This article deals with the problem at the initial stage of pre-trial proceedings, it is proposed to introduce the possibility of a differentiated approach to the beginning of the pre-trial investigation occasions.

ӘОЖ 343.98

Г. А. Кадирберлина, Қарағанды «Болашақ» Академиясының магистранты

ТЕРГЕУ БАРЫСЫНДА ЖАУАП АЛУДЫҢ КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Мақалада жауап алудың криминалистикалық негіздері қарастырылған.

Түйін сөздер: жауап алу, тергеу, тергеуші, хаттама, криминалистикалық түсінік, дәлелдеу.

Жауап алу — бұл барынша таралған тергеу әрекеті. Зерттеулер көрсеткендей, орташа алғанда 68 % қылмыстық істің хаттамалық материалдарын жауап алу хаттамалары құрайды. Тергеу жауап алу өндірісіне шамамен өз жұмыс уақытының 33 % жұмсайды. Бұл әр жеке алынған жауап алудың жоғары ақпараттық сыйымдылығымен түсіндіріледі.

Қылмыстық үрдістегі және криминалистикадағы жауап алу түсінігін шектеу қажет. Жауап алу процессуалдық түсінік ретінде айғақ және бір уақытта ауызша тергеу әрекеті табылады, онда тергеуге қажет ақпарат жауап берушіге ауызша хабарланады, тергеуші берілген көрсеткіштерді дұрыс жазуға және рәсімдеуге міндетті.

Жауап алудың криминалистикалық түсінігі әлдеқайда кең. Криминалистикада, адамдар — тергеушімен және жауап беруші арасындағы қарым-қатынас ауызша емес деңгейде де өтетінін ескерген жөн. Іс-шаралар, моторика, интонация, дауыс ырғағы — барлығының жауап алуды жетістікті өтуінде маңызды. Криминалистикалық жауап алу бұл, процессуалдық жауап алудың мазмұны сияқты — қағазда (хаттамада) тіркелген тергеу үшін маңызды ақпарат. Дәл осы жауап алу хаттамасында жауап берушінің ауызша түсініктері көрсетіледі.

Тек жауап алу ғана жағдайдың жекелеген жеңілдетуші, жоюшы және ауырлатушы жағдайларды анықтауға қабілетті: күдіктінің өз кінәсын мойнына алуы және қылмысты ашуға белсенді жағдай жасау, тоналған құндылықтарды іздеу және қайтару, қоса қатысушыларды әшкерелеу, немесе керісінше, өкінудің ешбір белгілерінің болмауы және тергеуге белсенді қарсы әрекет ету. Жауап алу қылмысқа жағдай жасайтын шарттар мен себептерді жарыққа шығарып, іс бойынша қосымша дәлелдерді ұсынады, күдіктінің қылмыстық әрекетінің жаңа эпизодтарын, немесе басқа тұлғалардың қылмыстық әрекетінің тексеруге байланысты емес дәлелдерін анықтайды.

Жауап алуды дұрыс өткізу тергеушінің жұмыс үрдісін барынша ұтымды етуге, қосымша және қайтадан жауап алуды өткізеден бас тартуына, тергеуді қызықтыратын жағдайларды толық және тез анықтауға, алдын алу шараларын дұрыс таңдауға және жазаны дұрыс таңдауға мүмкіндік береді.

Ереже бойынша жауап алудың екі мақсатын атап өтуге болады:

1) жаңа, бұрыннан белгілі емес ақпаратты алу;

2) бұрыннан бар, бірақ тексерілмеген және нақты болып саналмайтын ақпаратты жоққа шығаруға немесе дәлелдеуге.

Жауап алу келесі тактикалық міндеттерді көздейді (яғни жауап алудың мақсаттары да бір уақытта): жауап берушімен психологиялық қатынасты қалыптастыру; түсініктердің криминалистикалық талдауы; қабылданғанды дұрыс қабылдау және ұмытылғанды қалпына келтіру мақсатында түсінік беретін, тұлғаларға көмек көрсету; жалған түсінік беруге бағытталған позицияны жеңу, және шындыққа жақын түсініктерді алуға шараларды қабылдау.

Жауап алу мақсаттарының екі түрі бар: заң мақсаттары және тактика мақсаттары. Заң мақсаттары ҚР ҚПК 26 тарауында анықталған.

Жауап алуды әдетте «тексерілетін жағдайды немесе онымен байланысты жағдайлар және тұлғалар туралы ақпаратты тергеушіге беру үрдісі» ретінде анықталады. Бірақ жауап алу — тұлғадан түсінік алу үшін, тергеуді қызықтыратын мәліметтер — тек ақпараттық жоспардағыдай көріну керек. Ал тәжірибелік қызметте жауап алу ең күрделі тергеу әрекеттерінің бірі болып табылады.

Жауап алу тергеушіден жоғары кәсіби шеберлікті талап етеді. Жауап алу күрделілігі тұлғаның тергеушіге түсінік беруге үнемі қарсылық көрсетуіне ғана байланысты емес, адал жауап берушінің түсінігінде анықтауға қажет және түсініктерді пайдалану және бағалауға қажет қателер мен бұрмалаулар, адасу және ойдан шығарулармен анықталады¹.

Ганс Гросс: «Куә шебер емес тергеушіге ештеңе айтпайды немесе мүлде басқаша айтады, дәл сол куә тергеушіге дәл, толық және нақты көрсетеді, ол оның жанына үңіліп, оны түсініп, онымен бірігуді көрсетеді»².

Түсініктерді қалыптастыру үрдісі ақпаратты бергенге дейін көп санды объективті және субъективті факторлардың ықпалымен жалғасатын психологиялық сипатқа ие, ол қандай да бір нысанда толық және түсініктердің объективтілігінде көрінеді.

Дұрыс бағалау үшін және жауап берушілердің түсініктерін қолдану да тергеуді қызықтыратын жағдайларды қабылдау шарттарын ескеру маңызды орынға ие. Тексеру үрдісінде тергеуші әдетте, қандай да бір жағдайлардың куәгерлері немесе қатысушылары болған әр түрлі тұлғалар оның жағдайларын әр түрлі жеткізеді. Бұл әдетте жауап берушінің мүдделері мен ниеттері шеңберімен түсінідіріледі. Басқа жағдайларда бұл әр түрлі адамдардың қабылданған ақпаратты қабылдау, есте сақтау және жеткізу ерекшеліктерімен байланысты бола алады.

Қазіргі уақытта, жалған түсінік беру және бас тарту (тікелей және шұбалаңқы — «Білмеймін», «Көрген жоқпын») барынша бұқаралық құбылыс болғандықтан, тергеушінің өтірік пен нақтылық емес салдарын ажырата алуы ерекше орынға ие. Тәжірибе материалдарын талдау көрсеткендей, бұндай жағдайларда жауап алу хаттамаларында қабылдау шарттарын нақтылау және «Сіздің түсініктеріңіздің жалғандығы немен түсіндіріледі?» немесе «Сіз неге жалған түсінік бересіз?» деген сұрақтар пайда болады. Бұл тергеушінің түсініктерді

бағалауға біржақты көзқарасына және сот психологиясы саласындағы жеткіліксіз дайындығы, жауап алуды өткізуде және дайындауда оның ережесін қолдана білмейтіндігіне дәлел болады. Сондықтан, тергеушілерге даярлау және қайта даярлау кезеңдерінде ақпаратты еске түсіру және сақтау, қабылдау заңдылықтарын анықтау негізі ғана емес, барлық тергеу тактикасы, оның нақты тактикалық тәсілдеріне, сот психологиясы мәселелеріне ерекше назар аудару қажет.

Криминалистика, із пайда болуы заңдылықтары туралы ғылым ретінде, тәжірибеге тек нақты танылған заңдылықтарға негізделген ұсыныстарды ғана ұсынуы керек. Осыған байланысты, жекелеген заңдылықтарды ескермейтін ұсыныстардың пайда болуы таңданыс тудырады. Мысалы, В. П. Гарбар және оның бірлескен авторлары былай деп жазады: «Тіпті психология мәліметтеріне жүгінбей ақ,...бақылау сәтіне қатысты, көзімен көрген адамнан ертерек жауап алынса, ол аталған адамның бейнесін толық және дәл айтады, деп айтуға болады. Сол себепті көз көргеннен тергеуді қызықтыратын тұлғаның сырт келбетінің белгілері туралы жауап алуды оқиғаға қатысты барынша ерте өткізу қажет»³.

Еске сақтауды таңдаушылығы және оның өшуі — бұл қабылдау және адамның қабылданғанды есте сақтау заңдылықтарының бірі ғана. Басқаша, қабылданғанның адам есінде қалғаны жоғалу үрдісі тікелей болып табылмайды, ол шашырау және бұзылу (адам айта алатын қабылданған көлемінің артуы немесе азаюы) графикасы түрінде көрінеді. Бұл үрдістің өту сипатына есте қалу деңгейі, қабылданғанға қатынас, оның талап етілуі және т. б. — әр түрлі факторлар ықпалын тигізеді. Сол себепті, мысалы жәбірленуші оған қатысты қылмыс жасалған беттегіге қарағанда, бірнеше күн өткеннен кейін (әдетте 5-7) оқиғаның барынша толық суретін айта алады. Бұл жағдайда барлығы қарапайым түсіндіріледі. Орын алған оқиға әсерінен (қорқыныш, толқу, уайымдау және т.б.) жәбірленуші егжей-тегжейлі еске түсіруде қиналады, ал көңілі жайланғаннан кейін оларды толық және дәлірек айта алады. Аталған мысал қабылданған ақпаратты есте сақтау және қабылдау үрдісі әр түрлі заңдылықтардың, әдетте қарсы әрекеттердің кешенінің біруақытта көрінуімен сипатталады. Сондықтан, оларды толық және жан-жақты ескеру ғана жорамалдап емес, кез келген құбылыстың объективті сипатымен, атап айтқанда жауап алуды өткізудегі ақпаратты алу үрдісіне сәйкес әрекет етуге мүмкіндік береді.

Сөйтіп, тергеу әрекетін жетілдірудің негізгі бағыттарының бірі, бірінші кезекте жауап алу сапалылығы және нәтижелілігін қамтамасыз ету, оны қарастыру және қарым-қатынас үрдісі ретінде зерттеу, қызмет әдістері мен құралдарын тәжірибеге енгізуге ұсынылатын заңдылық, ғылымилық және әдептілікті анықтау, тергеу әрекеттері өндірісі тактикасы және ұйымдастыруы бойынша нұсқаулықтар негізінде тергеу және әзірлеме үрдісіндегі қарым-қатынас заңдылықтарын тану болып табылады.

¹ Васильев А. Н., Карнеева Л. М. Тактика допроса при расследовании преступлений. — М. 1970.

² Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. — М. 1998.

³ Гарбар В. П., Лукашевич В. Г., Перепелица А. Н., Топчева В. П. Некоторые вопросы изготовления и использования субъективных рисованных портретов в следственной практике // Криминалистика и судебная экспертиза. — Киев, 1988. Вып. 37.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены криминалистические особенности допроса.

RESUME

In the given article are considered criminalistic speciality of interrogation.

ТАКТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНИКОВ СЛЕДСТВИЮ

Аннотация. Автор рассматривает тактические приемы противодействия следствию, предлагает считать тактику деятельности преступников составной частью науки криминалистики и уделять должное внимание ее изучению в юридических вузах.

Ключевые слова: криминалистическая тактика, противодействие следствию, тактический прием, тактика следователя.

Криминалистическая тактика — это раздел науки криминалистики, изучающий закономерности разработки и использования наиболее рациональных и эффективных приемов, методов и средств решения задач подготовки и проведения отдельных следственных действий и тактических комбинаций в процессе расследования.

В наиболее общем плане термин «тактика» означает умение добиться определенных результатов при противодействии заинтересованного. Она заключается в способностях «переиграть» противодействующую сторону за счет умения ввести в заблуждение, побудить к определенным действиям.

Тактика, как считают ученые, — достаточно широкое понятие, применяемое во многих сферах общественной практики, но наибольшее и однозначное развитие она получила в военной науке, поскольку ее применение продиктовано состоянием вооруженной борьбы, в которой стороны преследуют цели уничтожения противника и сохранения своих сил.

Само понятие «военная тактика» повлияло на формирование определений тактики различных видов социальной деятельности. Тактика с греческого переводится как «искусство построения войск». Одним из великих тактиков в истории человечества был Чингисхан, который, исследуя характер, способы и принципы ведения вооруженной борьбы, определял методы подготовки войск и формы их организации и с большой хитростью и ловкостью становился победителем. Тактика присутствует там, где есть конфликт интересов, соперничество между людьми. Она также заключается в способности ввести в заблуждение, побудить к определенным действиям.

Сегодня вместо прямого физического воздействия и открытой словесной борьбы требуемое достигается обманом, хитростью, введением в заблуждение, т. е. тактически скрытным способом.

Во всех сферах человеческой деятельности тактика играет большую роль, правоохранительная и преступная деятельность — не исключение. Сейчас тактика преступников приобретает теоретическую основу, без которой профессиональная и организованная преступность действовать не может.

При проведении расследования тактические уловки преступников направлены на то, чтобы:

- определить информированность следователя;
- узнать от следователя интересующие его обстоятельства;
- отвлечь его от решения намеченных задач;
- вывести обманным путем из равновесия;
- уклониться от собранных следователем доказательств.

Тактика заключается не только в том, чтобы выиграть при очном «поединке», но и навязать следователю такую картину и создать такую логическую задачу, которая направила бы его на неправильный, ложный путь.

Учитывая последствия, преступники при совершении умышленных преступлений часто маскируют характер своих действий, стараются ввести в заблуждение, фальсифицируют следовую картину места происшествия. Маскировка чаще применяется, чтобы изменить само

представление о способе совершения преступления, личности виновного, назначении объектов — носителей информации и их круге.

Способы маскировки:

- 1) перемещение объектов на другое место;
- 2) изменение внешнего вида субъекта преступления;
- 3) создание видимости использования объекта не по действительному назначению;
- 4) сокрытие параллельно совершаемыми действиями или происходящими процессами.

Так, преступники вводят следователей в заблуждение, подменяя на месте происшествия какие-либо следы, предметы, или, наоборот, устраняют то, что по естественному развитию события должно было находиться на таком месте.

Чтобы создать видимость действия большой группы, преступники, проникнув в охраняемое помещение, связали сторожа, завязали ей глаза, затем несколько раз пробежали мимо нее. В разговоре между собой и при обращении к ней один имитировал кавказский, другой — украинский акцент, хотя тот и другой пользовались русским языком.

Тактические хитрости, применяемые преступниками, многообразны. Они могут быть довольно сложными по своему характеру или очень простыми.

Приведем примеры.

1. Два преступника ездили на совершение краж в сельской местности на велосипедах, но затем один из них переодевался в женскую одежду. Полицейские не обращали на них внимания, так как искали двух мужчин. Это очень примитивное и легкое введение преступниками полицейских в заблуждение.

При общении со следователями преступники обычно: а) отрицают наличие или искажение информации об исследуемом обстоятельстве и б) стремятся получить от следователя требуемые ему данные. Поэтому следователь должен всегда следить за своими словами и быть «на чеку», не задавать наводящие вопросы и всегда следить за реакцией преступника.

2. На месте происшествия обнаружили и изъяли следы обуви, но при задержании у подозреваемого сразу обувь не забрали. Затем было установлено, что подошвенная часть изъятой у него обуви не соответствует обнаруженным следам. После проверки оказалось, что подозреваемый обменялся обувью с сокамерником. Это стало возможным потому, что следователь не провел при помещении лица в камеру СИЗО надлежащую операцию с его одеждой и обувью.

Фальсификация — это подделка, создание ложной информации или ее носителя. Способами фальсификации могут быть:

- 1) заведомо ложное показание, донос;
- 2) создание ложных следов и иных вещественных доказательств;
- 3) полная или частичная подделка документов;
- 4) подмена или дублирование объектов;
- 5) частичное уничтожение объекта.

В процессе расследования уголовных дел следователь постоянно сталкивается с открытым или замаскированным противодействием установлению истины, оказываемым разными участниками уголовного судопроизводства и даже лицами, не имеющими непосредственного отношения к расследованию, — уничтожением доказательств; отказом от дачи показаний, а также замаскированными ходами, преследующими те же цели — помешать установлению истины, которые отражают саму суть тактики преступников.

Стремление преступников и их пособников уклониться от уголовной ответственности, помешать установлению истины породило своеобразную «тактику» отдельных категорий преступников, которая, с одной стороны, состоит из богатого опыта совершения преступлений, а с другой — из набора пассивных и активных методов, приемов, способов и средств противодействия следователю. Как своеобразный ответ на эту «тактику» возникла и стала развиваться тактика следователей.

Тактика следователя — это способность сохранить спокойствие, не допустить выражения недовольства словами и мимикой, даже в том случае, когда противодействующий действует

вызывающе и явно необъективно. Если общающийся резко превышает необходимые меры поведения, следователь должен либо:

- достаточно решительно предупредить о недопустимости такого поведения;
- прекратить беседу и перенести ее на другое время;
- изменить тему разговора, вызвавшую такое раздражение собеседника.

Следователь никогда не должен допускать резкости, грубости, раздражения и тем более никакого физического воздействия — все это снижает шансы на победу.

Тактический прием со стороны следователя должен быть законным и правомерным. По мнению криминалистов, тактический прием расследования не должен:

- 1) унижать честь и достоинство обвиняемого, подозреваемого или иных лиц;
- 2) влиять на позицию невиновного, способствуя признанию им несуществующей вины;
- 3) оправдывать само совершение преступления и преуменьшать его общественную опасность;
- 4) способствовать оговору со стороны обвиняемого или иного лица других невиновных лиц, а также обвинению виновных лиц в большем объеме, нежели это соответствует их фактической вине;
- 5) строиться на неосведомленности подозреваемого, обвиняемого или иных лиц в вопросах уголовного права и процесса;
- 6) способствовать развитию у обвиняемого, подозреваемого или иных лиц низменных чувств, даче ими ложных показаний, совершению других аморальных поступков;
- 7) основываться на сообщении следователем обвиняемому, подозреваемому или иным лицам заведомо ложных сведений, в частности о происхождении предметов и документов;
- 8) подрывать авторитет органов прокуратуры, МВД и т. д.

Таким образом, тактический прием должен оказывать желаемое следователем воздействие лишь на лицо, обладающее искомой информацией, и быть нейтральным (т. е. не оказывать воздействие) для всех остальных лиц, в отношении которых он применяется.

Сегодня противодействие организованной преступности расследованию изменилось не только качественно, но и масштабно. Если раньше можно было считать, что мастерство и средства, находившиеся в арсенале следователей и оперативных работников, в целом достаточны для выявления и преодоления хитростей и уловок преступников в целях ухода от ответственности, то теперь этого недостаточно, потому что им противостоит не просто более профессиональный и оснащенный современными техническими возможностями преступник, а «армада» сил и средств сплоченной и организованной преступности, которая отваживается на борьбу с государством.

Поэтому сегодня следователи должны быть высококвалифицированными специалистами, обладать всеми техническими средствами для выявления различных следов и предотвращения тактических уловок преступников. Тактика следователей должна быть более совершенной, чем у преступников. Исходя из этого, криминалистическая тактика как раздел науки должна включать в качестве составной части тактику деятельности преступников. Образовательный уровень полицейских должен с каждым годом расти. Как отмечают зарубежные исследователи, обучение — не самоцель, а средство достижения оптимального качества полицейского обслуживания, предоставляемого гражданам, один из основных элементов которого — высочайшая тактика.

ТҮЙІН

Автор тергеуге қарсы тактикалық іс-әрекетті қарастырып, қылмыскердің тактикалық әрекетті криминалистикалық заңның құрама бөлігі ретінде санап және заң жоғары оқу орындарында оқуға лайықты назар аударуды санайды.

RESUME

The autor examines the tactics to counter the effect, it proposes to consider the tactics criminals activities an integral part of the science of criminology and pay due attention to its study in law schools.

Конуров А. С., научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность ОВД, НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, капитан полиции

**ТЯЖКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ КАК КВАЛИФИЦИРУЮЩИЙ ПРИЗНАК
ПОЛОВОГО СНОШЕНИЯ ИЛИ ИНЫХ ДЕЙСТВИЙ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА С ЛИЦОМ,
НЕ ДОСТИГШИМ ШЕСТНАДЦАТИЛЕТНЕГО ВОЗРАСТА**

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы правоприменительной практики, возникающие при квалификации деяний, предусмотренных ст. 122 УК РК, предложены меры по совершенствованию отечественного уголовного законодательства.

Ключевые слова: половая свобода, половая неприкосновенность, ненасильственные половые сношения, защита прав несовершеннолетних, беременность, тяжкие последствия, заражение ВИЧ/СПИД, самоубийство, тяжкий вред здоровью, уголовное правонарушение против личности.

Государство признает детство важным этапом жизни человека и исходит из принципов приоритетности подготовки детей к полноценной жизни в обществе. Для обеспечения и защиты прав, свобод и законных интересов несовершеннолетних граждан во всех сферах жизнедеятельности общества проводится колоссальный объем работы. Большую роль в обеспечении гарантий их всесторонней защиты играет действующее уголовное законодательство.

Последняя «волна» модернизации кодифицированных законов — уголовного, уголовно-процессуального, административного — обусловлена острой необходимостью пересмотра их положений в целях приведения в соответствие с современными тенденциями развития страны, ее правовой системой и предстоящими задачами государства. За последнее время государство добилось существенных результатов в создании гарантий реализации человеком личных, социальных и политических прав. Однако, несмотря на проводимую модернизацию законодательства в целом, в новом Уголовном кодексе имеются определенные пробелы. В частности, остались незамеченными ненасильственные уголовные правонарушения сексуального характера, совершенные в отношении несовершеннолетних. Положения по защите половой свободы и неприкосновенности лиц, не достигших шестнадцатилетнего возраста, определены в ст. 122 УК РК «*Половое сношение или иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста*».

Согласно статистическим данным УКПС и СУ Генеральной прокуратуры РК в 2015 г. в Республике Казахстан в порядке ст. 122 УК РК зарегистрировано 757 уголовных правонарушений, что в 1,5 раза больше, чем за аналогичный период 2014 г. Среди потерпевших 267 лиц в возрасте до 14 лет, 490 — в возрасте от 14 до 16 лет. Как насильственные, так и ненасильственные половые сношения могут повлечь за собой тяжкие последствия. Из указанного числа ненасильственных половых сношений повлекли за собой тяжкие последствия в виде: нежелательной беременности — 36,4 %, заражения венерическими заболеваниями — 0,13 %, самоубийства либо покушения на самоубийство — 64,7 %. Приведенная статистика свидетельствует о том, что отечественное законодательство нуждается в модернизации в части защиты прав и законных интересов лиц, не достигших шестнадцатилетнего возраста.

Рассматриваемое уголовно наказуемое деяние характеризуется повышенной степенью общественной опасности и серьезно нарушает половую свободу и половую неприкосновенность личности, психологически разлагает несовершеннолетних, оказывает отрицательное влияние на их нравственное и физическое развитие, извращает общественную мораль. Следует согласиться с мнением А. И. Коробеева, что «раннее начало половой жизни может приводить к нарушению процесса формирования нравственных установок, касающихся сексуальных отношений, к возникновению у потерпевших циничного отношения к половым контактам»¹. Как следствие, жертвы таких преступлений, ввиду отсутствия у них нравственных

установок, чаще демонстрируют распушенность в половой жизни, легче вовлекаются в занятие проституцией.

Кроме того, общественная опасность рассматриваемых деяний, несмотря на их ненасильственный характер, выражается как в самом деянии, так и в возможных последствиях, которые, на наш взгляд, со стороны законодателя не находят должной правовой оценки. Зачастую лица, не достигшие шестнадцатилетнего возраста, в силу своего возраста, а также уровня развития, не понимают противоправный характер совершаемых в отношении них деяний и не могут противостоять действиям виновных лиц, не представляя того, что половой контакт может привести к различным тяжким последствиям.

Проведенные исследования показали, что деяния, предусмотренные ст. 122 УК РК, нередко приводят к тяжким последствиям. Отсутствие законодательного закрепления данных последствий в ст. 122 УК РК порождает определенные проблемы, сложности при расследовании данных деяний и самое главное — необъективную оценку совершенного уголовного правонарушения. В связи с этим актуальность рассматриваемой проблемы достаточно высока.

В соответствии с п. 4 ст. 3 УК РК под тяжкими последствиями понимаются следующие последствия в случаях, когда они не указаны в качестве признака состава уголовного правонарушения, предусмотренного настоящим Кодексом: смерть человека; смерть двух или более лиц; самоубийство потерпевшего (потерпевшей) или его (ее) близкого (близких); причинение тяжкого вреда здоровью; причинение тяжкого вреда здоровью двум или более лицам; массовое заболевание, заражение, облучение или отравление людей; ухудшение состояния здоровья населения и окружающей среды; наступление нежелательной беременности; наступление техногенного или экологического бедствия, чрезвычайной экологической ситуации; причинение крупного или особо крупного ущерба; срыв исполнения поставленных высшим командованием задач; создание угрозы безопасности государства, катастрофы или аварии; длительное снижение уровня боевой готовности и боеспособности воинских частей и подразделений; срыв выполнения боевой задачи; вывод из строя боевой техники; иные последствия, свидетельствующие о тяжести причиненного вреда.

В результате полового акта, как следствие, могут возникнуть, в частности, следующие тяжкие последствия: наступление беременности, самоубийство потерпевшей или ее близкого (близких), заражение венерическими заболеваниями или ВИЧ/СПИД, причинение тяжкого вреда здоровью, в том числе и психическое расстройство. Однако следует отметить, что в перечне п. 4 ст. 3 УК РК не предусмотрено такое тяжкое последствие, как заражение венерическими заболеваниями или ВИЧ/СПИД. Считаем целесообразным дополнить данный перечень этим признаком. Конечно, нельзя не обратить внимание на тот факт, что в п. 4 ст. 3 УК РК имеется формулировка *«иные последствия, свидетельствующие о тяжести причиненного вреда»*, учитывая которую, можно было бы признать заражение венерическими заболеваниями или ВИЧ/СПИД в качестве тяжкого последствия. Однако для удобства правоприменительной практики, исключения разночтения закона, а также поскольку заражение венерическими заболеваниями или ВИЧ/СПИД — нередко встречающееся последствие, считаем необходимым включить заражение венерическими заболеваниями или ВИЧ/СПИД в общий перечень тяжких последствий, предусмотренных п. 4 ст. 3 УК РК как самостоятельное последствие.

В рамках проводимого исследования остановимся на рассмотрении некоторых видов тяжких последствий рассматриваемого деяния. Как показывают вышеприведенные статистические данные, одно из наиболее распространенных последствий — беременность. В данном контексте ее наступление будет рассмотрено как тяжкое последствие, которое может нанести урон здоровью несовершеннолетней потерпевшей как в физиологическом, так и в психологическом плане. Беременность как тяжкое последствие в целом является оценочной категорией. В первую очередь это обусловлено тем, что потерпевшая и ее близкие родственники должны определить, желанна либо нежеланна наступившая беременность. Несмотря на добровольность полового контакта, наступление беременности в рассматриваемом контексте происхо-

дит, как правило, не по естественному желанию потерпевшей, а от ее неосведомленности либо слабых познаний в силу возраста. В связи с этим относить такую беременность к естественно-желанному последствию не вполне корректно.

Кроме того, необходимо учитывать, что беременность не всегда протекает легко, могут возникнуть различного рода осложнения, такие как угроза прерывания беременности, «замершая» беременность, внематочная беременность. В таких случаях развитие плода невозможно, и беременность рано или поздно заканчивается выкидышем либо требует оперативного вмешательства. Также необходимо учитывать, что нежеланная беременность в подавляющем большинстве заканчивается прерыванием. При искусственном прерывании беременности возникает угроза жизни, здоровью, после аборта высок риск бесплодия, потерпевшей причиняется моральный и психологический вред. На искусственное прерывание беременности лицо, не достигшее шестнадцатилетнего возраста, зачастую подталкивает воздействие общества, в основном родителей, либо страх перед ними, а также страх за ответственность перед воспитанием будущего ребенка.

Таким образом, отнесение беременности к тяжким последствиям обусловлено субъективным отношением потерпевшей к самой беременности и ее протеканию в целом.

В подтверждение того, что беременность как тяжкое последствие должна являться оценочной категорией, хотелось бы привести пример. В 2016 г. в результате проверки сотрудниками прокуратуры Ескельдинского района Алматинской области установлено, что 5 несовершеннолетних девочек готовятся стать матерями. При этом в полицию обратилась мать лишь одной из них. Сотрудники прокуратуры приняли решение о проведении проверки с целью установления добровольности вступления несовершеннолетних в интимную связь и возможности возбуждения уголовных дел по ст. 122 УК РК².

В рамках рассматриваемой проблемы следует обратить внимание и на статистические данные о фактах суицида: в 2015 г. в Казахстане было зарегистрировано 462 факта суицида и покушений на суицид после совершения половых сношений. Причиной самоубийства послужили: нежелательная беременность — в 80, конфликт с родителями — в 76, болезненное состояние психики — в 12 случаях. Основная масса суицидов совершалась потерпевшими в трезвом состоянии, т. е. после осознания совершенного в отношении них деяния. После совершения полового сношения с лицами, не достигшими шестнадцатилетнего возраста, как потерпевшая, так и близкие ей лица решаются на совершение суицидов потому, что их мучают угрызения совести, стыд перед родителями и перед обществом, а также страх за будущее.

Другим видом последствий может быть заражение венерической болезнью либо ВИЧ/СПИД. Под заражением потерпевшей венерическими болезнями либо ВИЧ/СПИД следует понимать случаи, когда потерпевшая заразилась (венерическими болезнями, ВИЧ) либо заболела (СПИДом) вследствие совершенного полового акта или иных действий сексуального характера. Венерические заболевания представляют серьезную опасность для общества, так как патологически влияют на здоровье детей, приводят к бесплодию самих больных и т. п., а вирус иммунодефицита человека (ВИЧ) еще более опасен, и заражение им ведет к заболеванию СПИДом. Однако, как показывает судебно-следственная практика, при расследовании уголовных дел квалификация такого рода деяний происходит либо по ч. 2 ст. 117 УК РК («Заражение венерической болезнью заведомо несовершеннолетнего»), либо по ч. 3 ст. 118 УК РК («Заражение ВИЧ/СПИД в отношении заведомо несовершеннолетнего»). Возникает вопрос: «Если виновное лицо не предвидело, хотя должно было и могло предвидеть наступление тяжких последствий, то как быть в таких случаях»? Получается, что факт наступления тяжких последствий по неосторожности остается без внимания законодателя. На наш взгляд, для привлечения виновного лица к уголовной ответственности за наступившие тяжкие последствия в рамках ст. 122 УК РК психическое отношение виновного лица к возможному их наступлению должно выражаться в неосторожной форме вины.

Говоря о возможных тяжких последствиях полового сношения с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста, следует сказать о причинении тяжкого вреда здоровью. Тяжкий вред здоровью потерпевшей может быть причинен во время полового акта или наступить

позже от причиненных повреждений. Само понятие «вред здоровью человека» формулируется на основе положений судебной медицины, и под ним следует понимать причинение вреда здоровью различной степени тяжести, нарушение анатомической целостности органов и тканей или их физиологических функций, заболевания или патологические состояния³.

Таким образом, ненасильственные половые сношения с лицом, не достигшим совершеннолетнего возраста, могут привести к различным тяжким последствиям. Однако, поскольку в ст. 122 УК РК не предусмотрен квалифицирующий признак *«повлекшие по неосторожности тяжкие последствия»*, привлечение лица к уголовной ответственности невозможно, что приводит к проблемам в правоприменительной практике.

В этой связи, учитывая характер и степень общественной опасности рассматриваемых деяний, предлагаем закрепить в ч. 3 ст. 122 УК РК признак **«повлекшие по неосторожности тяжкие последствия»**, изложив эту часть в следующей редакции:

«3. Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные неоднократно, а равно повлекшие по неосторожности тяжкие последствия...».

Следует отметить, что 61 % опрошенных нами практических работников поддержал эту точку зрения.

Полагаем, что высказанные предложения будут способствовать защите прав несовершеннолетних и совершенствованию судебно-следственной практики ОВД.

¹ Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. А. И. Коробеева — СПб., 2008. Т. II. Преступление против личности. — С. 562.

² В Алматинской области пять несовершеннолетних девочек готовятся стать матерями // <https://www.youtube.com/watch?v=UqD4kL7K3qE>

³ Борчашвили И. Ш., Жуманиязов М. А. Квалификация преступлений против здоровья, половой неприкосновенности, свободы, чести и достоинства граждан: Монография. — Астана, 2009.

ТҮЙІН

Мақалада автор Қазақстан Республикасы ҚК 122-бабында көзделген әрекеттерді саралауда туындаған құқық қорғау практикасының проблемасы жүргізілген зерттеудің нәтижесінде отандық қылмыстық заңнаманы жетілдіру бойынша шаралар қарастырылған.

RESUME

The author presented in the article the problem of law enforcement, resulting in the classification of offenses under Art. 122 of the Criminal Code (sexual intercourse or other sexual acts with a person under sixteen years of age). The study suggested measures to improve the country criminal law, in particular, prompted the introduction of h. 3 of Art. 122 of the Criminal Code qualifying sign «on imprudence entailed heavy consequences» and also suggested to complete the list of grave consequences provided by para. 4 of Art. 3 of the Criminal Code.

УДК 342.924

Косымбаев М. Б., магистрант Института послеевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, старший лейтенант полиции;

Карпекин А. В., профессор кафедры административного права и административной деятельности ОВД Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, доцент, полковник полиции

ОБЖАЛОВАНИЕ КАК ОДНА ИЗ ФОРМ ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье анализируются некоторые вопросы, связанные с защитой и обеспечением конституционных прав и свобод граждан по действующему законодательству Республики Казахстан.

Ключевые слова: права и свободы граждан, судебная защита прав и свобод, органы прокуратуры, институт обжалования.

Основным Законом нашего государства является Конституция Республики Казахстан, принятая на республиканском референдуме 30 августа 1995 г. На основании ее положений Республика Казахстан утвердила себя демократическим, светским, правовым и социальным государством. Одно из первых мест в нормах Конституции принадлежит правам и свободам человека. В пункте 1 ст. 1 первого раздела сказано: «Высшими ценностями государства являются человек, его жизнь, права и свободы». Права и свободы, закрепленные в нормах Конституции РК, абсолютны и неотчуждаемы. Как правило, их ограничение возможно только на основании закона и в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека и гражданина, здоровья и нравственности населения.

В разделе 2 Конституции «Человек и гражданин» закреплены нормы, которые отражают предоставленные государством права гражданам, принадлежащие каждому от рождения (право на жизнь, свободу совести, объединение и т. д.). Выделены также права гражданина и человека, которые напрямую зависят от уровня развития общества, его экономического состояния. Положения Конституции также устанавливают жесткие препятствия для любых ограничений прав и свобод человека и гражданина.

На основании анализа мнений ученых-юристов классификация основных прав и свобод человека и гражданина выглядит следующим образом:

- политические права (равенство всех перед законом и судом; право на свободу слова и творчества, собраний и шествий; право на свободу объединений и их деятельности; право участвовать в управлении делами государства непосредственно и через своих представителей, избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления;

- право на свободу труда, свободный выбор деятельности и профессии в условиях, отвечающих требованиям безопасности, и на вознаграждение за труд;

- право на защиту семьи;

- право на охрану здоровья и медицинскую помощь, на социальное обеспечение по возрасту, в случае болезни, инвалидности, потери кормильца, для воспитания детей и в иных установленных законом случаях;

- право на образование;

- право на свободу предпринимательской деятельности;

- право на частную собственность, на жилище.

В связи с этим нельзя не согласиться с мнением многих казахстанских ученых (М. Т. Баймаханова, С. З. Зиманова, А. А. Матюхина, С. Н. Сабикенова и др.) о том, что законодательную основу защиты всех гарантированных прав и свобод человека и гражданина, кроме Конституции Республики Казахстан, составляют законодательные акты РК, а также общепризнанные принципы и нормы права, нашедшие свое отражение в международных договорах нашего государства.

Кроме того, провозгласив в Конституции гарантированную государственную защиту прав и свобод человека и гражданина на судебную защиту, равенство всех перед законом и судом, на жизнь и личную свободу, достоинство, пользование родным языком, неприкосновенность жилища и имущества, законодатель четко закрепил в иных нормативно-правовых актах, регламентирующих вопросы казахстанского судопроизводства, наиболее важные вопросы, связанные с охраной конституционных прав и свобод граждан.

Права и свободы, честь и достоинство граждан защищаются нормами уголовного, административного и гражданского законодательства. При возникновении угрозы жизни, здоровью, человеческому достоинству, каждый гражданин имеет право искать помощи у правоохранительных органов, защиты у закона. Для этого существуют специальные правоохранительные органы. На основании ст. 3 Закона Республики Казахстан «О правоохранительной службе» к ним относятся органы прокуратуры, внутренних дел, антикоррупционная служба и служба

экономических расследований, осуществляющие свою деятельность в соответствии с законодательными актами Республики Казахстан¹.

Из всех правоохранительных органов, чья деятельность связана с охраной прав и свобод граждан, законодатель выделяет органы прокуратуры. Так, в ст. 83 Конституции Республики Казахстан закреплены важнейшие положения, определяющие статус органов прокуратуры. На прокуратуру возлагается высший надзор за точным и единообразным применением законодательных и иных нормативно-правовых актов на территории страны, определены основные направления ее деятельности, в том числе и представительство интересов государства в органах правосудия. Функция высшего надзора обязывает органы прокуратуры от имени государства выявлять нарушения Основного Закона, законодательных актов и указов Президента Республики Казахстан и принимать действенные меры по их устранению; опротестовывать законы и другие нормативно-правовые акты, противоречащие Конституции РК, в том числе ущемляющие права и свободы человека и гражданина.

Вместе с тем, законодатель не оставил и другие указанные выше правоохранительные органы в стороне от вопросов обеспечения и защиты прав и свобод граждан. Практически в каждом законодательном акте, регламентирующем права, обязанности, организацию деятельности правоохранительных органов, приоритетными являются направления деятельности, связанные с охраной прав и свобод человека и гражданина.

В связи с этим институт обжалования выступает как одна из форм защиты прав и свобод граждан в Республике Казахстан, а органы прокуратуры обязаны реагировать на все нарушения, связанные с их ущемлением.

Вопросы правового регулирования института обжалования закреплены в ст. 12 «Обжалование решений, принятых по результатам рассмотрения обращений» Закона РК «О порядке рассмотрения обращений физических и юридических лиц» от 12 января 2007 г., где говорится, что жалоба на действия (бездействие) должностных лиц, а также на решения субъекта подается вышестоящему должностному лицу или субъекту в порядке подчиненности не позднее трех месяцев с момента, когда физическому или юридическому лицу стало известно о совершении действия либо принятии решения соответствующим субъектом или должностным лицом. Пропущенный для обжалования срок не является основанием для субъекта или должностного лица к отказу в рассмотрении жалобы. Причины пропуска срока выясняются при рассмотрении жалобы по существу и могут стать одним из оснований к отказу в удовлетворении жалобы. При отсутствии вышестоящего должностного лица или субъекта либо несогласия заявителя с принятым решением заявление подается непосредственно в суд. Порядок подачи и рассмотрения жалобы на действия (бездействие) должностных лиц, а также на акты (решения) государственных органов устанавливается Законом Республики Казахстан «Об административных процедурах»².

Таким образом, в случае нарушения конституционных прав и свобод человека и гражданина лицо имеет право обратиться в соответствующий правоохранительный орган с целью последующего восстановления нарушенных прав и возмещения нанесенного ущерба. Орган, принявший к производству соответствующее обращение, обязан рассмотреть его, принять решение и дать ответ заявителю в установленном порядке.

¹ Закон Республики Казахстан «О правоохранительных службе» от 06.01.2011 г. // online.zakon.kz

² Закон Республики Казахстан «О порядке рассмотрения обращений физических и юридических лиц» от 12.01.2007 г. № 221. // online.zakon.kz

ТҮЙІН

Мақалада Қазақстан Республикасының қазіргі заңнамасы бойынша азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қорғаумен байланысты кейбір сұрақтар қарастырылып және талданған.

RESUME

In the given article are considered and analyzed some questions about protection and providing constitutional rights and freedoms of citizens by giving legislation of the Republic of Kazakhstan.

Кусаинов Д. Ш., научный сотрудник центра по исследованию проблем расследования преступлений НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, магистр юриспруденции, майор полиции

ЭТАПИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье анализируются этапы расследования уголовных правонарушений; основные подходы ученых к данной научной категории. Автор приводит свою точку зрения на проблему и предлагает выделить три этапа предварительного следствия: первоначальный, последующий и заключительный.

Ключевые слова: этапы уголовного судопроизводства; дифференциация процесса досудебного расследования; первоначальный, последующий и заключительный этапы расследования; предварительное следствие.

В научном мире процесс расследования уголовных правонарушений принято разделять на отдельные этапы. Н. Н. Розин выделяет два этапа: предварительное (генеральное) и специальное (формальное) следствие¹. По его мнению, задача первого этапа — установление факта уголовного правонарушения и его раскрытие, т. е. изобличение лиц, его совершивших, что составляет основу деятельности органа дознания; второго этапа — совершение ряда процессуальных действий, направленных на сбор доказательств вины подозреваемого лица, в большинстве случаев пока еще не установленного, но предполагаемого, с целью последующего предания обвиняемого суду. При этом дальнейшее расследование и сбор доказательств вины подозреваемого является функцией органов следствия.

До принятия нового Уголовно-процессуального кодекса большинство представителей отечественной науки в области криминалистики также выделяли два этапа расследования преступления — первоначальный (как правило, от возбуждения уголовного дела до момента предъявления обвинения) и последующий (производство процессуальных действий с момента предъявления обвинения до окончания предварительного следствия)². При этом отдельные авторы весь процесс предварительного следствия делят на более мелкие этапы, выделяя такие, как «подготовительный»³, «завершающий»⁴ и др., а некоторые — четыре, пять и даже шесть этапов предварительного расследования преступлений.

Так, И. Н. Якимов подразделял процесс расследования на три этапа: воссоздание картины преступления; сбор и использование доказательств с целью выявления личности обвиняемого; предъявление обвинения⁵. В. И. Громов выделяет такие этапы, как: принятие дела к производству; собирание материалов для изобличения подозреваемого и предъявления ему обвинения; обобщение материала по законченному уголовному делу⁶. Анализ и обобщение мнений ученых, придерживающихся трехступенчатого процесса расследования уголовного дела, позволяет условно выделить следующие этапы: первоначальный, последующий и заключительный.

Независимо от количества этапов досудебного расследования, в основу дифференциации закладываются основные процессуальные задачи, решаемые на данном конкретном этапе расследования преступления⁷. Таким образом, в основу криминалистической дифференциации этапов досудебного расследования положены особенности криминалистической методики расследования конкретного вида уголовного правонарушения, т. е. разработанный комплекс криминалистических рекомендаций для конкретного вида противоправного деяния, направленный на предупреждение, выявление, раскрытие и расследование данного уголовного правонарушения.

Процесс реформирования отечественного законодательства, в частности принятие Уголовно-процессуального кодекса от 4 июля 2014 г., вступившего в силу с 1 января 2015 г., оказывает непосредственное влияние на общие методики досудебного расследования отдельных видов преступлений. Данное обстоятельство, в особенности упразднение стадий доследст-

венной проверки и возбуждения уголовного дела, необходимо учитывать при разделении досудебного расследования на отдельные этапы. Несмотря на упомянутые кардинальные изменения уголовного судопроизводства в результате реформирования уголовного законодательства, мы считаем, что досудебное расследование уголовных правонарушений состоит из трех этапов: первоначального, последующего и заключительного, которые различаются лишь решаемыми задачами. Рассмотрим предлагаемую структуру процесса досудебного расследования уголовных правонарушений, совершенных в условиях неочевидности.

Первоначальный этап досудебного расследования уголовного правонарушения включает в себя проведение необходимых процессуальных и неотложных следственных действий и, при необходимости, оперативно-розыскных мероприятий с целью установления факта наличия признаков уголовного правонарушения и определения квалификации совершенного деяния. Квалификация, установленная при регистрации уголовного правонарушения в ЕРДР⁸, носит предварительный характер. На этой стадии не исключается принятие решения о прекращении уголовного дела ввиду отсутствия состава или события уголовного правонарушения. Этот этап заканчивается с момента установления наличия достаточных данных, указывающих на признаки какого-либо уголовного правонарушения либо принятием решения о прекращении уголовного дела по вышеуказанным обстоятельствам.

Следует отметить, что основная задача рассматриваемого этапа предопределила его главную функцию — поисково-разведывательную деятельность следователей в тесном взаимодействии с сотрудниками органа дознания. Анализ правоприменительной практики позволяет констатировать высокий уровень эффективности взаимодействия следственных и оперативных подразделений. При этом за счет объединения процессуальной и оперативной функций происходит обобщение знаний субъектов уголовного судопроизводства. Для данного этапа досудебного расследования уголовного правонарушения характерно проведение таких процессуальных и следственных действий, как: осмотры (места происшествия, трупов, помещений и территорий, предметов и документов, транспорта); освидетельствование; обыск; допросы потерпевших и свидетелей; предъявления для опознания; негласные следственные действия; составление и применение фотороботов; составление и направление ориентировок; подворно-поквартирные обходы; прочесывание территории за границами места происшествия; назначение и производство экспертиз.

Последующий этап направлен на сбор доказательственной базы, подтверждающей вину предполагаемого подозреваемого в совершенном противоправном деянии и сбор сведений о личности последнего. Это трудоемкий и энергозатратный этап, поскольку совершается наибольшее количество процессуальных и следственных действий, выявляются и закрепляются доказательства, истребуются характеризующий материал, устанавливаются смягчающие или отягчающие вину подозреваемого обстоятельства. Имеющаяся к этому моменту в распоряжении следственных органов доказательственная база позволяет ответить на основные вопросы первоначального этапа. Сведения, содержащиеся в материалах уголовного дела на последующем этапе, отличаются более значительным объемом, а их содержание — логической упорядоченностью, большей конкретностью, разнообразием процессуальных источников.

Главная задача последующего этапа — полное и всестороннее доказывание всех обстоятельств, подлежащих установлению по делу. Для этого этапа характерно проведение допросов свидетелей, свидетеля, имеющего право на защиту, очных ставок, обысков и выемок, проверки и уточнения показаний на месте, следственных экспериментов, назначение и проведение большого количества экспертиз и др. В отличие от первоначального этапа, значительно расширен спектр проводимых негласных следственных действий. Доказательственная база вместо предполагаемого характера постепенно приобретает статус достоверной. Данный этап заканчивается в тот момент, когда орган досудебного расследования располагает достаточными доказательствами и основаниями для вынесения постановления о квалификации деяния подозреваемого и привлечении его в качестве указанного процессуального статуса.

Заключительный этап — подведение итогов досудебного расследования по уголовному делу. На этой стадии следственный орган оценивает собранные в ходе расследования доказа-

тельства; принимает ряд необходимых для завершения расследования процессуальных решений и выносит соответствующие постановления; проводит необходимые процессуальные и следственные действия второстепенного значения, необходимые для обеспечения полноты следствия, закрепления ранее добытых доказательств и установления новых, изобличения иных лиц, причастных к совершенному преступлению, выявления других эпизодов уголовных правонарушений, совершенных подозреваемым лицом; подготавливает уголовное дела к направлению в суд.

Наступление заключительного этапа характеризуется достаточной информационной полнотой и всесторонностью, что позволяет достоверно доказать обстоятельства, имеющие значение для дела. Несмотря на сохранение некоторых поисковых и исследовательских возможностей, на заключительном этапе доминируют аналитико-систематизирующая и процессуально-оценочная деятельность следственных подразделений.

Рассмотрение и разрешение ходатайств, заявленных подозреваемым до начала или во время ознакомления с материалами уголовного дела либо непосредственно после его окончания, также входит в заключительный этап досудебного расследования, поскольку указанные мероприятия следователь (дознатель) проводит до составления итогового документа — обвинительного акта. Следовательно, составление обвинительного акта и направление уголовного дела в прокуратуру с последующей передачей в суд являются моментом окончания заключительного этапа досудебного расследования уголовного правонарушения.

Таким образом, нами рассмотрены основные этапы досудебного расследования, характерные для большинства уголовных правонарушений, в основу классификации положен информационный принцип. Переход от одного этапа к другому происходит в зависимости от объема и качества информации, полученной на предыдущем этапе. Сложность разграничения этапов досудебного расследования обусловлена не столько наличием и содержанием имеющейся доказательственной базы, сколько ее неопределенностью или даже отсутствием.

В заключение хотелось бы констатировать, что криминалистическая этапизация досудебного расследования уголовных правонарушений необходима, поскольку способствует уяснению сущности конкретной стадии уголовного судопроизводства с позиций уголовно-процессуального права и криминалистики. Не стоит забывать, что научно обоснованная этапизация процесса расследования уголовного правонарушения позволяет сформулировать практически значимые рекомендации криминалистического характера и разработать частные криминалистические методики расследования конкретного вида уголовного правонарушения с целью оптимизации деятельности правоохранительных органов в борьбе с преступностью.

¹ Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство. — Петроград, 1916. — С. 165.

² Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования. — М., 1973. — С. 216.

³ Жакулин А. Б. Особенности методики расследования преступлений, связанных с экономической контрабандой. — Караганда, 2003. — С. 81-103. — С. 139.

⁴ Шаров А. В. Расследование мошенничества в сфере оборота жилища. — М., 2005. — С. 208.

⁵ Ждановский А. Е. Этапы расследования преступлений / Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. — 2010. — № 3. — С. 80-82.

⁶ Строгович М. С. Уголовный процесс: Учебн. — М., 1946. — С. 511.

⁷ Приказ Генеральной Прокуратуры РК «Об утверждении правил приема и регистрации заявлений и сообщений об уголовных правонарушениях, а также ведения Единого реестра досудебных расследований» от 19 сентября 2014 г. № 89 — <http://online.zakon.kz>.

Түйін

Мақалада қылмыстық құқықты бұзушылықты тергеудің кезеңдері, қылмысты тергеудің маңызды құрамдастары ретінде криминаликалық әдістері танылып; осы ғылыми ұғымға ғалымдардың көз қарастары талданады. Осы мәселеге автор өз көз қарасын білдіреді және алдын ала тергеуді үш кезеңге болу керек екенін ұсынады: алғашқы, одан кейінгі және қорытынды.

RESUME

The article examines this important part of forensic crime investigation techniques as stages of the investigation of criminal offenses. It analyzes the main approaches to the scientists of the scientific category. The author gives his view of the problem and offers three stages of the preliminary investigation: the initial, subsequent and final.

УДК 378.02

Ладыгина О. А., преподаватель кафедры общеобразовательных дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции

ПРОБЛЕМЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. Статья посвящена проблемам патриотического воспитания молодежи, отличительным чертам казахстанского патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм, Родина, молодежь, нормы морали, воспитание, гражданская позиция, страна.

Проблема патриотического воспитания молодежи была и остается актуальной на всех этапах развития человечества, но в настоящее время в связи с кардинальными преобразованиями во всех сферах жизни общества приобретает особое значение. Многие ученые отмечают, что в душах людей происходит кризис: система прежних духовных ценностей и ориентиров утрачена, а новые пока не выработаны; распространяется система ложных ценностей «массовой» культуры и субкультур (готы, панки, эмо, скинхеды и др.) — потребительство, развлечения, культ силы, агрессия, вандализм, свобода без ответственности, упрощенчество¹.

В связи с этим особую остроту приобретает патриотическое воспитание молодежи. Быть патриотом — естественная потребность людей, удовлетворение которой выступает как условие их материального и духовного развития, утверждение гуманистического образа жизни, осознание своей исторической культурной, национальной и духовной принадлежности к Родине и понимание демократических перспектив ее развития в современном мире.

Многие мыслители и педагоги, раскрывая роль патриотизма в личностном становлении человека, указывали на его многостороннее формирующее влияние. К. Д. Ушинский считал, что патриотизм является не только важной задачей воспитания, но и могучим педагогическим средством: «Как нет человека без самолюбия, так нет человека без любви к Отечеству, и эта любовь дает воспитанию верный ключ к сердцу человека и могущественную опору для борьбы с его дурными природными, личными, семейными и родовыми наклонностями»².

Патриотизм — элемент общественного и индивидуального сознания. На уровне общественного сознания под патриотизмом подразумевается национальная и государственная идея единства и неповторимости данного народа, которая формируется на основе традиций, стереотипов, нравов, истории и культуры каждой конкретной нации. На уровне индивидуального сознания патриотизм — это любовь к Родине, гордость за свою страну, стремление узнать, понять и улучшить ее. Таким образом, патриотизм представляет собой один из составных элементов структуры общественного сознания, в котором отражено отношение личности к Отечеству, к народу.

Казахстанский патриотизм имеет отличительные черты, обусловленные многонациональностью нашей страны. Он заключается в стремлении быть первыми на постсоветском пространстве, в построении своего суверенного государства, в гордости за свою страну, где созданы условия для мирной и благополучной жизни всех граждан. Новая концепция образовательной политики Казахстана направлена на социальную консолидацию и гражданское единение казахстанского общества и учитывает большую динамичность его развития, быстрые темпы формирования молодежи в образовательном и личностном аспектах. Особую роль в духовно-нравственном воспитании молодежи призваны сыграть высшие учебные заведения.

Цели и задачи воспитания студенческой молодежи определяются объективными потребностями общества. Современная социальная действительность в Казахстане характеризуется существенными изменениями в системе ценностей и идеалов. Реформы в образовании нацелены на конечный результат обучения и воспитания. Они включают в себя решение двух основных задач: с одной стороны, переход к развивающей конструктивной модели образования, интеграцию в мировое образовательное пространство, с другой — сохранение национальной самобытности, учет особенностей казахстанского менталитета и идей Евразийства. Президент Республики Казахстан Н. А. Назарбаев подчеркивал, что такие ценности, как «патриотизм, нормы морали и нравственности, межнациональное согласие и толерантность, физическое и духовное развитие, законопослушание... должны прививаться во всех учебных заведениях, независимо от профиля обучения и формы собственности»³.

Важная особенность содержания патриотизма в современных условиях — усиление его личностной значимости в сочетании с коллективизмом. Патриотическое воспитание должно быть направлено не только на будущее, но и на настоящее. Национальное самосознание должно быть в единстве с интернационализмом. Современные философские, психологические исследования рассматривают патриотизм как сложное явление, неотъемлемую часть социально-нравственной направленности личности.

Следует сказать, что молодежь понимает и принимает патриотизм как ценность, но слабо представляет его на практике. Поэтому задача воспитательной работы в вузе — использовать потенциал студентов для достижения целей учебно-воспитательного процесса, развивать духовно-нравственные сферы личности обучающегося с использованием новых форм и методов патриотического воспитания, адекватных современным социально-педагогическим реалиям⁴.

Исторический опыт развития мировых цивилизаций свидетельствует о том, что без патриотизма как государственной политики, без патриотического воспитания ни одна страна не может добиться успеха, при ослаблении патриотизма начинаются исторические «болезни» и смута.

Под влиянием социальных, политических, экономических и иных факторов в молодежной среде, не имеющих прочных идеологических установок, формируются радикальные взгляды и убеждения из-за ослабления морально-нравственного воспитания молодежи.

В решении проблем гражданско-патриотического воспитания современного поколения в первую очередь должна принимать участие сама молодежь, осознавая всю важность своего участия в жизни Родины, любить, знать и уважать ее культуру, традиции и историю. Казахстан — многонациональное государство, и воспитание патриотизма должно опираться на историю, ценности всех его народов. Надо всемерно подчеркивать, что сплоченность, единство всех наций Советского Союза привели к победе над немецко-фашистскими захватчиками в годы Великой Отечественной войны, фашизм был побежден благодаря великому патриотизму советских людей. Направлять действия молодежи в нужное русло должны и государство, семья, школа и вуз. Их основная задача — взаимодействие с целью формирования национального самосознания, гражданственности и патриотизма у современной молодежи.

Молодые люди, воспитанные правильно и грамотно, свободно могут взаимодействовать в нынешнем демократическом обществе, у них появляется осознание ценности общественных дел, в которых они принимают участие, и значимости собственного вклада в них, они готовы проявлять инициативу, развивать свои способности и расти как личность, приносить пользу не только себе и окружающим, но и всей стране.

Мы убеждены, что патриотически воспитанный человек, с активной гражданской позицией — это основа безопасности страны.

¹ Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. — М., 2006. Т. 2.

² Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. — М., 1974.

³ Назарбаева Н. А. Новое десятилетие — новый экономический подъем — новые возможности Казахстана: Послание Президента Республики Казахстан. народу Казахстана // <http://www.akorda.kz>.

- ⁴ Газалиев А. М., Сулейменов Т. С., Головачева В. Н., Огольцова Е. Г. Воспитание нового казахстанского патриотизма у студентов технического вуза. — Караганда, 2015.

ТҮЙІН

Бұл мақалада жастардың патриоттық тәрбие мәселелері қарастырылады

RESUME

This article discusses the problems of patriotic education of youth.

УДК 343.132

Маратов А. М., магистрант Центрально-Казахстанской академии;

Ташибаева А. К., старший научный сотрудник центра по исследованию проблем расследования преступлений НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

ПОНЯТИЕ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО СРОКА

Аннотация. В статье на основе анализа точек зрения ученых-процессуалистов автор определяет понятие процессуальных сроков.

Ключевые слова: разумный срок, уголовно-процессуальные гарантии, процессуальные сроки, органы уголовного преследования, процессуальная деятельность, установленный законом срок.

Одной из важнейших задач любого цивилизованного государства является борьба с преступностью. Казахстан в ст. 1 Конституции РК, утвердив себя демократическим, светским и правовым государством, ставит перед собой конкретные цели развития, которые выражены в Стратегии развития Казахстана до 2030 г., причем первый из семи долгосрочных приоритетов — национальная безопасность¹.

Государство должно вести политику правового, демократического государства, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы. Для достижения такого уровня безопасности необходимо не только принимать законы, поддерживающие интересы и права граждан, но и прикладывать все усилия, чтобы придерживаться тех норм закона, которые затрагивают их профессиональную деятельность. В целях совершенствования уголовно-процессуального законодательства 4 июля 2014 г. был принят УПК РК, который вступил в законную силу 1 января 2015 г.

Строгович М. С. правильно отмечал, что любой правовой институт, любой принцип, каждая норма закона представляет собой определенную гарантию — гарантию правильного расследования уголовного дела и гарантию справедливого его разрешения², следовательно, максимального обеспечения законных интересов и прав граждан в любой сфере правовых отношений. В данной работе это уголовно-процессуальные отношения, которые обладают особым видом гарантии — процессуальными гарантиями, прямое и непосредственное назначение которых заключается в охране прав и законных интересов участвующих по делу лиц: потерпевшего, обвиняемого, подозреваемого, свидетеля и др.

Уголовно-процессуальные гарантии — это установленные процессуальным законом средства, создающие условия для выполнения задач уголовного процесса, справедливого правосудия. Одной из разновидностей таких гарантий является процессуальный срок, т. е. установленный законом конкретный временной отрезок.

Более глубокое понимание этого понятия, на наш взгляд, было дано А. П. Гуляевым: «Процессуальные сроки составляют лишь часть системы гарантий. Их специфика заключается в своеобразии способа регламентации уголовно-процессуальной деятельности путем установления определенного промежутка времени, в пределах которого допускается выполнение соответствующих процессуальных действий»³. Он не указывает конкретно на то, что процессуальные сроки являются одной из систем гарантий. Однако из приведенного выше высказы-

вания можно предполагать, что говорится о задаче уголовного процесса — быстром и полном раскрытии преступлений.

В действующем Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан имеется более ста норм, которые содержат отдельные элементы регламента временности в уголовном процессе, и отсутствие конкретной общей нормы о процессуальных сроках может привести к ошибочным толкованиям вопросов сущности, значения, места сроков. Безусловно, существуют самостоятельные разобщенные нормы об исчислении сроков, о порядке их соблюдения, о последствиях пропуска срока и порядке его восстановления, о сроках ареста и порядке их продления, о сроках уголовного преследования и т. д. В УПК содержатся только отдельные элементы правил регулирования сроков в уголовном процессе. При таком порядке их регулирования может возникать непонимание правовых последствий нарушения, а в практической деятельности это чревато серьезными последствиями, что порождает скептицизм в отношении к законности всей уголовно-процессуальной деятельности.

Процессуальный срок обязательно связан с каким-либо процессуальным действием или совокупностью действий. Объясняется это тем, что сроки в уголовном процессе применяются именно как средство регулирования процессуальных отношений, складывающихся в конечном счете в рамках отдельных действий участвующих в процессе лиц. Поэтому в большинстве случаев требование о соблюдении срока формулируется в законе совместно с требованием о выполнении самого действия. Следовательно, те действия, которые были проведены не в установленный законом срок, являются незаконными — теряют, а точнее, даже не приобретают юридическую силу.

Кроме того, в юридической литературе имеется понятие «разумный срок». Это обязательный для исполнения, устанавливаемый процессуальным прокурором или следственным судьей в досудебных стадиях либо судьей в главном судебном разбирательстве, по собственной инициативе либо по ходатайству заинтересованных (заинтересованной) сторон временной промежуток, достаточный для принятия необходимого решения, производства нужного процессуального или непроцессуального действия или разрешения дела по существу⁴.

Правовое значение процессуальных сроков в судопроизводстве определяется ролью, которую они выполняют в регулировании процессуальной деятельности участников процесса. Соблюдение процессуальных сроков является гарантией соблюдения Конституции РК как Основного Закона Республики Казахстан и законности. Несоблюдение процессуальных сроков влечет за собой нарушение прав и свобод человека.

Вся процессуальная деятельность органов уголовного преследования и суда в значительной мере зависит от оперативности всех участвующих в уголовном процессе лиц. Ничто так отрицательно не сказывается на результативности уголовного процесса, как медлительность и волокита. Эти крайне нежелательные явления резко ослабляют его предупредительно-воспитательное воздействие, серьезно ущемляют права и законные интересы лиц, пострадавших от преступлений, снижают их раскрываемость.

В равной мере вредна и поспешность, которая не может не привести к ущемлению прав граждан, грубым нарушениям законности, что в свою очередь порождает справедливые нарекания и жалобы, повторные расследования и судебные рассмотрения.

Следовательно, их роль заключается в обеспечении таких темпов уголовного процесса, при которых быстрота достигается не в ущерб качеству, а качество — не в ущерб скорости. Иными словами, сроки служат достижению наибольших результатов при наименьших затратах средств и времени, оптимальности судопроизводства или принципу процессуальной экономии, как его называют зарубежные юристы.

Широкое толкование процессуальным срокам дано в юридическом энциклопедическом словаре под редакцией О. Г. Румянцева и В. Н. Додонова: «Сроки процессуальные — в уголовном, гражданском процессе — время, установленное для совершения тех или иных процессуальных действий. Сроки процессуальные призваны обеспечить оперативность судопроизводства, оказывая дисциплинирующее воздействие на суд и других участников процесса»⁵.

Отметим, что данное определение больше подходит к срокам, рассматриваемым в судебных стадиях, что немаловажно при отправлении правосудия.

Процессуальные сроки в самом широком смысле трактуются в юридическом словаре под редакцией М. Ю. Тихомирова и А. Я. Сухарева следующим образом: «Процессуальные сроки — в уголовном процессе установленное законом время для совершения тех или иных процессуальных действий»⁶.

Таким образом, процессуальный срок в уголовном судопроизводстве — это урегулированный уголовно-процессуальным законодательством РК и направленный на реализацию задач уголовного процесса временной промежуток, в течение которого лицо, участвующее в уголовном судопроизводстве, вправе или обязано совершить те или иные конкретные процессуальные действия в строго определенной последовательности или воздержаться от них. Процессуальные сроки являются важным организационным средством, составной частью системы гарантий. Они направлены на борьбу с волокитой и медлительностью, обеспечивают быстроту и эффективность расследования преступлений.

¹ Стратегия развития Республики Казахстан до 2030 года // ortcom.kz/ru/program/program-2030/text/show

² Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. — М., 1968. Т. 1. — С. 56.

³ Гуляев А. П. Процессуальные сроки в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. — М., 1976. — С. 10.

⁴ Хан А. Л. «Разумный срок» в уголовном процессе Республики Казахстан // www.zakon.kz/4750541

⁵ Румянцев О. Г., Додонов В. Н. Юридический энциклопедический словарь. — М., 1997. — С. 238.

⁶ Сухарева А. Я. Юридический энциклопедический словарь. — М., 1984. — С. 275.

ТҮЙІН

Мақалада процессуалист-ғалымдардың пікірлерін талдау нәтижесінде процессуалдық мерзімнің түсінігін береді.

RESUME

On the basis of the analysis point of view scientists protsessualistov, the author defines the concept of procedural deadlines.

ӘОЖ 342.4

Б. Ғ. Нұрмағамбетов, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы құқық қорғау органдары Академиясының әлеуметтік-гуманитарлық пәндер және кәсіби тілдік дайындық кафедрасының доценті, саяси ғылымдарының кандидаты, доцент

САЯСИ ЖАҢҒЫРУДЫҢ НЕГІЗІ — КОНСТИТУЦИЯ

Аннотация. Мақалада Қазақстандағы саяси жаңғырудың негізіне айналған Конституция туралы сөз қозғалады. Сонымен қатар қоғам дамуымен үндесетін Конституция нормаларының өзгерістері қарастырылған.

Түйін сөздер: Конституция, саяси жаңғыру, саяси жүйе, саяси реформа, егемендік, тәуелсіздік, азаматтық қоғам, құқық тәртібі, заңдылық.

Мақалада Қазақстандағы саяси жаңғырудың негізіне айналған Конституция туралы сөз қозғалады. Сонымен қатар қоғам дамуымен үндесетін Конституция нормаларының өзгерістері қарастырылады.

Жаңа саяси жүйе, жаңа Конституцияның өмірге енгеніне биыл 20 жыл толып отыр. Осы уақыттың ішінде қоғамымыз саяси, мәдени, экономикалық, құқықтық өзгеріске ұшырап, жаңаша дамуға бет алды. Демократиялық принциптер жаңа саяси институттар, жаңа саяси элита қалыптасты. «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құра отырып, өзімізді еркіндік, теңдік және татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғына отырып, дүниежүзілік қоғамдастықта

лайықты орын алуды тілей отырып, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезіне отырып, өзіміздің егемендік құқығымызды негізге ала отырып, осы Конституцияны қабылдаймыз».

Қазақстан Республикасының Конституциясындағы осы алғы сөздерді, Қазақстан халқының дүние жүзіндегі ең дамыған мемлекет құру және жоғарғы мақсаттарға ұмтылу ұраны деп түсінуге болады.

Қазіргі кезде мемлекеттік тәуелсіздіктің жалпы ұлттық институттарының құрылуымен қатар азаматтық қоғам және құқықты мемлекеттің негізін қалыптастыруды қамтитын саяси реформалаудың маңызы зор. Қоғамдағы саяси жаңғырудың мемлекеттік билікке әсері құқықтық-нормативтік базаны кеңейту, Конституция ережелері арқылы институттардың әлеуметтік орны көрсетілуі тиіс. Саяси жаңғыруға әсер ететін ішкі факторлар, саяси шешімдердің де әсері болуы керек. Саяси жаңғырудың мақсаты ескі әлеуметтік-экономикалық құрылымды жаңаша құру, жеке тұлғадан бастап азаматтарды әлеуметтендіру. Қазақстан Республикасы үшін саяси реформалардың жүргізілуі, қоғамда қазақстандық жаңғырудың өзіндік ерекшеліктері бар екенін көрсетуде. 1995-2016 жылдары аралығында елімізде толығымен жаңғыру процестері жүзеге асырыла бастады. Осы жылдар ішінде еліміздің мемлекеттік аппарат құрылымы жаңарды, сонымен қатар құқықтық мемлекетпен азаматтық қоғамның қалыптасуы қатар жүрді. Қазақстан Республикасының Конституциясында елімізде еркіндік пен демократияға, бостандықтар мен құқықтарға ерекше мән берілді. Жаңғырудың рухани моделі қалыптасты. Азаматтық қоғамның басты нысанасы — Қазақстан Республикасындағы саяси жаңғыру. Қазақстан Республикасында жаңғырудың берік алғышарттары бар деп айтуға болады. Бүкіл халықтық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы әлеуметтік дамуда саяси шешімдердің орындалуы қадағаланды деп көрсетті.

Қазақстан Республикасының Конституциясы әлеуметтік дамудың негізгі бағыттарында айқындады.

Әлеуметтік дамудың негізгі бағыттары мыналар болып саналады:

- халықтың әл-ауқатын жақсарту;
- әлеуметтік қорғау (зейнеткерлерді, көп балалы отбасыларды);
- орта тапты қалыптастыру;
- экономиканы тұрақтандыру және дамыту.

Қазақстан Республикасының Конституциясында көрсетілген демократиялық әлеуметтік мемлекет құру және салауатты өмір сүруге жағдай жасау негізгі қағида болып нық орын алды.

Біз адамзат өміріндегі жаңа кезеңнің табалдырығында, яғни ішкі қайнар көздің өздігінен жетілуі мен коммуникацияның арқасында даму дәуірінің алдында тұрмыз. Бүгіндері қоғамдық коммуникация мен жаңғыруды ұйымдастыруды процессуалдық тәсілмен өткізген дұрыс. Өйткені, жаңғырудың жетістікке жетуі қоғамның құқықтық ережелерді қабылдауына немесе қабылдамауына, олардың қоғамдық жалпы көпшілік сана-сезіммен бірлігі мен өзгешелігіне байланысты.

Сонымен қатар егер біз Қазақстандағы реформаның басты сипаты әлеуметтік-мәдени десек, онда жаңғырудың негізгі проблемасын біздің қоғамда бүкіл құндылықтар жүйесін ұстап тұратын идеологиялық сұлбаның ізденісі ретінде сабақтауға болады. Тек идеологиялық құқықты либертаттар түсінуді қоса есептегенде жаңару қоғамда интеградаушы құндылықтардың жаңа жүйесін ұстап тұруға қабілетті ережелер жүйесін жасай алады.

Саяси жаңғыруға байланысты біздің еліміздегі бірден-бір жаңа заң еліміздің либералдық-демократиялық үлгідегі Конституция қабылдауы саяси жаңғырудың жалпы қоғамды қайта құрудың негізі болып табылады. Қазіргі Қазақстан Республикасының Конституциясы либералдық-демократиялық принциптерге негізделген. Ата заңымыздың нақты мазмұны — демократиялық мақсаттар мен мұраттарға құндылықтарды жүзеге асыру.

Қазақстан Республикасы өз аумағында бүкіл билігін дербес жүргізе алатын, ішкі, сыртқы саясатын өзі айқындап жүзеге асыратын демократиялық мемлекет болуды көздеді.

Осы бағытта 1993 жылы және 1995 жылы қабылданған егеменді Республика Конституциялары Қазақстанды көп жылдардан бері президенттік басқару жолымен өркендеп келе жатқан өркениетті елдерге саяси жағынан жақындата түсті.

Тәуелсіздік алған соң осы бағытты құқықтық тұрғыдан нығайту және сыртқы саясатта басқа мемлекеттердің көзін Қазақстанның президенттік билік жолына түскеніне жеткізуге қажет болды. Бұл бағыттағы елеулі және сәтті қадам 1993 жылы 28 қаңтарда егеменді Қазақстанның алғашқы Конституциясын қабылдауы еді. Ал, 1995 жылы 30 тамызда Батыстық үлгідегі демократиялық Конституцияны қабылдаған Қазақстан бұрынғы әкімшіл-әміршіл жүйеден жаңа санаға аяқ басуды көздегенін дәлелдеп береді.

Жас егеменді Қазақстанның Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда өткізілген республикалық референдумда қабылданды. Қазақстан Республикасы өзін демократиялық зиялы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтыратындығы, оның ең қымбат қазынасы — адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары болатынын заңдандырды. Осымен қатар Қазақстан Республикасы Президенттік басқару нысанындағы біртұтас мемлекеттік тіл — қазақ тілі болып бекітілді. Конституцияның кіріспесінде Қазақстанның егемендігі мен оның болашақ ұлттық өркениетке бағытталған саяси стратегиясы айқын көрсетілген. Онда: «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы байырғы қазақ жерінде мемлекеттікті құрастырып, өзімізді еркіндік, теңдік және татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғына отырып, дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды тілей отырып, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезіне отырып өзіміздің егемендік құқығымызды негізге ала отырып, осы Конституцияны қабылдаймыз», — делінген.

Жаңа Конституцияны қабылдау мен Президенттік өкілеттігін ұзарту туралы бүкілхалықтық референдум арқылы демократиялық егеменді мемлекеттің негізі қаланды, жаңа президенттік билік формасымен ескі кеңестік жүйе арасындағы үйлеспестік, қарсылық жойылды.

2015 жылғы 26 сәуірдегі Президент сайлауында қазіргі Елбасының айқын басымдылықпен жеңіске жетуіне себеп болған мәселелерді тізбелей бастасак, біздің жаңа тұрпатты мемлекеттілігіміздің қалыптасуы мен орнығуына, еліміздің экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңаруына қызмет еткен және қызмет етіп отырған қолданыстағы Конституциямыздың да ауызға алынатыны сөзсіз. Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаев атап көрсеткеніндей, «Егер біз соңғы 20 жылда осындай өркендеп, осындайлық бағаға ие болсақ, онда біз өзіміз өмір сүріп, дамып отырған бұл Конституцияға алғыс айтуға тиіспіз».

1993 жылғы Қазақстан Республикасының сол кезде қолданыстағы Конституциясы негізгі Заң ретінде жарамсыз екенін танытты. Сондықтан да Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі 1993 жылғы желтоқсанның басында өзін-өзі тарату жөнінде шешім қабылдады. Ал бұдан кейінгі саяси оқиғалардың өрбуі жаңа Конституция керек екенін көз жеткізе дәлелдеді. Сөйтіп, жаңа Конституцияны әзірлеу жөніндегі жұмысқа Н. Ә. Назарбаевтың өзі басшылық жасап, онда Президенттің мұның алдында негізге алынбаған экономикалық, құқықтық, әлеуметтік, саяси пайымдары баянды етілді.

Бүгін Конституциямыздың мемлекеттілігімізді түпкілікті жаңғырту, Қазақстанның құқықтық және саяси жүйесін сомдау, азаматтық қоғамды қалыптастыру хақында қандай маңызы болғанын және болып келе жатқанын бүгінгі өмір көрсетіп отыр.

Бүгінгі күні жаңа құқықтық органы қалыптастыратын заңдарда өмірге келуде.

Елбасы «Ұлт жоспары — қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласында 2016 жылдың 1 қаңтарынан «5 институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам» — Ұлт Жоспарын орындаудың практикалық кезеңі басталғанын, мемлекетті, экономика мен қоғамды дамыту үшін қағидатты жаңа құқықтық орта қалыптастыратын 59 заң күшіне енгенін айтты. Сонымен қатар бүгінгі Қазақстан қоғамынан құқық тәртібі мен заңдылықты сақтауда бірқатар құқықтық жаңғырулардың болғанын көруге болады.

Тәуелсіз сот төрелігі мен Қазақстанның бүкіл құқық қорғау жүйесінің тек қана азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге, заңдарды қатаң орындауға

және құқық тәртібін нығайтуға бағытталуы тиістігі,оны заңнамалық тұрғыдан қамтамасыз ету аясында жаңа Азаматтық іс жүргізу кодексі мен жаңа «Жоғары Сот Кеңесі туралы» Заң қабылдануы және «Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» Конституциялық заңға, Қылмыстық-процесстік кодексіне және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске қажетті өзгерістер енгізілуінің мәнінде мемлекеттілігімізді түпкілікті жаңғырту, Қазақстанның құқықтық және саяси жүйесін сомдау, азаматтық қоғамды қалыптастыру жатыр. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев атап көрсеткендей «Біз өзіміздің қазақстандық арманымыздың орындалуына және Қазақстанның өркендеуіне Конституциямызды бұлжытпай орындағанда, силағанда және құқық тәртібі мен заңдылықты сақтағанда сенімді түрде қол жеткізетін боламыз».

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены изменения норм Конституции во взаимосвязи с развитием общества.

RESUME

In the article author says about Constitution, which defined as main political novelty in Kazakhstan. And also some aspects of Constitution in social life are considered in the article

УДК 343.3/7

Пенчуков Е. В., старший научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность органов внутренних дел, НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, майор полиции

КВАЛИФИКАЦИЯ УБИЙСТВА, СОВЕРШЕННОГО В ХОДЕ МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ

Аннотация. Статья посвящена уголовно-правовому анализу проблем квалификации убийства, совершенного в ходе массовых беспорядков. Раскрыта юридическая природа основных признаков массовых беспорядков и убийств, совершаемых в ходе массовых беспорядков, влияющих на квалификацию данных деяний. Выявлены недостатки законодательства, даны рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: убийство, массовые беспорядки, хулиганство, общественный порядок.

Уголовный кодекс Республики Казахстан, принятый 3 июля 2014 г., предусмотрел ряд новелл как в Общей, так и в Особенной части. На современном этапе действия УК именно новеллы требуют глубокого научного осмысления и обоснования. Как показывает анализ правоприменительной практики, подавляющее количество юридических ошибок и сложностей связано именно с практической реализацией нововведений¹.

Рассматривая проблемы квалификации уголовных правонарушений как одной из наиболее актуальных сфер правоприменения, прежде всего, следует обратить внимание на нормы гл. 1. Особенной части УК «Уголовные правонарушения против личности». Исходя из иерархичной структуры Особенной части УК, нормы данной главы имеют первостепенную значимость с точки зрения приоритетов уголовно-правовой охраны. Особое значение имеет ст. 99 УК «Убийство».

Новелла данной статьи представлена п. 15 ч. 2 — «противоправное умышленное причинение смерти другому человеку, совершенное преступной группой, а равно в условиях чрезвычайной ситуации или в ходе массовых беспорядков». Данная норма предусматривает три альтернативных состава: убийство в составе преступной группы; убийство в условиях чрезвычайной ситуации; убийство в ходе массовых беспорядков. Учитывая достаточно сложную юридическую конструкцию, каждый из указанных составов убийства по п. 15 ч. 2 ст. 99 УК подлежит самостоятельному анализу.

В рамках данной статьи хотелось бы акцентировать внимание на вопросах квалификации убийств, совершаемых в ходе массовых беспорядков. Состав данного уголовного правонару-

шения относится к числу так называемых транспозиционных новелл (т. е. норм, перенесенных из других статей УК). Так, в УК 1997 г. сам факт совершения преступления при массовых беспорядках относился к числу обстоятельств, отягчающих уголовную ответственность и наказание (п. «л» ч. 1 ст. 54 УК 1997 г., т. е. обстановка в виде массовых беспорядков при совершении убийства на его квалификацию не влияла, но учитывалась при назначении наказания (в сторону ужесточения). Например, при совершении в условиях массовых беспорядков простого убийства, предусмотренного ч. 1 ст. 96 УК 1997 г., виновное лицо привлекалось к ответственности за простое убийство (по ч. 1 ст. 96) со ссылкой на п. «л» ч. 1 ст. 54.

Новелла УК 2014 г. заключается в том, что обстановка в виде массовых беспорядков при совершении убийства отнесена к числу квалифицирующих признаков. Теперь факт массовых беспорядков при совершении убийства влияет на квалификацию (т. есть даже простое убийство в этих условиях будет квалифицироваться не по ч. 1, а по п. 15 ч. 2 ст. 99 УК). При этом факт совершения деяния в ходе массовых беспорядков как обстоятельство, отягчающее уголовную ответственность и наказание, повторно не учитывается (ч. 2 ст. 54 УК).

В ходе исследования нами установлены три принципиально важных вопроса, имеющих непосредственное значение при квалификации убийства, совершенного в ходе массовых беспорядков. Во-первых, определение самого факта массовых беспорядков. Во-вторых, совпадение времени и места убийства со временем и местом прохождения массовых беспорядков. В-третьих, причастность лица, виновного в убийстве, к массовым беспорядкам.

Следует отметить, что понятие массовых беспорядков на законодательном уровне не определено. Закон Республики Казахстан от 8 февраля 2003 г. № 387 «О чрезвычайном положении», который в данном случае носит институциональный характер, определение массовым беспорядкам не дает. Отсутствует толкование данного понятия и в нормативном постановлении Верховного суда Республики Казахстан от 12 января 2009 г. № 3 «О судебной практике по делам о хулиганстве». Единственная норма отечественного права, раскрывающая отдельные признаки массовых беспорядков, — это ч. 1 ст. 272 УК «Массовые беспорядки». Диспозиция данной нормы гласит: «Организация массовых беспорядков, сопровождавшихся насилием, погромами, поджогами, разрушениями, уничтожением имущества, применением огнестрельного оружия, взрывчатых веществ или взрывных устройств, а также оказанием вооруженного сопротивления представителю власти». В данном определении суть самого понятия «массовые беспорядки» и его основные признаки также не раскрываются, а перечисляемые признаки имеют характер дополнительных.

Таким образом, проблема отсутствия точного правового определения понятия «массовые беспорядки» является существенным недостатком современного права.

Следует констатировать, что обязательным юридическим условием квалификации деяния как убийства, совершенного в ходе массовых беспорядков (п. 15 ч. 2 ст. 99 УК), является юридически удостоверенный факт совершения массовых беспорядков при его совершении, т. е. в этот период и в этом месте.

Периодом или временем совершения массовых беспорядков следует признавать временной промежуток с момента их начала до момента окончания. Однако установление указанных временных границ крайне затруднительно. Например, в следственной практике Великобритании, Германии, Франции моментом начала массовых беспорядков считаются первые акты группового повреждения или уничтожения чужого имущества, активного сопротивления представителям власти или нападения с применением поражающих средств или веществ различного характера (оружия, взрывчатых, ядовитых, воспламеняющихся и иных опасных веществ, взрывных и пиротехнических устройств). Момент окончания массовых беспорядков в указанных зарубежных практиках связан с полным прекращением групповых общественно опасных действий. Как правило, момент окончания характеризуется рассредоточением, рассеиванием (деконцентрацией) толпы (группы) участников массовых беспорядков с одновременным прекращением с их стороны противоправной активности².

Местом совершения массовых беспорядков при квалификации деяния по п. 15 ч. 2 ст. 199 УК признается территория общественного места или ее отдельные участки, на которой (которых) они непосредственно совершаются.

Среди ученых-юристов ведутся споры по вопросам квалификации убийства участниками массовых беспорядков на территории жилища или иного частного владения (т. е. в месте, не являющемся общественным). Одни считают, что содеянное в таких случаях должно квалифицироваться как убийство, совершенное в ходе массовых беспорядков, другие, напротив, — что массовые беспорядки не могут совершаться вне общественного места и, соответственно, убийство вне общественного места, хотя и совершенное участниками массовых беспорядков, не может квалифицироваться как убийство, совершенное в ходе массовых беспорядков³.

Полагаем, следует согласиться с мнением последних, поскольку родовым объектом массовых беспорядков (ст. 272 УК) являются общественный порядок и общественная безопасность, местом их совершения может выступать только общественное место. Соответственно, убийство, совершенное в ином месте, не относящемся к общественному (в том числе в жилище), не может квалифицироваться как совершенное в ходе массовых беспорядков.

Важнейшим условием квалификации убийства, совершенного в ходе массовых беспорядков, является также непосредственная причастность к ним лица, совершившего убийство. То есть, лицо может быть признано виновным в убийстве, совершенном в ходе массовых беспорядков, если предварительно будет установлена его вина в их совершении. Причем в массовых беспорядках данное лицо может выполнять роль не только организатора, пособника или подстрекателя, но и исполнителя или соисполнителя (непосредственного участника).

Кроме того, юридически значимым обстоятельством выступает возраст лица, совершившего убийство в ходе массовых беспорядков. Возраст, с которого наступает уголовная ответственность за убийство (ст. 99 УК) и совершение массовых беспорядков (ст. 272 УК), является различным: за убийство — с четырнадцати лет, за массовые беспорядки — с шестнадцати (ст. 15 УК). Лицо, достигшее четырнадцати, но не достигшее шестнадцати лет, в случае совершения убийства в ходе массовых беспорядков подлежит уголовной ответственности как за простое убийство по ч. 1 ст. 99 УК (при условии отсутствия в его действиях других обстоятельств, предусмотренных ч. 2 ст. 99 УК).

Таким образом, убийство может быть квалифицировано как совершенное в ходе массовых беспорядков, если оно совершено участником массовых беспорядков в процессе их совершения, т. е. на месте совершения массовых беспорядков с момента их начала до момента окончания, либо непосредственно после окончания массовых беспорядков (когда объективно было невозможно или затруднительно определить момент их окончания). Таким образом, убийство, совершенное в ходе массовых беспорядков, может быть совершено лишь в совокупности с участием в них. Соответственно, содеянное надлежит квалифицировать по совокупности уголовных правонарушений — ч. 2 ст. 272 УК и п. 15 ч. 2 ст. 99 УК.

Проведенное исследование позволяет сделать вывод, что под массовыми беспорядками следует понимать грубое нарушение общественного порядка в составе группы лиц, группы лиц по предварительному сговору или преступной группы, сопровождающееся насилием, погромами, поджогами, повреждением или уничтожением имущества, применением оружия, взрывчатых, воспламеняющихся веществ, взрывных и (или) пиротехнических устройств, а также оказанием вооруженного или иного ожесточенного сопротивления представителям власти. На наш взгляд, данное определение является более полным и отражает совокупность юридически значимых признаков, необходимых для квалификации массовых беспорядков. Считаем целесообразным диспозицию ч. 1 ст. 272 УК сделать описательной, закрепив данное определение.

Анализ правоприменительной практики свидетельствует и об определенных сложностях в квалификации деяний, связанных с посягательством на определенные категории потерпевших. Потерпевшим при убийстве, совершенном в ходе массовых беспорядков, может являться любое физическое лицо, находившееся на месте массовых беспорядков и во время их совершения. Вместе с тем, как показывает мировая практика, зачастую потерпевшими от таких

деяний становятся представители власти⁴. В этом случае содеянное следует квалифицировать по совокупности преступлений, предусмотренных п.п. 2, 15 ч. 2 ст. 99 УК и ч. 2 ст. 272 УК.

Важным обстоятельством, связанным с квалификацией убийства, совершенного в ходе массовых беспорядков, является также невозможность одновременного вменения в ответственность виновному п. 9 ч. 2 ст. 99 УК «Убийство, совершенное из хулиганских побуждений». Так, при совершении массовых беспорядков всегда присутствует хулиганский мотив. Соответственно, и убийство, совершенное в ходе массовых беспорядков, также совершается из хулиганских побуждений.

С учетом приоритетов развития отечественного уголовного права в соответствии с Концепцией правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 г., полагаем, что реализация изложенных в настоящей работе выводов и отдельных положений будет способствовать совершенствованию уголовного законодательства и оптимизации правоприменительной практики. Результаты настоящего исследования целесообразно учесть в нормотворческой деятельности по совершенствованию нормативных постановлений Верховного суда «О некоторых вопросах квалификации преступлений против жизни и здоровья человека» от 11 мая 2007 г. № 1 и «О судебной практике по делам о хулиганстве» от 12 января 2009 года № 3.

¹ Альжанов Р. Т. Новеллы уголовного законодательства Республики Казахстан // Актуальные проблемы права Республики Казахстан. — Алматы, 2015. — С. 115-119.

² Маслов Б. М. Массовые беспорядки: актуальные проблемы квалификации и ответственности // Вопросы современной юриспруденции. — Новосибирск, 2013. — С. 148-153.

³ Алихаджиев Р. М. Проблемы квалификации массовых беспорядков по законодательству Российской Федерации. <http://www.msu.ru>

⁴ Ворохов С. Р. Анализ зарубежного законодательства и практики его применения в вопросах ответственности за преступления против общественного порядка. Научная дискуссия // Вопросы юриспруденции. — 2014. — С. 148-152.

ТҮЙІН

Мақала жаппай тәртіпсіздіктер барысында жасалған адам өлтіруді саралау мәселелерін қылмыстық-құқықтық талдауға арналған. Аталған саралауға әсер ететін жаппай тәртіпсіздіктер барысында жасалатын әрекеттер мен адам өлтірудің негізгі белгілерінің заңдық табиғаты ашылған. Заңнамадағы кемшіліктер анықталып, оларды түзету жайында ұсынымдар берілген.

RESUME

The article is devoted to criminal legal analysis of the problems of qualification murder committed during the riots. It disclosed the legal nature of the main features of mass riots and killings during the riots affecting the qualification of these acts. Disadvantages of the legislation, recommendations for their elimination.

УДК 343.14

Прокопова А. А., старший научный сотрудник центра по исследованию проблем расследования преступлений НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, магистр юриспруденции, майор полиции

О ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕДИАЦИИ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ

Аннотация. В статье рассмотрены пробелы законодательства, влияющие на эффективность применения процедуры медиации органами уголовного преследования в досудебном расследовании.

Ключевые слова: медиация, правонарушение, примирение, процедуры, расследование, уголовное дело, уголовные процесс, УПК, эффективность.

Уголовная политика Республики Казахстан современного периода получила ориентир, направленный на поэтапный переход от стратегии «войны с преступностью» (waroncrime) к стратегии «сокращения вреда» (harmreduction); от «возмездной юстиции» (retributivejustice) к юстиции возмещающей, восстанавливающей (restorativejustice), т. е. по пути, «восстановительному правосудию»¹.

Одним из альтернативных методов восстановления причиненного правонарушением ущерба является использование в уголовном процессе медиационных процедур. В соответствии с п. 5 ст. 2 Закона РК «О медиации»² под медиацией понимается процедура урегулирования спора (конфликта) между сторонами при содействии медиатора (медиаторов) в целях достижения ими взаимоприемлемого решения, реализуемая по добровольному согласию сторон.

Целями медиации являются: 1) достижение варианта разрешения спора (конфликта), удовлетворяющего обе стороны медиации; 2) снижение уровня конфликта сторон (ст. 3 ЗРК «О Медиации»). Данные цели как нельзя лучше отражают политику государства в области уголовного правосудия в настоящий период.

Умелое управление конфликтом позволяет свести к минимуму его разрушительные последствия. Управляемый конфликт не наносит существенного ущерба отдельным людям и их сообществам и не разрушает взаимоотношения между ними и внутри них. Энергию конфликта можно использовать конструктивно, а не деструктивно. Для этого и нужна медиация (от латинского «mediare» — «посредничать»)³.

Особенность медиации по уголовным делам состоит в том, что центральным ее пунктом является вопрос о заглаживании вреда, причиненного преступлением. Оно не ограничивается возмещением материального ущерба, а включает более широкий спектр восстановительных действий.

Согласно ч. 1 ст. 68 УК РК лицо, совершившее уголовный проступок или преступление небольшой или средней тяжести, не связанное с причинением смерти, если оно примирилось с потерпевшим в порядке медиации и загладило причиненный вред, подлежит освобождению от уголовной ответственности.

От уголовной ответственности могут быть освобождены несовершеннолетние, беременные женщины, женщины, имеющие малолетних детей, мужчины, воспитывающие в одиночку малолетних детей, женщины в возрасте 58 лет и выше, мужчины в возрасте 63 лет и выше, впервые совершившие тяжкое преступление, не связанное с причинением смерти или тяжкого вреда здоровью человека, если они примирились с потерпевшим, заявителем в порядке медиации и загладили причиненный вред (ч. 2 ст. 68 УК).

В случаях, когда уголовным правонарушением причинен вред охраняемым законом интересам общества и государства, лицо, указанное в ч. ч. 1, 2 ст. 68 УК, если оно чистосердечно раскаялось и загладило вред, причиненный охраняемым законом интересам общества или государства, может быть освобождено от уголовной ответственности (ч. 3 ст. 68 УК).

Таким образом, законодатель определил достаточный круг лиц, в отношении которых может быть применена процедура медиации, а также достаточное количество условий для их применения. Исключениями являются случаи: совершения преступления по неосторожности, повлекшего смерть человека либо смерть двух и более лиц; коррупционное, террористическое, экстремистское преступление; преступление, совершенное в составе преступной группы; преступление против половой неприкосновенности малолетних.

Необходимо отметить, что применение медиационных процедур на досудебном этапе расследования сопряжено с рядом трудностей. На некоторых из них следует остановиться.

1. В отличие от гражданского процесса, заключение сторонами договора о медиации не прерывает (не приостанавливает) производство по уголовному делу. Статья 45 УПК содержит семь оснований прерывания сроков досудебного расследования. Данный перечень является окончательным и прерывание сроков по другим основаниям невозможно. Это свидетельствует о необходимости проведения медиаторами примирительных процедур в течение 2 месяцев, а в некоторых случаях⁴ — и в более короткий срок. Указанное обстоятельство застав-

ляет медиаторов проводить примирительные процедуры не в полном объеме, что нередко мешает заключению соглашения в целом. Целесообразно было бы выйти с законодательной инициативой об изменении ст. 45 УПК РК и дополнении перечня оснований прерывания срока досудебного расследования таким, как «производство процедуры медиации».

Противники расширения случаев прерывания сроков расследования могут усмотреть здесь попытки «заволокитить» процесс расследования, поскольку одним из основных требований современного уголовно-процессуального законодательства является ускорение производства, а прерывание сроков расследования напрямую влияет на сроки принятия итогового процессуального решения, что противоречит современной правовой политике.

В поддержку нашей позиции следует отметить, что правовая политика также направлена на расширение внесудебных процедур и разгрузку судебной системы. В этом случае медиация является одним из действенных механизмов обеспечения данного направления. Однако вследствие ограничения процедуры медиации в уголовном процессе по времени она в ряде случаев не выполняет свою положительную функцию. Внесение производства процедуры медиации в перечень оснований прерывания сроков досудебного расследования замедлит процесс расследования некоторого количества уголовных дел, но при этом позволит восстановить причиненный вред по ряду уголовных правонарушений. С целью сокращения негативных последствий данного нововведения необходимо рациональное использование указанного основания в досудебном производстве с учетом его преимуществ для сторон и процесса доказывания в целом. При этом вопрос о прерывании сроков расследования на основании проведения процедуры медиации будет решаться лицом, осуществляющим досудебное производство, с учетом стадии расследования, полноты доказательственной базы и целесообразности процедуры применения посредством медиации в каждом конкретном случае.

2. Пассивность применения медиации в досудебных стадиях уголовного процесса. Причиной этого является неизжитый в некоторых территориальных подразделениях еще с советских времен стереотип оценки работы по «особым показателям». Несмотря на процессуальную независимость в рамках расследуемого им уголовного дела (ч. 3 ст. 34), следователь является представителем органа уголовного преследования, входящего в состав правоохранительных органов Республики Казахстан, в которых действует административное управление в лице руководителя следственного подразделения, начальника отдела, их заместителей и т. д. Руководители территориальных подразделений в рамках планирования, организации работы, а также анализа труда подчиненных используют планы, в которых отражается месячный объем нагрузки на каждого сотрудника органа уголовного преследования. Окончание дела и направление его в суд является основным показателем работы, невыполнение которого ставит следователя в невыгодную позицию перед руководством при оценке его труда. Поэтому медиация, являясь процедурой внесудебного урегулирования уголовного конфликта, в данном аспекте деятельности для следователей крайне непродуктивна.

Кроме того, применение процедуры медиации не влияет на упрощение работы следователя по расследованию уголовного правонарушения, но требует полноты сбора доказательственной базы, поскольку производство примирительных процедур возможно в случае доказанности причастности подозреваемого (обвиняемого) к совершению инкриминируемого деяния. Резонно предположить, что представителю органа уголовного преследования наиболее целесообразно направить дело в суд, чем допускать применение медиации.

Указанные причины во многом влияют на негативное отношение представителей органов уголовного преследования к медиации и возможности ее применения в своей работе.

3. По этим же причинам мероприятия для следователей по разъяснению порядка применения Закона РК «О медиации» минимизированы.

Решение отмеченных ситуаций требует системного подхода, который должен осуществляться в нескольких направлениях:

- переход от обвинительного уклона в деятельности органов досудебного расследования восстановительному правосудию;

- изменения предела доказывания по делам, где применяется процедура медиации в сторону его сокращения;
- развитие положительной мотивации применения медиации у сотрудников органов уголовного преследования.

Однако это долгий процесс, требующий от научного и общественного сообщества заинтересованности в совершенствовании современной уголовной политики, которая, в свою очередь, нацелена на соблюдение прав и интересов граждан, вовлеченных в уголовный процесс, к продвижению идей и практики медиации.

Несмотря на озвученные трудности при применении медиации в досудебном расследовании, положительные результаты в уголовном процессе достигаются. Положительные моменты применения медиации станут предметом нашего дальнейшего исследования.

- ¹ Бикситова Б. С., Акпанова А. О медиации и необходимости сокращения количества лиц, отбывающих лишение свободы // www.mognovse.ru
- ² Закон Республики Казахстан «О медиации» от 28 января 2011 года № 401-IV (с изм. и доп. по сост. на 31.10.2015 г.) // online.zakon.kz
- ³ Медиация — искусство разрешать конфликты // Информация сайта Международного института медиации // www.institute-mediation.com/mediacia
- ⁴ К таким случаям относятся дифференцированные досудебные производства: дознание, УДП, протокольное производство.

ТҮЙІН

Мақалада сотқа дейінгі тергеуде медиациялық процедураларды қолдану тиімділігін арттырудың кейбір аспектілері қарастырылған.

RESUME

The article discusses some aspects of improving the effectiveness of mediation procedures in the pre-trial investigation.

ӘОЖ 347(075.8):378

А. Б. Рахметуллаев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының педагогика және басқару теориясы кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

ЗАҢ САЛАСЫНДАҒЫ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада автор заң саласындағы патриоттық тәрбиені жетілдіру мәселесін қарастырған.

Түйін сөздер: заң, патриот, тәрбие, отансүйгіштік, мәдениеті, мораль, сана, саяси, құқық.

Ерте заманда қазақтың тілінде «Патриотизм» деген сөз болмаған. Бұл ұғым Қазан төңкерісінен кейін сөз қорымызға енді.

Патриотизмнің негізгі мағынасы әр азаматтың ұлтын, Отанын сүйуден туындайды. «Патриотизм» — гректің сөзі. Оның қазақшасы-жерлес, отандас дегенді білдіреді, яғни Отанын, ұлтын сүйу, оны жаудан қорғау¹.

Қандай халық болмасын отанын, елін, жерін сүймейтіні жоқ. Соның ішінде қазақ халқы да жалпы шығыс, оның ішінде түркі тілді халықтардай отанын, жерін, суын, табиғатын сүйуге жастарды тәрбиелеу көне заманнан өзімен бірге дамып келеді.

Бірақ кешегі кеңес заманында таза ұлттық патриоттық тәрбиені жалпы кеңестік патриоттық-интернационалдық тәрбиемен алмастырды.

Біз интернационалдық (ұлтаралық татулық) тәрбиені жокқа шығармаймыз. Қазақстан жағдайында тәрбиенің бұл саласы бүгінде де қажет. Бірақ патриоттық осы тәрбиенің түпқазығы болуы тиіс.

Қазақстандық патриотизм, қазақстандық интернационализммен, яғни қазақстандық отансүйгіштік қазақстандық ұлтаралық татулықпен байланысты деген ұғымды білдіреді. Оның түбінде ұлттық және мемлекеттік идеология жатыр. Біз осының бәрін қатар алып жүруіміз керек. Ұлттық идеология дегеніміз — Қазақстанда тұрып жатқан әр ұлттың мәдениеті, салт-дәстүрі, тілі, діні, тарихынан туындайтын көзқарас. Бірақ қазақтың ұлттық идеологиясы осының көшбастаушысы болуы тиіс. Оған негізінен қазақ азаматтары атсалысуы, көш бастауы керек. Ал мемлекеттік идеологиямыз — ол қазақстанда тұрып жатқан халықтардың мүддесінен туындаған мемлекет саясаты. Дәлірек айтсақ, «Идеология (идея және логия) — таптар мен әлеуметтік топтардың мүдделерін білдіретін қоғамдық сана, саяси, құқықтық, философиялық, моральдық, эстетикалық және діни көзқарастар мен теориялық идеялардың жиынтығы»².

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев өзінің «Нұрлы жол — болашаққа бастар жол» атты Жолдауында. Біз Жалпыұлттық идеямыз — Мәңгілік Елді басты бағдар етіп, тәуелсіздігіміздің даму даңғылын Нұрлы Жолға айналдырдық. Қажырлы еңбекті қажет ететін, келешегі кемел Нұрлы Жолда бірлігімізді бекемдеп, аянбай тер төгуіміз керек. Мәңгілік Ел — елдің біріктіруші күші, ешқашан таусылмас қуат көзі. Ол «Қазақстан – 2050» Стратегиясының ғана емес, ХХІ ғасырдағы Қазақстан мемлекетінің мызғымас идеялық тұғыры! Жаңа Қазақстандық патриотизм дегеніміздің өзі — Мәңгілік Ел! Ол — барша Қазақстан қоғамының осындай ұлы құндылығы³.

Президент Н. Ә. Назарбаевтың «Тарих толқынында» атты еңбегінде негізінен түркі тектес халықтардың, оның ішінде түркі мәдениетіне, қазақ топрағында түрлі діндердің болғанын айтқан. Бұл еңбек қазақстандық ұлттық, ұлтаралық татулықтың, қазақстандық патриотизмнің темірқазығы іспеттес⁴.

Тәрбиенің негізі, оның мақсаты, міндеті, мазмұны, түрі, құрылымы, әдісі, тәсілі, заңдылықтары, принциптері, құралдары бар. Сол сияқты қазақстандық патриотизмнің мақсаты, міндеті, түрі, әдіс-тәсілі бар. Егер патриоттық тәлім тәрбиемізде осы негіздер болмаса ол жәй сөз болып қалуы мүмкін. Өзін-өзі білмеген адам өзінің кім екенін түсінбейді.

Қазақстандық патриоттық тәрбие бүгінгі өмірден оқшауланбайды, қайта жаңа өмірмен қауышып ұлттық тәрбиеге жаңа мән береді. Ұлттық тәрбие дегеніміз ол оқшаулану емес, керісінше ұлттық тәрбие үлгілерімен әлемдік идеяларды қабылдап, ненің тозық, ненің озық екенін тани білу, өрісі, дүнитанымы кең азаматтарды тәрбиелеуге мүмкіндік болады деп түсіну қажет.

Бүгінгі Егеменді Қазақстанның жағдайында патриотизм, ұлтаралық татулық жаңа мағынаға ие болып отыр. Себебі Қазақстанды Отаным деп білетін әрбір Қазақстан азаматы Қазақстанды сүйіп, соның азаматы болу, Қазақстанды қорғау, Қазақстанның дамуына, өркендеуіне өз үлесін қосу міндетті. Мұны, әсіресе, қазақ ұлт өкілдерінен басқа ұлт өкілдері жақсы ұғынуы тиіс. «Қос азаматтық», «Қос тілдік» деген ұғымнан арылу. Біз мұнда түгелдей орыс тілінен бас тартып отырғанымыз жоқ. Орыс тілі арқылы батыс мәдениетін игеруіміз тиіс.

Еліміз тәуелсіздік алғалы жас ұрпақ бойында патриоттық сананы қалыптастыру, ол үшін патриоттық іс-әрекет ұйымдастыру, отбасы, балабақша мен мектептердегі оқу-тәрбие процесінде патриоттық тәрбие беруді жетілдіру қажеттілігі туып отыр. Сондықтан, жас ұрпаққа патриоттық тәрбие беруде бұрынғы тәжірибе мен бүгінгі практиканы және болашақ жоспарларды байланыстыру қажет. Сонда ғана жастардың бойына ұлттық, патриотизм сезімін қалыптастыруға қол жетеді. Ұлттық патриотизм — жеке тұлғаның өз халқына деген сүйіспеншілігі. Әрине, ол адамның ерекшелігі, тегі, қоныстанған мекені, тарихи дәстүрі сияқты категорияларға байланысты әртүрлі деңгейде көрініс береді. Соған қарамастан, осы рухани ерекшеліктерді білу, оны қазіргі жастардың бойында қалыптастыру — патриоттық тәрбиенің негізгі мақсаты деп есептеуге болады.

¹ Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. — Алматы, 1995.

² Сарбасова Қ. А., Шаушекова Б. Қ. Педагогика негіздері. — Қарағанды, 2004.

- ³ Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Нұрлы жол — болашаққа бастар жол» атты Қазақстан халқына Жолдауы // www.akorda.kz
- ⁴ Назарбаев Н. Ә. Тарих толқынында. — Алматы, 1999.

РЕЗЮМЕ

Автор рассматривает формирование индивидуального познания в процессе обучения, совершенствование юридического образования и проблемы патриотического воспитания в правоохранительной деятельности.

RESUME

In this article the author consider the formation of the learning process of individual cognition, improvement of legal education and problems of patriotic education in law enforcement activities.

УДК 343.3

Саввина Л. Э., научный сотрудник центра по исследованию криминологических проблем НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, старший лейтенант полиции

ПРИЧИНЫ СОВЕРШЕНИЯ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В ЖИЛИЩНО-СТРОИТЕЛЬНОМ СЕКТОРЕ

Аннотация. В статье рассматриваются современная ситуация в сфере жилищного строительства, причины и условия совершения, а также проблемы предупреждения некоторых уголовных правонарушений в жилищном строительстве.

Ключевые слова: уголовные правонарушения, капитальное строительство, дольщик, архитектурно-строительный контроль, строительные работы, нарушения, преступления.

Государственное жилищное строительство — одна из наиболее важных задач общенационального характера, приоритетное направление стратегии развития Казахстана до 2050 г.¹ Центральное место в этом плане, по мнению Президента страны, Лидера Нации Н. А. Назарбаева, занимает доступное качественное жилье для широких слоев населения, которое должно стать одним из реальных показателей стремления к экономическому благополучию, процветанию и обеспечению благоприятных условий для населения². В связи с этим, начиная с 2003 г., государством было выделено на жилищное строительство 57 миллиарда тенге³. В 2009 – 2015 гг. инвестиции для развития жилищного строительства в Республике Казахстан увеличились, о чем свидетельствует приведенная ниже таблица⁴.

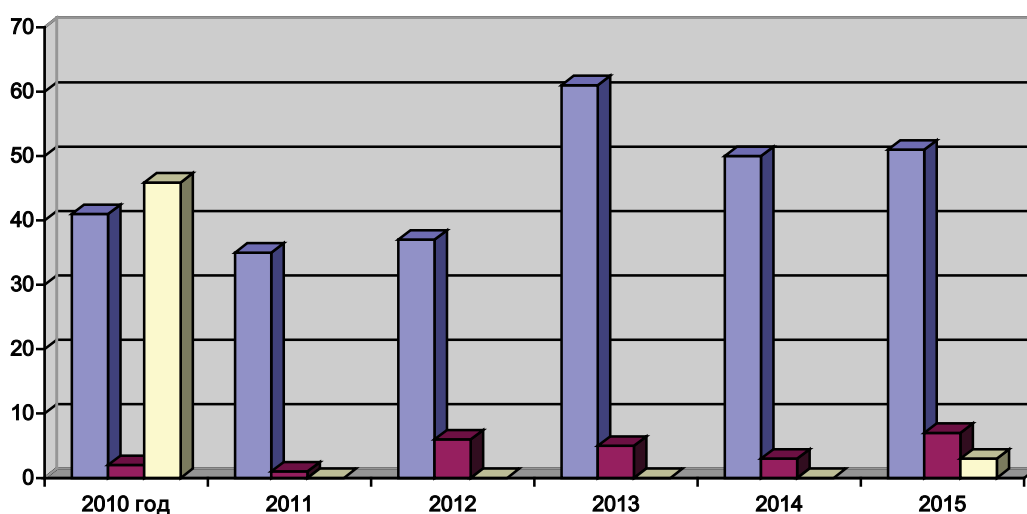
Инвестиции в жилищное строительство за 7 лет

Область	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Казахстан	257.8	244.9	361.5	407.0	477.8	613	719.2
Алматинская	45	59.5	80.5	69.4	92.0	21.2	126.6
Астана	45.0	50.9	68.5	61.2	91.3	28.1	140.4
Алматы	56.3	43.1	66.8	65.0	81.0	83	142.9
Актюбинская	14.6	15.6	22.6	31.3	28.7	27.8	32.2
Атырауская	12.1	9.8	18.7	25.6	26.5	15.5	26.2
ВКО	5.0	7.3	7.6	20.3	22.3	12.1	31.7
Мангыстауская	19.6	11.8	21.4	24.3	22.0	26.7	32
ЮКО	5.1	2.6	9.0	15.1	17.7	18.7	30.5
Костанайская	8.7	9.0	9.7	16.2	16.9	18	18.9
Карагандинская	14.9	9.9	18.9	17.1	15.4	28.4	33.9
ЗКО	5.6	5.7	11.2	12.8	13.7	26.8	19.2
Кызылординская	5.3	6.1	8.4	14.0	13.6	8.2	23.5
Акмолинская	8.0	4.8	6.6	11.8	12.0	6.4	26.7

Жамбылская	5.7	4.4	6.2	9.3	10.9	21.7	13.2
Павлодарская	3.6	2.0	3.0	7.5	7.1	143	12.4
СКО	3.1	2.7	2.5	6.1	6.7	129.1	8.9

Однако с увеличением объема строительства увеличился рост совершаемых в данной области преступлений.

Так, в 2010 г. было зарегистрировано 41 уголовное правонарушение, связанное с нарушением правил безопасности при ведении горных и строительных работ (в 2011 — 35; 2012 — 37; 2013 — 61; 2014 — 50; 2015 — 51); 2 уголовных правонарушения, связанных с недоброкачественным строительством (в 2011 — 1; 2012 — 6; 2013 — 5; 2014 — 3; 2015 — 7); 3, связанных с нарушением правил или требований нормативов в сфере архитектурной, градостроительной и строительной деятельности⁵.

■ Нарушение правил безопасности при ведении горных и строительных работ
■ Недоброкачественное строительство
■ Нарушение правил или требований нормативов в сфере архитектурной, градостроительной и строительной деятельности.

Динамика уголовных правонарушений в области строительного сектора за период с 2010 по 2015 гг.

Результаты проверок Департаментом государственного архитектурно-строительного контроля и лицензирования Агентства Республики Казахстан по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства за 2012 г. в Алматинской области показывают, что из 34 проверенных объектов бюджетного строительства 2 (5,8 %) объекта введены в эксплуатацию с неполной готовностью, 13 (38,2 %) строятся без разрешения⁶. Выявленные правонарушения свидетельствуют о том, что при строительстве объектов допускались нарушения таких положений Закона от 16 июля 2001 г. № 242-2 «Об архитектурной, градостроительной деятельности в Республике Казахстан», как: «основные обязанности субъектов архитектурной, градостроительной и строительной деятельности»; «ответственность субъектов за нарушения законодательства об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности». Так, в 2014 г. главный специалист Департамента государственного архитектурно-строительного контроля и лицензирования по Карагандинской области гр-н. Токмурзин Е. был признан виновным в совершении 22-х преступлений коррупционного характера и осужден к 9-ти годам лишения свободы⁷.

Поскольку качество строительства, судя по фактам периодических обрушений⁸ капитальных строений, влекущих человеческие жертвы⁹, является ненадлежащим, равно как и работа контролирующих органов в данной сфере, реальны прогнозы увеличения динамики правонарушений.

Одна из причин такой ситуации в строительной отрасли — нарушение норм Уголовного кодекса Республики Казахстан, а именно: недоброкачественное строительство (ст. 278), нарушение правил или требований нормативов в сфере архитектурной, градостроительной или строительной деятельности (ст. 278). Совершение таких правонарушений всегда активно обсуждается в средствах массовой информации. К примеру, общественный резонанс получило обрушение четырехподъездного блока 5-этажного дома в комплексе «Бесоба», построенного в Караганде в 2012 г. на условиях долевого участия. В отношении директора ТОО «Сервис-промснаб» М., занимавшегося строительством этого дома, финансовая полиция возбудило уголовное дело по факту мошенничества. Наказание получили пять чиновников, осуществлявших государственный архитектурно-строительный контроль и государственную приемку домов. Всем им было предъявлено обвинение по ч. 4 ст. 361 Уголовного кодекса Республики Казахстан «Злоупотребление должностными полномочиями, повлекшее тяжкие последствия»¹⁰.

Причиной обрушения, по данным геодезической экспертизы, стало неправильное определение состояния грунта и некачественное производство строительно-монтажных работ.

Практически в этот же период в г. Актау рухнула конструкция 4-этажного здания выставочного бизнес-центра. Три человека погибли, двое пострадали. Данный случай был зарегистрирован в Департаменте внутренних дел Мангистауской области по факту недоброкачественного строительства, нарушений правил безопасности при ведении строительных работ. Виновными в трагедии признаны руководители объекта, заставлявшие людей работать ускоренными темпами, чтобы быстрее сдать его в эксплуатацию, не проводившие со строителями инструктаж на предмет соблюдения правил техники безопасности¹¹.

Строящиеся в Республике Казахстан дома по государственной программе не соответствуют стандартам и требованиям установленных норм и правил. Так, в г. Усть-Каменогорске новоселы 22 микрорайона, отстроенного по госпрограмме, получили только проблемы — протекающие крыши и отсыревшие стены¹². В 2014 г. в г. Атырау обрушилась облицовка жилого дома, построенного по госпрограмме, причиной обрушения признано недоброкачественное строительство¹³. Выяснилось, что строила его компания, через которую «отмывали» бюджетные деньги.

С целью предупреждения совершения подобных правонарушений законодатель дополнил Уголовный кодекс Республики Казахстан ст. 278 «Недоброкачественное строительство», предполагая таким образом обезопасить жизнь и здоровье людей, собственность в сфере эксплуатации строительных объектов.

Исключительно важное место в механизме по обеспечению соблюдения законодательства отводится специализированным государственным органам, наделенным соответствующими функциями и полномочиями по осуществлению контроля в сфере строительства. Однако проведенное нами исследование свидетельствует, что органы государственного контроля в сфере строительства не выполняют в полной мере возложенные на них обязанности по выявлению и предупреждению правонарушений на подконтрольных им объектах. Во многом это объясняется существенными недостатками в организации и осуществлении прокурорского надзора за исполнением законов в деятельности органов государственного контроля в сфере градостроительства.

Причиной организационного характера совершения таких преступлений можно назвать слабый контроль со стороны государства из-за высокого уровня коррупции в стране, особенно в регионах с высокими инвестициями, таких как Алматы, Астана, Караганда, что порождает условия для недоброкачественного строительства.

Причина правового характера — недостаточные возможности качественного проведения экспертных исследований: эксперты зачастую затрудняются установить причинную связь

между нарушением норм и правил и некачественным строительством. Основные причины совершения уголовных правонарушений в этой области носят экономический характер: некачественные строительные материалы, отсутствие специального оборудования, неквалифицированная рабочая сила, что отражается на результатах строительства.

Подводя итог вышеизложенному, хотелось бы отметить, что слабый контроль со стороны уполномоченных государственных органов, связь должностных лиц с коррупцией — основные условия совершения уголовных правонарушений. Интенсификация деятельности по установлению жесткого социально-правового контроля за принятием решений государственными служащими, полномочия которых перечислены в Законе «Об архитектурной, градостроительной деятельности в РК» от 16 июля 2001 г. № 242-2, является важным направлением предупреждения коррупционной деятельности государственных служащих. Считаем необходимым ужесточить ответственность за недоброкачественное строительство, что позволит пресечь правонарушения в данной области. Хотелось бы подчеркнуть важность повышения качества образования специалистов, производящих инженерные изыскания и составляющих проектную документацию, а также выполняющих инженерно-технические работы. Не претендуя на бесспорность изложенных положений, полагаем, что результаты настоящего анализа будут способствовать поиску эффективных мер предупреждения уголовных правонарушений в жилищно-строительной отрасли.

- ¹ Назарбаев Н. А. Стратегия «Казахстан – 2050»: Новый политический курс состоявшегося государства: Послание Президента страны народу Казахстана // www.akorda.kz
- ² Нурсултан Назарбаев: мы имеем реальные возможности // <http://www.nomad.su/?>
- ³ АПК-ИНФОРМ // <http://www.apk-inform.com/ru/news/>
- ⁴ Жилищный фонд в Казахстане [Электронный ресурс]. <https://kapital.kz/economic/>
- ⁵ <http://service.pravstat.kz/portal/page/portal>
- ⁶ Объекты бюджетного строительства <http://bnews.kz/ru/news/obshchestvo>
- ⁷ В Караганде суд приговорил главного специалиста ГАСК к 9 годам лишения свободы <http://bnews.kz/ru/news/obshchestvo/>
- ⁸ <http://vz.ru/news/>
- ⁹ В Кызылорде рухнула часть строящегося по жилпрограмме дома, есть жертвы [https:// i-news.kz/news/](https://i-news.kz/news/)
- ¹⁰ Диапазон. <http://www.diapazon.kz/kazakhstan/>
- ¹¹ Под обломками // Время. 2007. 16 авг.
- ¹² В Восточном Казахстане жилье по госпрограмме оказалось некачественным <http://zhobalau.kz/stroitelstvo/>
- ¹³ В Атырау обрушилась облицовка дома, построенного по госпрограмме <http://www.gorodpavlodar.kz/>

Түйін

Мақалада тұрғын-үй құрылысы аясында жасалған қылмыстардың себептері мен жасалуының заманауи жағдайы қарастырылған. Тұрғын-үй құрылысында кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтың алдын алу проблемалары қарастырылған.

RESUME

The article deals with the current situation in the sphere of housing construction, the causes and conditions for committing crimes in the construction. Problems of the prevention of certain criminal offenses in housing construction.

А. Сахарбай, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының ҒЗИ криминологиялық мәселелерді зерттеу бойынша орталықтың бастығы, заң ғылымдарының магистрі, полиция майоры

ҚАЗАҚСТАНДА ЭКСТРЕМИЗМ МЕН ТЕРРОРИЗМНІҢ ПАЙДА БОЛУ БЕЛГІЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ АЛДЫН АЛУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада терроризм мен экстремизмге қарсы кейбір проблемалар қарастырылған.

Түйін сөздер: терроризм, экстремизм, қарсы күрес, жолын кесу, алдын алу

2014 жылы дүние жүзі бойынша терроризмнен зиян шеккендердің саны алдыңғы жылмен салыстырғанда 80 пайызға дейін өсіп жалпы 32658 адамды құрады (2013 жылы – 18111 адам). Бұл соңғы 15 жылдағы террористік белсенділіктің ең үлкен көрсеткіші болып табылады¹. Осындай мәліметтерді көрсете отырып шетелдің Бейбітшілік және экономика институты (The Institute for Economics and Peace) Мэриленд Университетімен (University of Maryland) біріге отырып «2015 жылғы Терроризмнің глобалды индексі» (The Global Terrorism Index 2015) жариялады. Бұл көрсеткіште әлемнің 162 елі зерттеліп олардың терроризм деңгейіне қатысты рейтингілері құрылды. Аталмыш ұйыммен мұндай көрсеткіштерге қатысты зерттеулер 2002 жылдан бері жүргізіліп келеді.

Зерттеудің авторлары терроризмді «заңсыз ұйымдардың өздерінің саяси, әлеуметтік, діни мақсаттарына қол жеткізу үшін шынайы түрде күш қолдануы, үрей туғызып қорқыту», деп анықтайды. Аталмыш зерттеу соңғы 14 жылда жиналған 100 мыңнан астам террористік актілер туралы мәліметтерді қамтитын ең ірі ақпараттық базасы бар — Мэриленд штатының Университетінің жанындағы Терроризмді зерттеу бойынша ұлттық консорциумның глобалды базасына негізделіп жүргізілген. Терроризмнің глобалды индексі белгілі бір елдің террористік белсенділігінің деңгейін төрт критерий арқылы өлшейді:

1. Террористік оқиғалардың саны.
2. Қаза болғандардың саны.
3. Жәбір көргендердің саны.
4. Материалдық залалдың деңгейін.

Сонымен қатар, индексті дайындау барысында террористік белсенділікке байланысы бар басқа да факторлар талданады.

Биылғы зерттеуде 2014 жылдан 2015 жылға дейінгі аралықтағы жалпы планетадағы тұрғындардың 99,6 % құрайтын 162 елдің террористік белсенділіктері туралы мәліметтер талданған. Террористік оқиғалардың санын, қаза болғандар мен жәбір көргендердің санын және орын алған материалдық залалдың деңгейін ескере отырып терроризмнен едәуір зиян шеккен елдердің алғашқы бестігі — Ирак, Ауғаныстан, Нигерия, Пәкістан және Сирия. Бұл елдердің үлесіне дүние жүзі бойынша орын алған террористік оқиғалардың 57 % тиесілі, ал осы себеппен қаза болған адамдардың 78 % тиесілі. Онымен қоса, аталған елдердің ішіндегі ең көп террористік оқиғалардан зардап шеккені — Ирак. Бұл елде 3 370 террористік шабуылдар орын алған, олардан 9929 адам қаза тапқан. Әрмен қарай Индия, Йемен, Сомали, Ливия, Таиланд, Филиппины және Украина. Бұл елдерде де террористік белсенділіктің жоғары дәрежесі анықталған. Қазақстан бұл рейтингтің 83 орнын иеленді². 2011 жылмен салыстырғанда Қазақстан өзінің көрсеткішін 35 позициясына дейін жақсартты (1 сурет). Нақтырақ айтсақ, 2010 ж. — 104 орын, 2011 ж. — 48 орын, 2012 ж. — 53 орын, 2013ж. — 65 орын, 2014ж. — 83 орын.

1 сурет

Зерттеушілердің пікірінше, террористік шабуылдардың басты себептері ретінде саяси тұрақсыздық, әртүрлі әлеуметтік топтардың өзара алауыздықтары және адамдардың құқықтарының жаппай бұзылуы танылған. Сонымен қатар соңғы жылдардың басты ерекшелігі — діни терроризмнің кең таралуы⁴.

Пайымдауымызша, ислам дінін жамылған террористік ұйымдардың пайда болуының себебі — олардың ислам елдерінен шығуы. Ұранын «Аллаһу Акбар» деп бастаған террористік сарбаздар бүкіл әлемге ислам дінінің қатігез дін ретінде ұғындыруда. Сонымен қатар, жалған діни ғалымдар өздерінің зұлымдық жасауға жол ашатын өтірік пәтуаларын шығарып, оларды интернет желілері арқылы жариялап көп адамдардың санасын «уландыруда».

Жаңазеландияның Бейбітшілік пен қақтығыстарды зерттеу бойынша Орталықтың директоры Кевин Клементстің айтуынша, бүкіл әлем бойынша террористік нысандардың басым көпшілігі қарапайым азаматтарға (29 %), үкіметтік ұйымдарға (17 %) және құқық қорғау органдарына (14 %) қарсы бағытталған. Бір қызығы, әскери объектілер мен қарулы күштердің өкілдері тек 4 % ғана террористік нысандар ретінде анықталған. Ал, діни қызметкерлердің 3 % көлемінде террористік шабуылдардан зардап шеккен. Сарапшылардың басым бөлігі террористік актілер экономикалық тұрғыда кіріс көлемі төмен елдерде орын алатындығына сенімді, алайда орын алған террористік актілер кірісі орта есеппен жоғары елдерде (Ресей, Түркия,) кірісі төмен елдерге (Ауғаныстан, Сомали, Нигерия) қарағанда 50 % жоғары. Яғни, бұл террористік шабуылдардың қозғалтқыш күші — кедейлік екендігін білдірмейді және кірісі орта есеппен жоғары елдерде террористік актілер мүлде болмайды дегенге ешбір кепілдік бермейді.

Зерттеу барысында қызығушылық тудыратын бір жәйт анықталды. Террористік шабуылдардан көбінесе гибриді режимді мемлекеттер жапа шеккен. Гибриді режимді мемлекет — демократиялық және авторитарлық режимдердің бірдей жүргізілетін ел деп түсінуге болады. Гибриді режимді елдерде жалпы террористік актілердің 46 % орын алған, ал жалпы жәбір көргендердің 60 % көлемі осы мемлекеттердің үлесіне енеді. Сонымен қатар, жүргізілген талдаулар террористік шабуылдардың басым бөлігі елде болып жатқан қақтығыстар жағдайында орын алады⁵.

Мысалы, Ресейде Шешеністан соғысынан бері шешен халқының Ресей үкіметіне деген ішкі алауыздығы сақталып қалған секілді. Себебі, Ресейде болған террористік актілердің барлығы дерлік шешен ұлтты азаматтардың қатысуынсыз өтпеген. 2002 жылы Дубровкадағы «Норд-Ост» мәдениет үйінде орын алған террористік әрекеттердің салдарынан 130 адам көз жұмған. Бұл оқиғаға жауапты Шешен елінен шыққан террорист Мовсар Бараев танылған⁶. 2004 жылы Бесланда орын алған террористік әрекеттердің салдарынан 344 адам қаза тапты, оған жауапты Шамиль Басаев танылды⁷. Осы жылы Мәскеудің қалалық соты ағайынды шешен ұлтты Алихан және Ахъяда Межиевтерді, Аслан Мурдаловты және Ханпашу Собралиевті Мәскеудің оңтүстік-батысында «Макдональдс» дүкенінің алдында автокөлікті жарып жібергені үшін әрқайсысын 15 жылдан 22 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан

айыру түріндегі үкім шығарды⁸. Сонымен қатар, 2010 жылы Мәскеудің метросының «Лубянка» және «Мәдениет саябағы» стансаларында болған жарылыстарға жауаптылықты Доку Умаров алды. 2013 жылы Ресейдің Волгоград қаласында автобустың ішінде өзін-өзі жарып жіберген әйел Наида Асиялова, ұлты шешен екендігі анықталды⁹.

Ал, Шығыс Украинадағы соғыс және Қырым түбегіндегі оқиға да өз ерекшелігімен тарихта белгіленді. Қырым халқы Ресейге қосылу туралы бір дауыспен халықтық референдум жариялап көпшіліктің басым даусымен өз мақсаттарына қол жеткізді. Мұндай оқиға заманауи кезеңде күтпеген ерекше жағдай ретінде танылды. Бұл басқа көршілес елдерге ойлануға берілген белгі. Қазақстанның осы контекстте жағдайы және болашағы қандай деген сұрақ туындайды. Статистикаға назар аударсақ жағдайдың алаңдататындығы көрінеді. Әсіресе, Қостанай мен Солтүстік Қазақстан облысы. Қостанайда жалпы қазақтардың саны 341411 адам болса, орыстардың саны 371019 адам (украиндар 78440 адам). Солтүстік Қазақстан облысында қазақтар 196872 адам болса, орыстар 287562 адам (украиндар 26093 адам). Сонымен қатар Қостанай да Солтүстік Қазақстан облысы да Ресейдің шекарасында орналасқан. Бұл елді мекендерде қазақтардың санының кем болуы Қазақстанның тұтастығына кері әсерін тигізуі мүмкін. Оған қоса Қазақстанда сепаратистік әрекеттерді жоққа шығаруға болмайды. Сепаратистік қозғалысты тудыратын жағдай — ұлт аралық алауыздық. Оған шетелдердің арнайы қызметкерлерінің жасауы мүмкін әрекеттерін де ескеру қажет.

Қазақстанда ұлт аралық алауыздықты қоздырудың бірқатар оқиғалары анықталды. Осы жағдай бойынша жауаптылыққа тартылған Т. Шевцова-Валова, Е. Вдовенконың ұлт аралық алауыздықты қоздыру әрекеттері, Ресей саясаткерлері Э. Лимоновтың, В. Жириновскийдің, В. Штыгашевтің Шығыс Қазақстанды Ресейге қосу қажеттілігі туралы жариялаған мәлімдемелері¹⁰, Алматыда пайда болған «Славянское братство Казахстана»¹¹ ұйымы, Е. Тайчибековтың¹² әлеуметтік желілердегі үндеулері мәселенің күрделі екендігін куәландырады. Өйткені сепаратизм — терроризмнің түпкі тамыры, ал экстремизмнің басы (белгілері) болып табылады.

Қазақстанда экстремизм мен терроризмді алдын алу үшін оларға жол беретін себептермен күрес жүргізу қажет. Анықталған белгілерді ескеріп дер кезінде алдын алу шараларын қолдану тиімді, әрі мақсатқа лайықты болып табылады.

Сонымен қатар, елдегі саяси тұрақтылығының бекем болуына, адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының қатаң сақталуына, қоғам мен ұжымдардың наразылығын тудыратын мән-жайларды жоюға бағытталған және ішкі топтардың ынтымақтастығына септігін тигізетін әрекеттерді жасау терроризмнің түбегейлі жойылуына әкелетін негізгі қадамдардың бірі.

¹ The Global Terrorism Index 2015// қол жеткізу режимі <http://counter-terror.kz/ru/article/view?id=3601>. 10.01.2016ж. сағ.12.40

² The Global Terrorism Index 2015// қол жеткізу режимі www.economicsandpeace.org.11.01.2016 ж. сағ.16.10

³ The Global Terrorism Index 2015 // қол жеткізу режимі // <http://www.visionofhumanity.org/#page/indexes/terrorism-index/2014/KAZ/OVER..> 11.01.2016ж. сағ. 18.15

⁴ Глобальный рейтинг терроризма // қол жеткізу режимі <http://www.hayweb.ru/news/politics/4431-globalnyy-reyting-terrorizma-2015-goda.html>. 14.01.2016 ж. сағ. 09.30

⁵ Қол жеткізу режимі // <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/2015-Global-Terrorism-Index-Report.pdf>

⁶ РИА новости //қол жеткізу режимі // <http://ria.ru/spravka/20151023/1305641188.html>

⁷ Терроризм в России //қол жеткізу режимі // <http://www.calend.ru/event/4284/>

⁸ РИА новости //қол жеткізу режимі // <http://ria.ru/justice/20111220/521791201.html>

⁹ РИА новости // қол жеткізу режимі // <http://ria.ru/spravka/20131229/987132908.html>

¹⁰ РИА новости //қол жеткізу режимі // <http://flashpress.kz/blog/flash/66421.html>

¹¹ Сепаратисты Новороссии объявились в Алматы // қол жеткізу режимі // <http://newtimes.kz/obshchestvo/item/10041-separatisty-novorossii-ob-yavilis-v-almaty>

¹² Тайчибеков осужден // қол жеткізу режимі // <http://www.altyn-orda.kz/ermek-tajchibekov-osuzhden-na-chetyre-goda-tyurmy/>

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются некоторые проблемы противодействия терроризму и экстремизму.

RESUME

This article discusses some of the problems of counteraction to terrorism and extremism.

ӘОЖ 342.7.

Т. Р. Сейдығалиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АДАМ ҚҰҚЫҒЫ САЛАСЫНДАҒЫ ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ ЖӘНЕ СТАНДАРТТАРЫ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының адам құқығы саласындағы ішкі істер органдары қызметінің негізгі бағыттары және стандарттары қарастырылады.

Түйін сөздер: конституциялық құрылыс, декларация, адам құқықтары мен бостандықтары, қоғамдық тәртіпті қорғау, полиция, демократия, идеалистер, реалистер, оптимистер.

Жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету шеңберінде, полиция ішкі істер органдарының негізгі бөлімі ретінде ауқымды жұмыс атқарады. Қоғамдық тәртіпті қорғау, азаматтардың қоғамдық және жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша, азаматтардың және ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін құқыққа қайшы әрекеттерден қорғау бойынша тікелей жұмысты ұйымдастыру жүктелген.

Сондықтан да құқық қорғау аясындағы полициямен жүргізілетін шаралардың негізгі міндеті құқықтар мен бостандықтардың бұзылуының алдын алу және оларды жүзеге асыру жолындағы келеңсіздіктерді болдырмаумен іспеттеледі. Бұл жерде тек азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының бұзылуының алдын алуға маңызды рөл аударылады. Ішкі істер органдары қызметінің жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жағынан маңызды бағыты бұл құқықты қорғау қызметі болып табылады.

Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау — адамға оның өміріне, денсаулығына, бостандығына, меншігіне және өзге де игіліктеріне қол сұғатын қылмыстардың алдын алу, жолын кесу, тергеу және ашу, сонымен қатар қылмыс жасаған және анықтау, тергеу органдарынан және соттан жасырынған тұлғаларды жедел іздестіру, қажетті мәжбүрлеудің түрлі шараларын қолдану тіпті тұлғаны тұтқындау және атыс қаруын қолдануға дейін, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізу, азаматтардың жасалған шарттары бойынша тұрғын үйлерін және мүліктерін қорғау және т. б.

Полициямен іске асырылатын көрсетілген өкілеттіктер азаматтардың жеке бостандықтарын шектейтін және өзінің құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруларына кедергі келтіретін жағымсыз құбылыстарды анықтауға және жедел түзеуге септігін тигізеді. Осы мағынада адам құқықтары мен бостандықтарының жүзеге асуы полиция қызметінің қорғауынсыз мүмкін емес. Сондықтан полицияның негізгі борышы азаматтардың жеке бостандықтарының игілігін еркін қолдануларын қиындататын келеңсіз факторларды түзеу болып саналады. Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабында адамның және азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға, конституциялық құрылыс пен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуі тиіс деп белгіленген. Мұндай конституциялық норма адам мен азаматтардың жеке бостандықтары аясындағы әрекеттерінің заңдылығына полиция жағынан тұрақты қадағалауды талап етеді.

Адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету — азаматтардың және өзге де тұлғалардың өз құқықтары мен бостандықтарын құқыққа сай жүзеге асыруды қамтамасыз

ету бойынша міндеттілігін белгілейді. Адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету негізінде полицияның әкімшілік қызметінің шеңберінде жүзеге асырылады.

Азаматтардың жеке өміріне араласуға көптеген полиция бөлімдерінің шектеу құқығы бар. Көбінесе бұл тұлғаның құқық бұзушылық жасағандығына немесе тұлғаны құқыққа қайшы әрекет жасаған кезде сезік тудырған жағдайға байланысты болады. Бірақ аталған өкілеттіктің ерекше бір сипаты бұл құқық бұзушылардың немесе сезіктілердің ғана емес, сонымен қатар өзге де тұлғалардың жеке мүддесін қамти алады. Полиция қызметкерлеріне ең алдымен, жеке тұлғаның ар-ожданы мен абыройын, азаптаудан бостандығын, күш көрсету мен қатал қарауын, жеке өмірге қол сұғылмаушылығын, жеке және отбасылық құпияға құқылығын, ар-ождан бостандығын, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы және өзге де орынды қорғалуын сөзсіз, бұлтарыссыз сақтау жатады.

Полиция қызметіндегі адам құқықтары мен бостандықтарының басымдылық принципі мемлекет механизміндегі органдардың мақсаттарын түбегейлі өзгертуден байқалады. Осы шамада америкалық ғалымы Ж. Бродериктің зерттеуі қызығушылық танытады¹. Аталған автор сызба ұсынды, осы сызбаға сәйкес полицейліктердің төрт моделін ерекшелейді.

1. Идеалистер — қоғамдық тәртіпті, сондай-ақ азаматтардың құқықтары мен бостандықтарында қамтамасыз етуге ынтылылығымен сипатталады. Олардың қызметі көбінесе алдағы қойылған міндеттердің барлық кешенін орындауда және осының нәтижесінде өз кәсібіне көмексіздік пен қанағаттанарлықсыз танытқан кезде, өз ведомстволары мен жұртшылықтарына қатысты келіспеушілік пиғылымен ерекшеленеді.

2. Жазалаушылар — қоғамдық тәртіп үшін өздерін жауапты деп сезінеді. Осы міндетті орындау жеткілікті анық айғақталған басымдылығымен сипатталады.

3. Реалистер — жазалаушылармен бірге қоғамға қатысты «арсыз» елесін бірге бөліседі, бірақ өздерінің кәсіптеріне қажетті қиялдарын, әсіресе бой ұсынуларын жоғалтқандығын сезіне отырып, олардың азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге, қорғауға міндетті құқықтық тәртіпке талғаусыздық танытады. Реалистер — бұл кәдімгі көңілі қалған идеалистер.

Оптимистер — халыққа көмек көрсетуде өз қызметінің әлеуметтік жағын белгілеп және тек қана заң шеңберінде әрекет ете отыра, қоғамдық тәртіпті қорғау және азаматтарды қорғау міндетінің арасындағы басымдылық иерархиясын төңкеруге ұмтылады.

Полиция қызметінің негізгі әдістері басқа да мемлекеттік басқару органдары секілді сенім және мәжбүрлеу болып табылады. Сенім полиция қызметінің әдісі ретінде өнегелік, құқықтық тәрбие, сондай-ақ ұйымдастырушылық-көпшілік жұмыс атқаруымен айғақталады. Оның мақсаты азаматтардың жалпы құқықтық мәдениетін жоғарлату болып табылады. Бұл үшін құқықтық ағарту жүзеге асырылады, дұрыс мінез-құлық қалыбы қалыптасады, мысалы, заңды құрметтейтін мінез-құлықтың пайдасы мен тиімділігін, жекелеген нормативтік актілердің ережелерін, құқыққа сай өзін-өзі қорғау принциптерін, құқық бұзушылық жасағанда жауапкершіліктің пайда болу сипатын түсіндіру барысында².

Бүгінгі таңда Қазақстанның әрекеттегі заңнамасын Қазақстан Республикасы Конституциясының негізгі принциптеріне, ең алдымен адам құқықтары мен бостандықтарының басымдылық принципіне толық сәйкестендіру мақсатында жетілдіру аса маңызды. Бірінші кезекте бұл Қазақстан Республикасының Қылмыстық және Қылмыстық процесс кодекстеріне қатысты.

Сондықтан да құқықтарды шектеу кезінде адам құқықтары мен бостандықтарының жалпы декларациясының ережелеріне сүйену қажет. Осы мәселе бойынша Декларацияның 29-бабының 2-тармақшасындағы бекітілген принцип қазіргі уақытта өте өзекті: әрбір адам өзінің құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде өзгелердің құқықтары мен бостандықтарының танылуы мен құрметтелуін қамтамасыз ету және демократиялық қоғамдағы өнегеліктің, қоғамдық тәртіптің және жалпы игілігінің әділетті талаптарын қанағаттандыру мақсатында тек қана заңмен белгіленген шектеулерде ғана тартылуы қажет³.

Жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын шектеу ең алдымен Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын — мемлекеттің басты тіреуін,

Республикадағы конституциялық, құқықтық мемлекет сипатын қамтамасыз етуге шақырылған оның негізін қалаушы принциптерін қорғау үшін енгізіледі. Сондықтан да Конституциядағы бекітілген конституциялық құрылыстың негіздері Қазақстан Республикасының мемлекеттік және қоғамдық құрылысының барлық құқықтық реттеу іргесін құрайды, заңдық тұрғыда қазақстандық мемлекеттілікті сипаттайтын аса маңызды қатынастар мен байланыстарды белгілейді. Осыған байланысты конституциялық құрылысты қорғау Қазақстан Республикасының басты міндеті болып табылады⁴.

¹ Broderick J. Polise in a Time of Change. — NJ., 1973. — P. 62-81.

² Убеждение и принуждение в борьбе с преступностью. — Алма-Ата, 1989. — С. 176.

³ Ким В. А. Годы созидания. Анализ политических и конституционно-правовых взглядов Первого Президента Республики Казахстан. — Алматы, 2001. — С. 203-210.

⁴ Айтхожин К., Сексембаева Е. Конституционные основания ограничения прав и свобод человека и гражданина в Республике Казахстан // Фемида. — 2001. — № 3. — С. 10-11.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются основные направления и стандарты в деятельности органов внутренних дел в области прав человека в Республике Казахстан.

RESUME

In the given article the author investigates basic directions and standards of Organs of Internal Affairs concerning human rights of the Republic of Kazakhstan.

ӨОЖ 343.97

Н. С. Сембиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының оқытушысы, полиция капитаны

ЕСІРТКІ, ПСИХОТРОПТЫҚ ЗАТТАРДЫ, СОЛ ТЕКТЕСТЕРДІ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМҒА ТҮСІРУМЕН БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ СУБЪЕКТИВТІ ЖАҒЫ

Аннотация. Мақалада қазіргі заманда есірткі, психотроптық заттардың және сол тектестердің заңсыз айналымын, әлеуметтік құбылыстарды, субъектінің қылмыстық құқық бұзушылық жасаудағы кінәсі, ішкі ниеті мен мақсаты.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, есірткі, себеп, заңсыз айналым.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың субъективті жағы — тұлғаның қоғамдық қауіп төндіретін және оның келешекте әкелетін қоғамдық қауіпті зардабы бар жасалатын қылмысқа психологиялық қатысы.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың субъективтік жағын сипаттайтын нышандарға кінә, қылмыстық құқық бұзушылықтың ниеті және мақсаты жатады. Бұл барлық нышандар қылмыс жасаған тұлғаның ішкі дүниесінің үдерісі туралы елестетуге мүмкіндік береді, оның ойы мен еркінің жасалып отырған қоғамдық қауіпті әрекетімен байланысын көрсетеді. Алайда бұл нышандардың қылмыстық-құқықтық мағынасы әртүрлі.

Мұның барлығы қылмыстық заңнамада көрсетілген заңдылық принципін, әділдікті, адамгершілікті іске асыруға ықпал етеді.

Есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді заңсыз дайындау, сақтау, қайта өңдеу, иемдену, сақтау, тасымалдау, жөнелту не өткізу тек қана бір-ақ ниетпен жасалады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 297-бабының диспозициясында айып түрі тікелей көрсетілмесе де, алайда заңда арнаулы мақсатты өткізудің айыпталатыны туралы айтылған, сондықтан осы қылмысты алдын ала ойластырып жасағаны туралы айтуға негіз бар. Қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылық формалдық құрамға жатады, ол кінәнің ойластырылып істелген түрін болжайды және де ол «Қазақстан Республикасының Есірткі құралдары туралы 1961 жылғы бірыңғай Конвенциясы» ережелерімен расталады: «Екі

жақтың ойынша, осы конвенцияның қаулысын бұзатын әрекеттер, егер ол қасақана жасалса жазаланатын әрекет болып саналады»¹.

«Есірткі құралдары мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы күрес туралы» 1988 жылғы 20 желтоқсандағы БҰҰ-ның конвенциясы ережелерінде «Әр жақ өз заңнамаларына сәйкес, есірткі құралдары мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына байланысты қасақана жасалған әрекетті қылмыс деп мойындау үшін қажет деп санайтын шараларды қолданады» деп айтылған².

Сараланып отырылған қылмыстың қасақана жасалған түрін қарай отырып, қасақаналықтың жеке және еріктілік мәселесін қарастыру керек. Есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді заңсыз дайындау, қайта өңдеу, иемдену, сақтау, тасымалдау, жөнелту не өткізу, соттық- қылмыстық іс жүргізу практикасы көрсеткендей, істелген әрекеттің нышанынан шығады, өйткені бұл әрекеттердің қоғамдық қауіптілігі әрбір есі дұрыс жеке тұлғаға айдан анық болып көрінеді. Осы сияқты әрекеттерді жасай отырып, тұлға өз әрекетінің қоғамға қауіп төндіру деңгейін түсіне отырып, соны істеуге барады. Ес пен ойлау ниеттің зияткерлік сәтін құрайды, ал сонымен қатар көңілмен қоса – еріктің.

Аталған қылмыстық құқық бұзушылықтың субъективтік жағын саралай отырып, тұлғаның өз әрекетінің нысаны есірткі құралдары мен психотроптық заттар екенін сезінді ме екен, соны анықтау керек. Жоғарыда айтылғандай сараланып отырған қылмыстың затын анықтау — істеген әрекетті дұрыс бағалауға қажетті жағдай. Тұлғаның еркін айналымнан алынып тасталған және заң жүзінде тыйым салынған есірткі заттарымен байланысты екенін білгені, оның әрекетінің қоғамдық қауіпті екені туралы айту негізді болып саналады.

Заттың белгісін ұғынуы, айыпталушының есірткі заттардың және психотроптық заттардың еркін айналымнан алынып тасталғанын және заң жүзінде тыйым салынғанын немесе рұқсат ету жүйесінің қол астына түсуін (қатаң бақылауға алынғанын) және оларды дайындаудың, сақтаудың, қайта өңдеудің, тасымалдаудың, жөнелтудің және т. б. белгіленген тәртібін бұзу халық денсаулығына қатер төндіретінін түсінгенін білдіреді. Тек қана сирек кездесетін, тұлғаның қылмыстық затқа қатысты түсінбеушілігі, мысалы, дәрілік препараттардың есірткі және психотроптық заттарға жататынын білмей сақтау жағдайлары есепке алынбайды.

Қылмыстың заты (есірткі, психотроптық заттар) белгілерін ұғыну арқылы, яғни тұлға есірткі заттарымен байланысты (дайындау, қайта өңдеу, иемдену, сақтау, тасымалдау, жөнелту не өткізу сияқты) заңсыз әрекеттер жасап отырғанын ұғынады, олар заң бойынша рұқсат етілмеген. Ол есірткілерді медициналық емес жағдайда пайдалану өзінің де, жалпы басқа адамдардың да денсаулығына зиян келтіретінін түсінеді.

Қылмыстық істер материалдары көрсеткендей, кейбір жағдайларда есірткімен ұсталған адамдар, өздерінің оған қатысты екенінен бас тартады, олар өздері білмегендерін немесе есірткімен байланысты екенін тіпті ойламағандарын айтады. Мұндай жағдайда тұлғаның өз әрекетінің шын мәнінде қауіпті екенін ұғынған ұғынбағанын анықтау қажет. Егерде ол шын мәнінде ұғынбаса, онда жауапкершілік жоқ деген сөз. М. Л. Хоменкер «есірткі заттарын сатып алып жатқанын түсінбеген тұлға қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды», — деп дұрыс айтқан³.

Көрсетілген қылмыстың субъективтік жағының мазмұнын анықтау үшін (тікелей ниет және мақсат), айыпталушының жасаған қылмысқа психологиялық қатысын, кінә түрін қоса анықтау керек, сонымен қатар оның тұлғасын сипаттайтын мінездемесіне де қарау керек. Тікелей ниетте әрекеттің қоғамдық қауіптілігін ұғыну, қоғамдық қауіптілік зардабын болжаумен ажырамас байланысты болады. Онда есірткілермен заңсыз әрекеттер жасағанда оның зардабын алдын ала болжауды, тұлғаның есірткі заттары мен психотроптық заттарды медициналық емес түрде пайдаланғанда адамдардың денсаулығына әлеуметтік зиян келетін мүмкіндігін немесе сөзсіз зиян келетінін ұғынғаны деп айтуға бола ма? Зардапты алдын ала болжау, ол адам денсаулығына зиян келтіретінін болжау емес, алайда оны мүлдем алып тастауға болмайды, ол ең алдымен заңсыз әрекеттің өзін болжау, өйткені зардаптары қылмыс құрамының аумағынан шығарып тасталынған және ниеттің мазмұнымен қамтылмайды⁴.

Ниеттің зияткерлік сәтін қарағанда, ниеттің қоғамдық қауіпті зардабына қатысты тілек түріндегі ерік бағытын анықтау керек.

Сонымен, тілек халық денсаулығына зиян келтіруде емес, есірткімен заңсыз әрекет жасауда, өйткені тікелей ниеттің мазмұнына қылмыстың нысанды жағын құрайтын, белгілі бір қоғамдық қауіпті әрекеттер жасауға тілек білдіру ғана кіреді.

Әрбір есі дұрыс адам есірткімен істі болғанда, белгілі бір қорытынды нәтижеге жетуді тілейді. Бірақ бұл қылмыста нәтижеге жету, денсаулыққа зиян келтіру емес, ал есірткімен белгілі бір заңсыз әрекеттер жасау, өйткені бұл қылмыс құрамы болу үшін нақты бір зиянды зардап бар ма, әлде ондай зиянды зардап мүлде жоқ па, оның ешқандай маңызы жоқ.

Қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтың субъективті жағына (тікелей ниеттің мазмұнына) қандай болмасын зиянды зардапты алдын ала болжау мен тілек кірмейді. Соған байланысты қылмыстық-құқықтық әдебиетте әділ айтылған «формалдық құрамды қылмыс жасалғанда ниеттің мазмұны жасалған әрекеттің қоғамдық қауіптілігін ұғынуда және сол әрекетті жасауды тілеуде».

Айыпталушының өз денсаулығына зиян болатынын немесе басқа адамның денсаулығына зиян келетінін тіледі ма, немесе зиянды зардап тию мүмкіндігіне бейтарап қарады ма оның ешқандай маңызы жоқ.

Сот-тергеу практикасында мынандай жағдайлар болған, онда есірткіні инъекция салу арқылы заңсыз өткізген, одан адам есірткіні шамадан тыс мөлшерде салынғаннан қайтыс болады, немесе әртүрлі құрамында есірткі бар суррогаттарды салудан көз жұмады. Бұл жағдайда қылмыс аралас екі түрлі (аралас) кінәмен жасалады. Жалпы, мұндай әрекет қасақана жасалған қылмыс деп саналады (Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 22-б.) Сондықтан, тұлғаның есірткіні өткізу әрекеті тікелей ниетке жатады, ал оның зардабына қатысты кінә түрі тек қана абайсызда болады.

Кінәнің қасақана жасалған түрін қарастыра отырып, мынаған көңіл аудару керек, қылмыстың субъективті жағының белгілеріне ниет пен мақсат жатады. Алайда қарастырылып отырған қылмыста нақты бір ниет қылмыстың субъективті жағының міндетті белгісі бола алмайды, сондықтан әрекетті бағалауға әсер етпейді.

Ниет — адамның алдына мақсат қоюға бағытталған ішкі талабы, ол адамға қоғамдық қауіпті әрекет жасауға батылдық береді және оны осы әрекетті жасағанда басқарады. Ниетсіз ешқандай қасақана жасалған қылмыс болмайды, өйткені себептен ниет пен мақсат туындайды. Себеп әрқашанда ниеттен бұрын тұрады, бір немесе бірнеше себептен ниет туады, орнығады, себеп мақсаттың негізі, сол негізде мақсат туындайды.

Есірткіні өткізудің себебі үлкен пайда табу тілегі болып табылады. Есірткі заттарды өткізусіз жайдан жай бере салу (мысалы, нашақорларға аяушылықпен қарап, олардың абстиненттік синдромынан құтқару үшін) өте сирек кездесетін жағдай болып табылады. Сонымен қатар қаралып отырған қылмысқа итермелеу себебі басқа да болады, ол адамның есірткіге физикалық және психикалық тәуелді болуы және сондықтан оны медициналық емес түрде пайдалану үшін алу жолдарын іздестіруі. Қылмыстың себебін анықтау аралас қылмыстың жігін ажырату мен жаза қолдану үшін ғана емес, сонымен қатар қылмыс жасауға әкелген себебі мен жағдайын зерттеу үшін қажет. Қылмыстың себебінде субъектінің бағыты көрсетілген, ол қылмыскердің мінезін және жасаған қылмыстарын сипаттайды. Қылмысты қасақана жасағаны немесе басқа да опасыз қылықтары сотта сотталушыға нақты жаза қолданғанда есепке алынуы керек. Сот-тергеу практикасы мынаны көрсетеді, қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтың себебін шартты түрде екіге бөлуге болады: ұждансыз себеп, мысалы жасаған қылмысты қасақана жасауы және ұждансыз себепке жатпайтын — өмірге риза болмау, абстиненттік синдромды басу үшін, ұмтылу мақсатында немесе массаттану «кайф» күйге түсу үшін пайдалану. Негізінде мұндай қылмыстарды пайда табу үшін есірткіні таратушылар жасаған, ал екінші себеп бойынша жасалған қылмыстарды оларды пайдаланушылар жасаған.

Себептілік үдерісінде саналы қажеттілікті себепке айналдыруда, мақсатты тудыру мен негіздеу туындайды, өйткені есірткіні өткізудің арнаулы мақсаты әрекеттердің әртүрлі нысанын, сипатын мазмұнын, олардың адам денсаулығына зиян келтіретін бағытын көрсетеді.

Мақсат — ол тұлғаның қылмыс жасау барысында қол жеткізуге талпынған заты, яғни мақсат айыпталушының еркін тілеген қорытынды нәтижеге бағыттайды, соған байланысты оның айыбының мазмұны ашылады. Қылмыстың мақсатына жетуі — ол тұлғаның қылмыстық әрекетінің қорытынды нәтижесі.

Осы санат бойынша мұрағаттық қылмыстық істерді зерттеулер мынандай нәтижелер көрсетті, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 297-бабында көрсетілген қылмыс жасаған тұлғалардың 7,4 % өткізу мақсатында әрекет жасаған. Және де олардың көбі пайда табу үшін, яғни есірткілерді сатып содан ақшалай пайда табуды көздеген.

Егер де сараланып отырған қылмыстық-құқықтық ережелердің диспозициясында себебі көрсетілмесе, онда заң шығарушы тікелей, есірткі заттарды және психотроптық заттарды заңсыз дайындау, алу, тасымалдау немесе сақтау өткізу мақсатында жасалғанын көрсетіп отыр, сондықтан өткізу мақсаты қаралып отырған қылмыстың субъективті жағының міндетті белгісі болып табылатынын және жасалған қылмысты белгілеуге әсер ететінін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 297-бабында қарастырылған, өткізу мақсатында жасалған қылмыс, жеке басына пайдалану үшін жасалған қылмысқа қарағанда, қоғамға да, мемлекетке де қауіпті және де халық денсаулығына зиян келтіруге үлкен қауіп төндіреді. Сот-тергеу практикасы көрсеткендей құқық қорғау орындарының «торына» негізінде көбінесе ұсақ есірткі сатушылар түседі.

Сот-тергеу практикасында қаралып отырған қылмыстарды белгілеу барысында, көп көлемді есірткілер табылып, тәркіленгенде, қателер жіберіледі.

Кейбір авторлардың айтуынша, өткізу мақсатын тұлғадан көп мөлшерде есірткі табылуымен шектемеу керек. Алайда, есірткілерді аса көп мөлшерде дайындағанда және сақтағанда, оларды өткізу қаупі көбірек болады.

Есірткілерді өте ірі мөлшерде заңсыз алғаны және сақтағаны өткізу мақсатының жалғыз дәлелі бола алмайды. Бұған байланысты, ауқымды мағына болып, ол адам есірткіні пайдалану ма (қандай жиілікте), нашақор ма, оның өмір сүруі заңды табыстарына сәйкес келе ме, басқа адамдармен шарт жасасты ма және т. б.

1998 жылғы 14 мамырдағы № 3 Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы мынаны түсіндіреді, аталған заттарды кінәлінің арнайы рұқсатсыз иелігінен (өзінен, жасырын жерден, үй-жайдан, көлік құралынан, басқада орындардан) тауып алумен байланысты кез-келген қасақана әрекет заңсыз сақтау болып табылады. Өткізу мақсатында заңсыз сақтау пиғылымен жасалғандығы жөнінде мәселені шешу үшін, бұл заттар анық өткізуге дайындалғандығын дәлелдейтін айғақтар жинағын арқау ету керек (мысалы, жоғарыда көрсетілген заттар көп мөлшерде табылса, оларды өзі ғана қолданатынын жоққа шығаратын жағдайда, бөлшектеу, оларды дайындайтын және бөлуге арналған құралдар мен жабдықтардың болуы, кінәлінің өзі есірткіні қолданбайтын фактісі т. с. с.)⁵.

Бүгінгі күні есірткіні өткізу есірткінің заңсыз айналымында үстемдік орын алады деп айтуға барлық негіз бар. Өткізілген зерттеулер нәтижесі бойынша 70-80 % жағдайда есірткіні пайдаланушылар тұрақты өткізушілер қызметіне жүгінеді.

Есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді заңсыз дайындау, қайта өңдеу, иемдену, сақтау, тасымалдау, жөнелту не өткізу мақсатынан шекаралау қажеттігіне қатысты әрекет дұрыс шешілген мәселе, және де ол Заңда осы әрекеттердің бәріне қолданылуы керек.

¹ Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Вып. XXXIII. — М., 1970. — С. 105-136; Аналогичное положение содержит международная Конвенция ООН от 20 декабря 1988г. «О борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ». См.: Документы Комиссии ООН по наркотическим средствам от 20 декабря 1988года. — Вена, 1988. — С. 5.

² Законодательство зарубежных стран. Обзорная информация. — М., 1989. № 1. — С. 3-4.

- ³ Хоменкер М. Л. Борьба с преступлениями, связанными с наркотическими веществами. — Ташкент, 1976. — С. 12-13.
- ⁴ Феткулов Г. Х. Проблемы уголовно-правовой борьбы с незаконным оборотом наркотиков: Учеб. пос. — Астана, 2003. — С. 192.
- ⁵ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының «Есірткі, психотроптық және улы заттардың заңсыз айналымға түсіру жөніндегі істер бойынша заңдарды қолдану туралы» 1998 жылғы 14 мамыр № 3 нормативтік қаулысы.

РЕЗЮМЕ

В статье дается криминологическая оценка причин наркотизации населения, личности участника незаконного оборота наркотиков и наркотической ситуации в стране, рассматриваются формы вины, мотив и цель данного уголовного правонарушения.

RESUME

Based on the analysis of legal literature, the author identified the reasons and conditions that contribute to the commission of crimes related to illicit trafficking in narcotic drugs or psychotropic substances.

УДК 341

Сидорова Н. В., доцент кафедры государственно-правовых дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, доцент, полковник полиции

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В БОРЬБЕ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ И НАЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТЫ

Аннотация. В статье посредством анализа нововведений уголовно-процессуального и уголовно-правового характера в свете принятия и вступления в силу новых кодексов Республики Казахстан рассматриваются правовые основы сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства. Основной акцент сделан на общих аспектах сотрудничества в области оказания правовой помощи, без детализации частных аспектов правовой помощи.

Ключевые слова: правовая помощь по уголовным делам, международное сотрудничество, международный договор, уголовное судопроизводство, национальное (внутригосударственное) право, конвенция, уголовно-процессуальный кодекс, уголовный кодекс, взаимность, конфиденциальность.

Правовую основу международного сотрудничества государств в сфере уголовного судопроизводства составляют нормы взаимодействующих, но самостоятельных правовых систем международного права и внутригосударственного (национального) законодательства. Одним из приоритетных направлений международного сотрудничества государств в борьбе с преступностью является оказание правовой помощи по уголовным делам. На универсальном уровне вопросы оказания правовой помощи регулируются отдельными международными соглашениями, направленными на борьбу с определенными видами преступлений¹. Универсальных соглашений, которые бы касались общих вопросов правовой помощи по уголовным делам, сравнительно немного. Среди них можно выделить следующие: Типовой договор о взаимной помощи в области уголовного правосудия 1990 г., Типовой договор о выдаче 1990 г., Типовое соглашение о передаче уголовного судопроизводства 1990 г.

Между странами СНГ сложилось новое по содержанию международное право. Длительный период сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства основывалось на Минской конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам и других двусторонних договорах 1993 г. В результате практического взаимодействия правоохранительных органов по оказанию правовой помощи стали проявляться недостатки Минской конвенции, зачастую выражающиеся в различных нарушениях как норм международного, так и норм внутригосударственного права. Это обусловило необходимость

совершенствования и унификации правовых основ международного сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства. В Кишиневе 7 октября 2002 г. заключена Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам, ратифицированная Республикой Казахстан в 2004 г.² Сегодня участниками Кишиневской конвенции являются Казахстан, Кыргызстан, Азербайджан, Армения, Беларусь и Таджикистан.

Несмотря на то, что Казахстан — участник Кишиневской конвенции с 2004 г., уголовно-процессуальное законодательство Республики Казахстан длительное время не соответствовало нормам конвенции. Принятие 4 июля 2014 г. нового Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан расширило национально-правовые основы международного сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства, которые не только приведены в соответствие с Кишиневской конвенцией, но и вводят в правовое пространство Казахстана отдельные новеллы.

Одной из таких новелл является закрепление в УПК Республики Казахстан принципа «взаимности» (ст. 558). Его сущность заключается в том, что при отсутствии международного договора Республики Казахстан правовая или иная помощь может быть оказана на основании запроса иностранного государства или запрошена центральным органом Республики Казахстан на принципе взаимности. Согласно принципу «взаимности» Центральный орган Республики Казахстан, направляя иностранному государству такой запрос, в письменном виде гарантирует запрашиваемой стороне рассмотреть в будущем ее запрос об оказании такого же вида правовой помощи. При этом исключительным условием рассмотрения такого запроса является наличие письменной гарантии. Реализация принципа «взаимности» в рассматриваемой ситуации осуществляется дипломатическим путем.

По международным договорам, ратифицированным Республикой Казахстан, государства обязуются оказывать друг другу правовую помощь по уголовным делам. В большинстве случаев вопрос о правовой помощи возникает тогда, когда в рамках расследуемого уголовного дела появляется необходимость проведения процессуальных действий на территории иностранного государства. В соответствии с международными договорами в правовой помощи может быть отказано по следующим основаниям: удовлетворение просьбы нанесет ущерб суверенитету и национальной безопасности государства; удовлетворение просьбы противоречит законодательству запрашиваемой стороны.

Важным критерием правовой помощи по уголовным делам является соответствие уголовного законодательства сторон. В УК Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. этот принцип проявляется в действии уголовного закона в отношении лиц, совершивших преступление за пределами Республики Казахстан. В части 1 ст. 8 УК РК говорится, что граждане Республики Казахстан, совершившие уголовное правонарушение за пределами Республики Казахстан, подлежат уголовной ответственности, если совершенное ими деяние признано уголовно наказуемым в государстве, на территории которого оно было совершено, и если эти лица не были осуждены в другом государстве. При осуждении указанных лиц наказание не может превышать верхнего предела санкции, предусмотренной законом того государства, на территории которого было совершено уголовное правонарушение. На тех же основаниях несут ответственность иностранцы и лица без гражданства, находящиеся на территории Республики Казахстан, в случаях, когда они не могут быть выданы иностранному государству для привлечения к уголовной ответственности или отбывания наказания в соответствии с международным договором Республики Казахстан.

Соответствие уголовного законодательства сторон имеет определяющее значение и в решении вопроса об экстрадиции преступников, в осуществлении уголовного преследования невыданных лиц.

Новый УПК Республики Казахстан содержит другие основания отказа в правовой помощи в случае отсутствия международного договора Республики Казахстан. В частности, ст. 569 УПК РК к числу таких оснований относит: а) исполнение запроса (поручения, ходатайства) будет противоречить законодательству Республики Казахстан или может нанести вред суверенитету, безопасности, общественному порядку или иным интересам Республики Казахстан;

б) запрашивающая сторона не обеспечивает взаимность в этой сфере; в) запрос (поручение, ходатайство) касается деяния, которое не является уголовным правонарушением в Республике Казахстан; г) есть достаточные основания считать, что запрос (поручение, ходатайство) направлен в целях преследования, осуждения или наказания лица по мотивам его происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам.

Еще одной новеллой УПК РК 2014 г. является закрепление принципа «конфиденциальности», в соответствии с которым по просьбе запрашивающей стороны Центральный орган Республики Казахстан или орган, уполномоченный на осуществление сношений, имеет право принять дополнительные меры для обеспечения конфиденциальности факта получения запроса (поручения, ходатайства) об оказании правовой помощи, его содержания и сведений, полученных в результате его исполнения. При необходимости согласовываются условия и сроки хранения конфиденциальных сведений, полученных в результате исполнения запроса (поручения, ходатайства), могут устанавливаться ограничения относительно использования таких материалов.

Если в результате исполнения в Республике Казахстан запроса (поручения, ходатайства) о правовой помощи получены сведения, которые содержат государственные секреты, они могут быть переданы запрашивающей стороне при условии, что не нанесут вред интересам Республики Казахстан или иного государства, которое предоставило их Республике Казахстан, лишь при наличии договора о взаимной защите секретной информации и в соответствии с предусмотренными им требованиями и правилами.

УПК РК 2014 г. в отличие от утратившего силу кодекса предусматривает участие в уголовном судопроизводстве представителя компетентного органа иностранного государства. Для этого должно быть предоставлено разрешение на присутствие в соответствии с требованиями уголовно-процессуального законодательства, с ограничением самостоятельного производства на территории Республики Казахстан каких-либо процессуальных действий, с безусловным соблюдением законодательства Республики Казахстан (ст. 572). Названные лица имеют право присутствовать при проведении процессуальных действий, подавать заявления и вносить замечания о порядке их проведения, подлежащие занесению в протокол процессуального действия, с разрешения следователя, органа дознания, прокурора или суда задавать вопросы, а также делать записи, в том числе с применением научно-технических средств.

Впервые в УПК РК 2014 г. закреплены правовые основы проведения процессуальных действий по запросу компетентного органа иностранного государства с помощью видеозаписи. К основаниям их проведения относятся: невозможность прибытия вызываемых лиц в компетентный орган иностранного государства; обеспечение безопасности лиц; иные основания, предусмотренные международным договором Республики Казахстан. Процессуальные действия путем видеосвязи выполняются в порядке, предусмотренном процессуальным законом запрашивающей стороны в той мере, в которой такой порядок не противоречит принципам уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан.

Нововведения по вопросам сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства содержат и нормы УК Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. В числе таковых следует выделить ст. 1 УК РК в ч. 3 которой говорится, что международные договоры, ратифицированные Республикой Казахстан, имеют приоритет перед Кодексом и применяются непосредственно, кроме случаев, когда из международного договора следует, что для его применения требуется издание закона.

Кроме того, в УК РК имплементирована международно-правовая норма, запрещающая выдачу иностранному государству любого лица (независимо от гражданства), если существуют серьезные основания полагать, что ему в этом государстве может угрожать применение пыток, насилие, другое жестокое или унижающее человеческое достоинство обращение или наказание, а также в случае угрозы применения смертной казни, если иное не предусмотрено международными договорами Республики Казахстан (ст. 9).

Мы рассмотрели лишь отдельные нововведения, предусмотренные принятыми в 2014 г. Уголовно-процессуальным и Уголовным кодексами. При этом можно констатировать, что они в большей степени введены в правовое пространство Казахстана в связи с имплементацией международно-правовых норм, участником которых является Республика Казахстан.

¹ Например, Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности 2000 г., Европейская конвенция о борьбе с терроризмом 1977 г., Международная конвенция о борьбе с захватом заложников 1979 г. и др. // www.un.org.ru

² Закон Республики Казахстан «О ратификации Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам» от 10 марта 2004 г. № 531 // online.zakon.kz

ТҮЙІН

Мақалада Қазақстан Республикасының жаңа кодексінің қабылдануы және күшіне енуіне байланысты қылмыстық-процессуалдық және қылмыстық-құқықтық сипаттағы жаңалық енгізу талдауы арқылы қылмыстық сот ісін жүргізу аясындағы ынтымақтастықтың құқықтық негізі қарастырылады. Құқықтық көмектің жеке аспектілері нақтыланбай, ондағы құқықтық көмек көрсету саласындағы ынтымақтастықтың тек жеке негізгі аспектілеріне назар аударылған.

RESUME

In the article are considered the legal bases for cooperation in the field of criminal justice, through the analysis of the innovations of the criminal procedure and criminal law in the light of the adoption and entry into force of the new codes of the Republic of Kazakhstan. The focus of the article is made only on the general aspects of cooperation in the field of legal assistance, without going into detail particular aspects of legal help.

УДК 342.924

Тасбергенова А. Т., магистрант Казахского гуманитарно-юридического университета (г. Астана)

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ЮСТИЦИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты проблем административной юстиции в РК, предложены основные принципы модели организации административной юстиции для Республики Казахстан.

Ключевые слова: административная юстиция, классические модели организации административной юстиции, административные споры, административные суды.

Основная задача административной юстиции — охрана прав и свобод граждан от незаконных действий государственной администрации. Все остальные задачи (контроль за деятельностью государственной администрации, обеспечение законности в государственном управлении) должны быть подчинены этой основной задаче.

В соответствии с п. 1 ст. 1 Конституции Республики Казахстан высшими ценностями казахстанского государства являются человек, его жизнь, права и свободы. Именно поэтому развитый институт административной юстиции является своего рода индикатором зрелости правовой системы, ее готовности в реальности защищать права, свободы человека. Напомним, что необходимость защиты граждан от возрастающего могущества государственной администрации в свое время послужила одной из главных причин создания и развития административной юстиции. Важность такой защиты очень востребована в современном казахстанском обществе. До сих пор права и свободы граждан, их законные интересы второстепенны по сравнению с интересами государства. И сегодня живы стереотипы полицейского мышления и деятельности в регламентации различных сторон жизнедеятельности, а административные инструменты с их акцентами на императивность, принуждение, кажутся чуть ли не единственными способами решения многих социальных проблем.

Развитый институт административной юстиции важен и для бизнес-сообщества. Несмотря на процессы приватизации, разгосударствления, государство остается важным игроком в регулировании различных аспектов экономической деятельности. Можно устранять одни административные барьеры для предпринимательской деятельности, но будут появляться другие. Можно избавляться от одних контрольно-надзорных полномочий, но их место займут новые. Трудно оспаривать саму необходимость контрольно-надзорных и иных административных полномочий (конечно, все они должны быть оценены на предмет избыточности, эффективности, затратности), важно, чтобы они были прозрачны, хорошо регламентированы и применялись на основании закона. И административная юстиция может сыграть неоценимую роль в защите предпринимателей от незаконной деятельности органов государственной администрации. Зачастую предприниматели требуют ясных законов. И это, безусловно, правильное требование. Но смысл любого закона может быть извращен правоприменительной практикой, толкованием закона со стороны представителей государства. Органы административной юстиции в состоянии вернуть государственные органы и к правильному пониманию закона, и к адекватной правоприменительной практике.

Институт административной юстиции играет большую роль в вопросах инвестиционной привлекательности Казахстана. Качество отправления правосудия — один из факторов, который оценивается иностранными инвесторами при принятии решения работать в стране. Для инвесторов предельно важной является защита своих инвестиций. И если при нарушениях по гражданско-правовым контрактам у них есть возможность защиты в международных и иностранных судах, то в случае публично-правовых споров их возможности ограничены зачастую только национальной юрисдикцией. И некачественное правосудие по таким спорам может очень дорого стоить как инвестору, так и инвестиционной репутации государства.

В развитом институте административной юстиции должны быть крайне заинтересованы и представители гражданского общества. Если о давлении государства на бизнес и о необходимости его защиты говорится много, в том числе и представителями самого государства, то гражданское общество находится в более трудном положении. Априори некоторые представители этого общества (политические партии, правозащитные организации, средства массовой информации, религиозные объединения) рассматриваются если не как противники, то как структуры, требующие повышенного внимания со стороны государства. Ни о каком снижении административных барьеров в отношении институтов гражданского общества не может идти речи. Наоборот, считается, что государство должно играть более активную роль в регулировании деятельности институтов гражданского общества. Эта активная роль проявляется в многочисленных проверках, привлечении к административной ответственности. Причем зачастую этим занимаются государственные органы, которые, даже исходя из своего названия, должны защищать права и интересы организаций. Поэтому суд является чуть ли не единственной инстанцией, которая способна защитить интересы гражданского сектора.

Административная юстиция способна повлиять и на улучшение деятельности различных государственных органов, включая правоохранительные органы. Во-первых, судебная практика может создавать ориентиры поведения в ситуациях, когда закон недостаточно подробно регулирует тот или иной вопрос или содержит значительную степень усмотрения для государственных органов или их должностных лиц. Во-вторых, негативное реагирование судов на незаконные действия различных органов государственной администрации даже сегодня расценивается как серьезный недостаток или упущение. Поэтому каждый такой факт может способствовать устранению таких недостатков и упущений.

В-третьих, сильные и независимые органы административной юстиции должны повлиять на то, что должностные лица и государственные служащие будут просчитывать последствия своих незаконных действий, если будут понимать, что эти действия могут быть оценены и оспорены в суде.

Опыт постсоветских стран, где стали действовать административные суды, показывает, что решения государственных органов стали обоснованнее и качественнее.

Административная юстиция может оказать влияние и на собственно судебную систему. Беспристрастное и объективное рассмотрение публично-правовых споров с изначальным неравенством сторон повысит доверие ко всей судебной системе, развеет представление о невозможности тяжбы с государством и повлияет на правовую активность граждан. Практика свидетельствует, что в тех странах, где создаются административные суды, возрастает количество исков против государственных органов, так же как возрастает количество решений в пользу граждан. В Казахстане, по оценкам представителей государственных органов, дела особого искового производства (гл. 27 ГПК РК) в 2012–2014 гг. составляли 5–7 % всех гражданских дел.

Изложенное выше показывает, что в развитом институте административной юстиции сегодня заинтересованы самые различные субъекты правовых отношений, включая государство. И государство предпринимает определенные меры.

В современных государствах существуют разные модели организации административной юстиции. Наиболее часто выделяют три модели: французскую; германскую, англосаксонскую. Эти модели различаются, главным образом, по критерию институционального построения органов, рассматривающих публично-правовые споры.

В обсуждении вопросов административной юстиции в Казахстане активно пропагандируется немецкий опыт, который лежит в основе одной из классических моделей. Имеются сторонники, особенно среди специалистов в области гражданского процесса, сохранения текущего статуса в вопросах оспаривания действий государственной администрации. Практически незамеченной остается французская модель. Рассмотрим названные модели подробнее.

Германская модель. Органы (административные суды), занимающиеся правосудием по административным делам, изолированы от государственной администрации (исполнительной власти), но, являясь частью судебной власти, занимают обособленное место в рамках этой власти, существуя параллельно с общими судами. Суды также организованы по территориальному признаку с существованием верховной судебной административной инстанции на общенациональном уровне. Германская модель лежит в основе организации административной юстиции в Австрии, Болгарии, Таиланде, Финляндии, Чехии, Швеции. Кроме административных судов общей юрисдикции функционируют суды специальной юрисдикции (социальные, финансовые, дисциплинарные).

Французская модель. Проверка актов и действий государственной администрации проводится специальными органами (трибуналами, судами, комиссиями), которые являются частью самой государственной администрации. Органы формируются как на низовых уровнях государственного управления, так и на региональных и высших. При этом могут присутствовать как органы общей, так и специальной административной юрисдикции (бюджетные, налоговые, образовательные и т. д.). С различными вариациями такая модель принята сегодня в Бельгии, Италии, Греции, Колумбии, Пакистане, Турции.

Англосаксонская модель. Все споры с государственной администрацией подсудны общим судам. Никаких специальных судебных органов не создается. Вместе с тем, в странах этой модели существует большое количество административных учреждений (судов, трибуналов, советов, комиссий, бюро), создаваемых в рамках исполнительной ветви власти. Так, в Великобритании, одном из ярких представителей этой модели, начиная с 30-х гг. XX в. обозначился во многом стихийный процесс создания учреждений административной юстиции, он обосновывался практической потребностью обеспечить оптимальное и оперативное разрешение административных споров и разгрузить общие суды. К странам данной модели относятся большинство стран англо-саксонской системы права, включая Великобританию и США, страны Латинской Америки, Малайзия, Япония. Многие страны постсоветского пространства, включая Казахстан, также близки к этой модели за тем исключением, что никакие административные трибуналы вне судебной системы для рассмотрения споров не создаются.

На наш взгляд, для Казахстана неприемлема ни одна из моделей в чистом виде. Сохранение публично-правовых споров в структуре ГПК не отвечает современным требованиям и вызовам. Вряд ли целесообразно создавать органы административной юстиции по француз-

скому образцу с учетом высокого уровня корпоративной солидарности административных органов, а также иных проблем, которые могут возникнуть при создании юрисдикционных органов в недрах самой государственной администрации. Наиболее востребованным представляется немецкий опыт, но с возможным применением подходов из других моделей. Таким образом, имеет смысл говорить о популярных сегодня смешанных моделях.

С нашей точки зрения, целесообразно:

1) создать институциональную основу административной юстиции. По большому счету, почва для этого уже есть – действующие административные суды. Следует передать рассмотрение дел об административных правонарушениях в общие суды, публично-правовых споров — административным судам;

2) в плане нормативно-правового обеспечения административной юстиции требуются подготовка и принятие отдельного процессуального акта, с наиболее подходящее название для которого — Административно-процессуальный кодекс. Этот акт должен быть посвящен исключительно вопросам рассмотрения судами споров в публично-правовой сфере;

3) с учетом богатого зарубежного опыта в Административно-процессуальном кодексе необходимо закрепить принципы и процедуры, характерные для административного судопроизводства, в частности, о бремени доказывания, более активной роли суда в рассмотрении спора, сокращенных сроках рассмотрения, обязанности государственных органов предоставлять необходимую информацию и т. д.;

4) определить, какие категории дел и споров будут рассматриваться административными судами. В первую очередь, это те дела, которые предусмотрены сегодня гл. 27 Гражданского процессуального кодекса: об оспаривании решений и действий (или бездействия) органов государственной власти, местного самоуправления, общественных объединений, организаций, должностных лиц и государственных служащих.

Отметим, что административными судами могут рассматриваться споры, связанные с оказанием государственных услуг. В соответствии с Законом Республики Казахстан «Об административных процедурах» от 27 ноября 2000 г. государственные услуги могут оказываться как государственными органами, так и подведомственными им организациями.

Кроме собственно споров с государственной администрацией, в юрисдикцию административных судов целесообразно

а) включить:

- избирательные споры;
- споры о законности нормативных правовых актов;
- обращения прокурора о признании актов и действий органов и должностных лиц незаконными;
- обращения государственных органов в связи с применением к гражданам и организациям различных правовых мер воздействия, предусмотренных законодательством (например, о ликвидации или принудительной реорганизации юридических лиц);
- споры, вытекающие из административных договоров;
- служебные споры (возникающие в процессе государственной службы);
- споры государственных органов о компетенции;

б) ввести в процесс институт административного иска и определить виды таких исков: об оспаривании, принуждении, признании, защите, восстановлении и т. д.;

в) решить вопрос об участии прокурора в рассмотрении публично-правовых споров. Гражданину в административном процессе противостоит не только административный государственный орган со своими ресурсами, но еще и прокурор, при этом прокуроры и не скрывают свою роль: они защитники интересов государства;

г) уделить внимание подготовке административных судей. Очевидно, что институт административной юстиции будет эффективен только в том случае, если будет высоким качество отправления правосудия, а такого качества невозможно достигнуть без квалифицированного судейского корпуса. Понятно, что решить в одночасье кадровый вопрос нереально. Тем не менее, следует разработать программу подготовки/переподготовки административных судей.

Причем в реализации этой программы должны участвовать не только Институт правосудия Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан, но и высшие учебные заведения юридического профиля, зарубежные и международные организации с экспертным потенциалом в этой сфере;

д) обратить внимание в целом на юридическую науку, образование и их публично-правовой компонент. Не секрет, что сегодня наиболее востребованы частноправовые дисциплины. Они гораздо лучше обеспечены кадрами, исследованиями, учебными пособиями и иной литературой. Но невнимание к вопросам публичного права уже сказывается в том числе и на традиционных сферах влияния гражданского права. Те же предприниматели страдают от нечетко прописанных процедур, многочисленных административных барьеров, непомерных административных взысканий и т. д. Поэтому юридическое образование должно иметь целью хорошую подготовку юристов-управленцев, которые могут быть востребованы и в позитивном государственном управлении, и в судебной деятельности в области публично-правовых споров. В этой связи можно с сожалением отметить, что с 2012/2013 учебного года административное право в Республике Казахстан стало элективной дисциплиной (т. е. дисциплиной по выбору) в рамках принятой сегодня кредитной технологии обучения. Иными словами, административное право больше не является дисциплиной, обязательной для изучения студентами юридических вузов.

Можно долго спорить о модели административной юстиции, применимой в Казахстане, приводить многочисленные аргументы «за» и «против». Сторонники единой юстиции будут утверждать, что только общие суды могут обеспечить контроль за законностью деятельности государственной администрации. Противники единой юстиции вспомнят, что одной из причин появления административной юстиции было недоверие к судебной системе и желание создать альтернативное правосудие в случае с оценкой деятельности государственной администрации, не говоря уже о специфике публично-правовых споров, которую невозможно учесть в рамках деятельности общих судов и гражданского процесса.

Таким образом, можно долго спорить о различных элементах административной юстиции, нюансах процессуального законодательства. Даже изложенное в настоящей статье показывает, что к созданию административной юстиции нет универсальных подходов. При принятии решений надо учитывать собственный опыт, правовую культуру, традиции и трезво оценивать различные предложения по развитию этого важного института. Однако главное — не это: любая модель останется красивой декорацией, если суды не освободятся от опеки государственной администрации, а административная юстиция будет инструментом для оправдания целесообразности государственных решений, а не мерилom справедливого и законного поведения как государства, так и граждан.

ТҮЙІН

Мақалада Қазақстан Республикасының Әкімшілік әділеттіліктің теория мен тәжірибенің көрінісінің мәселелері қараластырылып. Әкімшілік әділеттілікті ұйымдастырудың негізгі қағидаларының үлгісі ұсынылады.

REZUME

The following article deals with the theoretical and practical aspects of issues of administrative justice in the Republic of Kazakhstan; main principles of the administrative justice organization model for the Republic of Kazakhstan are also proposed.

Ташибаева А. К., старший научный сотрудник центра по исследованию проблем расследования преступлений НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

«100 шагов» — ПРОГРАММА ПУТИ К ЭФФЕКТИВНОМУ ГОСУДАРСТВУ

Аннотация. В статье рассматриваются реформы по обеспечению верховенства закона, предложенные Главой государства.

Ключевые слова: реформы, объявленные Главой государства; 100 детальных и практических решений; модернизация государства; пять институциональных реформ; модернизация судебной системы и работы правоохранительных органов; система ценностей «Мәңгілік Ел».

По мнению Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева, «100 конкретных шагов» придадут нашей стране такой запас прочности, который позволит уверенно пройти сложный период испытаний, не сбиться с пути реализации Стратегии — 2050 и укрепить казахстанскую государственность».

100 шагов — это программа, которая содержит 100 детальных и практических решений, закладывающих основы дальнейшего вектора поэтапной модернизации государства, экономики и общества. Пять институциональных реформ жизненно необходимы Казахстану, чтобы создавать и воспроизводить конкурентные преимущества нашей страны на глобальном уровне.

В Плане нации «100 конкретных шагов по реализации Пяти институциональных реформ» определены конкретные меры по проведению дальнейших демократических преобразований, в том числе по модернизации судебной системы.

15 шагов направлены на кардинальное повышение профессионализма государственного аппарата; 19 шагов — это эффективные действия по модернизации судебной системы и работы правоохранительных органов. 50 шагов — четкие и точные решения, стимулирующие новый высокотехнологичный экономический рост и развитие человеческого капитала, строго ориентированные на улучшение качества жизни казахстанцев; 6 шагов — это полновесные меры, предполагающие укрепление общекзахстанской идентичности, единства общества, развитие системы ценностей «Мәңгілік Ел»; 10 шагов обеспечивают совершенствование механизмов работы «Открытого Правительства», прозрачности и подотчетности госорганов, усиления общественного контроля и расширения гражданского участия. Эти конкретные 100 шагов отражают интересы каждого казахстанца. Каждый из нас должен совершить вместе со всей страной эти важные 100 шагов — в своей профессии, на своем рабочем месте, в своей общественной жизни.

План Нации возлагает новый уровень ответственности на государственных служащих. Теперь каждый, кто трудится в государственном аппарате, лично отвечает за свой конкретный сегмент выполнения президентских «100 шагов», должен быть готов в любое время дать четкий ответ, что лично сделал и делает на своем конкретном участке работы.

В предложенном Президентом Н. А. Назарбаевым Плане Нации обозначены пути совершенствования судебной системы, определены 11 важных аспектов ее модернизации. Прежде всего это переход от пятиуровневой системы правосудия к трехуровневой. Исключаются надзорная и повторная надзорная инстанции, остаются только первая, апелляционная и кассационная. В связи с этим значительно возрастают требования к работе судов первой инстанции.

Еще одно нововведение — обязательное внедрение аудио-и видеофиксации судебных процессов. Эта мера направлена на повышение открытости работы судебной системы и доверия общества к судам, будет дисциплинировать как судей, так и участников процесса. Причем в случае возникновения жалоб записи становятся основным доказательством соблюдения процессуальных требований.

Заслуживает внимания и внедрение информационно-аналитической системы «Төрелік» — ведение автоматизированного учета и контроля соблюдения процессуальных сроков, формирование статистических и аналитических отчетов, упрощение делопроизводства и судопроизводства. Кроме того, система интегрирована с необходимыми информационными базами Комитета правовой статистики и специальных учетов, уплаты госпошлины, исполнения судебных актов и т. д. Цель информационной системы «Төрелік» — обеспечение возможности срочного получения участниками процесса нужной информации относительно дела. Ее отличительная черта заключается в том, что все суды работают по единой номенклатуре, а дальнейшая эксплуатация данного проекта избавит их от бумажных носителей.

Кроме того, все больше и больше граждан начинают пользоваться «Судебным кабинетом», подавать электронные заявления, замечания, апелляционные и кассационные жалобы. На судебных интернет-ресурсах появились новые сервисы — «Ознакомление с судебными документами», «Список слушаний дел» — с указанием номера зала суда, времени и даты судебного заседания.

В 2009 г. в Казахстане был утвержден Кодекс судейской этики, определивший требования к деятельности служащих третьей ветви власти. Однако, как показывает практика, данный документ требует соответствующих поправок. Именно поэтому Глава государства предложил разработать новый Этический кодекс судей.

Вводимые реформы усиливают подотчетность судей, граждане могут обжаловать их действия в дисциплинарной комиссии Судебного жюри. В рамках объявленных Главой государства реформ предусматривается также создание в составе данной структуры двух самостоятельных комиссий — квалификационной и дисциплинарной.

Один из «100 конкретных шагов» — расширение области применения суда присяжных, оптимизация механизма их отбора. Предлагается также законодательно определить возможность передачи дела из одного суда в другой по ходатайству заинтересованных участников процесса.

С 1 января 2015 г. вступил в действие новый Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, в котором закреплены достижения органов досудебного производства и суда в сфере уголовного судопроизводства, усовершенствован ряд норм уголовно-процессуального законодательства, введены новые понятия, институты, участники процесса и т. д. Все эти новшества направлены на повышение правоприменительной деятельности по раскрытию и расследованию совершенных преступлений, обеспечение конституционных прав и свобод участников процесса, укрепление законности, обеспечение верховенства закона.

Так, в новом УПК РК изменена досудебная стадия производства, введено понятие досудебного расследования, начало которого связано с моментом регистрации заявления и сообщения об уголовном правонарушении в Едином реестре досудебных расследований (далее — ЕРДР) и возможности проведения с указанного момента любых следственных действий (ч. 1 ст. 179). Уголовно-процессуальное законодательство РК позволяет полагать, что первой стадией уголовного процесса является стадия досудебного расследования, с которой начинается досудебное производство, а стадии, аналогичной возбуждению уголовного дела, теперь нет.

Таким образом, в действующем уголовно-процессуальном законодательстве РК вместо постановления о возбуждении уголовного дела дознаватель, орган дознания, начальник следственного отдела, следователь, прокурор в пределах своей компетенции и в порядке, установленном настоящим Кодексом, выносит постановление о принятии уголовного дела к своему производству. Стадия досудебного расследования начинается с момента внесения сведений об уголовном правонарушении в ЕРДР и заканчивается прекращением уголовного производства или направлением в суд обвинительного акта.

В новом УПК несколько сужены полномочия следователя: УПК РК 1997 г. отдавал в руки следователя расследование по уголовному делу полностью: предъявление обвинения, составление обвинительного заключения или же прекращение уголовного дела (раздел 6 УПК РК), действующий оставил следователю только сбор доказательств и определение предварительной квалификации деяний подозреваемого.

Досудебное расследование сегодня производится в форме дознания, предварительного следствия и протокольной форме (ст. 189 УПК РК), исключенной из УПК в 80-е гг. XX в. Традиционные формы досудебного производства — предварительное следствие (проводится следователями органов внутренних дел, национальной безопасности, антикоррупционной службы и службы экономических расследований, а также прокурором в случаях, предусмотренных УПК РК); дознание (проводится органами, указанными в ч. 2 ст. 61 УПК). На основании Закона РК от 7 ноября 2014 г. в перечень органов дознания включены антикоррупционная служба и служба экономических расследований; в связи с упразднением МЧС и передачей его функций в МВД РК из числа органов дознания исключен орган противопожарной службы.

Вместо упрощенного досудебного производства (гл. 23-1 ст. ст. 190-1 — 190-4 УПК РК 1997 г., срок — 10 суток) введено ускоренное досудебное расследование (до 15 суток, ст. 190 УПК) по преступлениям небольшой и средней тяжести, а также тяжким преступлениям (максимальное наказание не превышает двенадцати лет лишения свободы), если собранными доказательствами установлен факт преступления и совершившее его лицо полностью признает свою вину, согласно с размером причиненного ущерба.

В новой гл. 30 УПК РК «Негласные следственные действия» отражены десять оперативно-розыскных мероприятий, указанных в ст. 11 Закона РК от 15 сентября 1994 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 7 ноября 2014 г.). Согласно п. 12 ст. 7 УПК негласными следственными действиями являются действия, проводимые в ходе досудебного производства без информации вовлеченных в уголовный процесс лиц, интересов которых оно касается, в порядке и случаях, предусмотренных УПК.

Введены новые, ранее не известные в уголовно-процессуальном законодательстве участники процесса — следственный судья и процессуальный прокурор. Это с нашей точки зрения, преследует цель укрепления законности и совершенствования судебного контроля, прокурорского надзора за досудебным производством по уголовным делам.

Введение в уголовный процесс фигуры следственного судьи направлено на усиление защиты личности на досудебной стадии расследования, эффективное обеспечение интересов уголовного правосудия, ускорение производства по делу.

С целью осуществления постоянного надзора за ходом расследования уголовного дела и рассмотрения его в суде предусмотрена должность *процессуального прокурора*. Согласно п. 35 ст. 7 УПК РК процессуальный прокурор — прокурор, на которого в соответствии с Уголовно-процессуальным кодексом РК руководителем прокуратуры возложен надзор за применением законов по уголовному делу. Таким образом, процессуальный прокурор — это прокурор, назначаемый руководителем прокуратуры по конкретному уголовному делу. Он будет осуществлять надзор с начала досудебного расследования и сам же поддерживать государственное обвинение в суде.

Применительно к досудебному расследованию наряду с фиксированным сроком дознания — один месяц, предварительного следствия — два месяца (ст. 192 УПК РК), ускоренного производства — пятнадцать суток (ст. 190 УПК РК) законодатель ввел термин «разумный срок» досудебного производства. По нашему мнению, введение этого термина дает возможность лицам, ведущим досудебное производство, в целях обеспечения быстроты расследования заканчивать его, не дожидаясь фиксированного двухмесячного срока предварительного следствия, например, в течение двадцати или тридцати дней. Этим самым момент совершения преступления приближается к моменту наказания за совершенное общественно опасное деяние, что имеет большое предупредительное значение в борьбе с правонарушениями. При этом, оперируя термином «разумный срок» уголовного судопроизводства, надо обеспечить действия указанных в законе таких обстоятельств, как правовая и фактическая сложность уголовного дела, реализация процессуальных прав участников досудебного производства, способ реализации лицом, осуществляющим досудебное расследование, своих полномочий (ст. 192 УПК РК).

В Уголовно-процессуальный кодекс РК введен новый участник — свидетель, имеющий право на защиту. В соответствии с ч. 5 ст. 78 УПК РК это лицо, на которое в заявлении и сообщении об уголовном правонарушении указано как на лицо, его совершившее, либо против которого свидетель, участвующий в уголовном процессе, дает показания, но к нему не применено процессуальное задержание либо не вынесено постановление о признании подозреваемым. Его права и обязанности определены в ч. 6 ст. 78 УПК РК. По существу, это лицо, в отношении которого имеется подозрение в совершении уголовного правонарушения. Согласно Л. М. Карнеевой это «заподозренное» в совершении преступления лицо, но для признания его подозреваемым нет достаточных доказательств. Поэтому наряду с подозреваемым, обвиняемым, подсудимым, осужденным, оправданным его следует отнести к категории участников процесса, которые должны в обязательном порядке пользоваться услугами защитника (ст. 67 УПК РК).

УПК Республики Казахстан содержит новый институт — процессуальное соглашение. Законодатель делит его на два вида: процессуальное соглашение в форме сделки о признании вины (ст. ст. 612 – 617) и процессуальное соглашение о сотрудничестве (ст. ст. 618 – 621). Условиями соглашения в форме сделки о признании вины являются: добровольное изъяснение желания подозреваемого, обвиняемого; не оспаривание ими подозрения, обвинения, имеющих по делу доказательств, характера и размера причиненного им ущерба; согласие всех потерпевших.

В заключение отметим, что новые подходы к обеспечению верховенства закона повысят эффективность и прозрачность судебной системы и правоохранительных органов, возрастет общественное доверие к институту правосудия, многократно увеличится инвестиционная привлекательность нашей страны.

ТҮЙІН

Мақалада мемлекет басшысымен ұсынылған заңның басындылығы туралы мәселелер зерттелген.

RESUME

In the article reforms are examined on providing of supremacy of law, offer Head states.

УДК 343.2/7

Тессман С. А., начальник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность ОВД, НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, доцент, подполковник полиции

КЛОНИРОВАНИЕ ЧЕЛОВЕКА: «ЗА» И «ПРОТИВ»

Аннотация. Автор рассматривает ряд вопросов, связанных с клонированием, акцентируя внимание как на положительных, так и на отрицательных аспектах решения данной проблемы.

Ключевые слова: клонирование, клонирование человека, терапевтическое клонирование.

В проблеме клонирования и появления когда-то знаменитой овечки Долли заложен глобальный вопрос: имеет ли право человек вмешиваться с создание того же человека, ведь больше всего люди боятся и в то же время жаждут, чтобы развитие науки наконец дошло до того высокого уровня, когда человек через клонирование достигнет бессмертия. Клонирование — дело более чем богоугодное, поскольку второй человек на земле — Ева — был создан с помощью клонирования: она была получена из ребра Адама. Это не что иное, как акт клонирования, но с «небольшой» генетической ошибкой: вместо мужчины — второго Адама — получилась женщина — Ева.

Для одних людей клонирование — это воплощение мечты о вечной жизни, для других — возможность иметь детей, для скорбящих от потери родных и близких — надежда на их воз-

вращение. Эта идея стала одной из самых популярных в мире. Человечество уже добилось в этой сфере ошеломляющих результатов, но все исследования были прекращены.

Все началось еще в 60-х годах XX в., даже в Советском Союзе были свои мышки-клоны, но всемирную славу получила овечка Долли. Она родилась в 1997 г. в шотландском институте Рослин. Ученые предприняли множество попыток (по некоторым данным, овечка Долли родилась только с 277 попытки), прежде чем на свет появился клонированный ягненок. Вслед за Долли по всей планете стали появляться клоны кошек, собак, телят и даже верблюда.

Вскоре ученые-генетики заговорили о создании клона человека. Так, чикагский ученый Ричард Сид 5 декабря 1997 г. заявил, что он собирается клонировать себя и свою жену. Несмотря на то, что среди трех гарвардских дипломов Р. Сиды нет медицинского, это не помешало ему предложить столь смелый эксперимент, что вызвало настоящую бурю среди медиков и политиков. Ученый планировал воплотить свой замысел в Японии, однако, насколько известно, в этом не преуспел.

В 2001 г. итальянский врач Северино Антенори и американский исследователь Панайотис Завос заявили, что собираются клонировать детей. Затем появилась компания «Clonaid», принадлежащая секте разлитов, по мнению которых человек произошел от инопланетян. Одной из своих главных задач разлиты считают достижение бессмертия человека средствами науки, поэтому возлагают основные надежды на клонирование¹. Последователи секты, которых по всему миру уже сотни тысяч человек, стали финансировать эту компанию. В декабре 2002 г. глава компании «Clonaid» Бриджит Буасселье объявила о рождении первого клона, а в 2010 г. заявила, что ее компания произвела на свет уже более ста клонов, семь из них живут в России. Однако на вопрос, где эти дети и как их зовут, ответа так и не последовало. Ни «Clonaid», ни другие компании так и не предоставили никаких доказательств: нет ни видеоматериалов, ни медицинских заключений, имен, даже названия стран, где якобы появлялись человеческие клоны. Есть только слова, которых, однако, оказалось достаточно, чтобы человечество стало активно защищаться от такого развития науки.

Проблема действительно настолько сложная, что с 1998 г. 24 страны Евросоюза присоединились к дополнительному протоколу Конвенции о правах человека, которая запрещает клонирование человека. Вокруг проблемы клонирования появилось много вопросов: к чему приведет клонирование, зачем оно вообще нужно и т. п.

Как известно, в процессе клонирования животных фиксируют довольно большое количество патологий и аномалий. Неизведанное пугает, и никто не хочет брать на себя ответственность за больных людей. Тем не менее врачи стоят на своем, говоря о том, что им нужна только возможность и они докажут, что все безопасно. По их мнению, клонирование, также как и зачатие в пробирке, дает возможность предсказать здоровье ребенка и взять только то, что станет по-настоящему здоровым и хорошим организмом.

Запрет на клонирование человека введен во многих странах, но, по-видимому, не навсегда, а до тех пор, пока ученые не смогут гарантировать, что человеческие клоны будут здоровы, до конца не разработают технологию клонирования и кто-нибудь не обозначит их права, обязанности и, соответственно, положение в обществе. И тогда, может быть, будет принято решение в какой-то отдельно взятой лаборатории или в отдельно взятой стране провести эти исследования. Никто не стоит на пути у прогресса. Ученые всего мира ждут разрешения, чтобы продолжить исследования, а законодатели, в свою очередь, ждут от ученых результатов, чтобы разрешить. Возникает вопрос: откуда взяться результатам, если нельзя исследовать? Круг замкнулся. Заведующий лабораторией генетических основ клеточных технологий Института общей генетики им. Н. И. Вавилова РАН России доктор биологических наук профессор С. Киселев указывает на то, что запрещать клонирование в любом случае не очень правильно. Таким образом ограничиваются возможности людей получать медицинскую помощь. Другое дело, что подобные эксперименты, исследования должны проводиться под очень жестким и четким контролем, в первую очередь со стороны государства.

Несмотря на запрет, ученые-генетики продолжают работу. Конечно, человеческие клоны на свет так и не появились, во всяком случае, официально. Человека все-таки клонировали,

но не довели его до рождения. Изъяли клонированный эмбрион на раннем сроке. Сделано это было для получения эмбриональных стволовых клеток. Этот эксперимент пока удалось провести только одному генетику — работающему в США ученому казахского происхождения Шухрату Миталипову. До этого все подобные заявления либо оказывались фальсификациями, либо полученные стволовые клетки не могли размножаться. В 2013 г. Ш. Миталипов впервые провел терапевтическое клонирование человека. За это открытие он был назван ученым года, но что нам дает его достижение? С возможностями клонирования эмбриональных стволовых клеток возникает возможность решить проблему лечения болезни Паркинсона, онкологических заболеваний, заболеваний сердца, сахарного диабета и других болезней, которые сегодня уносят миллионы жизней. Однако на том единственном эксперименте официально пока все и остановилось. Тем не менее, ученые поняли, что за клонированием будущее. В первую очередь, клонирование предоставляет шанс иметь детей тем людям, которым даже зачатие в пробирке таких шансов не дает. Это самая большая проблема. В свое время примерно такие же сомнения были связаны с открытием структуры ДНК. Все осознавали, что это прорыв, однако никто не знал, что с ним делать, а сегодня лекарства на основе трансгенной бактерии, к примеру, тот же инсулин, лежат в наших аптечках. К примеру, в XVII в. было запрещено переливание крови, поскольку при этом использовались пустые промытые кишки, и часто в результате внесенных инфекций люди погибали. Как только технологический уровень поднялся до необходимого, переливание крови было разрешено.

Есть и еще одна весьма сложная проблема клонирования — этическая. Когда речь идет об овечке, все понятно. Но как быть с человеком, характер, пристрастия, душу которого не клонируешь. Для родителей, потерявших своего единственного ребенка, это, может быть, и не столь важно, а для тех, кто хотел бы клонировать мать или жену, это имеет огромное значение, если не сказать решающее. В противном случае это не близкий человек, либо надо смириться, что через годы вырастет просто близнец, у которого будет свое внутреннее содержание.

С православной точки зрения, клонирование — это нарушение христианской этики. Некоторые Поместные православные церкви уже высказывались о несовместимости новейших генных технологий с христианским мировоззрением и установлением².

Таким образом, даже если ученые решат задачу клонирования человека (а скорее всего, они обязательно ее решат), нерешенными останутся еще множество вопросов. Идея клонирования Homo sapiens ставит перед человечеством такие проблемы, с какими оно прежде не сталкивалось. С одной стороны, что если люди начнут выращивать своих клонов и безжалостно «разбирать их на запчасти»? Или магнаты шоу-бизнеса захотят получить копии известных актеров, певцов и т. д. и использовать их для развлечений и материальной наживы? С другой стороны, кому-то, как было отмечено выше, очень нужен ребенок, и клонирование — единственный шанс. Шанс нужен и больным людям, например, получить новые органы, которые можно вырастить, если развивать соответствующую технологию. Поэтому данная проблема еще долгое время будет оставаться дискуссионной.

¹ <http://ru.wikipedia.org/wiki/Раэлиты>.

² Диакон Андрей Кураев. О нашем поражении. — СПб., 1999. — С. 13.

ТҮЙІН

Автор клондаумен байланысты бірқатар мәселелерді қарастырады. Бұл ретте осы проблеманы шешудегі оң әрі теріс аспектілерге назар аударылған.

RESUME

In process an author examines the row of the questions related to cloning. Attention is thus accented, both on the positive and on negative aspects of decision of this problem.

Е. Ж. Тоқтабеков, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы әкімшілік құқық және ІО әкімшілік қызметі кафедрасының оқытушысы, полиция майоры;

Ж. С. Қапашева, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының магистранты, полиция лейтенанты

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация. Мақалада ішкі істер органдарының әкімшілік құқық қатынастарындағы заңдылық категориясының, заңдылық кепілдіктерінің ұғымы, мазмұны мен жүйесі жөнінде ой қозғайды. Автор осы тақырыпта қалам тербеген заңгер ғалымдардың ой-пікірлерін сарапқа салып, өзіндік түйіндер шығарып, ұсыныстар айтады.

Түйін сөздер: ішкі істер органдары, құқық қатынастары, заңдылық, кепілдіктер, ұғым, мазмұн, жүйе.

Өріден қозғасақ, индивидуумдар мен социумдар қарым-қатынасындағы адам құқығын қамтамасыз ету мәселесі құқықтың өзімен бір мезгілде пайда болғаны анық. Қоғамдық формациялардың барлық түрлері мен кезеңдерінде бұл «әділеттілік», «заңдылық» деген ұғымдармен астасып жатты. Осыған сәйкес көптеген нормативтік-құқықтық актілерде адамның құқықтары мен бостандықтары, оның нәсіліне, наным-сеніміне, әлеуметтік жағдайына қарамай-ақ, белгілі бір құндылықтың бастауы ретінде қарастырылатыны тегіннен тегін емес¹. Бұл құқықтардың қай мемлекетте, қандай деңгейде қамтамасыз етілуі — сол мемлекеттің демократиялығы мен заңдылық қондырмасының дамуын айғақтайтын бірден бір өлшем-белгі болмақ.

Бұл категориялардың жүзеге асуы — заңдылық деген құқықтық құбылысты, түсінікті тудырады. Сондықтан жан-жақты, тереңнен талдау жасамасақ та, заңдылық категориясын бірсыдырғы қарастыра кетуді өзімізге міндет санаймыз. Мұның зәрулігі зерттеліп отырған тақырыптың мәселесіне тікелей қатыстылығынан көрінеді. Сондықтан әкімшілік құқық қатынасындағы заңдылық кепілдіктерін зерттемес бұрын, заңдылық ұғымын арнайы жіті ден қойып қарастырып өткен ләзім.

Ғалымдардың көп бөлігі заңдылықты барлық қоғамдық қатынастарға қатысушылардың құқық нормаларын қатаң, шүбәсіз атқару деп анықтайды². Бұл анықтама заңдылықтың өзегіне тән белгілері мен ерекшеліктерін көрсетіп, бұл анықтаманың басқа да заңдылық дифиницияларында сөзбе-сөз айтылуы бұған нақты дәлел бола алады. Талайғы ғылыми ой-пікірлердің қорытылған нұсқасындай болған бұл анықтама өзегінде, әсіресе, заңгер ғалым Х. Ю. Ибрагимовтың ұстанымын айрықша бөліп атап өткен жөн. Ол заңдылықты «мемлекеттік басқарудың барлық саласында жинақталған субъектілердің жүріс-тұрысын, мінез-құлқын реттейтін құқықтық актілер» деп біледі³.

Кейбір еңбектерде заңдылық мазмұнын заңды орындамау емес, оларды жүзеге асыратын қызмет емес, осы қызметтің заңға сәйкестігі құрайды деген ұғымға қосымша түсініктеме беріледі. Осы позицияны ескере отырып, мұндай қосымша түсініктеме беруден, бұл анақтаманың әлі де болса толық еместігін мойындауымыз керек.

Көптеген авторларда заңдылық дегеніміз — құқықтық нормалардың принциптері мен талаптарын қатаң ұстану деген түсінік кеңінен белең алған⁴. Заңгер ғалым А. А. Таранов заңдылықты құқықтық-нормативтік актілердің көмегі арқылы мемлекет еркінің жалпыға бірдей ортақ екенін қамтамасыз ету және оларды тиянақты қолдану мен орындау бойынша талаптар жүйесі ретінде анықтауға болады деп біледі⁵.

Үшінші бір ғалымдар заңдылықтың шынайылығын көрсету үшін бірқатар анықтамаларда оның мәнін режимдік категория арқылы ашуға ұмтылады. Заңды құқықтық нормаларды бәрі бірдей қатаң орындаумен сипатталатын тұрақты қоғамдық (немесе құқықтық) режим ретінде қарастырады⁶.

Келтірілген заңдылық анықтамаларына талдау жасау кезінде бұл секілді күрделі де көп қырлы қоғамдық құбылыстың өзіне тән ерекшеліктері мен белгілері мол екендігіне әбден көзіміз жетті. Алайда көрсетілген дифинициялардың жалпы кемшілігін де көрсетеді — бір анықтамада келтірілген белгілер екінші бір анықтамада келтірілмейді.

Осының бәрі де құқық теориясында екі бағытта өрбіген заңдылық туралы көзқарастардың бірігуін туғызуда. Бірінші бағытты қолдайтын өкілдер заңдылық туралы өз анықтамаларын келтіре отыра, басқа дифиницияларда көрсетілген заңдылықтың басқа жақтарын келтіреді. Осылайша заңдылықты заңдарды орындау мен сақтау деп біліп, соңынан демократияның саяси режимінің өзіндік ерекшелігі, принципі ретіндегі мемлекеттік қызметті жүзеге асыру әдісі⁷ деп жазады. Мәселен, орыс ғалымы С. С. Алексеев заңдылықты қоғам өмірінің демократиялық режимін көрсететін және барлық субъектілердің заңдарды әрі оларға негізделген заң аясындағы актілердің талаптарын қатаң сақтаудан тұратын құқық принципі ретінде анықтайды⁸.

Келтірілген анықтамалардан көрінетіні, бұл бағытты ұстанатын ғалымдар арасында заңдылықты түсінетін біркелкілік жоқ, ала-құла, бұл секілді күрделі, көп қырлы құбылысты қарастыруда бір-біріне мүлдем ұқсамайтын ұстанымдар бар.

Осыған байланысты бір қатар ғалымдардың заңдылық ұғымын қалыптастырудағы заңдылық сияқты күрделі әлеуметтік-саяси құбылыстың жан-жақты қырларын көрсететін «принцип», «талап», «режим» дейтін категорияларды бір-біріне қарама-қарсы қоюға болмайды дейтін ұстанымдарын ұтымды санаймыз.

Осы себепті екінші бағыттың өкілдері жоғарыда қызығушылық тудырған дифиницияларды біріктіріп, заңдылықтың кешенді анықтамасын беруге ұмтылады. Бірақ заңдылықтың анықтамасын кешенді түрде беруде әрқилы дефиницияларды механикалық түрде беруге ұмтылу барлық мәселені шешпейді. Біздің пікірімізше, заңдылықты әкімшілік құқық қатынасы субъектілерінің бәріне бірдей ортақ принцип ретінде қарастыруымыз қажет.

Бұл жайт ғалым С. Б. Абилгазиннің пікірінде жанама түрде айтылып өтіледі. Ол: «Қамқорлық пен назарға алудың негізі — полицияның сыртқы әкімшілік қызметінде заңдылықты сақтау болып табылады»⁹ деп жазады.

Қазіргі кезеңдегі заң теориясында саяси-құқықтық режим ретіндегі заңдылық мазмұнында мынадай белгілер аталып өтіледі:

- мемлекет заңдарында айғақталған құқықтық идея;
- заңның үстемдігі;
- барлық құқық субъектілерінің құқықтық актілерді сақтау мен орындау;
- заңдардың тиянақтылығының (тұрақтылығының) қатыстылығы;
- нормативтік-құқықтық актілерді бірыңғай нақты сақтауға негізделген мемлекеттің қоғамды басқару әдісі.

Айтылғандарды қорытсақ, біздіңше, заңдылықтың мәні мемлекеттік биліктің, өзін-өзі басқару органдарының, лауазымды тұлғалардың, өкілеттігі бар азаматтардың заңдарды және заң аясындағы актілерді міндетті түрде сақтауы мен орындауында. Заңдылық анықтамасының түрлілігі бір категорияның — заңдылықтың, өзіндік белгілерін әр қырынан бейнелейтіндіктен, бір анықтаманы екіншісіне қарама-қайшы қоюға негіз бермейді.

Сонымен қатар, бір ғана декларация қазіргі жағдайда әкімшілік әлеуметтік (қоғамдық) қатынастарды тиісті тұрғыда жүзеге асыруға мүмкіндік бермейді. Мұнда қосымша құрал ретінде өзара кепілдіктер көрініс табады. Кепілдік беру – белгілі бір түрде қамтамасыз етуді, сақтауды, қорғауды жүзеге асыру.

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету (кепілдік) мәселесі үнемі және әлі де отандас заңгер-ғалымдардың назарында болып келеді. Сонымен қатар ол қылмыстық-процессуалдық және азаматтық-процессуалдық заңнамада қолдану арқылы неғұрлым толығырақ зерттелді.

Кепілдіктің экономикалық, саяси, ұйымдық және заңдылық саралануы (классификациясы) тұрақты және кең таралған деп саналады. Кей ғалымдар «жалпы және арнаулы (заңдылық)» деп ерекшелейді. Жалпыға: экономикалық, әлеуметтік-саяси, идеологиялық, әлеуметтік-

психологиялық жатқызылады. Ал негізгі арнаулы кепілдіктерге мына құқықтың нормалары жатқызылады:

- Қазақстан Республикасы Конституциясындағы;
- қолданыстағы заңнамадағы;
- әкімшілік мәжбүрлеу шараларын қолдану тәртібін жүйелейтін;
- полиция актілерінің заңсыз әрекетіне шағымданудың, өзгертудің немесе тоқтатудың мерзімі мен тәртібін анықтайтын;
- қылмыстық, әкімшілік, тәртіптік және жауаптылықтың басқа да түрлерін бекітетін нормалар.

Бұлайша бөлудің теориялық және практикалық маңызы бар. Теориялық тұрғыда заңдарды қамтамасыз етудің және жүзеге асырудың механизмін тереңірек тануға мүмкіндік береді. Ал практикада бұл бөлу заңның нақты әрекетін қамтамасыз ету тиімділігін арттыру жолдарын қамтамасыз етумен пайдалы. Бірақ заңдылық кепілдіктерінің жалпы тізімі әлі де даулы мәселе.

Заңдылық кепілдіктерді нақты ерекшеленудің және анықтаудың қиындығы ғылыми әдебиеттерде заңдылық кепілдіктер түсінігі және олардың құрамы туралы мәселелердің түпкілікті шешілмеуінде болып отыр. Бүгінге дейін ғалымдар арасында заңдылықтың құқықтық кепілдік мәнін түсінудегі көзқарастарда бірізділік жоқ.

Соның ішінде, сол жылдан бастап және бүгінгі күнге дейін кепілдік мәселесін А. А. Сәбитова, Н. И. Раздымалина, М. Т. Кәкімжанов, А. И. Павловский, Б. Н. Бутулин және басқа да әкімшілік құқық саласындағы ғалымдар қарастырды. Дегенмен осы уақытқа дейін Қазақстан полициясы органдарындағы әкімшілік құқықтық қатынастардағы кепілдік заңдылығы проблемасы бойынша монографиялық ғылыми зерттеулер болған жоқ.

Қолда бар жұмыстар не жекелеген сипатта (құқық қорғау органдарының белгілі қызметінде қолданылатын), не болмаса азаматтардың әкімшілік құқық кепілдігінің басқа аспектілеріне арналған. Сондай-ақ заңдылық әдебиеттерде «құқықтық кепілдік» түсінігінің өзіне әзірге біркелкі ұстаным қалыптаспауда. Н. Г. Салищева өзінің «Қоғамдық тәртіпті сақтау аппараттарының және бөлімшелерінің қызметінде заңдылықты қамтамасыз ету» монографиялық еңбегінде: «заңдылық кепілдіктері ретінде мемлекетпен және қоғаммен арнайы жасалған жолдар арқылы барлық құқық субъектілерінің нақты заңдарды орындауының дамуын, құқықтардың дұрыс қолданылуын және заңдылық міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ететін объективті және субъективті шарттар түсініледі» деп жазады.

Н. Г. Салищева заңдылық кепілдікті «заңдылық принциптерін берік ететін, заңдардың нақты және мүлтіксіз сақталуын қамтамасыз ететін, мемлекеттің және азаматтардың мүдделерін қорғайтын, ал ол мүдделер бұзылған жағдайда бұзылған құқықтарды және мүдделерді қалпына келтіру және кінәлілерді жазалауды қамтамасыз ететін объективті және субъективті шарттар».

«Заңдылық кепілдігі ретінде, — дейді Н. Г. Салищева, — заңдарды және басқа да құқықтық актілерді... олардың жария етілген нақты мақсаттарына сәйкес өмірге енуін қамтамасыз етуде көмектесетін шарттар мен жолдар қызмет етеді» дейді¹⁰. Заңдылық кепілдіктерді ол «құқық нормаларының жалпыға бірдей және мүлтіксіз орындалуын жалпы шарттар және арнаулы мемлекеттік-құқықтық жолдардың ықпалымен және көмегімен қамтамасыз ететін, яғни жүзеге асырылатын, қорғалатын, ал олар бұзылған жағдайда заңдылық режимі қайта қалпына келтірілетін жалпыәлеуметтік шарттар және арнаулы мемлекеттік-құқықтық жолдар» деп түсінеді¹¹.

Айтылған тұжырымдарды сараптай келе, оларды біріктіретін ортақтықты атап көрсетуге болады: заңдылық кепілдігі ретінде барлық аталған авторлар заңдылықты қамтамасыз етуде көмектесетін шарттар мен жолдарды түсінеді. Бұдан қоғамдағы заңдылық, сондай-ақ — әкімшілік құқықтық қатынастардағы, кепілдіктің қандай да бір түрімен ғана емес, соған сәйкес жүйені бейнелейтін олардың көлемді жиынтығымен қамтамасыз етіледі.

¹ Назарбаев Н. Ә. Тәртіп пен жауапкершілік қатаң талап етілетін болды // Заң. 2002. 3 сәуір.

- ² Тугел А. Не каждый разберется в процессуальных лабиринтах // Заңгер. — 2005. — № 3. — 95-б.
- ³ Ибрагимов Х. Ю. Теоретические аспекты административного процесса // Экономика и право Казахстана. — 2010. — № 7. — 120-б.
- ⁴ Жетписбаев Б. Административная ответственность. — Алматы, 2000. — 284-б.
- ⁵ Таранов А. А. Меры административного пресечения: Дис. ... канд. юрид. наук. — М., 1992. — С. 155.
- ⁶ Круглов В. А. Административно-деликтное право и административно-деликтное процессуальное право как самостоятельные отрасли права // Организация и перспективы деятельности служб административной полиции в борьбе с правонарушениями. — Караганда, 2006; Головкин В. В. Развитие административного процесса: проблемы и перспективы // Организация и перспективы деятельности служб административной полиции в борьбе с правонарушениями. — Караганда, 2006. — С. 85-92; Дубина А. В. Проблемы кодификации административно-процедурных отношений в процессе административной реформы в Украине // Организация и перспективы деятельности служб административной полиции в борьбе с правонарушениями. — Караганда, 2006. — С. 103-107.
- ⁷ Раимбеков Е. Понятие правовых отношений, их виды. // Фемида. — 2001. — № 10. — 137-б.
- ⁸ Алексеев С. С. Административные правоотношения. — М., 1976. — 244-б.
- ⁹ Абулгазин С. Б. Административно-правовые отношения в деятельности милиции по охране общественного порядка: Лекция. — Караганда, 1984. — 40-б.
- ¹⁰ Салищева Н. Г. Административный процесс в СССР. — М., 1964. — 137-б.
- ¹¹ Там же.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается понятийный аппарат административных правоотношений в деятельности ОВД РК, а также отдельные проблемы в условиях их реализации, механизма обеспечения юридических гарантий.

RESUME

In the given article is investigated the notion apparatus of administrative relations in the activity of OIA of the RK and some problems in the condition of its realization, mechanism of judicial guarantees.

ӨОЖ (075.8)

М. Е. Уалиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясындағы жалпы білім беретін пәндер кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры

ВЕДОМСТВОЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КУРСАНТТАРДЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Аталған мақалада Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігіндегі жоғары оқу орындарында білім алушыларды қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: тұлға, әлеумет, патриотизм, борыш, ар-намыс, сүйіспеншілік

Белгілі ғалым, ұлттық педагогиканы мұрат тұтқан Ш.Әленұлы «Педагогика кітабында»: «Патриоттық тәрбиені сабақ процесінде де, сабақтан тыс тәрбие саласында да үзбей беру керек. Ұлттық мектептің алға қойған ең негізгі мақсаты, маңызды міндеті де осы болмақ» деген еді.

Қазақстан Республикасының үздік білім беру жүйесінің тәрбие тұжырымдамасында басым бағыттардың бірі болып патриоттық тәрбиенің бекітілуі де бекер емес. Шынында да, ұлтқа деген сүйіспеншілігі жоқ адамнан адамгершілікті де, сұлулықты да, мәдениетті күтуге болмайды. Ендеше, патриоттық тәрбие – тәрбиенің басты бағыттарының бастауы десек, қателеспейміз.

Соңғы жылдары өскелең ұрпақ тәрбиесімен байланысты болған жаңа проблемалар тәрбиенің мәні, оның қоғамдық өмірдегі орны мен рөлі қайта ойластырумен келісілген. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарының бірі – білім алушыларды тәрбиелеуде, оның ішінде курсанттарды азаматтық, патриотизм, жауапкершілік, еңбексүйгіштік, рухани-адамгершілік құндылықтар, салауатты өмір салтын қалыптастыруда білім беру ұйымдарының қызметін ұйымдастыруды қамтамасыз ету болып табылады.

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыты – патриоттық сезімі бар және Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жаңғыртуын қамтамасыз етуде өз рөлін түсінетін әлеуметтік жауапты тұлға тәрбиелеу болып табылады.

Қазақстандық патриотизмді, елдің мемлекеттік рәміздеріне құрмет, азаматтылық, толеранттылық, рухани адамгершілікті, дене тұрғысынан жетілген, әлеуметтік белсенді тұлға қалыптастыру мәселелерінің басым сипаттарын анықтай отыра, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі дайындаған «Қазақстан республикасының білім беру жүйесінде тәрбие берудің 2013-2015 жылдарға арналған кешенді бағдарламасы» әзірленген болатын. Осы бағдарламада құқықтық тәрбие тұлғаның құқықтық санасын, саяси белсенділігін, мінез-құлқын қалыптастыруға, заңға мойынұсынатын, заңды білетін ғана емес, сонымен қатар оларды саналы түрде орындайтын азамат тәрбиелеуге, ішкі еркіндігі мен өзіндік қасиетін тәрбиелеуге бағытталады, бұлардың барлығы заманауи құқықтық даярлықты, заңдарды, өз құқықтары мен міндеттерін білуді, мемлекеттік құқықтық жүйесінің мүмкіндіктерін қолдана білуін талап ететіндігі жөнінде айтылады.

Қазақстан Республикасы ІІМ ведомстволық жоғары оқу орындарында алғаш ұстаздың жолын бастаған жас оқытушының тәрбие жұмысын ұйымдастыруда қиындықтарға жолығатыны жасырын емес. Өзіне тапсырылған оқу тобының тәрбие жұмысының жоспарын жасап қойғанмен, әр кураторлық сағатын өткізгенде «қалай қызықты жүргізіп, түрлендіруіме болады?» деген заңды сұрақ туады. Әрине, бұл кезде біз аға буын тәлімгер оқытушылардың кеңесіне, баспасөз материалдарына жүгінеміз.

Отансүйгіштік сезімі туа біте пайда болатын қасиет. Сәбидің бойында ең алдымен анасына, өз отбасына, өз үйіне, туған жеріне деген жылы сезімнен бастау алатын, тұлға есейген сайын біртіндеп ұлт, халық, әлеумет, мемлекет деңгейіне көтеріле беретін бұл сезім адамның бүкіл ғұмырына жалғасып жатады. Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіз мемлекет екендігін бүкіл әлемге дәлелдеді. Енді басты міндет — осы мемлекеттің өркендеп өсуі, халықтың әлеуметтік, экономикалық жағдайын көтеру. Қазақстанды «Отаным» деп таныған әрбір азаматтың осыған өз мүмкіндігінше үлес қосуы тиіс.

Отанымыздың аумағының бүтіндігін сақтау, халықтың тыныштығын алатын лаңкестермен қарсы ұйымшылдықпен күрес, мемлекеттерге қауіп төндіретін кез келген сыртқы және ішкі күштерге қарсы тұрудың өзі жастардың отаншылдық рухта тәрбиелеу міндетін жүктейді.

Қазіргі уақытта қоғамның дамуына байланысты курсанттарға білім беру, оларды тәрбиелеу және дамыту Академия қабырғасында білім беріп жүрген оқытушылардың міндеті болып табылады. Курсанттар Академия қабырғасында жүріп-ақ әлемдік құрылым қалыптасуының негізгі ғылыми ұстанымдарын, ойлаудың әдіс-тәсілдерін, Отанға деген сүйіспеншілік, патриотизм, танымның заңдылықтарын игеруі тиіс.

Курсанттарға патриоттық тәрбие беру барлық пәндердің үлесіне жатады. Сондықтан пәнге курсанттардың ынта-ықыласын, қызығушылығын арттыру үшін әр түрлі жаңа әдістемелік технологияларды қолданып сабақ өткізу тиімді. Бұл білім алушылардың сабақтан жалықпауын, жөнсіз әрекетке бармауын, әр іске назар аударып жауапкершілікпен қарауды, ой елегінен өткізіп ойлануды қалыптастырады, бағдарламалық материалдарды жеңіл, тез меңгеруге септігін тигізеді.

«Патриотизм дегеніміз – Отанға деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығының қоғамдық-мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, ал мемлекетті нығайту дегеніміз – жеке адамды күшейту екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм мемлекет деген ұғымды жеке адаммен, яғни оның өткенімен, бүгінгі күнімен және болашағымен қарым-қатынасты білдіреді.»

Ал жастардың патриотизмі – тіпті қасиетті ұғым болып табылады. Жастардың отаншылдық идеясы өмірге ұзақ тарихи-әлеуметтік дамудың нәтижесінде келген. Адам қауымдасып өмір сүргеннен бастап, өз қоғамын, өлкесін, табиғатын сүйген. Соларға деген ерекше сезім, ұнатымы қалыптасқан. Қоғам дамуының кезеңдері мен түрі әлеуметтік арнасы отаншылдық сезімді саяси мазмұнға айналдырған.

Патриотизм – тәрбиенің жемісі. Ол тарихи ұлттық дәстүрлермен тығыз байланысты. Өзіміз білім беріп жүрген курсанттарға ұлттық сезімде патриотизм арнасына, ортақ Отанға оған сүйіспеншілік рухына дұрыс бағыттау керек.

ІІМ ведомстволық жоғары оқу орындарындағы білім алушылардың бойында азаматтық-патриоттық тәрбие үнемі жүргізіліп отыратын үздіксіз процесс. Біздің елімізде жастарды азаматтық, патриоттық тәрбиелеу қазіргі уақытта жастар саясаты бағдарламасы шеңберінде жүргізіледі. Патриоттық рухта тәрбиелеу – курсанттарды ерлікке, Отан сүйгіштікке, ар-намысты қорғауға, адамгершілікке уағыздайды. Осындай халықшылдық идея, елжандылық сезім жастардың жүрегінен терең орын алып, оларды белсенді іс-әрекетке баулиды. Білім алушылардың тәрбиесі ең алдымен бала-бақшаларда, мектептерде Қазақстан Республикасының Мемлекеттік нышандарын саяси және рухани жағынан пайымдаудан басталады. Бұл жастарды азаматтық өзіндік сана-сезімге, ұлттық нышандарды ар-намысын, борыш – парызым деп құрметтеуге үйретеді. Мемлекеттік нышандардың көмегімен азаматтарда еліне деген мақтаныш пен патриоттық сезім табандылықпен тәрбиелене түседі.

Қазақстан мемлекетінің тарихында болып жатқан түбегейлі әлеуметтік-экономикалық және саяси қайта құрулар қоғамдық сана мен қоғамның рухани өміріне үлкен өзгерістер алып келді. Патриотизм өз-өзінен қалыптаспайды, ол оқу-тәрбие үрдісінде мемлекеттік саясат негізінде жүргізілу керектіген бүгінгі заманның өзі талап етіп отыр. Қазақстандық патриотизм әр азамат өзін осы елдің төл басы, нағыз азаматы ретінде сезінгенде ғана қалыптасады. Патриотизм ұғымының мәніне үңілсек, патриотизм әлеуметтік – саяси феномен ретінде адамзат өркениеттің барлық кезінде пайда болып отырған. Тарихты парақтасақ, қазақ патриотизмі ерте кезден бастап қалыптасты.

Білім алушылардың бойында азаматтық-патриоттық сана-сезім, іс-әрекет адам бойына өздігінен қалыптасатын қасиет емес екендігін, оның өзі білім мен тәрбие барысында Отанды ұлағаттау, халықтың төлтума мәдени-рухани әлеміне терең бойлау арқылы қалыптасатынын теория мен тәжірибе дәлелдеп келеді.

Патриоттық тәрбие берудегі жауапкершілікті неғұрлым терең сезініп, бар мүмкіндікті пайдаланып, шыныққан да шымыр отансүйгіш азаматтар даярлау ісінде жоғары оқу орындары оқытушыларының жұмысына үлкен талап қойылады, сонымен қатар жан-жақты білімді болуы шарт.

Ендеше ІІО-дағы біздің мақсатымыз — қызметкерлерге олардың кәсіби қалыптасуына көмектесу, қамқорлыққа алынған жас маманның атқаратын лауазымы бойынша белсенді, еңбек сүйгіш, шығармашылыққа бейім, білікті маман ретінде қалыптасу процесін жетілдіру, сол жас маманды Қазақстан Республикасына жан-тәнімен берілу рухында, патриотизмге, интернационализме, тәртіптілікке, жауапкершілікке, бастамашылдыққа және жоғары адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеу, Ішкі істер органдарында және Ішкі істер министрлігінің оқу орындарында кәсіби кадрлық өзегін қалыптастыру болып табылады. Сондықтан да оқытушылардың ролі еліміздің бейбітшілігін сақтап және азаматтар тыныштығын қорғау жолында мемлекетіміздің лайықты азаматтарын тәрбелеуде өте жоғары болып тұрады.

Биыл Тәуелсіздігімізге – 25 жыл. 25 жылдағы жетістікті қиын жолмен өткен Қазақстанның тарихын, саясатын, экономикасын білу – әр ұрпақтың міндеті. Осыған орай патриоттық тәрбие мәселесі адамзат тарихының өн бойындағы ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы мақсат болғандықтан, білім алушылардың бойындағы Отанға деген сүйіспеншілігін, яғни патриоттық санасын дарытуда жоғары оқу орындары ұстаздарының алатын орны ерекше.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются проблемы воспитания казахстанского патриотизма у обучающихся в высших учебных заведениях МВД Республики Казахстан.

RESUME

In the given article the author discusses the problems of education of the Kazakhstan patriotism of students in higher educational institutions of the MIA of the Republic of Kazakhstan.

ӘОЖ 340 (075.8)

М. Е. Уалиев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының жалпы білім беретін пәндер кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры;

Ө. А. Тұрғанов, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢЫ БОЙЫНША КҮШ ҚОЛДАНЫП ЖАСАЛАТЫН ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңында кейбір күш қолданып жасалатын кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтардың құқықтық мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: күш қолдану, психикалық жарақат, жәбірленуші, құқық бұзушылық.

Күш қолданудың ұғымы туралы мәселені шешу әлеуметтік және құқықтық мағынада да түпкілікті мәнге ие. Қазақстан Республикасы қылмыстық сот өндірісінде «күш қолдану» ұғымының анықтамасы жоқтығына және теорияда да, құқық қолданушылық тәжірибеде де оның анықтамасына және оны түсінуге қатысты бірыңғай көзқарас қалыптаспағанына байланысты одан да үлкен мәнге және өзектілікке ие болады.

Ғалым-заңгерлердің ішінде де күш қолдануды анықтауда түрлі көз қарастар байқалуда.

«Күш қолдану» дефинициясын құқықтық санат ретінде қарастырғанда, адамзаттық қызметтің көп жағдайда қоғамдық қауіпті бола тұра түрлі мінез-құлықтық актілерін сипаттайтындығын атап өткен жөн. Алайда тек қана кейбіреулері (олардың ішінде Ф. Ницше, Ю. М. Антонян, И. В. Бойко және басқалар) күш қолданудың қоғамға пайдалы да болуы мүмкін екендігі туралы айтады.

Мысалы, Ф. Ницше адамзаттық қоғамдағы күш қолданудың халықаралық ауқымда да (соғыстар нысанында), сондай-ақ тұлғааралық қатынастарда да, және тіпті әр адамның өзіне деген күш қолданудың пайдалылығын, еріну, мойынсыну және басқа да психологиялық кемістіктерді жою арқылы негіздеп берген. Өмірдің өзі Ф. Ницшенің пікірінше негізінен «өзінің негізгі көріністерінде күш қолдану жолымен әрекет етеді және бұл сипаттан тыс мүлдем ойға қонарлықтай болуы мүмкін емес».

Өзіне қарсы күш қолдануды аутоагрессия ретінде қарастыратын Ю. М. Антонян, И. В. Бойко және В. А. Верещагин – адамның өзіне-өзі жеке ұғыну арқылы күш қолдануы. Күш қолдануды құқыққа сай екендігін А. В. Наумов та қолдайды, ол «... күш қолдану (оның қажетті қорғаныс кезіндегі шекті көріністерін қосқанда) құқыққа сай болып табылады. Соңғы ұғым күш қолдануды тек қоғамға қауіпті және құқыққа қайшы көріністермен ұштастыруға мүмкіндік береді» деп жазған.

Бұл адамзаттық қоғамдағы құбылыс ретіндегі күш қолданудың күрделілігі мен көп қырлылығын куәландырады. Оның нысандарының, тәсілдерінің және мақсаттарының көптүрлілігі ұғымды түбегейлі анық қалыптастыруға мүмкіндік бермейді. Күш қолданудың жалпы бағалаушылық белгілері, біздің пікірмізше, адамдық өзара қатынастардың басқа да ұқсас нысандары мен тәсілдерінен шектеу мақсатында анықтауға болады және қажетті.

Осылайша, күш қолдануды құқықтық санат ретінде ұғынудың және оған қылмыстық-құқықтық ғылымда анықтама берудің алғашқы әрекеттері физикалық күш қолдануды, оның нәтижесінде жәбірленушінің еркі толық сал болып қалған, бұл тілеп отырған әрекеттердің мәжбүрлеп отырғанның ешқандай қатысуынсыз және «мәжбүрленушінің еркіне тікелей қар-

сы бағытталып, оның анық әрекетті өзі сезіну арқылы орындауға мәжбүрлейтін» оның өз еркін және шартты күш қолдануды мәжбүрлі түрде қол жеткізуге мүмкіндік беретіндігі шартсыз деп бөлетін Н. С. Таганцевпен жасалған. Ол күш қолдануға тек денеге қолсұғылмаушылыққа жасалған «жәбірленушінің ағзасында ешқандай тұрақты түр өзгерістер қалдырмай, өткінші ауру немесе тіпті қарапайым физикалық сезінуді келтіретін» қол сұғушылықтарды ғана жатқызған.

Күш қолдануды әлеуметтік-құқықтық санат ретінде Л. В. Сердюкте қарастырған. Күш қолдануды анықтау барысында оның әлеуметтік-құқықтық белгілеріне нұсқамаудың мүмкін еместігін айта кеткен. Бұл белгілер адамға немесе топқа күш қолданушылық әсер әрдайым заңға қайшы, жәбірленушінің еркіне қарсы немесе одан тыс, кінәнің қасақана нысанымен жасалады және тұлғаның денсаулығына немесе қоғамдық мүдделерге зиян келтіреді немесе келтіруге қабілетті.

Тұлғаға немесе қоғамға кінәсіз немесе абайсыз зиян келтіру, біздің пікірімізше, қоғамдық пайдалы мақсаттардағы осындай ықпал сияқты, күш қолданудың сипатын тіпті оның барлық басқа белгілері болғанның өзінде жоғалтады. Күш қолданудың осы және басқа да белгілеріне, біз ең алдымен, адамға физикалық немесе психикалық жарақаттар не болмаса оның бостандығы мен өз еркін немесе әрекеттерін өз қалауы бойынша білдіруден шектеумен көрінетін салдарын жатқызамыз.

Абайсыз қылмыстық құқық бұзушылықтар күш қолданушылық сипатқа ие деген пікірді ұстанатын авторлармен тек күшті абайсыз қылмыстық құқық бұзушылықтардың элементі ретінде қолданылу (мысалы, күш қолданушының өзі үшін күтпеген жерден жәбірленушінің денсаулығына ауыр зиян немесе қаза келтіруге әкеп соғатын тентектік, бұзақылық әрекеттер) сөз болып отырған бөлігінде ғана келісуге болады. Дегенмен бұл қылмыстық әрекеттердегі ниетінің шегінен шығатын және құқықтық жақтан абайсыздықпен келтірілген сияқты бағаланатын қылмыстық нәтиже, күш қолданудың шегінен тыс орын алады.

Бұл ретте Н. В. Иванцова күш қолдануды екі мағынада қарастыруға болады деген шешімге келген: кең және тар мағынада. Күш қолдану кең мағына шеңберінде үш түрі ажыратылады.

Біріншісі өзіне, адамға немесе адамдар тобына қарсы бағытталған қоғамдық қауіпті күш қолдану.

Күш қолданушылық әсердің екінші түрі жануарларға, адамдардың мәйіттеріне және материалдық әлемнің (мысалы, заттарға) басқа объектілеріне қарсы бағытталған.

Үшіншісі өзіне әрекеттің қылмыстылығын жоққа шығаратын (қажетті қорғаныс, аса қажеттілік, қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамды ұстау, физикалық немесе психикалық мәжбүрлеу барысында) жағдайларда жасалатын қоғамдық пайдалы әрекеттерді; қылмыстық жазаны қолдануға байланысты әрекеттерді (өлім жазасы, бас бостандығынан айыру) қосады.

Күш қолдану тар мағынада (нақты қоғамға қауіпті күш қолдану) өзімен адамға (адамдарға) қасақана, қылмыстық заңнаманың нормаларымен тыйым салынған әсерін білдіреді.

Күш қолданудың тар мағынасының негізін қалаушылары болып өз кезеңдерінде А. А. Пионтковский мен М. Д. Шаргородскийлар табылған.

Мысалы, А. А. Пионтковский заңнамалық «күш қолдану» терминіне түсінік бере отырып, оның «өз қалауына қарама-қайшы келетін әрекеттерге кез келген мәжбүрлеуден тұратындығын» атап өткен. Күш қолданудың мәжбүрлеу сияқты осындай қызметіне нұсқай отырып, ол күш қолданудың басқа қызметін — басуды (жоюды) қалдырып кеткен.

М. Д. Шаргородский оны денсаулықтың зақымдалуына әкеп соқпаған, бірақ физикалық ауру әкелген адамның денелік қол сұғылмаушылығына қасақана әсер ретінде анықтай отырып, физикалық ауру болмайтын кез келген әрекеттермен психикалық жәбір шегулердің әр алуан түрлерін келтірудің, тұлғаның үстінен күш қолдану болып табылмайтындығына нұсқаған.

С. В. Познышев күш қолданудың тар мағынасын физикалық ауру келтіретін соққыны, соққыға жығуды немесе басқа да күш қолдану деп түсінген. С. В. Познышевқа қарағанда

көптеген заңгерлер «күш қолдану» заңнамалық термині тек физикалық қана емес, сонымен қатар психикалық та күш қолдануды ұйғарады, ал физикалық күш қолдану кең түсіндіруді қажет етеді деп түсіндірген. Осыған байланысты кейіннен қылмыстық құқық бұл терминнің өзіне жеке тұлғаның өміріне, денсаулығы мен бостандығына қарсы күш қолданушылық қол сұғушылықтардың барлық тобын қосатын кең түсінігіне көшкен.

П. И. Люблинский өз кезеңінің өзіне де былай деп жазған: «Физикалық күш қолдану жалпы басқа тұлғаның оның айқын немесе жасырын келісімінен тыс денесіне қол сұғылмаушылығын бұзатын әрекеттерінен көрінеді».

Күш қолдану барынша егжей-тегжейлі Р. Д. Сабиrowпен ұсынылған, ол мұны «басқа тұлғаға адамдардың немесе жануарлардың физикалық күшін, сондай-ақ техникалық құралдарды, материалдық әлемнің жойқын факторлары мен қасиеттерін не болмаса табиғаттың түрлі құбылыстарын әсер етіліп жатқан тұлғаның еркіне қарсы немесе одан тыс, оның денелік қол сұғылмастығын, анатомиялық тұтастығын, не болмаса қандай да бір органының қалыпты қызмет етуін бұзу немесе осындай әрекеттер жасаймын деп қорқыту арқылы пайдалану жолымен қасақана әсер ету».

Біздің ойымызша орын алған жағдайдан шығу барлық көрсетілген ұғымдарды жалпы «күш қолдану» ұғымымен алмастырудан тұрады, бұл жерде күш қолдану деп басқа адамға оның еркіне қарсы немесе тыс қасақана құқыққа қарсы физикалық және психикалық күш қолдану деп түсінген жөн.

Осыған байланысты, күш қолдануды физикалық, психикалыққа бөлген жөн. Сол себепті, қолданыстағы заңнаманы бірыңғай пайдалану мақсатында біз ұсынған анықтаманы Жалпы бөлімде ҚР ҚК дербес 10-1 б. ретінде бекіткен жөн: «10-1 бап. Күш қолдану.

1. ҚР ҚК Ерекше бөлігін нормаларындағы күш қолдану деп басқа адамның еркіне қарсы немесе қасақана құқыққа қайшы физикалық және психикалық күш қолдануды түсінген жөн.

2. Күш қолдануды физикалық және психикалыққа бөлген жөн».

Бұл, өз кезегінде тек тәжірибе ғана, алайда осы тәжірибе ғалымдардың аяқталмас дауларын тоқтатады.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрена характеристика правонарушений, совершающихся с применением насилия, по уголовному законодательству Республики Казахстан.

RESUME

This article considers the problem of application of violence measures against offense in the criminal law.

УДК 378.02

Уразбаев Х. К., начальник кафедры общеобразовательных дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат исторических наук, полковник полиции

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ВЕДОМСТВЕННЫХ ВУЗАХ МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы совершенствования идеологической и воспитательной работы курсантов как одного из приоритетных направлений по формированию и становлению личности будущего высококвалифицированного специалиста с активной жизненной позицией, гражданской смелостью, трудовой активностью, интеллигентностью и культурой.

Ключевые слова: воспитание, факт, совет, курсант, патриот, поколение.

Воспитание — это целенаправленная подготовка молодого поколения к жизни в данном и будущем обществе, осуществляемая через специально создаваемые государственные и общественные структуры. Как известно, за последние 20 лет старая система воспитания была фак-

тически уничтожена, а в системе высшего образования утерян даже термин «воспитательная работа»¹. Поэтому воспитание молодежи в последние годы существенно усложнилось. Сложнее стала молодежь, усложнилась формирующая ее социальная и культурная среда, возросли требования к личности. В условиях рыночной конкуренции воспитательная работа рассматривается как одно из приоритетных направлений деятельности вуза по формированию и становлению личности будущего высококвалифицированного специалиста с активной жизненной позицией, гражданской смелостью, трудовой активностью, интеллигентностью и культурой.

Основные направления комплексной программы воспитательной работы предусматривают²:

- постоянное повышение квалификации профессорско-преподавательского состава в сфере воспитательной работы;

- создание системы информационного обеспечения;

- патриотическое воспитание курсантов;

- развитие научно-профессиональных способностей курсантов;

- духовно-нравственное и эстетическое воспитание курсантов;

- формирование здорового образа жизни.

В качестве приоритетных ученые называют следующие задачи воспитания:

- а) развитие творческих качеств личности, способной к самообразованию;

- б) формирование уверенности в себе и своих возможностях;

- в) формирование личности, стремящейся решать жизненные проблемы разумно, осознанно, способной критически мыслить;

- г) формирование самосознания, самоутверждения;

- д) формирование личности, нацеленной на достижение поставленных целей.

Важнейшим компонентом этой системы является нравственное воспитание в процессе изучения общеобразовательных дисциплин.

Основной сферой подготовки практико-ориентированного выпускника является образовательная среда. Цель образования состоит не только в обучении, но и в воспитании. Образовательно-воспитательный процесс должен раскрывать целостность, системность и многообразие мира, активизировать процесс социальной ориентации студенческой молодежи, осуществлять функцию социально-культурной интеграции и преемственности, создавать основу для углубления и расширения образованности и воспитанности личности. Нравственный облик курсантов, их мировоззрение формируются всем ходом учебного процесса и всеми, кто к этому процессу причастен.

Действенность и результативность воспитания сегодня во многом зависят от степени гуманизации образовательно-воспитательного процесса в вузе, основными направлениями которого являются:

- активное и всестороннее использование индивидуальных методов и личностно-ориентированных технологий в учебном и воспитательном процессе, позволяющих в максимальной степени учитывать способности, склонности и интересы каждого курсанта, а им, в свою очередь, оценить и усвоить как профессиональные, так и личностные нравственные качества педагога и ученого;

- развитие демократических методов общения с курсантами, утверждение социально-ориентированной системы сотрудничества, развитие активности курсантов в учебной, воспитательной и научно-исследовательской деятельности, использование практического наследия выдающихся ученых и педагогов академии;

- расширение самоуправленческих начал в деятельности вузовских структур, преодоление отчужденности курсантов от участия в формировании учебной и воспитательной политики в вузе;

- использование воспитательного потенциала учебных дисциплин.

Для решения задач воспитания в процессе обучения необходимо:

- 1) стимулировать активность курсанта, сочетая уважение к личности с требовательностью к ней;
- 2) открывать перспективу роста курсанта, опираясь на положительные качества его личности;

3) учитывать индивидуальные и возрастные особенности курсанта.

Духовно-нравственное становление личности курсанта в едином педагогическом процессе вуза МВД РК рассматривается как самостоятельное направление, имеющее свои закономерности. Его основными педагогическими принципами в воспитании курсантов являются:

а) содержательные: принципы гуманизма в духовном становлении, научности; профессионализма, единства учебной и служебной деятельности, связи духовно-нравственного становления с жизнью, преемственности в духовном становлении личности курсанта;

б) организационно-методические: принципы демократизации и гласности; комплексности; единства духовно-нравственного становления и самовоспитания, личностно-ориентированного подхода, опоры на коллектив и общественные организации, единства и согласованности, сознательности, ответственности и социальной активности, сочетания высокой требовательности к курсантам с уважением достоинства их личности; перспективности духовно-нравственного становления личности курсантов, а также ориентации на ценностные отношения, согласования социальных норм и индивидуальности курсанта³.

Таким образом, несмотря на то, что сегодня дать исчерпывающей полноты модель социальной зрелости личности проблематично, можно предположить, что развитие ее протекает в деятельности, вместе с обеспечением автономности и свободы принятия решений, в процессе воспитания, образования, самовоспитания.

¹ Еропкин М. И. Избранные научные труды. — М., 2010.

² Сергеев С. Н. Направления воспитательной работы с курсантами ведомственного вуза. — М., 2009.

³ Храброва Е. В. Значение традиций в воспитании курсантов ведомственных вузов. — М., 2012.

ТҮЙІН

Мақалада Қазақстан Республикасы ІІМ ведомствалық жоғарғы оқу орындарындағы білім беру процесінде идеологиялық және тәрбие жұмыстарын жетілдіруді қарастырады.

RESUME

Improvement of ideological and educational work in the study of process in Law institutions of MIA of the RK.

УДК 32.019.5

Шайкенова Д. Т., старший научный сотрудник центра по проблемам исследования и мониторинга законодательства, регламентирующего деятельность органов внутренних дел, НИИ Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, доктор Phd, майор полиции

ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АППАРАТА И МЕРЫ ПО РЕАЛИЗАЦИИ Единого Плана Нации — 100 шагов

Аннотация: В статье рассматриваются меры, принятые по реализации одной из пяти институциональных реформ, определенных Единым Планом Нации, в частности, по формированию современного государственного аппарата.

Ключевые слова: государство, государственный служащий, коррупция, кадровая политика, законность, образование, эффективность, государственная политика, этика государственного служащего, конкурентоспособное государство.

На пути поступательного развития Казахстана и движения к новой мечте разработан Единый План Нации – 100 шагов¹, которым определены пять институциональных реформ и 100

конкретных шагов для их реализации. Этот План прокладывает путь к решению комплекса исторических задач, которые изменяет Казахстан, его экономику, государство и общество в целом. План Нации сформирует новые достойные условия для развития страны, экономического роста и улучшения жизни всех казахстанцев, соответствующие стандартам Организации экономического сотрудничества и развития, объединяющей самые развитые государства планеты.

Пять основополагающих институциональных реформ — это:

- формирование современного государственного аппарата;
- обеспечение верховенства закона;
- индустриализация и экономический рост;
- нация единого будущего;
- транспарентное подотчетное государство.

Остановимся на рассмотрении первой институциональной реформы. Эта реформа направлена на повышение эффективности государственного аппарата на основе нового Закона «О государственной службе» от 23 ноября 2015 г., во исполнение которого стартовал новый этап развития казахстанской государственной службы. Указом Президента РК были созданы Министерство по делам государственной службы, а в его структуре — Национальное бюро по противодействию коррупции. Тем самым модернизирована система не только государственной службы, но и противодействия коррупции, которая будет максимально ориентирована на предупреждение коррупционных проявлений. При этом сама борьба с коррупцией будет приобретать все более последовательный и системный характер. Новый Закон о противодействии коррупции основан на международных стандартах и вступил в силу с 2016 г.

Новый Закон о государственной службе, принятый одновременно с новым антикоррупционным законодательством, определяет основные рамки обновленной модели государственной службы и алгоритмы дальнейших действий по усилению эффективности всей системы управления государством. Так, карьера государственного служащего будет строиться с учетом его компетенций и накопленного опыта. На каждой ступени карьерной лестницы он должен подтверждать свою профессиональную пригодность. Поступление на госслужбу будет возможным только по результатам комплексного отбора и только с низовых должностей. Опыт работы станет главным условием карьерного продвижения госслужащих. Законом предусмотрена возможность ротации отдельных госслужащих «по горизонтали» и «по вертикали», нововведением является предоставление им служебного жилья.

Следующая новелла — возможность привлечения на госслужбу через открытый конкурс и по решению Национальной комиссии по кадровой политике на контрактной основе граждан из числа управленцев негосударственного сектора и зарубежных менеджеров. С 2017 г. вводится новая система оплаты и система бонусов для госслужащего по его компетенции и результатам деятельности в зависимости от характера, объема и результатов выполняемой им работы, а за наиболее результативную деятельность — выплата бонусов. Это позволит использовать труд государственных служащих рационально и эффективно, исключить из государственного аппарата бездельников.

Законодательно закреплён принцип автономности и стабильности госаппарата при смене политических госслужащих, определены и детально разграничены полномочия министров и ответственных секретарей центральных исполнительных органов.

В целях предупреждения условий, ведущих к нарушению этических норм и порождающих коррупционные проявления среди госслужащих, разработан Новый Этический кодекс госслужбы, в котором регламентированы стандарты поведения госслужащих как на работе, так и в быту. Кроме того, будет создан новый институт — уполномоченных по этике. Они будут консультировать граждан и госслужащих, обеспечивать защиту их прав.

Один из важных аспектов нового Закона о государственной службе — распространение его базовых норм на правоохранительные органы, специфика деятельности работников которых учтена в действующем Законе «О правоохранительной службе».

Во исполнение Плана Нации, в целях формирования современного государственного аппарата после внедрения новой системы оплаты труда планируется провести комплексную аттестацию административных госслужащих корпуса «Б» на предмет их соответствия новым квалификационным требованиям, во время проведения которой будет объявлен мораторий на проведение конкурсов на поступление на государственную службу.

В целях формирования современного государственного служащего на основе передового опыта зарубежных стран законодательно закрепляется обязательное повышение квалификации служащих не реже одного раза в 3 года.

Все вышеперечисленные нововведения, направленные на модернизацию государственной службы, на наш взгляд, будут способствовать построению конкурентноспособного государственного аппарата, где права граждан и государственных служащих будут защищаться равномерно, а также интеграционному развитию и вхождению государства в ТОП-100 лучших стран мира.

¹ <http://www.inform.kz/rus/article/2777943>

ТҮЙІН

Мақалада автор Ұлттың бірыңғай жоспарында белгіленген бес институционалдық реформалардың бірін жүзеге асыру бойынша қабылданған шараларды ашуға назар аударады. Соның ішінде, қазіргі мемлекеттік аппараттың қалыптасуы бойынша шаралардың мәнін ашады.

RESUME

The author draws attention to the disclosure of measures taken for the implementation of one of the five institutional reforms identified a single plan of the Nation. In particular, it reveals the measures taken for the formation of the modern state apparatus.

ӘОЖ 343.985.7.

А. Т. Шакжанов, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі

СОТҚА ДЕЙІНГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ ТЕРГЕП - ТЕКСЕРУ БАРЫСЫНДА ТЕРГЕУШІНІҢ АНЫҚТАУ ОРГАНДАРЫМЕН ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУІ

Аннотация. Мақалада сотқа дейінгі қылмыстық тергеп-тексеру барысында тергеушінің анықтау органдарымен өзара әрекеттесуі туралы сұрақтар қарастырылған.

Түйін сөздер: сот жүйесі, құқықтық тәртіп, тергеуші, тергеу, жедел-іздегірі.

Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы Жол — Болашаққа бастар жол» атты Жолдауында «Сот жүйесі іс жүзінде ашық және қолжетімді, қарапайым және барлық дауды тез шеше алатындай болуға тиіс. Барлық құқық қорғау жүйесі жұмысының сапасын арттыру қажет. Аса маңызды міндет — сыбайлас жемқорлыққа қарсы жаңа стратегияны қалыптастыру және іске асыруды жалғастыру. Қылмыспен күресуде және құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету — әрбір құқықтық мемлекеттің міндеті болып табылады», деп атап кеткен¹.

Осыған орай қазіргі уақытта қабылданған Қылмыстық процестік кодексіне сәйкес ұйымдасқан қылмыспен күрес барысында құқық қорғау органдарының өзара әрекеттесудің тиімділігін арттыруға септігін тигізуі қажет. Өкінішке орай, әзірше ІІМ және басқа да күш құрылымдары жүйесінің «тиімділігі» қылмыстарды ашудың көрсеткіштеріне тәуелді, ал бұл барлық шынайылықты айқындай бермейді. Осылармен қатар, қазіргі уақытта теория мен тәжірибеге ғылыми талдау жасауды ескере отырып, тергеу органдарының процессуалдық

куатын үйлестіру мен келістіру және жедел-ізвестіру аппараттарының мүмкіндігін жақсарту маңызды болып табылады.

Жалпы, сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында өзара әрекеттестік барысында тергеу және жедел-ізвестіру органдарының араларындағы қызметтік байланыс жүйесі едәуір күрделене түсті, әсіресе ауыр немесе аса ауыр, соның ішінде ұйымдасқан топпен жасалған қылмыстар бойынша жүргізілетін тергеу әрекеттері мен жедел-ізвестіру шараларының көлемдері ұлғайды. Осыған орай қылмыстық процесстік заңының нормаларына талдау жасай отырып, олардың біршама ережелері талқылауларды тудырса, келесілері әрі қарай зерттеп, қылмысты тергеу барысында оның қалай қолданылуын қарастыруды талап етеді. Сондықтан алдын ала тергеп-тексеру барысында тергеуші мен анықтау органы арасында өзара әрекеттестік жөніндегі мәселелерді де жан-жақты талқылау туындап отыр.

Осы мәселеге байланысты көптеген ғалымдар мен тәжірибелік қызметкерлер мерзімдік және ғылыми әдебиеттерде «өзара әрекеттесу» терминінің өзін қарастырумен қатар, осындай әрекеттердің принциптерін, кезеңдерін, нысандары мен түрлерін де қарастырады. Бұл кезде өзара әрекеттесу мәселелері бойынша жарияланған жұмыстарды мұқият зерделеу ғылымда қазіргі уақытқа дейін осы әрекетті бірыңғай түсінудің жоқ екендігін растап отыр. Көп жағдайда қылмыстарды ашу және тергеу жүргізу барысында жедел қызметкер мен тергеушінің өзара әрекеттесу қажеттілігі кездеседі. Осындай өзара әрекеттесудің түсінігі заңнамада бекітілмесе де, аталған субъектілердің бірлескен келісілген әрекеттері ведомстволық нұсқаулықтармен бекітіледі. Тергеуші мен жедел қызметкердің өзара әрекеттесуі олардың өз құзіреттері шеңберінде әр тараптың өздеріне тиесілі құралдар мен әдістерді қолдану арқылы қылмыстарды ашу және тергеуді қамтамасыз ету бойынша келісілген әрекеттерімен айқындалады. Тергеушінің жедел қызметкермен жақсы жөнге салынған және ұтымды өзара әрекеттесуі қылмыстарды тиімді ашу және тергеуді қамтамасыз ететін маңызды жағдайлардың бірі болып табылады. Тергеу және жедел-ізвестіру бөліністерінің қылмыстарды ашу бойынша спецификалық, тек өздеріне ғана тән құралдар мен әдістері болатыны әйгілі, сондықтан да осындай мүмкіндіктердің жеке-бөлек емес, керісінше кешенді түрде қолданылуы өте маңызды болып табылады.

«Өзара әрекеттесу» түсінігінің ғылыми криминалистикалық анықтамасына айтылған көзқарастар да әртүрлі. Мәселен, өзара әрекеттесуді кең мағынада ішкі істер органдарының әртүрлі бөліністерінің қылмыспен күресудегі іскерлік қатынасы және келісілген жұмыстары ретінде қарастырады. Тар мағынада — бұл қылмыстық-процессуалдық заңнамаға немесе ведомстволық актілермен реттелетін белгілі бір қылмыстық істі немесе жасалған қылмыс бойынша материалды қарау процесінде пайда болатын тергеуші мен анықтау органының қарым-қатынасын айтады².

Өзара әрекеттесу мәселесін жан-жақты зерттей келіп Р. С. Белкинның пікірімен де елісуге болады, яғни ол өзара әрекеттесуді заңнамалық актілерге негізделген тергеушінің ішкі істер органдарының жедел, сараптама-криминалистикалық қызметтерімен өзіне тиесілі бір бірінің қасиеттері мен білімдерімен тірек етілетін және қылмыстарды тиімді ашу, тергеу және жолын кесу мақсатында бірлескен, келісілген, жоспарланған әрекеті деп түсінеді³.

Демек, осы айтылғандарды қорытындылай отырып, құқық қорғау органдарындағы тергеуші мен жедел қызметкердің арасындағы өзара әрекеттесу ереже бойынша қылмыстық іс қозғалғанға дейін ертерек, тексеру мақсатында ЖІШ өткізу барысында пайда болады және қоғамды тарту, сондай-ақ тергеуші мен анықтау органдары қызметкерлерінің атқаратын әрекеттерінің сапасы мен көлемі бойынша өзара жауапкершіліктері жағдайы арқылы жүзеге асырылуы қажет деп санаймыз.

Тергеу жүргізудің бастапқы кезеңінде тергеуші мен жедел қызметкердің өзара әрекеттесуінің өзгешелігі бірқатар ерекше жағдайлармен негізделеді және бірегей және қайталанбас ЖІШ мен тергеу әрекеттерін жүргізумен негізделеді. Осы кезеңде жедел қызметкер жіберген қателіктер, ереже бойынша, келесі тергеу жүргізу барысында жойыла алмайды. Бұл кеңінен тараған қателіктердің бірі ретінде түсінікті, атап айтқанда: ЖІШ өткізу барысында жоғалған есірткі зат, яғни жедел қызметкердің қолында есірткі заттың

болғандығын растай алатын қызметтік құжаттарды ғана дәлелдеу барысында қолданудың мүмкін болмайтындығы түсінікті. Мұндай материалдар қылмыстық іс бойынша дәлелдеу процесінде қолданыла алмайды. Осындай қателіктерге ұшырамау тек тергеуші мен жедел қызметкердің арасында ықпалды және тиімді өзара әрекеттесудің болуы жағдайында ғана мүмкін болады.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында тергеуші мен анықтау органының қылмыстық процестегі ынтымақтастығы тек бір жақты сипатта ғана емес, істің ауырлығы мен маңыздылығына байланысты жан-жақты сипатта қарастырылады. Кейбір жағдайларда алдын ала тергеудің материалдары тергеушінің өндірісіндегі іс бойынша жүргізілуі қажет іздестіру шараларын жүзеге асыру үшін бастапқы болып табылады. Оқиға болған жерді тергеулік қараудың мәліметтері анықтау органы қызметкерлерінің қылмыскерді іздестіруі үшін т.б. маңызды болуы мүмкін. Өзара әрекеттесу тиімді болу үшін тергеуші алдын ала тергеу жүргізу кезінде анықтау органдарынан көмек алуға ғана емес, сонымен қатар, анықтау органдарына іздестіру шараларын жүргізу кезінде ықпалдасуға тиіс. Атап айтқанда, жедел-іздестіру қызметі үшін маңызы бар фактілер мен мән-жайлар туралы анықтау органдары қызметтеріне ақпарат беру, бұл органдардың қызметкерлеріне қылмыстық істің материалдарымен танысу мүмкіндігін беру.

Өзара әрекеттесудің принциптік жағдайларына көбінесе «өзара әрекеттесу субъектілерінің құзырларын айыру» немесе «өзара әрекеттесуді субъектілердің өз құзырлары шегінде жүзеге асыруы» жатқызылады. Осы ережені сақтаудың маңызы зор. Бұл номиналдық психологиялық климатты, күштер мен құралдарды тиімді қолдануды қамтамасыз етеді. Өзара әрекеттесудің нысандарын анықтау органдарының криминалдық полициямен өзара әрекеттесуі мысалында қарастырып көрейік:

Тәжірибе анықтаушылар мен жедел қызметкерлердің өзара әрекеттесуінің келесідей нысандарын өңдеп шығарды:

1. Іс бойынша жүргізілетін тергеу әрекеттерін, іздестіру және жедел-іздестіру шараларын бірлесіп жоспарлау.

2. Іс бойынша тергеу жүргізуді жоспарлау барысында анықтаушылар мен жедел қызметкерлердің жұмыстарын келісу.

3. Анықтаушыларды қылмыстық іс қозғалғанға дейін жедел материалдармен таныстыру.

4. Тергеу жүргізу және жедел-іздестіру шараларын өткізу нәтижелері туралы өзара ақпарат алмасу.

5. Алынған мәліметтер туралы бір жақтылық тәртіппен хабарландыру.

6. Жедел-іздестіру шаралары материалдарын және қозғалған қылмыстық іс бойынша оларды жүзеге асыруды жоспарлауды бірлесіп талдау, осының нәтижесінде бірлескен жоспарға тиісті түзетулер енгізілуі мүмкін.

7. Нәтижелерге талдау жүргізу және анықталған кемшіліктерді жою бойынша шараларды анықтау үшін өзара әрекеттесу субъектілерінің бірлескен кеңестерін өткізу.

8. Жедел-тергеу тобы барысында өзара әрекеттесу.

Қылмыстық процеспен байланысты өзара әрекеттесудің базистік жағдайларының бірі — «тергеушінің немесе прокурордың рұқсатынсыз алдын ала тергеу мәліметтерін жарияламау». Оны сақтау көп жағдайларда қызметтестіктің қалай ұйымдастырылуына тәуелді болады. Сарапшылардың пікірінше, өзара ақпарат алмасуға ерекше назар аударған жөн. Полиция қызметкерінің тергеушінің рұқсатынсыз одан алынған мәліметтерді ғана емес, сонымен қатар, оның басқа да әрекеттерді жүргізе отырып, тапсырмаларды (нұсқауларды) орындау барысында өзі анықтаған немесе мәлім болған мәліметтерді жариялауға құқылы еместігін есте сақтау өте маңызды. Полиция анықтайтын мәліметтердің қайнар көздеріне тәуелсіз бола тұра, алдын ала тергеуді тергеуші жүргізеді және іске қатысы бар мән-жайлар мен фактілерді тұлғаларға хабарлауды қосу бойынша барлық тактикалық сұрақтар осыған тұйықталуы тиіс. Криминалдық полицияның кейбір бөліністерінің жеке өзара әрекеттесуі мысалдарын келтіреміз. Ең алдымен көрсететініміз — бұл криминалдық полиция бөліністерінің жұмысын қазіргі кездегі іске асырылып отырылған ұйымдастыру-тактикалық нысандармен

ұйымдастыру қызметінің осы түрі бойынша барлық бөліністердің өзара әрекеттесуінің маңызды принциптерін жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Бұл басымдылық пен белсенділікті, өз әрекеттерінде алға түсу мен кеңеюдің қуаты (жедел-іздігі қызметінің жеке күштері, құралдары мен әдістерін бірлі-жарым, бастамашыл қолданудан кешенді және ұдайы қолдануға) талап етеді. Криминалдық полиция бөліністері учаскелік полиция инспекторлары мен жасы кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу жөніндегі бөліністерді — анықталған құқыққа қарсы тұрақты жүріс-тұрысты жеткіншектер туралы, соңғыларға заңда көзделген ықпал ету шараларын қолдану үшін, ақпараттандырып отырулары тиіс. Өз кезегінде, мәселен, құқық қорғау органы валюталық және экспорттық бақылау, антимонополиялық саясат пен жаңа экономикалық құрылымдар бойынша, кедендік және басқалармен, ішкі істер органдарының басқа да бөліністерімен, мемлекеттік қауіпсіздік органдарымен ұдайы жұмыстық түйісулерді нығайтып және дамытып отырулары тиіс. Олармен экономика саласындағы қылмыстардың алдын алу және жолын кесуге бағытталған бірлескен жоспарлауды және мақсатты кешенді операцияларды жүргізуді жүзеге асырады. Аталмыш бөліністер мемлекеттік органдар мен басқармаларды, шаруашылық басшыларын экономикалық қылмыстардың жасалу жағдайлары, осы жағдайларды жою қажеттілігі туралы дер кезінде қамтамасыз етіп отырулары тиіс.

Қорытындылай келе, алдын ала тергеп-тексеру барысында өзара әрекеттесуді төмендегідей түсінуге болады. Алдын ала тергеу органдарының өзара әрекеттесуі — қылмыс бойынша адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғау және қылмыскерді анықтау мақсатында жүйелі түрдегі келісілген шартты өз шеңберіндегі бірлескен әрекеті ретінде қарастырылуы тиіс және бұл қылмысты тергеп тексеру барысында өз мақсаттарына қол жеткізу үшін арнайы құралдары мен әдістерін тиімді біріктіру арқылы жүзеге асыру болып табылады.

- ¹ Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол — болашаққа бастар жол» Жолдауы 13.11.2014 ж. // Орталық Қазақстан. 2014. 14 қараша.
- ² Статкус В. Ф., Жидких А. А. Органы предварительного следствия в системе МВД России: Учеб. пос. — М., 2000. — С. 103.
- ³ Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: Учебн. для вузов / Под ред. Р. С. Белкина. — М., 2001. — С. 702.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены некоторые вопросы взаимодействия следователя с органами дознания при расследовании уголовных дел на стадии досудебного производства.

RESUME

In the given article the author examines issues concerning interaction of investigator with inquiry bodies during the investigation of criminal cases of pretrial procedure.

ӨОЖ 343.228

А. К. Шарғенов, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының магистранты, полиция капитаны

ҚАЖЕТТІ ҚОРҒАНЫСТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы бойынша қажетті қорғаныстың әлеуметтік-құқықтық сипаттамасының ұғымы қарастырылады.

Түйін сөздер: қылмыстық құқық бұзушылықтар, қажетті қорғану игіліктерін қорғау, қоғамға қауіпті қолсұғушылық, қолсұғушылыққа тойтарыс беру.

Қылмыстық құқық бұзушылықтар адам баласы жаратылған кезден бері бірге жасасып келе жатқан келеңсіз қоғамдық құбылыстың бірі. Мемлекет бар жерде қоғамдық тәртіп орнатуды сол мемлекеттің барлық азаматтары өзінің құқықтық міндеті деп есептеуі тиіс. Қоғам

алдындағы өзінің жауаптылығын жете сезінген әр азамат қылмыстық құқық бұзушылықты ауыздықтауға, жеке адамның құқығын қорғауға, мемлекеттің негізгі тірегі — қоғамдық қатынастарды реттеуге және бетімен кеткен келеңсіз істерді жөнге салу үшін қылмысты әшкерелеп, заңның мүлтіксіз орындалуына өз үлесін қосуы керек¹.

Профессор А. Н. Ағыбаев: «Қажетті қорғану адамның ең қасиетті, табиғи құқықтары, өмірін, денсаулығын, бостандығын, меншігін тағы басқа да игіліктерін қорғаудың тәсілі болып табылады. Қажетті қорғану қылмыстылықты тыюды, зорлықпен істелетін қылмыстарға және меншікке, басқа да қылмыстарға қарсы күресудің пәрменді құралы болып табылады» деп әділ пайымдайды².

Өзін-өзі қорғаудың тарихына үңілсек осы түсініктің заңды ұғымы өмірге, денсаулыққа, меншікке қарсы қылмыстардың пайда болу ұғымымен бір мезетте пайда болған.

Қазақстан заңнамасындағы қажетті қорғаныс институтының дамуын зерттеу барысында оны келесідей негізгі кезеңдерге бөлуге болады: Қазақ хандығы тұсындағы заңнамаларда; Ресей империясына бодан болу кезіндегі заңнамаларда; Кеңестік кезеңдегі заңнамаларда; Тәуелсіз Қазақстанның заңнамаларында.

XVIII және XIX ғасырдың бірінші жартысында Қазақ әдет-ғұрып құқығында қажетті қорғаныс жеке дара дербес институт ретінде белгілі болған жоқ.

Заң әдебиеттерінде зерделенген материалдарды сараптай келе келесідей қорытындылар жасауға негіздер бар:

Қазақ әдет-ғұрып құқығында қылмыстық құқық бұзушылық деп тек бай-болыстардың орнатқан құқықтық тәртібін бұзатын және олардың экономикалық және саяси мүдделеріне материалдық және моральдық зиян келтіретін әрекеттер танылды. Қылмыстық құқық бұзушылық ретінде қанаушы үстемтаптың көзқарасына сәйкес қоғамға қауіпті әрекет танылды.

Қазақ феодалдық қоғамының экономикалық тұрпатының ерекшелік белгілері үстемтаптың қылмыстық құқық бұзушылықты анықтаудағы ұстанымдарына тікелей ықпал етті. Қазақ әдет-ғұрып құқығында қылмыстық құқық бұзушылық әрекеттердің таптық мазмұны жеке тұлғаның немесе «бүкіл рудың» мүддесін бұзып жатқандығын бүркемелеумен сипатталады. Қазақ әдет-ғұрып құқығында қылмыс ұғымы азаматтық құқық бұзушылықтан айтарлықтай ерекшеленбеді.

Қылмыс ұғымының қалыптасуына діннің де тигізген ықпалын атап өтпеуге болмайды. Қазақтардың мұсылман дінімен шағылысқан басқа діндерге қатысы бар діни негіздегі қылмыстары өз көріністерін қылмыстық құқық бұзушылық әрекеттерге деген көзқарастарынан да тапты, әрі байқалды.

Біз қарастырып отырған дәуірдегі қазақ қылмыстық құқығы кінәнің екі нысанын көздеген: қасақаналық (қастық) және абайсызда (абайсыздық немесе қателік). Бірақ қазақ құқығы кінә нысандарын басқа анағұрлым дамыған құқық жүйелеріне қарағанда өзге белгілері бойынша ажыратпады. Кездейсоқ жасалған әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылық деп қарастырылмады.

Қазақ әдет-ғұрып құқығында кінәлінің нақты қанша жас шамасынан бастап қылмыстық жауаптылыққа тартылатыны жөнінде ереже болған жоқ. Әдетте ондай жас — 15 жастан бастап айқындалған еді. Жан күйзелісімен ауыратын адамдар жауаптылықтан босатылды.

XIX ғасырда, әсіресе, оның екінші жартысында Қазақ әдет-ғұрып құқығында әлеуметтік-экономикалық қатынастар саласында болған өзгерістер нәтижесінде қылмыстық және қылмыстық емес әрекеттерге қатысты көзқарастар едәуір өзгерістерге ұшырады. Бұл өзгерістер айтарлықтай прогрессивті мәнге ие болды.

Қазақтардың патриархалды-феодалдық қоғамдастығы жағдайында қылмыстылықтың нақты себептерін зерттеу барысында оларды тудырушы негізгі үш категорияны атап өтуге болады: 1) жер дауы; 2) мал дауы; 3) жесір дауы. Ондай даулардың түп-тамырлары үстемтаптың мүдделері үшін қолданыста болған сол кездегі экономикалық құрылымға ұштасады.

Қазақ әдет-ғұрып құқығында қажетті қорғану дербес институт ретінде белгілі болмады. Оның орнына жәбірленушінің немесе өзге мүдделі адамның кек қайтару құқығы қолданыста болды. Қазақ әдет-ғұрып құқығы аса қажеттілікке жататын жағдайларды қарастырған.

Қорқыту, қылмысқа дайындалу, әдетте, қылмыстық жауаптылыққа әкеп соқпады. Қылмысқа оқталу үшін жаза тағайындалды, бірақ онда жасалған қылмысқа қарағанда анағұрлым жеңіл жаза қолданылды.

Қазақ әдет-ғұрып құқығында қылмысқа қатысушылар қылмыс жасаған адамдармен бірдей жауапкершілікке тартылды. Оған қарамастан қазақ сұлтан, бай-болыс, ауыл старшиналары, басқармалар қылмыстарды ұйымдастырушы, айдап салушы, көмектесуші және жасырып қалушылар болғандығы ескерілместен барлық уақытта жазасыз қалып отырды.

Осы орайда, төніп тұрған қауіптен қорғану өмір сүру немесе тірі қалу үшін күресудің бір нысаны ретінде құқық және мемлекеттің дамуының барлық сатыларында орын алды. Соған байланысты, қажетті қорғану институтының әлеуметтік және құқықтық мазмұны, табиғаты адамның етене, туа біткен құқығы санатында қарастырылып, қорғанудың заңдылығының іргетасы ретінде танылды³.

Зерделеніп отырған осы қажетті қорғану институтының даму тарихы оның мемлекеттің, қоғамның әлеуметтік-саяси құрылымының өзгеріп жетіліп отыруымен қатар ұшталғандығын көрнекі дәлелдейді.

Қылмыстық құқық теориясы мен практикасында қажетті қорғану құқығын пайдаланудағы біршама өзгерістер 1917 жылғы қазан айындағы саяси өзгерістермен байланысты орын алды.

Кеңестік қылмыстық құқықта қажетті қорғану түсінігі ең алғаш рет 1919 жылы «РФКСР қылмыстық құқық бойынша басшылық бастамаларында» берілген болатын.

Келесі қажетті қорғану туралы хронологиялық кезек 1922 жылы РФКСР ҚК бекітілген.

Әрі қарай қажетті қорғану туралы норма (соның ішінде Қазақстан үшін) КСРО және одақтас республикалардың 1924 жылғы қылмыстық заңдылықтарының Негізгі бастамаларында қарастырылған.

1926 жылы РФКСР ҚК бұл норма толықтай қайталанған.

Ең алғаш рет қажетті қорғану жағдайында жасалған әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылық деп танылмады. Шабуылдаушыға мемлекеттік және қоғамдық мүдделерді, қорғанушы мен өзге адамдардың құқықтарын қорғау мақсатында зиян келтіру қылмыстық әрекет болып табылмайды және сондықтан жазаланбайды. Одақтас республикалар кодексінде, соның ішінде Қазақстанда да Негіздердің 13-бабының тұжырымдамасын толықтай қайталанған «Қажетті қорғану» нормасы енгізілді.

Қаралып отырған құқықты ресми түрде түсіндірудің маңызды негіздерінің біріне 1959 жылғы 4 желтоқсандағы КСРО Жоғарғы Сотының Пленумының «Қажетті қорғану туралы сот заңдылықтарын қолдану тәжірибесі туралы» қаулысы жатады.

Қажетті қорғану құқығын қолданудың келесі нормативтік негізіне 1966 жылғы 26 шілдедегі КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының «Бұзақылыққа жауапкершілікті күшейту туралы» Жарлығы құрады. Қылмыстық құқық теориясын дамыту үшін де, тергеу және сот органдары практикасы үшін 1984 жылғы 16 тамызындағы КСРО Жоғарғы Соты Пленумының № 14 «Соттардың қоғамдық қауіпті қол сұғушылықтан қажетті қорғану құқығын қамтамасыз ететін заңдылықтарды қолдану туралы» Қаулысы маңызды орын алады.

1993 жылы Қазақ КСР ҚК 13-бабына үлкен өзгерістер енгізілді.

Қастандықтың сипаты мен қауіптілік дәрежесінің қорғану сипатына көрінеу сәйкес келмеуі, соның салдарынан қиянат жасаушыға қастандықты болғызбау немесе тоқтату қажеттігінен айқын туындамаған зиянның келтірілуі қажетті қорғану шегінен асып кетушілік деп танылады⁴.

Қазақ КСР ҚК 13-бабының жаңа редакциясы 1984 жылғы 16 тамызындағы КСРО Жоғарғы Соты Пленумының № 14 «Соттардың қоғамдық қауіпті қол сұғушылықтан қажетті қорғану құқығын қамтамасыз ететін заңдылықтарды қолдану туралы» Қаулысында көрсетілген бірнеше кемшіліктерді жойды. Қажетті қорғану туралы осы норма бұрынғысынан негізінен

редакциясымен ерекшеленетінін айта кетейік. Өзгерістер осы институттың мәнін жойған жоқ.

Т. Орешкина әділ айтып кеткендей, тәжірибеде және одан да бұрын жүзеге асырылған, қажетті қорғану заңдылығы мен заңсыздығын белгілеумен байланысты қиындықтар қалып отыр.

Құқықты қолдану тәжірибесінде ең үлкен қателіктер нақты іс бойынша адам қоғамдық қауіпті қол сұғушылықтан қорғану құқығын жүзеге асыру шегін бөлумен байланысты⁵. 1995 жылы ҚазКСР ҚК Ерекше бөліміне маңызды өзгерістер енгізілді. Соның ішінде «Қажетті қорғану шегінен шығу кезіндегі денеге жарақат келтіру» атты 96-бапқа енгізілген. ҚазКСР ҚК екі бөлімнен тұрады. 2-бөлігі қажетті қорғану шегінен шығу кезінде қол сұғушыға орташа дәрежеде дене жарақатын салғаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тартуды қарастырған. Ғалымдардың бірізді ұстанымының арқасында Заң күші бар, Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен 1995 жылы 17 наурызда қабылданған «Қазақстан Республикасының кейбір заңдық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» қаулыда Қазақ КСР ҚК 96-бабы 2-бөлігі алынып тасталды, нәтижесінде соттарда қаралған істер саны азайған, себебі қажетті қорғану шегінен шығу кезінде орташа ауырлықтағы дене жарақаттарын жасау қылмыс болып есептелмеді.

2010 жылдан бастап қажетті қорғану шегінен шығу кезінде кісі өлтіру мен қажетті қорғану шегінен шығу кезінде байқаусызда ауыр дене жарақаттарын келтіру, сондай-ақ қажетті қорғану шегінен шығу кезінде орташа ауырлықтағы денеге жарақат келтіру қылмыстар қатарынан алынған. Бұл өзгерістер азаматтарды қылмыстық қол сұғушылықпен күрестегі белсенділігін арттыруға және қоғамдық қауіпті қол сұғушылықтың жолын кесу кезінде адамдардың бастамашылығына бөгет болатын кедергілерді жою бойынша қолданылған мемлекеттік шара болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2014 жылдың 03 шілдесінде қабылданып, 2015 жылдың 01 қаңтарында қолданысқа енгізілген Қылмыстық кодексінде келесідей редакцияланды:

1. Қорғанушының және басқа да адамдардың жеке басы мен құқықтарын, сондай-ақ қоғамның және мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қоғамға қауіпті қолсұғушылықтан, оның ішінде қолсұғушы адамға зиян келтіру жолымен заңды түрде қорғау қажетті қорғаныс деп танылады.

Барлық адамдардың өздерінің кәсіптік немесе өзге де арнаулы даярлығына және қызмет бабына қарамастан, олардың тең дәрежеде қажетті қорғануға құқығы бар. Қоғамға қауіпті қолсұғушылықтан құтылу не басқа адамдардың немесе мемлекеттік органдардың көмегіне жүгіну мүмкіндігіне қарамастан, бұл құқық адамға тиесілі болып табылады.

2. Қажетті қорғаныс жағдайында, яғни қорғанушының немесе өзге де адамдардың жеке басын, мекенжайын, меншігін, жер учаскесін және басқа да құқықтарын, қоғамның немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қолсұғушыға зиян келтіру арқылы қоғамға қауіпті қолсұғушылықтан қорғау кезінде қолсұғушы адамға зиян келтіру, егер бұл ретте қажетті қорғаныс шегінен шығуға жол берілмеген болса, қылмыстық құқық бұзушылық болып табылмайды.

3. Нәтижесінде қолсұғушыға анық шектен тыс, жағдай мәжбүр етпейтін зиян келтірілетін, қолсұғушылықтың сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесіне қорғанудың анық сай келмеуі қажетті қорғаныс шегінен шығу деп танылады. Мұндай шектен шығу қасақана зиян келтірілген жағдайларда ғана қылмыстық жауаптылыққа әкеп соғады.

Адамның өміріне қол сұғушы адамға не қорғанушының немесе басқа адамдардың өміріне қауіпті қарулы шабуылмен немесе зорлық-зомбылықпен не осындай зорлық-зомбылықтың тікелей қатерімен, не тұрғын үйге, үй-жайға басып кірумен ұштасқан өзге де қолсұғушылыққа тойтарыс беру кезінде адамға зиян келтіру, сондай-ақ егер қорғанушы қолсұғушылықтың кенеттен болуы салдарынан шабуыл қаупінің дәрежесі мен сипатын объективті бағалай алмаса, қажетті қорғаныс шегінен шығу болып табылмайды.

¹ Қ. Омарханов. Қазақ елінің дәстүрлі құқығы. — Астана, 2003. — 145-б.

- ² А. Н. Ағыбаев. Қылмыстық құқық. Жалпы бөлім. — Алматы, 1999. — 115-б.
- ³ Таганцев Н. С. Курс уголовного права: Часть общая: Лекции. — М., 1994. Т. 2.
- ⁴ 1959 жылғы 22 шілдедегі Қазақ КСР Заңымен бекітілген Қазақ КСР Қылмыстық кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ҚР-ның Заңы (1993жылғы 14 қазан.№ 2426-ХІІ) (ҚР Жоғарғы Кеңесінің Жаршысы № 17. Алматы).
- ⁵ Орешкина Т. Спорные вопросы института необходимой обороны // Уголовное право. — 1998. — № 3. — С. 25.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается понятие необходимой обороны по законодательству Республики Казахстан.

RESUME

In this scientific article the concept of necessary defensive is examined for legislation of the Republic of Kazakhstan.

УДК 101.1:316

Шуматов Э. Г., преподаватель кафедры общеобразовательных дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат философских наук, старший лейтенант полиции

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Аннотация. В статье выявляются методологические основания концепции формирования человеческого капитала, обосновывается необходимость отказа от субъект-объектной и утверждения субъект-субъектной парадигмы социальной организации. Автор показывает, что новый этап развития общества предполагает качественно иные детерминанты и факторы формирования человеческого капитала.

Ключевые слова: образование, человеческий капитал, человеческий потенциал, парадигма, субъект-субъектная парадигма, субъект-объектная парадигма.

Для молодых суверенных государств, образовавшихся на бывшем постсоветском пространстве, сегодня все большую актуальность приобретают вопросы, определяемые уже не только задачами поиска путей и способов их самостоятельного перехода «к рынку и демократии». Все большую значимость (как это все заметнее по политике, проводимой, к примеру, и в России, и в Казахстане) приобретает появление амбициозных планов, связанных с характером их пребывания в современном цивилизационном пространстве. Это касается не просто их сосуществования в данном пространстве в качестве его рядовых членов. Они уже претендуют на вхождение в число стран, наиболее конкурентоспособных по характеру своей деятельности в ведущих сферах международной жизни.

Лидер нации Н. А. Назарбаев в своем Послании «Казахстанский путь: единая цель, единые интересы, единое будущее» представил план вхождения Республики Казахстан в число 30-ти развитых стран мира¹, в котором указал ряд приоритетных задач, способствующих достижению поставленной цели, в том числе по раскрытию, формированию и развитию человеческого потенциала в Казахстане. Конкурентоспособность нашей страны напрямую зависит от наличия квалифицированного образованного персонала. В этих условиях особое значение приобретает развитие отечественной науки, совершенствование системы образования и здравоохранения, т. е. формирование и развитие человеческого капитала, ибо человеческий капитал — это основа инновационного развития.

Образование является важнейшей сферой формирования и развития человеческого капитала и потенциала, поэтому не случайно Глава государства уделяет большое внимание его формированию. Сфера образования — это идеальная модель общества. Все специальности в сфере образовательной деятельности отражают реальные виды общественного труда. Разви-

тие общества без развития образовательной сферы, образовательной деятельности невозможно, так как становление субъектности человека осуществляется в процессе образования.

Следует отметить, что основой нового педагогического мышления, требующего переоценки всех компонентов педагогического процесса в свете их человекообразующей функции, является гуманизация образования. Только признание того, что нравственное самосовершенствование есть универсальный путь жизни человека, может стать верной основой для доктрины образования XXI в. Необходим постепенный, но решительный переход к принципам позитивного образования как школы всестороннего человеческого развития с акцентом на формирование прочных нравственных основ личности. Построить прогрессивную систему образования возможно только исходя из нового понимания человека и его места в мире.

Человеческий капитал (потенциал) — это подлинное богатство и краеугольный камень успеха в продвижении стратегической цели Казахстана — вхождения в число тридцати наиболее конкурентоспособных государств мира. При низком уровне человеческого капитала даже значительные инвестиции в высокотехнологичные отрасли вряд ли позволят достигнуть желаемого. Экономический уровень развития страны и ее конкурентоспособность в мире в первую очередь зависят от качества ее людей — человеческого капитала. Н. А. Назарбаев в Послании народу Казахстана, определяя приоритеты стратегического плана на новые десятилетия, подчеркнул необходимость активного инвестирования «в будущее ради повышения конкурентоспособности человеческого капитала»².

«Сегодня весь мир сталкивается с новыми вызовами и угрозами. Мировая экономика так и не оправилась от последствий глобального финансово-экономического кризиса. Восстановление идет очень медленными и неуверенными темпами, а где-то еще продолжается спад. Геополитический кризис и санкционная политика ведущих держав создают дополнительное препятствие для восстановления мировой экономики», — отметил в своем Послании Глава государства³. Тем самым Н. А. Назарбаев подчеркнул, что общество функционировало, да и продолжает пребывать в условиях преобладания такого типа социального пространства, когда, в конечном итоге, только одна часть общества, в силу различного рода причин, и в первую очередь, под воздействием экономических факторов, получает возможность выступать в роли «субъекта». А это позволяет ей использовать другую его часть в качестве «объекта» или средства при достижении своих личных, корпоративных или иного рода социумных интересов и целей.

Сегодня мировое сообщество стоит перед дилеммой: или эволюционировать и дальше в направлении, хотя и связанном с определенным обновлением социокультурных норм и программ самоорганизации и деятельности, но функционирующих в русле доминирования лишь одной — субъект-объектной парадигмы, или попытаться выйти на совершенно иной по качеству, субъект-субъектный парадигмальный уровень, являющийся по своей природе действительно альтернативным данному⁴.

Вся история общества наглядно демонстрирует, что оно функционировало и продолжает функционировать в условиях, когда определяющей формой взаимоотношения между его членами является отношение «господство-подчинение». В этих условиях все разнообразие порождаемых при этом видов социальной деятельности призвано служить только одной цели — сохранению данного типа отношения. Но поскольку при этом доминируют принципы субъект-объектной парадигмы социальной самоорганизации, подавляющая часть общества, обреченная на объектоподобный характер существования именно чтобы выжить, вынуждена все свои универсальные к деятельности способности формировать, развивать и совершенствовать только применительно к одному из ее видов — трудовой деятельности. Сегодня главная цель трудовой деятельности сводится к получению прибыли, получаемой отнюдь не теми, кто своей деятельностью в основном и способствует этому, поэтому в обществе по-прежнему в понятии «человеческий капитал» подразумеваются те же смыслы, что закладывались в него в контексте экономической онтологии, столь характерной для капитализма в его классической форме.

Изменение этого смысла связано, в первую очередь, не только со сменой субъект-объектной парадигмы социальной самоорганизации общества, но и с отказом от доминирования отношения «господство-подчинение». Это объективное требование пусть не сегодняшнего дня, но ближайшего будущего. И чем быстрее это будет осознано в обществе и осуществлено на практике, тем значительнее будет само влияние человека на ход истории, тем гарантированное будет осуществляться ее действительный прогресс.

Тем самым необходим отказ от традиционного понимания человеческого капитала, основывающегося на субъект-объектной парадигме социальной самоорганизации, ибо в этом отношении человек есть средство, орудие для возрастания капитала, т. е. человек нивелируется до работника, что и нашло отражение в западных теориях человеческого капитала, которые сужают рамки человеческого капитала только до интеллектуального, исключая другие его составляющие.

Необходим переход к новой субъект-субъектной парадигме социальной самоорганизации, где главной и конечной целью является сам человек, его духовный мир, поэтому сам капитал — это уже не самовозрастающая стоимость, а подлинное богатство человека. Этим обусловлен и переход от рыночной экономики к инновационной, от конечного образования к непрерывному, от рабочего времени к свободному времени, от капитала как самовозрастающей стоимости к капиталу как подлинному богатству человека.

- ¹ Назарбаев Н. А. Казахстанский путь: единая цель, единые интересы, единое будущее: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 17 января 2014 г. // www.akorda.kz
- ² Назарбаев Н. А. Казахстан в посткризисном мире: интеллектуальный прорыв в будущее // *Казахстанская правда*. 2009. 14 окт.
- ³ Назарбаев Н. А. Нұрлы жол — путь в будущее: Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 11 ноября 2014 г. // www.akorda.kz
- ⁴ Батурин В. С. Социальная деятельность: природа, сущность, стратегия организации. — Караганда, 2002.

ТҮЙІН

Мақалада адамзат капиталын қалыптастырудың методологиялық негіздері анықталады. Автор қоғам дамуының жаңа кезеңіне адам капиталын қалыптастыру факторы мен басқа да сапалы детерминанттары ұйғаратынын көрсетеді. Мұнда субъект-объектіліктен бас тарту қажеттілігі мен әлеуметтік ұйымның субъект-субъектілік парадигмасының үстемдігіне өту негізделеді.

RESUME

The article identifies the methodological foundation of concept of human capital formation. The author shows that a new stage of social development requires qualitatively determinants and factors human capital formation. It justified the necessity of rejection from subject-object paradigm and the assertion of subject-subject paradigm of social organization.

УДК 342.924

Юсупов Д. Х., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, майор полиции;

Байғалиев А. Б., магистрант Института послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенов, майор полиции

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы предупреждения административных правонарушений, изучен передовой опыт проведения различных профилактических мероприятий, предложены рекомендации по совершенствованию профилактической деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: предупреждение, профилактика, правонарушение, ОВД, деятельность, правоохранительная деятельность.

Предупреждение правонарушений — это стройная многоуровневая система мер государственного и общественного характера, направленных на устранение причин и условий их совершения либо нейтрализацию (ослабление, ограничение) и тем самым способствующих их сокращению. Профилактика правонарушений, а не карательные действия — приоритетная цель ОВД.

Целью профилактики правонарушений является защита личности, общества и государства от противоправных посягательств. Предупреждение правонарушений предполагает: осуществление взаимно связанных и глубоко продуманных мероприятий; взаимодействие государственных и общественных мер; проведение мер экономического, социального, воспитательного и культурного характера в сочетании в необходимых случаях с мерами принуждения, играющими вспомогательную роль; ликвидацию причин и условий, способствующих совершению правонарушений; своевременное реагирование общественности на те или иные проступки людей, их аморальное поведение с целью недопущения более глубоких конфликтов с обществом, ведущих к нарушениям правопорядка. Чтобы предупреждать правонарушения, необходимо воздействовать на их причины. Поскольку последние коренятся в самом обществе, для их устранения необходим комплекс не только юридических (правотворчество, правоприменительная деятельность правоохранительных органов), но и социальных мероприятий.

Вопросы предупреждения правонарушений должны находиться в центре внимания общества и государства. Комплекс мер по предупреждению правонарушений может и должен планироваться, но планы должны носить не декларативный, а конкретный характер, с учетом материально-технического и кадрового обеспечения ОВД. Эта работа должна вестись не только ОВД, но и всеми правоохранительными, а также государственными органами. Безусловно, ключевой фигурой в профилактике правонарушений были и остаются сотрудники органов внутренних дел. Однако только силами полиции без объединения усилий всех государственных органов и ведомств, а также общественности обеспечить должный общественный порядок и безопасность граждан, предупреждение правонарушений невозможно. Эффективная предупредительно-профилактическая работа возможна лишь при повышении требовательности к любому виду отклоняющегося от общественно признанных форм поведения, к последовательному применению все более жестких мер воздействия по мере увеличения степени отклонения.

Вышеизложенное свидетельствует об актуальности вопроса о необходимости целенаправленного подхода к проблеме борьбы с правонарушениями, не являющимися преступными, а также с теми или иными отклонениями от требований общественной морали, которые являющимися питательной средой преступности: пьянством, мелким хулиганством, наркоманией, мелкими хищениями, аморальными поступками. Каждое из этих проявлений может быть малозначительным, но когда подобные нарушения следуют одно за другим, становятся для определенного лица (или группы лиц) повседневными, сливаясь в сплошную цепь неправомерного поведения, происходит переход количества в качество. Совокупность малозначительных нарушений — явление, которое должно изучаться и учитываться юридической статистикой в масштабе всей страны, чтобы приниматься в расчет при планировании работы по профилактике преступности.

Необходимым условием сокращения числа административных правонарушений, а также гарантией обеспечения правопорядка и повышения авторитета казахстанских полицейских является повсеместная профилактика противоправных деяний. При осуществлении профилактических функций необходимо опираться на передовой опыт, как отечественный, так и зарубежный. В связи с этим необходимо изучение подобного опыта и его повсеместное внедрение в практическую деятельность ОВД.

К примеру, в г. Караганде совместно с охранными структурами были проведены такие мероприятия, как «Безопасный двор» и «Соседский присмотр». С ТОО «Гарант» разработан и презентован проект «Безопасный город». С участием охранных структур, КСК, представите-

лей акимата проведены сходы, на которых население знакомили с основными принципами взаимодействия с охранными структурами, с расценками по установке сигнализации в квартирах и видеокамер в подъездах. Имеется положительный опыт работы с ТОО «Паутина — 9» в г. Темиртау. В 2012 г. за счет средств местного бюджета во дворах и на улицах города установлено 100 камер видеонаблюдения, с помощью которых предупреждено 10 и раскрыто 5 преступлений.

Внедрение данной инновационной практики на территории городов Жезказган, Сатпаев и Балхаш при поддержке местных исполнительных органов и заинтересованных ведомств будет способствовать решению имеющихся проблем и окажет положительное влияние на состояние преступности в регионе.

На наш взгляд, следует шире освещать передовые формы и методы профилактической деятельности в ведомственных средствах массовой информации («На страже» и «Казахстанская полиция»), что позволит ознакомить с положительным опытом проведения профилактики все заинтересованные службы и подразделения ОВД, тем самым внедрить передовые формы и методы даже в дальних уголках нашей страны.

При подготовке подобных материалов внимание читателя необходимо обратить на вопрос стимулирования авторов положительного профилактического метода с целью увеличения заинтересованности других сотрудников полиции в разработке и внедрении передовых форм предупреждения правонарушений.

Следует акцентировать внимание на изучение спецкурсов, направленных на усвоение профилактических форм и методов: образовательные стандарты дисциплины «Криминология» не позволяют в полном объеме реализовать практическую направленность ее преподавания будущим полицейским. Ранее наших правоохранителей не учили упреждающей работе по недопущению совершения преступных посягательств¹.

В связи с этим авторским коллективом кафедр административного права и административной деятельности ОВД, уголовного права и криминологии, уголовного процесса Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова под руководством кандидата юридических наук профессора М. А. Кызылова был разработан спецкурс «Профилактика правонарушений органами внутренних дел». Он основывается на предварительном изучении и практическом применении основных положений общественных и юридических дисциплин, главным образом таких курсов, как «Административное право РК», «Административная деятельность ОВД» и «Криминология». Ранее вопросы профилактической работы ОВД рассматривались только в рамках именно данных учебных дисциплин.

Спецкурс направлен на формирование у будущего сотрудника ОВД умений и навыков по обеспечению предупредительной деятельности, проведению глубокого и всестороннего анализа складывающейся криминогенной обстановки. На наш взгляд, подобные спецкурсы должны быть введены во всех юридических вузах, готовящих кадры для правоохранительных органов республики.

¹ Предупреждение преступлений и административных правонарушений ОВД: Учебн. / Под ред. В. Я. Кикотя, С. Я. Лебедева. — М., 2009.

ТҮЙІН

Мақалада әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу сұрақтары қарастырылған. Өртүрлі алдын алу шаралардың оң жақты тәжірибесі зерттелген. Құқық қорғау органдардың алдын алу қызметін жетілдіру бойынша ұсыныстар берілген.

RESUME

The article deals with the prevention of administrative offenses. We study the best practices of the various preventive measures. The authors offer recommendations for improving the preventive activities of law enforcement agencies.

СОДЕРЖАНИЕ

Қ. Н. Абугалиев Жалдау бойынша жасалған адам өлтірудің қылмыстық құқықтық ерекшеліктері	3
Н. К. Ажибеков Кәмелетке толмағандардың мүдделеріне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың қылмыстық-құқықтық сипаты	5
А. А. Алибаев Терроризм мен экстремизмге қарсы күрестің кейбір мәселелері.....	9
С. Қ. Алтайбаев Алдын алу шараларының бірі — үгіт-насихат.....	12
Қ. М. Әлімбеков Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ұғымы	14
Байғалиев А. Б., Юсупов Д. Х. Вопросы профилактики правонарушений	18
Батешов Е. А., Яппарова Э. Н., Шаукерова З. М. Инноватика в правоохранительной деятельности: альтернативные методы шифрования, дешифрования и безвозвратного удаления файлов с помощью программы tabula.....	21
Бейсеналиев Б. Н. О некоторых положениях защиты прав несовершеннолетних в главе 1 Уголовного кодекса Республики Казахстан	23
Беккожина А. А., Филин В. В. К вопросу о сущности административно-юрисдикционной деятельности ОВД РК.....	26
Ботин Д. Ж. Особенности объективной стороны уголовного правонарушения предусмотренного ч. 1 ст. 128 УК РК «Торговля людьми»	30
Бубербаев Н. Д. Краткий анализ криминологической ситуации по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в кызылординском регионе	33
Джаксыбаева Б. Т. Вопросы, возникающие при производстве досудебного расследования преступлений с жилой недвижимостью	37
Дюсембаев А. К. Метод убеждения в сфере охраны общественного порядка	41
Дюсембаев А. К., Тулеуова А. С. К вопросу об общественном порядке.....	42
Еспергенова Е. В. О необходимости законодательного закрепления понятий «похищение человека» и «незаконное лишение свободы»	44
Б. Р. Есімсейтов Педагогикалық деонтология — кәсіби деонтологияның негізі.....	48
Ешенғалиев А. Т. Меры, направленные на противодействие терроризму и религиозному экстремизму в Карагандинской области	51
Жумекенов Г. М. Структурные элементы правового положения осужденных к лишению свободы.....	54

Искакова Б. Е.	
Некоторые вопросы применения новелл Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан 2014 года (проблемы начала досудебного производства)	57
Г. А. Кадирберлина	
Тергеу барысында жауап алудың криминалистикалық негіздері	60
Козамова А. Б.	
Тактические приемы противодействия преступников следствию	63
Конуров А. С.	
Тяжкие последствия как квалифицирующий признак полового сношения или иных действий сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста	66
Косымбаев М. Б., Карпекин А. В.	
Обжалование как одна из форм защиты прав и свобод граждан в Республике Казахстан ..	69
Кусаинов Д. Ш.	
Этапизация процесса расследования преступления в условиях реформирования уголовного судопроизводства Республики Казахстан	72
Ладыгина О. А.	
Проблемы патриотического воспитания молодежи	75
Маратов А. М., Ташибаева А. К.	
Понятие Уголовно-процессуального срока	77
Б. Ғ. Нұрмағамбетов	
Саяси жаңғырудың негізі — Конституция	79
Пенчуков Е. В.	
Квалификация убийства, совершенного в ходе массовых беспорядков	82
Проконова А. А.	
О повышении эффективности применения медиации по уголовным делам	85
А. Б. Рахметуллаев	
Заң саласындағы патриоттық тәрбие беру мәселелері	88
Саввина Л. Э.	
Причины совершения уголовных правонарушений в жилищно-строительном секторе	90
А. Сахарбай	
Қазақстанда экстремизм мен терроризмнің пайда болу белгілері және оларды алдын алудың кейбір мәселелері	94
Т. Р. Сейдығалиев	
Қазақстан Республикасының адам құқығы саласындағы ішкі істер органдары қызметінің негізгі бағыттары және стандарттары	97
Н. С. Сембиев	
Есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді заңсыз айналымға түсірумен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың субъективті жағы	99
Сидорова Н. В.	
Международное сотрудничество Республики Казахстан в борьбе с преступностью: международный и национально-правовой аспекты	103
Тасбергенова А. Т.	
Административная юстиция	106
Ташибаева А. К.	
«100 шагов» — Программа пути к эффективному государству	111
Тессман С. А.	
Клонирование человека: «за» и «против»	114

<i>Е. Ж. Тоқтабеков, Ж. С. Қапашева</i>	
Ішкі істер органдары әкімшілік құқық қатынастарының кейбір аспектілері.....	117
<i>М. Е. Уалиев</i>	
Ведомстволық жоғары оқу орындарында курсанттарды Қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу мәселелері.....	120
<i>М. Е. Уалиев, Ө. А. Тұрғанов</i>	
Қазақстан Республикасының қылмыстық заңы бойынша күш қолданып жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың құқықтық сипаттамасы.....	123
<i>Уразбаев Х. К.</i>	
Совершенствование идеологической и воспитательной работы в ведомственных вузах МВД Республики Казахстан	125
<i>Шайкенова Д. Т.</i>	
Формирование современного государственного аппарата и меры по реализации Единого Плана Нации — 100 шагов.....	127
<i>А. Т. Шакжанов</i>	
Сотқа дейінгі қылмыстық тергеп-тексеру барысында тергеушінің анықтау органдарымен өзара әрекеттесуі.....	129
<i>А. К. Шарғенов</i>	
Қажетті қорғаныстың әлеуметтік-құқықтық сипаттамасы	132
<i>Шуматов Э. Г.</i>	
Образование как фактор развития человеческого капитала	136
<i>Юсупов Д. Х., Байғалиев А. Б.</i>	
О некоторых вопросах предупреждения административных правонарушений.....	138

Условия публикации
в журнале «Хабаршы-Вестник Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова»

Издается 1 раз в квартал. Материалы для опубликования предоставляются на бумажном и электронном носителях с соблюдением следующих требований:

- 1) УДК;
- 2) фамилия, имя, отчество автора, должность, ученая степень, звание;
- 3) аннотация на языке работы;
- 4) ключевые слова (10-12);
- 5) текст в редакторе Word, шрифт Times New Roman, кегль 14;
- 6) количество страниц — до 6 (формат А4);
- 7) интервал — полуторный (1,5);
- 8) абзацный отступ — 1,25;
- 9) поля: слева — 3 см, справа — 1 см, верхнее и нижнее — по 2 см;
- 10) название статьи — по центру прописными буквами;
- 11) сноски автоматические в конце текста;
- 12) резюме на казахском (русском) языке;
- 13) резюме на английском языке.

К работе прилагаются рецензия и выписка из протокола заседания кафедры, на котором обсуждалась статья.

За точность приведенных в статье фактических данных, цитат, источников отвечает автор.

Материалы, не соответствующие требованиям,
редакцией не рассматриваются и не публикуются.

Редколлегия оставляет за собой право отбора
предлагаемых для опубликования материалов.

Адрес редакции: 100021, г. Караганда, ул. Ермакова, 124,
Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы (каб. 803)

E-mail: oniirir@mail.ru
факс: 8(721-2) 30-33-92,
тел. 8 (721-2) 30-34-12